

Předmluva

Narodil jsem se 29.ledna 1871 jako syn rolníka v Rychnově, navštěvoval jsem pětiletou obecnou školu v mé rodné vsi Rychnov. Mé přání po vyšším studiu a hudebním vzdělání nebylo - pro početnost naší rodiny - splněno a musel jsem se kvůli výdělků vyučit předemí skla, k čemuž jsem neměl nejmenší chuť.

V 19. roce mého života mě touha po cizině přivedla do světa, na svém vandru jsem prošel Německo, Rakousko, Švýcarsko, části Ruska a Itálii. Po vojně jsem se zase nezdržel v Rychnově dlouho a odešel jsem do Německa.

V roce 1897 jsem nastoupil do služby u Ústecko-Teplické dráhy, mým prvním služebním místem bylo Ústí. Po otevření železnice roku 1900 Liberec - Teplice jsem byl přeložen do Liberce, pět let nato do Lovosic, kde jsem měl 10.srpna 1907 pracovní úraz. Tato nehoda způsobila, že jsem byl neschopný jízdní služby a byl jsem roku 1908 přeložen do nákladní pokladny v Chabařovicích. Mé zranění se zhoršovalo, následovala nemoc a já nemohl zastávat ani kancelářskou službu, pročež jsem byl roku 1911 penzionován jako staniční dohlížitel. Svou službu na železnici jsem začal jako brzdař, po krátkém čase jsem postoupil na místo manipulanta, konduktéra (průvodčího), vlakvedoucího, transitéra, kartanta a pokladního. Můj zdravotní stav se po pensionování zhoršil, roku 1912 ochrnula dolní část těla a já musel trávit život většinou v posteli. Při svém vandrování jsem trávil měsíce jako řemeslník, zažil dobré a zlé časy, pracoval jsem v železárně, cihelně, továrně, cestoval s cirkusem, divadlem a všelijakými výstavami.

Vydalo by to na pořádnou knihu, kdybych měl všechna vážná i veselá dobrodružství sepsat. Často jsem z kritických okamžiků vyvázl šťastnou náhodou nebo odvážnou smělostí se zdravou kůží. Ale při všem tom proměnlivém životě jsem neztratil lásku k domovu, v nemoci chuť k práci a zaměstnání.

Po pensionování a ochrnutí neochabla moje touha po cestování, strávil jsem mnoho let v Medonosích u Dubé, Lovosicích, Velemíně (na Donnersbergu), České Lípě, Konigswaldu v Krušných horách, Podmoklech, Litoměřicích, Ústí a po 33ti letém pobytu v cizině jsem se vrátil do své poslední stanice - 6.ledna 1921 jsem přišel do svého otcovského města Rychnova.

Abych ve své nemoci necítil dlouhou chvíli a nepropadl zoufalství, zabýval jsem se různým psaním pro spolky, skládáním básniček, psaním slavnostních projevů k slavnostem.

Při sestavování slavnostních zpráv a dějin spolků jsem pociťoval nedostatek záznamů z dřívějších dob. Také o našem domově - Rychnově jsem našel ze starých dobrých časů jen málo zpráv.

Tyto okolnosti mě přiměly, abych sbíral důležité údaje o našem Rychnově v minulosti a zachoval je v psané knize potomkům. Tato kniha chce být nenáročným dílem mnohaleté práce bez okázalosti, práce, která byla potřebou celého mého života. Dílo není vědeckým pojednáním, ale obyčejným výkladem, který chce se pokusit objasnit vznik obce, a zachovat jednotlivé události od založení až k vývoji v průmyslové město, sestavené do jednotlivých kapitol.

Shovívavý čtenář ať nemá námitek, že jsem z dobré vůle a lásky k domovu a potomstvu zanechal skromný pomník bohaté minulosti našeho otcovského města Rychnova. Chci poprosit o omluvení případných nedostatků: musel jsem totiž nejen obtížnou práci s prameny, ale i vlastní rukopis, zpracovat upoután na lůžko.

Podporou v práci mi bylo pomyšlení a skutečnost, že naši občané a mládež mají jen skromné znalosti (zprávy) o životě našich předků a že historické události z dřívějších časů zůstanou zachovány.

Ze shromážděného materiálu se dá k našemu zadostiučinění s téměř určitostí zjistit, že naše rodná obec Rychnov je německého založení a svému německému charakteru a rázu zůstala přes mnohé útoky od svého počátku dodnes věrná.

Chtěl bych ctěné občany poprosit, aby knihu přijali tak, jak byla míněna, totiž jako co nejvěrnější vyličení naší otčiny od založení do dnešního dne.

Wilhelm Preissler

Rychnov, 1.1.1931

Poloha, velikost, hranice, vodstvo

Obydlené sídliště, vlastní městys Rychnov, leží půvabně v údolí na obou březích řeky Mohelky a skýtá přírodumilovným cizincům a domácím pozorovatelům - dívajícím se z okolních vyvýšenin - milý domácký pohled na krásný kostel, vynikající veřejné budovy a soukromé stavby, pestrou směs starých a nových dřevěných a kamenných domů se stinnými lípami v zahradách, k jejich jakoby strážím jsou postaveny místní části, patřící ke katastru obce: Košovy, Zálesí, Liščí jáma, Svatý Kříž, Dobrá Voda, Hranice.

Nejhezčí pohled je z Rádelské hory nebo z Kopaniny, odkud je vidět celé obydlené údolí.

Rychnov, v jihozápadní části jabloneckého okresu, těsně u českého jazykového území, má spolu se svrchu jmenovanými částmi, z nichž jen Svatý Kříž má vlastní číslování, plochu 1185 jiter 893 sáhů, nebo podle nových měř 681 hektarů 69 arů a podle sčítání v roce 1900 na 3 384 obyvatel.

Rychnov leží mezi 50°39,5' a 50°42,25' severní šířky, což činí asi 5 km a 32°48' a 32°51' východní délky (od Ferra).

Hraničí na severu s obcí Kokonín, na jihozápadě s Pelíkovícemi, severozápadně s Rádlem.

Kopcovitý a horský charakter povrchu propůjčuje obecnímu území vzhled vlnovité krajiny, kterou protéká od Kokonína přicházející Mohelka, která teče mírně po celé délce od jihovýchodu k severozápadu.

Rychnov je lemován kopci: na východě Kokonínskými a Pulečenskými, od jihu na západ - Kopaninou a Pelíkovickými, na západě Rádelskými a na severu výběžky Ještědského hřebene. Podél Mohelky se táhne na pravém břehu od hranic s Pulečným až do města vyvýšenina, která se po krátkém přerušení za železničním mostem zase zvedá a táhne se až k hranici s Rádlem.

Od východu k západu se vpravo od Mohelky táhnou dva hřebeny, ten kratší, začínající na tzv. Rieslerově kopci sahá až nad obecnou školu, zatímco ten delší od části obce Hranice (Grenze) až k Maukelochu (Maukelova dolina, jáma) u Rádelské hranice a je obloukovitě protnut železnicí.

Na levém břehu Mohelky se táhne od potoka Liska až k železnici pozvolna stoupající plošina proti Košovské a Pelíkovické hoře. Od Liščim až ke Svatému Kříži táhne se proti západu hřeben, podél něhož vede železnice.

Kromě Mohelky je v Rychnově jen málo potoků hodných zaznamenání. Na pravém břehu ústí mezi náměstím a železnicí potok, sbírající své vody z pramenů na lukách nad farou. Druhý pramení pod železničním zářezem ("Sněhové valy - Schneeschanzen") na loukách a ústí v dolní části obce. V tzv. Grundlochu se sbírá potůček, protéká roklí pod názvem Maukeloch a vtéká u Zolkerova mlýna do Mohelky.

Na rádelských pozemcích u Buchdörfel pramení potůček, který původně vtékal do rokle na Talsohle, ale při stavbě Zolkerova mlýna byl upraven na náhon a spojuje se pod mlýnem s potůčkem, přicházejícím z Grundlochu. Na levé straně říčky vtéká do Mohelky za mlýnskou stavbou p. Preisslera potok pramenící v lese zv. Liska. Potůček Liska měl podle historika Schwarzeckera asi před 400 lety téci pod Zálesím do dolní části obce a území na jeho pravém břehu bylo zcela močálovité. Pozemky mezi potokem Liska a Mohelkou se jmenovaly Au a byly obecním majetkem, který byl darován Valdštejnem obci pod podmínkou, že se chudým obyvatelům přenechá na suchém místě parcela a dříví na stavbu domků bezplatně.

Aby se zamokřené, potokem Liska močálovité území vysušilo a bylo schopné obdělání, nařídil hrabě Valdštejn počátkem 16.stol. rychtáři, vyvést nejkratší cestou potok Liska do Mohelky. Postupně zmizel po vykácení lesa močál a vznikly z něj výnosné louky, které jsou dnes zastavěny hezkými domky, ale pozemek je stále vlhký a místy močálovitý.

Na tzv. Poulově louce se shromažďuje pod Zálesím voda k tzv. Katzelborne (Katzelova studánka), která se dělí na dva odvodňovací příkopy, ten kratší ústí u Steigerhause (hasičské věže) do rybníka zv. Katelteich, zatímco delší prochází lukami a ústí do Mohelky na náměstí.

Z Košovských a Pelíkovických pramenů, vznikajících v lukách, se vytváří potůček, který ze Zálesí na okraji Plánského lesa (planerwald) teče a ústí do Mohelky za obecním domem.

Jako poslední je jmenovat potůček, který vytéká z luk nad Plánským lesem, protéká "rašelinnými lázněmi" Moorbadem (starým koupalištěm) v lese a přivádí své vody do Liščin a blízko obecních hranic do Mohelky.

Rybníky byly v dřívější době zakládány při stavbě mlýnů k zadržování vody stavidly, v obci je Horní mlýnský rybník, rybník u mlýna Sense, Pieterova mlýna a Zolkerova mlýna.

Vodní nádrže a tůňky k zachycování dešťové vody pro případ vypuknutí ohně jsou na různých místech obce. Na selské straně byla taková tůňka, obklopená jívami u domu čp. 46. Druhá byla na rohu ulic mezi hostincem U města Prahy a obchodem Antona Peukerta a na dalších místech obce. Také shora jmenovaný Katel teich byl u bývalé továrny na dósy rodiny Hofrichterovy založen na ochranu proti ohni. Svě jméno dostal podle manželky Katti, zakladatele výroby dós Jana Schöffela. Katelteich byl vypuštěn po vystavění vodovodu. Na louce majitele domu č. 38 p. Frant. Preisslera se sbírá voda, která je vyvedena dřevěným potrubím do Mohelky. Od rána do večera je toto místo obleženo lidmi, kteří si tam berou pitnou a užitkovou vodu, neboť na levém břehu Mohelky chybí studně. Pramen se v lidovém nářečí jmenuje "Das Rinhel". U domu č. 38 je nádrž na vodu (vypadá jako sklípek), která je používána obyvateli na selské straně. Poblíž hranic Pulečného je u domu č. 24 vydatný pramen, tzv. Molkeborn. Tento pramen patřil dříve do katastru Pulečného a byl přičleněn do Rychnova při vyměření hranic v roce 1845. Ještě je třeba se zmínit o místě s vodou na pozemcích bývalé továrny na dósy fy Hofrichter, které je obehnáno zdí a zastřešeno.

KLIMA

Povětrnostní poměry odpovídají severní a kopcovité poloze - jsou značně drsné, zatímco v jižnější, asi hodinu vzdálené rovině za Kopaninou a Kašovským kopcem je podnebí už o hodně mírnější a teplejší.

Díky poloze, chráněné od západu a severu vysokým Ještědským hřebenem je podzim většinou ještě mírný a má dlouhé trvání, také v zimě jsme chráněni před horskými zimami severnějších krajin. Rovněž tak chrání jižní a východní výběžky hřebenů před katastrofami, jako jsou silné bouře, průtrže mračen, větrné smrště, takže Rychnov byl zatím těchto přírodních jevů ušetřen.

Roky s neobvyklým počasím byly ovšem zaznamenány i zde. Jak staré záznamy říkají, že velmi silné a dlouhé zimy byly u nás v letech 1609 a 1691. Už v říjnu zažili zimy s množstvím sněhu, který ležel až do dubna a mnoho lidí doma a dobytka ve stájích pomřelo.

Jak píše Schwarzecker, napadlo 18. února 1718 v Rychnově a okolí tolik sněhu, že domy byly úplně zasypány a obyvatelé se mohli dostat ven jen komínem. Roku 1740 byla tak tuhá a studená zima, že ještě 26. května nebyla vidět ani jeden zelený lísteček nebo tráva. Také rok 1741 se vyznačoval tuhou a mrazivou zimou už od začátku listopadu, ale zima byla bez sněhu. Mohelka i rybníky vymrzly. Mlýny nemohly pro nedostatek vody mlít a sedláci museli vozit obilí na semletí až za Ještěd k nezamrzlému Polzenbachu a byli na cestách s potahem čtyři až šest dní.

Začátkem června roku 1785 nastala chladna, který vydržela až do konce srpna. Na horách ležel sníh, ovoce a plodiny pomrzly, místnosti se musely vytápět a cena obilí stoupla až na 52 zlatých za strych žita, 50 zl. za pšenici a 16 zl. za brambory. Tvrdé dříví stálo 8 zl. 50 krejcarů, měkké 6 zl., za sáh vše v dobré stříbrné měně.

Augustin Weiss píše ve své knize: Anno 1804 napadlo na sv. Martina tolik sněhu a nastala prudká zima a byla až do 18. května 1805, načež ještě přišly mrazíky a roku 1805 bylo tak drsné jaro a obilí stoupla už 16. března na 28 zl. a pak až na 52 zl., které do 15. 7. za tu cenu liberecký městský mlynář a mnoho dalších prodávali a kupovali. Pak ale tak rychle kleslo, že už 18. téhož měsíce bylo za 38 a 36 zl. Pak přišlo 5. srpna už dost obilí na trh a bylo za 18, 15, 13 a 10 zl. Rovněž v tomto roce 1805 po tak nepěkném jaru první letní den byl tak úrodný, že se to široko daleko považovalo za zázrak božího požehnání.

V roce 1822 přšelo celý podzim a zimu, ale nepodal žádný sníh, načež následovalo brzké jaro a suché léto, takže koncem dubna už kvetlo obilí. Každý venkovan se podívoval úrodě a výšce obilí a ostatních plodin. Ale bohužel špatně to dopadlo. Nepředpokládané dlouhé sucho, trvajícím téměř tři měsíce všechno zničilo, cena obilí stoupla ze 2 na 5 zlatých.

Silná a sněhem bohatá zima byla v Rychnově také roku 1870 a 1871, kdy sněhu bylo na loket výšky, silnice a cesty byly kvůli sněhu nesjízdné a od kostela k zatáčce se musel vyházet hluboký zářez, aby byl umožněn průjezd. Také v obci se místy muselo pro povozy prohazovat. Zimní noc se spoustou sněhu byla 15. 5. 1893. Toho večera byl v sále U zlaté hvězdy (dnes Michel) bál klubu turistů, a po teplém jarním dnu začalo tak sněžit, že k ránu ležel sníh dost vysoko. Pisatel této kroniky, tehdy jako 22. letý se bálu zúčastnil a k ránu rozvážel saněmi letně oděné hosty, přičemž s některými pány si udělal výlet na saních až do Hodkovic. Na zpáteční cestě, nastoupené kolem poledne sníh roztál a od hostince U Nivy (zur Aue), kde se ještě zastavilo, se jelo saněmi do Rychnova po blátě.

Ale máme také zprávy o mírných a teplých zimách. Stará městská kronika píše, že v severních Čechách roku 1579 na vánoce v zahradách kvetly ještě podzimní květiny a ovocné stromy začaly také kvést, načež v dubnu a květnu přišel velký mráz a vše pomrzlo.

Rychnovský kronikář Augustin Weiss píše ve své knize: "Anno 1802 byla teplá zima. 16. a 17.května ale napadlo tolik sněhu, že ani s nejlepšími koňmi a lehkým vozem se nemohlo jet přes Pelíkovice a muselo se objíždět.

Anno 1794 byla tak teplá zima, že lidé většinou celou zimu chodili do Liberce bosí, a teprve po velikonocích přišly zimy a sníh a já začal v tomto kraji s předením bavlny".

V roce 1796 pracovali sedláci až do 16.února na polích a začali sít, na Tři krále se na louce Antona Preisslera mlynáře sušilo seno.

V roce 1795 na den Nanebevzetí Páně napadlo takové množství sněhu, že se mohlo jezdit na saních a sníh také mnoho stromů polámal.

Zima roku 1833/34 se vyznačovala teplem a vysokou teplotou. V únoru kvetly stromy a květiny, zato v dubnu přišly vydatné sněhy, ale bez mrazu.

V roce 1847 zůstal podzim dlouho teplý, také zima byla mírná, takže lidé až do vánoc sbírali v lese houby a brusinky.

V roce 1590 seschlo obilí na polích a seno na lukách v letním žáru, takže nastalo velké zdražení a měřice obilí stála přes dvě kopy gr. míšenských (asi 60 korun).

Horké a suché jaro 1711 vystřídalo chladné a vlhké léto, obilí na polích polehlo, v důsledku toho byla velká dražota. Rolníci museli porážet dobytek a libra hovězího byla za 2 kr.

Schwarzecker píše, také o létě 1719, které přineslo tak velká vedra a sucho, že Mohelka neměla ani kapku vody a v Rychnově téměř všechny prameny vyschly. Jen na selské straně dávaly čtyři hluboké studně ještě vodu a byly dnem i nocí obleženy lidmi, kteří chtěli získat alespoň několik žejdlíků vzácné vody. Na nebevzetí (15.8.) uspořádal farář Jan Josef Michálek po službách božích prosebné procesí k zachování vody. Procesí šlo ke čtyřem studním, které farář posvětil.

Stejně horké léto panovalo roku 1834, kdy místní prameny vyschly a lesy a porosty se samy zapalovaly (docházelo k samovznícení lesů a polí).

Ještě v dalších letech byla léta buď suchá a horká, nebo studená a vlhká, takže byly neúrody celá léta. Zvláště roku 1842 vyznačoval se velkými horky a suchem a tento stav, který trval celý rok přinesl do Rychnova hlad, kterým trpěli chudí obyvatelé celá desetiletí. Z kůry stromů, kořinek a jetele se vařily polévky, z otrub pečené koláče (staří je nazývali "Kleinplatzel") - byly jen pamlskem na neděli. Tyfus z hladu a souchotě byly následkem podvýživy chudých vrstev obyvatelstva. Dlouholeté hladomory a tovární výroba předení a tkaní vedly u chudých obyvatel k

tomu, že nenašli výdělek, což vedlo ve 40. letech k odchodu mnoha lidí z Rychnova. Obyvatelé, kteří za své domky dostali peníze na cestu, stěhovali se do Brazílie, zatímco chudí lidé, kteří na cestu neměli naložili svůj majetek do káry nebo do nůší a doprovázeni houfem svých dětí šli do kraje, kde nacházeli chléb a kde byli zaměstnáváni na velkostatecích nebo uhelných dolech.

V dobách tohoto vystěhovalectví se domky prodávaly za 200-400 zl., větší domy s pozemkem za 500-700 zl. Po roce 1850 probíhala léta normálně, také železnice, postavená roku 1859 přinesla levný dovoz potravin, takže napříště už byl Rychnov hladomorů ušetřen.

FLORA

Bylo by jistě zbytečné, abych sepisoval a zmiňoval veškeré rostlinstvo, neboť se tak v dostatečné míře děje už ve škole. V tomto odstavci chci pojednat jen o našich nejdůležitějších stromech a plodinách.

Jelikož jsou půdní poměry v naší hornaté až kopcovité krajině nepříznivé a také vrstva úrodné půdy je mělká, plodiny, které dobře jdou v jižnějších krajích s úrodnou půdou se u nás nedaří. Z obilovin prospívá při dobrém hnojení hnojem a umělými hnojivy ozimé žito, zatímco jarní žito, ječmen a oves dávají jen malý výnos a jen v úrodných letech se dociluje dobrých výsledků.

Z okopanin se většinou pěstují brambory pro potřebu lidí i dobytka, na našich kamenitých polích jsou chutnější než na hlinitých a často dávají bohaté sklizně. Od zavedení brambor v našem kraji jsou už nejchudší vrstvy zbaveny nebezpečí hladu. Z různých odrůd řep je většinou pěstována krmná řepa jako krmení pro dobytek. Červené zelí pěstují zemědělci jen pro svou potřebu, neboť dává o hodně menší výnosy než v kraji.

Velkou péči věnují naši rolníci zelenému a suchému krmení, jako je seno, jetel, pro dobytek, neboť zemědělství, limitované nepříznivými půdními poměry a průmyslem se zabývá hlavně chovem dobytka pro mléko a na maso.

Jak už bylo řečeno, nedává naše půda v podhůří stejný výnos jako v kraji. Sice dozrají na polích a zahradách různé druhy zeleniny, jako květák (karfiol), mrkev, celer, cibule, kedluben a jiní, jakož i rybíz, maliny, ostružiny, jahody v zahradě, brusinky a borůvky v lese, ale nedosahují velikosti a chutí plodů z kraje.

Z druhů stromů jsou v našich prosvětlených lesích smrky, z malé části také jedle a borovice, modřín je jen zřídka zastoupen a jen za Sensemühle (mlýn Sense) dva stromy tohoto druhu. Z listnatých stromů v Rychnově zastoupeno více druhů, nejvíce je zastoupena lípa, neboť téměř před a za každým selským stavením je mohutná stará lípa s košatou korunou k ochraně před ohněm. Většina kapliček a křížů v obci je také obklopena stinnými lipami. Květy lípy jsou obyvatelstvem pilně sbírány a používány na čaj proti různým nemocem. Buků je v obci i lese jen

málo, neboť byly téměř všechny v dobách než se začalo dovážet uhlí použity k topení, neboť dávaly dobrý materiál na palivo. V současné době stojí v obci snad jen dva buky u Sensemühle jako znamení staré moci.

Duby byly dříve v Rychnově také, ale byly stavitelem mlýnů Preislerem č. 36 skoupeny a sdělány na hřídele pro mlýny. Nyní se používají hřídele ocelové.

Z listnáčů by bylo možno jmenovat ještě mnoho druhů, jako javor, kaštan, jeřáb, topol, bříza, olše a vrby jakož i různé keře.

Jak odpovídá severské poloze, jsou v Rychnově z ovocných stromů jen málokteré výnosné. Jablka a hrušky, třešně a švestky sice dozrají, ale k plné zralosti dojdou jen ranné odrůdy, pozdní jen zřídka. Někteří majitelé domů se snaží pěstovat kordony, ale tyto stromy nedosahují vysokého věku. U mnoha domů je založena okrasná zahrádka, která v létě září mnoha květy, různobarevné růže, okrasné keře, květiny všeho druhu, které poskytují pastvu pro oči.

Na polích a nivách vyrůstají z jara rozličné květiny a byliny, které dříve obyvatelé sbírali pro jejich léčivost.

Dneska se už jen staří lidé zabývají sbíráním lipového květu a macešek k léčivým účelům, neboť dříve neznámí lékaři a lékárníci v naší pokrokové době mají na každou nemoc radu a léky. Oddíl o rostlinách byl snad dostatečně vyčerpán vypočítáním různých druhů.

FAUNA

K prvním domácím zvířatům člověka patřili kuň a pes, kteří i dnes mají přední postavení v lidském obydlí. Po těchto zvířatech následují skot, prasata, kozy a ovce, které si člověk také ochočil už v prastarých dobách. Mladší je kočka. V našem kraji chov ovcí v 19.stol. úplně zanikl, prasata se chovají, ale selata jsou většinou kupována. Z ptáků jsou chováni slepice, husy, kachny a holubi volně, v zajetí různí zpěvní ptáci jako kanáři, čížci, sýkory, černohlávci, drozdi, červenky (čermácci) a jiní. V malém množství jsou také chováni krocani a perličky pro jejich dobré maso, ze stejného důvodu je oblíben chov králíků. Ještě jedno domácí zvíře musíme zmínit, důležité pro obživu obyvatel díky svému rychlému růstu. Zemědělci ho hodně chovají, a je to prase, které při dobré péči dá chovateli dobrý užitek.

To jsou asi tak všechna zvířata, která člověk podřídil svému užitku a která chová ve svých domech.

Z divokých zvířat v lesích, polích a vodách je třeba v naší krajině jmenovati vysokou zvěř - jeleny a smy, kterých je ovšem v důsledku kácení lesů málo.

Z šelem, zdržujících se v našem kraji jsou to: liška, tchoř, různé druhy kun, vydra a lasička. Z hlodavců je třeba jmenovat jen několik druhů, jsou to krysa a myši a také divocí zajáci jako lovná zvěř. Mezi podhrabávače naší krajiny je třeba zařadit krtka a hraboše nebo polní myš.

Obojživelníci jsou zastoupeni žábami, želvami, mloky a ještěrkami.

To by tak asi byli všichni čtyřnožci naší domoviny.

Ze světa ptactva je třeba jmenovat mnoho zástupců. Ze skupiny dravců patří v naší krajině domácí sokoli, jeřábi, jestřábi, krahujci a vrány. Noční ptáci jsou sova, výr a sýček. K pěvcům patří slavík, konopka, černohlávek, čermáček, kosi, drozdi, špaček, skřivani, pěnkavi Grasmücke (střízlík) a jiní. Kukačka se vyskytuje jen ojedinele. Nejrozšířenější je ovšem vlaštovka a vrabec.

Hadi jsou u nás jen v málo druzích, jsou to jedovatá zmiže obecná a (Haselnatter), dále neškodná užovka obecná, stejně jako omylem za hada považovaný slepýš.

Brouci a motýli jsou u nás zastoupeni v mnoha druzích, tato látka je ve školách důkladně probírána, takže bližší popsání je nadbytečné.

Je třeba se zmínit ještě o svízeli, který trápí lidi a dobytek. Je to všudypřítomná moucha, která i nejtrpělivější nutí k boji proti ní. Podle mínění učenců jsou naštěstí na vymření.

Jako poslední druh živočichů našeho kraje je třeba se zmínit o rybách. Z dříve tak bohatých stavů zůstal zachován jen v čistých vodách pstruh a (Ellritze-Schmerle).

Ještě před padesáti lety byli pstruzi a ostatní druhy silně zastoupeny, ale od té doby, co se odpadní vody z brusíren a pasíren svádí do Mohelky zmizely ryby z celého okolí. Na začátku osmdesátých let minulého století rozhodla se jedna společnost nasadit do Horního rybníka a do Katelteichu kapry a bělice. Z Horního rybníka byly v důsledku tání a dešťů ryby vyplaveny. V Katelteichu byly 1.10.1885 větší ryby odloveny, nebyly ale pro bahnitou příchut' k jídlu, takže chov ryb zase zanikl.

V dřívějších dobách oživovali Mohelku raci, kteří ale podlehli račímu moru. Vláda vydala roku 1880 zákon na jejich ochranu, podle nějž se v českých vodách v následujících třiceti letech nesměli chytat. Teprve v novější době jsou zase raci vidět v dolní části obce v Mohelce. Rybolov patřil do převratu roku 1918 bývalému pánu knížeti Rohanovi a po konfiskaci patří Státnímu pozemkovému úřadu.

MINERÁLY

Rychnov je na nerosty chudý. Příroda, která vytvořila všechno pro dobro lidstva neobšťastnila náš domov cennými kameny. Jen jednotlivé tvrdé kameny se nachází v naší půdě, jsou to vulkanické basalty. Ty leží na území obce v šikmých pruzích, počínaje v Plánském lese a konče dole u železničního zářezu.

Před několika desetiletími byl v dolním Rychnově proti kupci Hořákovi kamenný lom ze kterého pocházel materiál na vylepšení obecních cest a šterk na silnici Hodkovice - Jablonec.

Na vyšších místech, např. V Kašově a Dobré Vodě vstupuje v jednotlivých ložiscích kvarcitová břidlice, v hlouběji položených oblastech se vyskytuje jen červená a šedomodrá břidličná suť.

Na pravém břehu Mohelky se táhne od hasičské zbrojnice až na náměstí vrstva červené a žluté země, která byla dříve používána obyvateli k malování domů a bytů a vesnická chasa z ní vyráběla velmi používané (Grübelkaule).

Od nádraží až k domům, označovaným jako Vogtaland a proti Liščinám se táhne mohutná žíla křemenného písku, používaného při stavbách domů na maltu a na silnice a cesty k posypu a také se používá na zahradní cesty.

Jíl se nachází na několika místech, největší zásoba je v Plánském lese. Také na obecních lukách a na Schillerově ulici je dost silná vrstva hlíny a roku 1867 zřídila akciová spol. cihelnu kterou roku 1882 převzala obec a dále ji provozovala až z pece 10.9.1902 během pálení vyšlehl oheň a cihelna přestala existovat.

Bílý jíl je na obecním pozemku u hasičské zbrojnice a sousedních domů. Po desetiletí brala jíl obec, rodina Hofrichterů č. 194 a drobní majitelé domů a povozy ho vozily do vzdálenějších krajů k průmyslovému využití, což dávalo slušný výdělek. Chudší lidé používali jíl pro sebe, formovali z něj čtyřboké špalíky nebo koule a prodávali je malířům pokojů a na nátěry schodů v Liberci, Jablonci a do hor.

Ke konci minulého století se přestala těžba bílého jílu v důsledku rozmachu sklářství vyplácet a byla zastavena.

Chalupníci, kteří měli u domu málo pozemků, aby si udělali jámu, dolovali v předsíni nebo ve sklepě, kde udělali jámu a hnali chodby na všechny strany až pod sousední domy, aby získali co nejvíc bílé hlíny. Po letech poklesly spolu se zemí i domy, takže některé se musely zbourat.

Rašelina v Rychnově byla těžena do roku 1880. Byla na lukách pod viaduktem a na mokřích lukách v dolní Dobré Vodě. Rašelina byla vypichována rýči nebo lopatami z rašeliniště ve čtyřhranných cihlách, sušena a v zimě používána k topení, železnici přivážené levné uhlí udělalo konec píchání rašeliny.

Uhlí, černé diamanty, chtěl v roce 1852 nalézt v Rychnově farář Alois Schalk. Aby chudým lidem dal chléb a práci v těžkých dobách a podle geologického srovnání s půdními poměry na teplickém uhelném revíru doufal v úspěch a ve shora jmenovaném roce založil na farské louce šachtu. Když dělníci po několika dnech narazili na černou rašelinu, dali se farář a obyvatelé do jásání, že kýžené uhlí konečně přijde. Bohužel se ale předčasná naděje nesplnila, uhlí se nenašlo.

Když farář Schalk byl u konce s penězi, prodal zařízení liberecké společnosti, ale ani ta uhlí nenašla a když v důsledku trvalého deště jedné noci se šachta zavalila a všechno nářadí hlubina pohřbila, opustila také společnost po velkých finančních ztrátách šachtu, která se časem sama zaplnila.

Farář Schalk opustil Rychnov sklíčen neúspěchem po sotva dvouletém působení.

Jeho nástupce farář Felger vysázal okolo zavalené šachty sedm topolů a pojmenoval místo : "Hrob nesplněných nadějí".

MÍSTNÍ ČÁSTI

K O Š O V (KASCHAU)

V jižním směru od Rychnova leží na hřebeni malá osada se 16.domy, která nese jméno Košovy. Přestože sudetoněmecká vlastivěda zpochybňuje výklad vzniku jména Košov, přece zde podáme zprávu Schwarzeckerovu: Schwarzecker píše, že rychtář (Šolc) Preissler v 15.století, za husitských válek, usídlil svého syna Jana Pavla na výšině jako strážného, aby z hory měl přehled o pohybech vojsk z Čech a pokud by tudy vojsko táhlo, zapálil signální oheň pod domem.

Tento Jan Pavel vykácel les na severní straně výšiny, spolu se svými bratry a udělal z něj pole, takže tam vznikla selská usedlost. Jeden potomek Jana Pavla si vzal dceru bohatého českého šlechtice. Tato češka, jménem Kaša byla obyvateli nazývána Hanspaulova Kaša. Kopec pak rychnovští nazývali "U nabo na Kaše" a stejně tak se zachovalo jméno Hanspaul. Ze slova Kaša vzniklo jméno Kaschen (Košovy). Děťmi požehnaná rodina byla nucena dál kácet a zúrodňovat půdu a stavět domy.

Že zpráva Schwarzeckerova se zdá věrohodná, mohla by potvrzovat okolnost, že ještě před 40. lety téměř celý Košov byl v držení rodiny Hanspaulovy a 5 selských usedlostí bylo osídleno dědici. Vnučka oné Kaši si vzala majitele usedlosti čp. 83 Hoffmanna a toto hospodářství se nadále jmenovalo Košovské (Kaschenwirtschaft) až bylo u příležitosti stavby dráhy roku 1857 zbořeno a jméno se ztratilo.

Ačkoli sudetoněmecká vlastivěda zpochybňuje tento výklad vzniku jména "Košovského hospodářství", přece je hospodářství toho jména v Rychnově a stejně tak je i v Hájích na Rádle, kam přišly ženy z rodiny Hanspaulů z Košovy.

Poznamenejme zde ještě jednu zvláštnost, totiž tu, že tam bylo rodinou Lang provozováno broušení granátů. Od nich se broušení kolem roku 1750 dostalo do Rychnova.

HINTERBUSCH (Zálesí)

V severním směru pod Kašovem je 16 domů označovaných jménem Zálesí. Pokud na obecních pozemcích za hasičskou věží k Plánskému lesu bylo ještě hodně stromů a domy byly lesem odděleny od Rychnova, nazývalo se toto sídlo "Za křovím" (Hinter dem Busche). Teprve v novější době z toho vzniklo Zálesí (Hinterbusch). Obyvatelé nesli ještě před několika lety téměř vesměs jméno "Lindner", zabývali se zemědělstvím, výrobou kožených a látkových bot a sklářstvím. Les je už přes padesát let vykácen a mnoho novostaveb se táhne až k osadě, takže v krátké době bude Hinterbusch Rychnovem úplně pohlcen.

FUCHSBRESCH (Liščí jáma)

Od Zálesí odděleny Plánským lesem, leží západně od Rychnova za nádražím osada Liščí jáma. Jak říká pověst, měl majitel panství hrabě Valdštejn usadit v tehdejším lese hajného, jehož činnost spočívala v kladení nástrah tam se v hojném počtu nacházejícím liškám. V celém lese líčil na lišky pasty a jámy, jeho neúnavnou činností byly lišky v krátké době vyhubeny, ale osada si jméno Liščí jáma ponechala. Stojí za zmínku, že většina obyvatel se jmenují Seiboth.

SVATÝ KŘÍŽ

Asi půlhodinu chůze ze středního Rychnova západním směrem leží v údolí osada sestávající se ze 17 domů - Svatý kříž. Až do stavby silnice Hodkovice-Jablonec v roce 1857 byli obyvatelé odloučeni od světa bez jakéhokoli obchodu. Schwarzecker píše, že se v dobách třicetileté války několik lidí z obavy před loupícími a vraždícími hordami vojsk odebrali do nepřístupných a těžko naležitelných míst v údolíčku a každé ráno a večer se modlili u dřevěného kříže. Tam postavené domky byly nazvány "U svatého kříže", z čehož vzniklo jméno osady. Osada původně nepatřila k žádné obci a později chtěli obyvatelé patřit k Pelíkovcům. Začlenění do své obce požadovalo i Rádlo, teprve při obchůzce hranic panství roku 1808 byl Svatý Kříž pražskou komisí přičleněn k Rychnovu. Ale dosud má Svatý Kříž vlastní číslování domů.

DOBRÁ VODA

V severním směru leží k Rychnovu patřící část obce Dolní Dobrá Voda. Pruhem Velkého lesa oddělená Horní Dobrá Voda s hájovou patří k Rádlu. Stalo se tak při určení hranic v roce 1845 z nerozumu tehdejšího rychtáře Antona Scheffela (tzv. Scheffeltounl), kdy tato část spolu s Velkým lesem byla přičleněna k Rádlu.

Osada měla koncem roku 1900 celkem 19 domů. Obyvatelé provozují v malé části zemědělství, v dřívějších dobách se muži zabývali kamenictvím, dnes je jejich zaměstnáním broušení skla a leštění.

Jméno Dobrá Voda pochází prý od pramene, kterému dříve byly přičítány velké léčebné účinky. Kolem roku 1750 postavil tam císařský plukovník pro svého zetě, který byl lékařem, lékařský dům. Budova krátce po postavení lehla popelem, byla ale nově postavena. Po několika požárech je dnes na tom místě rozhledna (Gutbrunnwarte), z níž má milovník přírody krásný rozhled do údolí Nisy a na tam ležící Jablonec, na Jizerské hory a Krkonoše. Na začátku minulého století žil na Dobré Vodě obchodník s dobytkem, který neuměl ani číst, ani psát, zato ale měl velice dobrou paměť. Často prodal přes sto krav do širokého okolí na splátky a úvěr. Peníze přijímal nepravidelně o nedělích po mši u kostelních dveří, aniž by se kdy spletl.

HRANICE (Grenze)

Jako poslední větší osadu je třeba jmenovati hranice. Jméno prý pochází z toho, že osada bezprostředně sousedí s Kokonínem a tvoří obecní hranici. Stáří osady je neznámé, jen to je jisté, že stála už před třicetiletou válkou.

Schwarzecker totiž píše, že za této války byl do Rychnova vojáky zavlčen mor a často padli za oběť celé rodiny. Sousedé poté, co se přesvědčili, že celá rodina zemřela, zapálili dům a vše pohřbili v ohni, aby mor zastavili. Mezi třemi v Rychnově spálenými domy, v nichž lidé zemřeli na mor, byla i krčma Fichtelschänke (Fichtelova hosp.) dnešní hospoda Na hranici. Ta byla po skončení moru příbuznými opět postavena a naši otcové často vyprávěli, jak chodívali do Fichtelschänke na "Bieroubte" (taneční zábavu).

18.října 1871 vyhořela velká dřevěná stavba Fichtelschänke a na jejím místě byla postavena dnešní ohnivzdorná Grenzschanke. Obyvatelé Hranice se jen v malé míře věnují zemědělství, většinou výrobě sklářské.

Mezi obyvatele patřili většinou majitelé domů se jménem Rössler.

Jižně od Rychnova, směrem ke Kopanině, leží na území obce samota Líška. Ta měla být postavena ve válečných dobách, neboť Schwarzecker sděluje, že obyvatelé utekli se svým dobytkem a movitým majetkem do těžko přístupných a naležitelných lesních rokli. Ještě ve válečném roce 1866 skrývali se v rokli u Líšky někteří sedláci se svými koňmi z obavy, aby jim Prusové koně nevzali. Když uviděli, že jim od neškodných Prusů nehrozí nebezpečí, vrátili se po třech dnech domů se svými koňmi.

Původ jména je z českého slova Liška, neboť okolí bylo plné lišek, tak jako v Liščí jámě.

Ještě jedno podobné údolíčko se čtyřmi domy u vstupu do něj musíme vzpomenout. Je to tzv. Maukeloch. Také o této lesní rokli vyprávějí staří lidé, že tam předkové hledali úkryt před soldateskou v dřívějších válečných dobách. Označení zářezu jako Maukelloch bývá různě

zdůvodňováno. Podle tradice se tam měl jeden uprchlík z nedostatku brambor žít pomocí Mauke, složeného z mouky, hub, kořínků a jahod, a tak vzniklo jméno Maukelloch. Také se název může vysvětlit ze spojení nebo ukládání. U nás je dosud živé úsloví, že když někdo peníze nebo jiné věci šetří nebo uschovává, pak "je ukládá do Mauke". Je možné, že v nejistých dobách předkové dobytek a věci schovávali do rokliny, čímž vzniklo její jméno.

Jako poslední od celého světa oddělená část Rychnova jsou dva domky v "Grundloche", které byly postaveny teprve po stavbě dráhy. Název Grundloch je ale starý. Za nádražím stojí totiž západním směrem, uzavřeny do sebe pět domů, které jsou obyvateli nazývány "Vogtland". O vzniku jména můžeme říci jen domněnky, je možné, že první, kdo tam postavil dům, se jmenoval Vogt a tak podle přezdívky dostala celá osada jméno.

Strážní domky postavené u trati stojí téměř všechny na samotě u trati, nářečí dosud pro tyto domky název nemá.

PŘEDHISTORIE

Abychom mohli pojednat o vzniku nebo založení naší rodné obce Rychnova, potřebujeme se podívat do dávné minulosti s přihlédnutím k zeměpisné poloze a geologickému složení krajiny. Hory obklopující ze všech stran rychnovské údolí a uložení písku a břidlic na nejnižší položených místech znamená, že údolí kdysi muselo být jezerem, jehož odtok byl na nejnižším místě, tam kde je dnes rádelský mlýn, kde si voda udělala cestu v břidličném hřebeni, táhnoucím se od Rádla k Jestřebí. To vedlo k pozvolnému vyprázdnění jezera. Vulkanické pohyby Ještědu mohly to urychlit.

Okolní výšiny byly tehdy porostlé dubovými lesy, které se pak rozšířily i na dno bývalého jezera. Při stavbě dráhy v letech 1857 - 1858 byly při hloubení základů k viaduktu vyhrabány z hloubky 8-10 sáhů silné a téměř zkamenělé kmeny dubů, které odrážely i mocné rány sekýrou. Ještě před padesáti lety byly v Rychnově mocné duby, které jak bylo už řečeno, sloužily jako hřídele a kola při stavbě mlýnů a byly vykáceny.

Také byly při stavbě dráhy z hloubky získány hliněné nádoby a střepy. Tehdejší stavbyvedoucí Stix vzal jednu vyhrabanou nádobu, podobnou našim hliněným džbánům, ale opatřenou dvěma uchy s sebou do hostince (dnešní Spolkový dům), aby si nechal do něj nalít pivo. Resolutní hostinská, zvaná "Milá Líza" (Traute Liese) ale vzala nehezky vypadající nádoby a vyhodila jí otevřeným oknem na dvůr kde se rozbila.

V dnešní době, kdy se zabýváme zkoumáním minulosti, by takový nález asi vzbudil větší pozornost, než jaké se dostalo tehdy z neznalosti velké historické ceny.

V nedalekých Hodkovicích byly nedávno při stavbě továrny nalezeny - tak jako v jiných oblastech Sudet - prehistorické předměty, z čehož se dá usuzovat na předhistorické osídlení severních Čech.

Můžeme s jistotou tvrdit, že po opadnutí vody bylo koryto Mohelky pro nedostatečné kamenné podloží - širší a hlubší, a teprve pozvolna se zanášelo dřívím, listím a zeminou, splavovanou z hor, což dalo základ k vytvoření rašelinišť, které se zde nacházejí.

Jak vzniklo jméno Rychnov a jakého je původu, o tom můžeme přinést jen domněnky. Podle koncovky au (Reichenau) by se mohlo Ricknow jednat o germánské založení nebo osídlení. Podle lidé pověsti, která je písemně zachována u rodiny Seibothů (Mühljörge), měl jeden bojovník, vracející se z křížové výpravy ve zdejších pralese zabloudit a na místě, kde do roku 1711 stál starý dřevěný kostel, našel kapli s vedle stojícím dřevěným křížem a zvonkem, visícím na stromě. Jelikož se den už chýlil ke konci, bojovník uleh v kapli a byl probuzen zvukem zlata a stříbra. Na úsvitu našel u myši díry vyhrabané zlaté a stříbrné mince a po bližším ohledání našel ve zdi velký poklad. Jelikož neměl domov, rozhodl se zde, na místě svého štěstí, založit si domov. Na svém koni odjel daleko za hory a přivedl ze Slezska lidi a usídlil je zde, na místě, kterému dal jméno Reiche Au (bohatá niva). Jako první stavba vznikl kostel.

Také prosečský mistr mlynářský Jäger ve své Kronice (Dorfchronik) má podobnou zprávu, ale nalezení kaple je položeno do doby husitských válek.

Pověst o křížáckém rytíři je více pravděpodobná, protože mluví o sídlení německými kolonisty a podle P.Frindta (Církevní dějiny) měla být právě v roce 1147 zřízena v Rychnově farní kolatura, což by se nemohlo stát v místě bez kostela. Ze zřízení farní kolatury se dá usuzovat, že Rychnov v této době už byl větším místem. Ctěný čtenář nyní jistě položí oprávněnou otázku, kde se vzala kaple, kříž a zvon uprostřed nepřístupného lesa. Také tento problém lze řešit a dát uspokojivou odpověď.

Schiffner píše ve své práci "Čeští zemští patroni" (Böhmische Landespatrone) díl II, str. 41-42, že po zavraždění sv. Václava roku 836 jeho matka, vévodkyně Drahomíra se zmocnila vlády a proslula jako odpůrkyně a pronásledovatelka právě zavedeného křesťanství. Za její pohanské a kruté vlády uprchli čeští křesťané a kněží z vnitrozemí do těžko přístupných pralesů hraničních hor, kde v bezpečí mohli sloužit služby boží. Teprve po smrti své pronásledovatelky, vévodkyně Drahomíry, vrátili se do svých domovů, kde se pak mohli nerušeně oddávat křesťanství. Můžeme s jistotou přijmout fakt, že tito uprchlíci z blízké roviny uprchli do našich hor a k svému kultu si zřídili kapli, kterou při svém odchodu opustili.

A jako je v každé pověsti zrnko pravdy, mohla by také tato pověst spolu s Schiffnerovou zprávou odpovídat skutečnosti a vztahovat se ke vzniku našeho Rychnova.

Doba založení by se tak mohla vztahovat ke 12.stol., neboť jak známo křížové výpravy začaly roku 1096 a místo Rychnov je zmiňováno při založení Mnichovohradištského kláštera cisterciáků. Na základě Schiffnerovy zprávy se dá s jistotou připustit, že Rychnov byl založen německými osadníky ze Slezska a to tím spíš, že nářečí po celá staletí odpovídá slezskému.

Jako první v historii známé obyvatelstvo země byly germánští Hermundorové. Jejich nástupci byli v mladší době kamenné keltští Bojové, kteří také dali zemi jméno. Po odchodu Keltů přišli pod vedením svého vévody Marboda Markomani, rovněž germánský kmen a obsadili jižní část země a teprve za 600 let, při stěhování národů přišly slovanské kmeny Čechů. Někteří badatelé soudí, že všechny germánské kmeny ze země odešly, ale nová bádání dokazují, že zde zůstalo německé osídlení v Sudetech. V tomto ohledu jsou četné spory, ale ty se týkají jen časového údobí.

Profesor Erich Gierach napsal v Gablonzer Tagblatt před několika lety tato pozoruhodná slova: Pokud se dají dějiny naší vlasti sledovat, nesly Sudety odpradáвна německá jména, která pocházejí z těch dob, kdy v těchto zemích Češi ještě nebyli, ale sídlily zde germánské a staroněmecké kmeny na této naší praněmecké půdě. Německé označení země Böhmen je o 1000 let starší než slovanské Čechy.

Z líčení odstavce "Prehistorie" může ctěný čtenář vysledovat, že jméno Rychnov je v těsném sepjetí se staroněmeckými kmeny užívaným místním názvem. Jako Gau (župa) se zvalo území jednoho kmenového vládce nebo rodu, "au" je koncová slabika mnoha německých měst a obcí.

Ačkoli Rychnov leží na nejzašší jazykové hranici, nenechali se jeho obyvatelé - jako mnohá jiná sídla, založená německými osadníky poslovanštit a přes svůj úctyhodný věk 900 let věrně zachovali svůj německý charakter a ráz po všechny proměnlivé doby od založení až podnes a jak i v budoucnu zůstanou německou baštou vlasteneckého smýšlení.

Sudetoněmecké vlastivědné bádání považuje oddíl Prehistorie částečně za málo podstatný a zde je jeho mínění:

Zatímco česká nížina byla od nepaměti osídlena, chybí v našich oblastech nálezy, z nichž by se dalo usuzovat na předhistorické osídlení. Vše co bylo dosud nalezeno a odborně prozkoumáno, patří nejdříve začátku středověku. Také s hliněnými nádobami a střepy, které byly nalezeny při stavbě dráhy tomu nebude jinak.

Podle všech známek obce z okolí Rychnova nevznikly dřív než ve 13.století. Jen rybáři, ptáčníci a lovci se zde mohli objevit o něco dřív při své činnosti a ze staré doby pocházející české pomístné názvy a z nich vzniklá místní jména, která nacházíme vedle jmen německých, mohou se odvozovat od nich.

Do 13. a 14. stol. spadá nejstarší německé osídlení, tzv kolonizace, v kteréžto době i Češi se místy usazovali v horách. Z některých dnešních německých obcí byly některé české a postupně se stávaly německými, tak jako zase některé německé obce se počestily. Některé byly založeny na místě drobných českých sídel, většina ale v našem kraji (Ještědsko-Pojizeří) založena na zelené louce a tak byly od samého počátku německé.

K těmto "praněmeckým" osadám patří i Rychnov, což dokazuje i jeho čistě německé jméno. Reichenau znamená "zu der reichen Au" (na bohaté nivě) podle starého znění "Vze der richen ouwe", v našich podmínkách to ale nemuselo mít viditelnou příčinu k tomuto pojmenování, ale mohlo být pojmenováno podle příkladu jiných, např. Rychnov u Žitavy nebo Rychnov nad Kněžnou.

Rychnov je jen česká forma tohoto jména, neboť vskutku i v mittelhochdeutsch (středověká němčina) se psalo Richnow. Jen ze skutečnosti, že v českém jménu začíná na "R" a ne na "Ř" vyvozuje dr. Schwarz, universit. profesor, že Rychnov byl založen teprve poté, kdy se v češtině R před I přeměnilo v Ř. A jelikož se tak stalo okolo roku 1250 a trvalo to delší dobu, nemohl být Rychnov založen před rokem 1300.

Podle J.V.Šimáka, vlastivědného badatele na české universitě v Praze, byl Rychnov založen ve 13. století nebo o něco později německými kolonisty (srov. Šimák: Dějinné paměti okresu Mnichovohradištského I, str. 26n.).

Jazykový důvod, který mluví pro 14. století nebere v úvahu. Stejně jako Rychnov bylo Rádlo, které je českého původu. Obě osady patřily k panství, který kolem roku 1144 nebo 1145 cisterciáckého kláštera v Mnichově Hradišti založil předek Markvarticů.

Cisterciáci, nejen že přeměnily dosavadní osady na vsi pod německým právem, ale zakládali i mnohé nové, mezi jinými kolem roku 1300 i Rádlo a Rychnov. Poprvé je Rychnov zmiňován k roku 1361 a sice v konfirmačních knihách (Libri confirmationum) pražské arcidiecéze (blíže v oddíle kostely a víra).

Co se týče nalezení staré kaple vracejícím se křížákem, toto vyprávění postrádá jakýkoli historický podklad.

Rychnov náležel klášteru až do jeho zničení roku 1423. Roku 1425 ho dostal do držení Jan Ralsko z Wartenberku. Dne 27.ledna 1436 byl spolu s Rádlem, Jeníšovickými a čtyřmi lidmi z Nudvojovic zapsán Hynkovi z Waldštejna a patřil do roku 1538 k Malé Skále, pak do roku 1565 k Rohozci a 1565 až 1850 k panství Svijany. To bylo v letech 1565 - 1602 v držení Jana z Wartenberka, pak ho měla jeho vdova Anna Kateřina a její druhý manžel Jáchym Ondřej Šlik, který byl roku 1621 popraven. V roce 1624 přešlo panství na Maxmiliána Waldštejna. Jeho potomci ho drželi do roku 1814. Od té doby patřilo panství knížecímu rodu Rohanů (Sychrov).

VLASTNICTVÍ PŮDY

Němečtí sedláci ve středověku byli ke svému pánu v přesně určených vztazích, které byly většinou dohodnuty mezi tím, kdo prováděl založení - lokátorem - a majitele půdy. Ve smlouvě, která se pro některá místa zachovala, bylo stanoveno, jaký bude mít vesnice rozsah, povinnosti a práva lokátora, který většinou dostal dědičnou rychtu a stejně tak povinnosti a práva sedláků.

Obyvatelé německých nebo na německém právu vysazených českých vesnic sice neměli svůj grunt a půdu v plném vlastnictví, ale přece jen dědičně ho mohli se všemi právy a závazky zcizovat.

Dědičnost byla neporušitelným právem, zdůrazňovaným v každé nové smlouvě znova, což i v dobách nejužšího poddanství (druhá polovina 17. a 18. stol.) nebylo zrušeno. Nestejný byl jen stupeň příbuzenství, na který se vztahovala.

Co se týče zcizení měli sedláci původně volnou ruku, ale nakonec byl všeobecně potřebný souhlas vrchnosti (potvrzení koupě nebo směny). Vrchnost trvala na tom, aby statky byly v rukou schopných hospodářů, kteří by byli s to dostát svým dědičným závazkům.

Lidé byli svobodní a mohli po zcizení statku odejít. Teprve v 15. století po husitských válkách byli poddaní a patřili k panství jako poddaní, ať už měli majetek nebo ne, ať byli sedláci nebo měli jiné povolání. Volnost byla zrušena a změna bydliště záležela na povolení vrchnosti, stejně tak i volba jiného zaměstnání. Do třicetileté války byla situace ještě snesitelná a práva vrchnosti sloužila více všeobecnému prosazení dobra (blahobytu) než vykořisťování. Toho bylo čím dál víc využíváno a zneužíváno po velké válce. Dědičná břemena, která při získání vlastnictví s ním přecházela, spočívala z počátku jen v ročních úrocích - obvykle ve dvou splátkách (na sv. Jiří a sv. Havla), které byly stanoveny pro všechny časy a skutečně na mnoha panstvích až do zrušení poddanství byly vybírány v původní výši.

K tomu přicházely dávky: obilí, vajec a jiné, což ale nebylo všude. Dále - ale snad nikoli od začátku - pracovní povinnost jako orba, plení, sekání a žatí, trhání lnu, okopávání řepy, předení, svoz dřeva a mnohé jiné byla pevně stanovena a pohybovala se v těchto mezích, takže až do třicetileté války nemůžeme mluvit o vykořisťování. Vždyť i u velkých sedláků severních Čech obnášela tato roboty 12 - 15 dní ročně, v čemž bylo jen 4 - 5 dní roboty potažní, která byla stejně jako ostatní služby, vykonávána většinou čeledí. Lidé, kteří bydleli v nájmu, stejně tak domkáři bez pozemků byli povinni na leberském panství ještě roku 1615 jen čtyři dny roboty ročně t.j. 2 dny při žních a dva dny sekání. Vdovy měly povinnost sečení jen dva dny.

Vše co se týká vykořisťování poddaných pochází až z doby po roce 1648, když vrchnosti chtěly být velkými pány a snažily se podnikáním všeho druhu, např. průmyslem získat nové zdroje peněz a po francouzském způsobu si oblíbili neobvyklý luxus. Tu museli přitáhnout poddané a

vše, co nebylo výslovně nezměnitelné, libovolně zvyšovali, k čemuž přispěla i ta okolnost, že noví páni měli tak rozsáhlé statky, že jejich správu museli přenechat úřednictvu. Ti se snažili zalíbit se svým pánům vysokými výnosy a každé ulehčení si nechali od poddaných zaplatit.

Tehdy došlo u nás k povstáním. Po rychle potlačené vzpouře roku 1658 v okolí Cvikova, mělo povstání roku 1680 velký rozsah a následkem toho bylo třeba zákonnými úpravami - robotními patenty - zlepšovat stav.

Teprve Marie Terezie se poddaných energicky ujala a učinila zlořádům přítrž. Její robotní patent z roku 1775 nepřinesl ale spokojenost, neboť neodpovídal očekávání sedláků.

Císař Josef II dal sedlákům zrušením nevolnictví svobodu a svobodnou volbu povolání, čímž získali možnost vzdát se i proti vůli vrchnosti svého majetku a jít za lepším. Dědičná břemena byla zase jako dřív svázána s držení majetku a s ním i přecházely na nové vlastníky, jenže - na rozdíl od středověku - (odhlédneme-li od činží) - se mnohonásobně zvýšily. Teprve rok 1848 přinesl odstranění dědičné poddanosti a zrušení břemen. Od té doby byl každý svobodným majitelem svého majetku a půdy a mohl, pokud to státní zákony dovozovaly s ním libovolně nakládat. Ovšem neměl naproti tomu žádný nárok na pomoc v nouzi od svých bývalých vrchností. Ze starých vrchností se stali soukromí majitelé, stejně jako jejich dřívější poddaní.

Dozor nad odváděním dědičných dávek vrchnosti měl rychtář neboli Šolc (Schulze). Ten vybíral a odváděl dávky a často za ně ručil vrchnosti. Také pečoval o odvádění desátku panu faráři, rovněž vybíral a odváděl zeměpanské daně, které pak vrchnost odváděla královské komoře.

Za jeho předsednictví za spoluúčasti konšelů nebo obecních starších a v přítomnosti vrchnosti byl ročně většinou třikrát držen soud, který jednal o sporech a menších přestupcích. Hrdelní pře patřily většinou rychtářům nejbližšího města nebo byly řešeny samotnou vrchností.

Vesnická rychta byla většinou spojena dědičně se statkem nebo krčmou. Prvním rychtářem byl zpravidla zakladatel vsi, jehož potomci pak po staletí seděli na krčmě. Jelikož do roku 1850 byly vsi i hospodářskými svazky - vzpomeňme na společnou pastvu, dobytčí cesty (Fiebige), patřila rychtář větší pravomoc než dnešním obcím. Byly také místem, kde se uzavíraly všechny smlouvy a později tam byly i sepisovány, t.j. dávány na papír a zapisovány do konšelských knih. Před rychtářem a staršími se také splácely smluvní závazky a pod.

Nevíme, jak byly v Rychnově ve středověku záležitosti uspořádány a co ze svrchuřečeného patřilo obci, nedopustíme se ale chyby, když si tyto záležitosti zhruba tak představíme.

Vrchnost měla také pečovat o klid a pořádek, protože poměry v 15. století a tím spíš v 17. století, na konci třicetileté války, byly velmi neutěšené, jak ukazuje následující příklad.

1.10.1648 po "vestfálském míru", vydal hrabě Valdštejn na svém panství k zvládnutí potulujících se loupežných hord, vysloužilých vojáků a záškodníků edikt následujícího obsahu: "V těchto nebezpečných dobách, kdy se objevují všelijaké nákazy a nemoci a bezprizorné tlupy vydávající se za obdankované nebo naverbované vojáky činí zemi nejistou, mají se mladí lidé hlásit a nechat naverbovat k strážnímu mužstvu a mají od krčmáře a rychtáře dostat mzdu a jídlo, pak budou osvobozeni od vojenské služby a verbíři na ně nebudou mít právo.

Šenkýřům a sedlákům je pod trestem tělesným zakázáno, potulující se tlupy živit, ubytovat nebo poskytnout přístřeší. Strážní mužstvo je musí bez milosti hnát za hranice a při odporu je pověsit za konopný provaz na nejbližší strom."

Zvláštní případ právní z té doby uvádí Schwarzecker: Koncem 18. století pásli synové sedláků Preislera (Paula) a Maschkeho (měl v té době být rychtářem) krávy na pasece u dnešní hasičské zbrojnice a k poledni jim chtěli dát napít z kaluže u Katzebornu (studánky). Přitom došlo mezi nimi ke sporu, neboť každý z nich chtěl, aby jeho krávy pily první. Při následující rvačce vyrazila Preislerova kráva rohem oko Maškovu chlapci. Sedlák Maschke, který nedaleko porážel dříví, přispěchal na pokřik syna a ve zlosti udeřil Preislerova syna kořenem (Wurzel), až ten se zalil krví a upadl do vody, z níž byl vytažen už mrtvý.

Při následující žalobě a jednání ve Svijanech vyřkl úředních jako soudce tento rozsudek: Sedlák Maschke opatří Preislerovi jiného syna nebo zaplatí koupu pražských grošů jako pokutu a jako zjevný vrah nebude už nadále rychtářem. Svého jednookého syna bude mít jako trest za svůj čin stále na očích a bůh mu buď milostivým soudcem.

Také rázní obžalovaní byli v té době, kteří si drasticky uměli vymoci své právo. V Rychnově žil obchodník s přízí a solí, jménem Lang (Kaschel Christel), který své zákazníky a sousedy šidil tím, že jim při nákupech počítal víc a půjčoval na lichvářské úroky a se svojí dlužnickou knihou je často poháněl před soudce. Jeho obvyklým úslovím mělo být: "Psaný dluh je svatý jako slovo Boží". Jednou ho neprávem obviněný chalupník tak dlouho tloukl dlužní knihou do hlavy, až byla roztrhána na malé kousíčky, přičemž křičel: "Nedlužím ti 70 zlatých, ale jen 7 zlatých a čert ti zaplat' slovem božím svatý dluh".

Právní poměry mezi vrchností a poddanými se pro Rychnov a k panství Svijany patřící vsi změnilly v roce 1814 k jejich prospěchu.

I když poddaní ani za hraběte Valdštejna nebyli tak trápeni a nedošlo na jejich panství k povstáním a revoltám, jako na jiných panstvích v té době, snažil se jejich nový pán tíživou situaci dále zlepšit. Velkomyslný kníže byl svým poddaným humánně nakloněn. Robotu, která dříve byla vyměřena týdně na 2-3 dny mohli sedláci za malý peníz vykoupit a chalupníkům na základě patentu z 1.4.1821 byla robotu zcela odpuštěna. Chudé obyvatelstvo, které dosud smělo

v lese sbírat jen suché větve a odpad, mohli si nyní potřebné palivové dříví dělat v Plánském lese. Rovněž dostali zdarma stavební dříví na stavbu svých domků. Každá oprávněná stížnost nebo prosba došla vždy u knížete sluchu, kde mohl zmírnit bídu a utrpení, činil tak s velkomyslností.

Tento nádherný a uměnímilovný kníže udělal ze starého hradu Sychrov nádherný, dodnes stojící zámek, ze zahrad a parků vznikla pod vedením francouzských zahradníků jedna z nejpozoruhodnějších a vynikajících pamětihodností Rakouska, kam má každý volný přístup.

V jeho dobrosrdečnosti k rychnovským obyvatelům nastal po roce 1848 zlom, neboť kníže byl v té době falešně obviněn z velezrady rozvášněným darem obyvatel Rychnova a měl být naší pověstnou národní gardou uvězněn.

Když se kníže o tomto nebezpečí, které mu v Rychnově hrozilo, dozvěděl, zanevřel na Rychnov a od té doby se jeho dosud otevřená ruka ke škodě obecních chudých zavřela.

Vydavatel popíše celou záležitost týkající se uvěznění pana knížete později zevrubně.

Roku 1838 koupil kníže Rohan v Praze dolnorakouskému náboženskému funcu panství Frýdštejn a Český Dub, které v roce 1648 připadlo za cenu 512 000 zlatých. K slavnostnímu převzetí a přísaze byli povoláni rychnovský rychtář (Schöffeltounl) a pan farář Neuber. Převzetí panství se stalo velkou vlasteneckou slavností. Rychnovský malíř a historiograf Anton Ullrich, který s ostatní honorací byl v Českém Dubu přítomen, píše v knize, že už v Hodkovicích, kudy kníže pán projížděl s třemi šestispřežními vozy, byly zřízeny triumfální brány a nový pán byl ve všech vesnicích nadšeně přijat.

Vládní moc šlechty ale už šla vstříc svému konci a roku 1848 zanikla k blahu obyvatelstva, byl konec právům a privilegiím majitelů panství a nastoupila svoboda pro všechny národy Rakouska. Abych mohl vylicít svobodu a právo touženou ve staletích útisku a poddanství a náhlé oproštění od tíživého jha nevolnictví a roboty selského stavu, obyčejných lidí, učenců a úřednictva, musím se vrátit asi o 100 let zpátky.

Už lidumilné snažení císařovny Marie Terezie směřovalo k tomu, dát národům více svobody a vědění, ale plánované reformy narazily na prudký odpor majitelů panství, takže jen část jejího snažení přišla k dobru škole.

V roce 1769 napsal šlechtetný státní rada Gessler císařovně zprávu o stavu na českých panstvích a z tohoto pozoruhodného spisu opakujeme větu: "S podivem, ano s opravdovým zděšením a nepříjemným vnitřním pocitem vidí člověk nejvyšší bídu, v níž úpí ubohý poddaný skrze utiskování vrchnostmi".

V roce 1770 byly nejhrubší přehmaty císařským ediktem odstraněny.

V 18. století musel sedlák celé léto robotovat, takže na práci na vlastním mu zbývaly jen neděle a noci. Dorůstající děti poddaných byly nuceny pracovat zdarma na dvorech až do své dospělosti. Chalupníci museli ročně robotovat čtyřicet dní a zcela nemajetní lidé museli ročně třináct dní pomáhat při lovu a rybaření. Žádný poddaný nesměl opustit své panství nebo se oženit jinde. Když sedlák umřel, byl mu nejlepší kůň nebo kráva odveden z chléva jako splátka. Ve městech kvetl obchod a řemesla. Hradby a příkopy chránily měšťany před potulnými loupeživými tlupami. Lid na vesnici a sedláci byli ale těmto válečným vysloužilcům vydáni na pospas.

Právní poměry byly čím dál méně snesitelné, vzdor mezi lidmi rostl a byl potlačován jen drastickou přísností pána.

Ze sousední německé říše přicházely zprávy o lepších životních podmínkách a právní jistotě a podněcovaly nejen lid, ale i vzdělance k odporu proti poměrům, které vládly v Rakousku.

Ve státní radě ve Vídni bojovali za rozumné reformy císařovna Marie Terezie a přítel lidu Josef II s mocí zámožné šlechty.

Dne 6. února 1770 vydal císař Josef, přes odpor, patent o zrušení nevolnictví a o zmírnění roboty v Čechách, který ale vrchnosti neposlechly a poddaným zatajily.

Skutečnost osvobození ale mezi lid pronikla a vedla k selským povstáním v Čechách. Z českých poddaných sedláků a chalupníků sestavené houfy přepadaly zámky svých pánů a panské úřady, plundrovaly je a zapalovaly.

Těmito bojovníky za svobodu bylo 26. března 1775 ohrožena i fara v Rychnově. Skupina asi 700 mužů byla našimi obyvateli zahrnuta, na příslušném místě je tato záležitost podrobněji zmíněna.

Dne 13. srpna 1775 vydala Marie Terezie nový robotní patent pro Čechy o čemž už byla řeč. Císařské nařízení z 18. 8. 1787 určovalo, že od tohoto dne má přestat klekání před vrchností a líbání ruky, neboť pokleknout se má jen před Bohem, mezi lidmi je to rouhání.

Státní rada kníže Kounic navrhl císaři vylepšení stávajících zákonů, neboť dávaly soudcům příliš libovůle při výkonu jejich úřadu a mučidla stále zůstávala i se svými hroznými následky pro neprávem obviněné. Po jejich odstranění v roce 1775 bylo z 39 mučených jen 9 nalezeno vinnými, ostatní museli snášet hrozné utrpení na těle a duši nespravedlivě a po celý život byli politováníhodnými mrzáky.

Dne 2. ledna 1776 bylo na rozkaz císaře Josefa toto středověké mučení v rakouských zemích navždy odstraněno k dobru krivě podezříváných nebo zlovolně obviněných uvězněných.

Od roku 1784 mohl soudcovský úřad vykonávat jen juristicky vzdělaný a zkoušený čekatel a byli ustaveni speciální inspektoři, kteří dozírali na činnost úřadů. Jen vrchnostem zůstalo ještě

právo soudit poddané, ale byly jim dány meze, neboť těžké případy musely být předány veřejným soudům.

Plodů ze semen zasetých císařem Josefem II, všem poddaným zaručit lidské důstojné bytí, se šlechetný monarcha a přítel lidu už nedožil. Příliš mnoho odporu šlechty a římské církve, kteří se báli o moc se stavělo proti, ale zárodek lid osvobozujících myšlenek byl pevně zakořeněn v srdcích bezprávných a potlačovaných a uzrával pomalu po padesát let, až vydal zlaté plody v revolučním roce 1848, kdy přerostly přes hlavu knížeti Metternichovi, hájícímu státní moc a absolutismus a potlačily jeho moc.

Doba vládního a státního převratu si sice vyžádala mnoho obětí, ale ne nadarmo zemřeli němečtí bojovníci za svobodu Robert Blum a jeho věrní smrtí hrdinů.

Prokletí bylo zlomeno, rakouské národy ulehčeně vydechly. Myšlenka svobody slavila vítězství po sto letech bojů, podnícena nezapomenutelným lidovým císařem Josefem II.

Marně podnikl papež cestu z Říma do Vídně, aby císaře odvrátil od jeho nepoddajnosti vůči šlechtě a církvi, ale císař zůstal pevný a nedal se ani prosbami ani hrozbami odvésti od svých plánů, takže papež musel nastoupit zpáteční cestu do Říma bez výsledku, v hlubokém hněvu proti císaři.

Aby podchytil zdaněné statky a hospodářství, rozhodl zemský sněm v roce 1654 vypracovat pomocí komise seznam všech majitelů pozemků, které podléhaly dani. Jako berní jednotka a daňová povinnost platila výměra 50 strychů obdělávané půdy.

Pan profesor Runge si dal těžký úkol, opatřit z pražského archivu Berní rulu pro Rychnov z roku 1654 a tak zde můžeme vcelku berní rulu reprodukovat.

Panu profesoru Františkovi Rungemu ze státního ústavu pro sudetoněmeckou vlastivědu v Liberci patří pro jeho milou vstřícnost při prohlédnutí vlastivědy a berní ruly, která v této práci chyběla, srdečný dík.

(Následuje opis berní ruly)

Písmo je smíšené - kurent a latinka.

V době, kdy byla berní rula udělána (okolo 1654) měl Rychnov na panství Svijany v Boleslavském kraji: 8 sedláků, 16 chalupníků, 13 domkářů bez polí (zahradníků).

Ze zbývajících pěti gruntů zbyla jen pustá místa, stejně tak u dvou domků zahradníků, která ležela pustá, t.j. byly zde sice budovy, ale bez lidí.

Celkem tedy bylo 37 domů obydlených a 9 opuštěných nebo zbořených. Sedláci roku 1654 měli následující jména

(opisuje berní rulu)

Jelikož poddaní byly komisí, která rulu sestavovala, osobně tázáni, jsou jejich jména zanesena tu více podle pravopisu, tu podle nářečí. Mnozí udávali čistě německá příjmení, mnozí česká, což souvisí s jazykovými znalostmi.

Tak "Maška" nebo "Mašků" jsou předky dnešní rodiny Maschke, sporné je jen, zda se už tenkrát nazývali Maschke a své jméno udali česky nebo byli jako české jméno s českou koncovkou zapsány komisí.

Jméno Poczkar, jehož zakončení -ar odpovídá německému -er, jsme nemohli převést, je značně zkomolené.

Ostatní rodová jména dokládají bezvadně německý charakter obyvatelstva. Že se jméno Preysler k roku 1654 nevyskytuje a lze ho jen v jednom případě tušit, opravňuje k názoru, že všechno co bylo vyprávěno o rychtáři tohoto jména (rovněž v kronice vyprávěná pověst) pochází z doby po třicetileté válce.

Bohužel chybí údaje o placených daních, ale přece se už tehdy stávalo, že buď z nechtů nebo nedostatku peněz byla řada dlužníků daní, takže úřady byly nuceny - k vymožení dlužných daní - poslati k sedlákům exekuční vojáky. Tito vojáci museli být sedlákem tak dlouho živeni a ubytováni a ještě denně dostat 3 krejcarey dokud nebyla daň zaplacená. V době soupisu Berní ruly takoví exekuční vojáci ještě nebyli. Exekuční voják neměl podle předpisu dělat nic jiného, než jednou denně upomínat dlužníka na jeho rest.

Podle zpráv starých lidí, kteří zažili takové vymáhání daní, byli mezi exekučními vojáky mnozí dobrosrdeční, ale také tyraní. Ohleduplní pomáhali při polních pracích nebo při mlácení, zatímco se jiní brutálně a náročně nechávali obsluhovat jako páni, v jídle a noclehu byli velice nároční a hodovali v hospodě na účet hospodáře. Přes osmdesát let stará paní Mariana Matzиковá vyprávěla, že u jejího otce a souseda byli ubytováni exekuční vojáci, kteří nechtěli spát ve stodole nebo na půdě, ale nutili hospodáře, aby spal ve stodole a sami si osobovali právo na manželskou postel, kde spala hospodářka s dětmi. Také zabili hospodáře mladé prase a snědli během tří dnů. Hospodář musel na to útrpně přihlížet, dokud nesehnal od sousedů potřebný obnos na daně. Také přes 80 let starý výrobce papučí Johanes Hübner čp. 27 (Kasperhans) dává zprávu ze starých dobrých časů, že sedlák Hofmann (předem dnešního Tischernaze a Pietschbauera) byl dlužen daně z gruntu za sedm let. Tehdy jeho bratr, který narukoval k vojsku, byl u něj jako exekuční voják a celou dobu mu sloužil jako pacholek až v roce 1809 byl v důsledku napoleonských válek povolán do regimentu. Aby nedostal jiného vojáka, zaplatil Hofmann dluh.

Díky poměrům ve školství, zlepšeným Marií Terezií a Josefem II, probudil se také drobný lid ze své stoleté dřímoty a nevědomosti a začal si uvědomovat svůj potlačený stav i přesto, že byl dosud málo vzdělán.

Tak se stalo, že všechny stavy, od učenců až po čeledíny postavily se na odpor stávajícímu režimu a žádali osvobození od utlačujícího jha. Povolivše tlaku pevné lidové vůle po lepším rozdělení úrodné půdy viděl se český sněm nucen podniknouti v roce 1843 vyměření pozemků na panstvích a ve vsích.

Při tomto vyměřování se mohla obec Rychnov při lepším porozumění rychtáře Antona Schöffela (zv. Schöffeltounl) podstatně obohatit. Místním mocným se však protivilo vzít na sebe zbytečné břemeno vybírání daní.

Vyměřovací komise sestávala ze dvou pánů z Prahy, jednoho geometra z České Lípy, rychnovského rychtáře, jednoho obecního staršího a několika pomocných sil. Obchůzka hranic začala v Košovech, přes Pelíkovice, Svatý kříž, Rádlo a pak se v Kelnerově hostinci podával oběd. Při odpolední obchůzce chtěli pražští komisaři odměřit hranice k Milířům, Vrkoslavicím a Jablonci a blahosklonně přičlenit Grosswald (Vysoký les) k Rychnovu.

Podle očitých svědků, kteří pracovali nedaleko na poli, vzpíral se rychtář přičlenění lesa pro velké pracovní zatížení, zarazil svou hůl u hájovny a ve zlosti pronesl osudná slova: "Až sem dojdu, ale dál ani krok. Mám lesa dost, každý sedlák má svůj les a my nepotřebujeme žádný další les."

Jeden pražský komisař mu - udiven jeho nerozumností a tvrdohlavostí - řekl: "Můj milý pane, vaši potomci Vám nebudou v budoucnu děkovat, že jste odmítl dar obci, který by vám přinesl nenahraditelný užitek". Díky této nerozumnosti byl Grosswald přičleněn k obci Rádlo.

Na příštím zasedání obce přišla tato věc na pořad a obecní starší Hofrichter (Katls Seffl), který měl rozhled, se na rychtáře rozlobil pro jeho bezmeznou hloupost a křičel na něj:

"Ty jsi to největší tele ve vsi, protože jsi pustil příležitost k obohacení obce. Neměli bychom s tím vzrostlým lesem už nic jiného na práci, než vybírat daně". Dnes Rychnov této ztráty lituje. Vyměření pozemků, nařízené zemským sněmem, bylo obyvatelstvem vysvětlováno jako strach a ústupnost úřadů před stále silnějším náporům a to vedlo k tomu, že byly často zklamány naděje, že panské pozemky budou rozděleny mezi lid.

Také v Rychnově došlo po vyměření k bouřlivým výstupům. Při úplném nepochopení okolností se seřadil dav nespokojenců pod vedením Ignáce Hübnera z Dolního Rychnova (Joucklnaz), táhl k rychtářovu domu a bouřlivě požadoval pro sebe Plánský les. Marně jim vysvětloval rychtář nemožnost vyhovět jejich žádosti, ale lesa chtivý dav zaujal výhružný postoj a požadoval písmo

(zápis), že mají první nárok na les. Rychtáři v této situaci ohrožení nezbylo nic jiného, než takový spis vyhotovit, lidé s ním pak chodili po vsi a volali: "My máme Plánský les".

Bohužel se tato naděje, zrozená z nedorozumění, nesplnila. Hořké rozčarování lidu vzbuzovalo stále silnější odpor proti libovůli úřadů a panství. Stále hrozivěji se stahovaly mraky, ohlašující bouři nad sídelním městem Vídní. Když studenti ve Vídni, Praze, Budapešti a jiných hlavních městech vyzvali v sevřených šicích k otevřenému odporu proti potlačování lidských práv a za duchovní svobodu a když slezan Hans Kudlich vyzýval sedláky místo za místem k povstání, nebylo už žádné zábrany a v Rakousku a Uhrách se rozhořel boj za svobodu.

Dne 1. dubna 1848 byla na rozkaz císaře Ferdinanda všude organizována národní garda. V Rychnově byla tato garda, pověstná svým zajetím knížete, dvacetičtyřčlenná, jejich velitelem byl malíř Anton Seidel č. 331. Tento činu chtivý hejtman měl jen málo příležitostí se svou gardou zasáhnout, protože celé období revoluce proběhlo v Rychnově poměrně v klidu. Touha po velkých činech nedala hejtmanu Seidelovi klidu a brzy našel příležitost, při níž doufali on i jeho garda že si získají nezapomenutelný věhlas a čest.

Kníže Rohan byl falešně obviněn z velezrady a v Rychnově rozšířena zvěst, že na jeho hlavu byla vypsána velká odměna. Jednoho dne šla Rychnovem zpráva, že kníže jede do myslivny na Dobré Vodě. Tlustý hejtman Seidel shromáždil svou gardu a rozmístil ji poblíž Anděla Strážce do zálohy, aby vracejícího se knížete mohl zajmout a získat cenu za jeho hlavu. Po dlouhém čekání přijela náhle od Dobré Vody uzavřená koleska. Garda vyrazila a zajala kočího i osádku. S radostným pokřikem je zavezli k rychtáři, kde se z údajného knížete vyklubal polský židovský obchodník, který jel z Jablonce do Rychnova, aby koupil dózy. Knížecí vůz byl ale obsazen jen vyšším lesním úředníkem, který jel z myslivny do Jablonce.

Hejtman gardy Seidel musel za svou nerozvážnost po celý život snášet pošklebky vážné i žertovné.

Ústava, vydaná 13. března 1848 nebyla svobodným shromážděním uznána a sama od sebe zanikla. Na říšském sněmu ve Vídni na podzim 1848 předložilo revoluční komité ústavu, odpovídající přání lidu, ale ta nevstoupila v platnost, protože na příštím říšském sněmu v Kroměříži, kde se o této ústavě jednalo, byl říšský sněm rozehrán lidem, rozlíceným nepovoleností vládnoucí třídy.

Dne 4. března 1849 vydala říšská vláda opět novou ústavu, která sněmem nebyla přijata. Stejně tak se stalo i vylepšené říšské ústavě, publikované dne 31. prosince 1851, která se rozplynula jako rozvátá větrem.

Boj zuřil dál, volání po právu a svobodě si vyžádalo další oběti na barikádách ve Vídni a jiných hlavních městech. Robert Blum a jeho druhové, dodnes opěvovaní v písních, byli popraveni podle stanného práva.

Hans Kudlich a uherský vůdce Ludvík Košut si zachránili život, když jim přátelé pomohli k útěku. Hans Kudlich utekl do Ameriky a Ludvík Košut dosáhl téhož cíle přes Turecko.

Nové zákony, nařízení a výnosy vycházely o překot v krátkém časovém období a roznicené masy neuspokojily.

Provizorním zákonem o obcích ze dne 17.března 1849 byly obce, jejichž pozemky byly v roce 1843 rozměřeny, odděleny od panství a spojeny do samostatných obcí. Rychtáři, šolcové a dědiční rychtáři byli dříve dosazováni vrchnostmi, teď byli nahrazeni starosty a obecními představenými volenými obcí.

Rychnov přestal v roce 1849 patřit k panství Svijany a stal se obcí, která se starala sama o sebe. Poslední vrchnostenský rychtář, Anton Schöffel (Schöffeltounel) byl ale svého úřadu zbaven už v roce 1846 a zemřel ve vysokém věku v roce 1884.

První svobodné volby byly vypsané v roce 1850 a voliči byli podle výše placených daní zařazeni do tří voličských sborů. V Rychnově byl obecním představeným opět zvolen Josef Peukert č. 48, který byl už od roku 1846 jmenován rychtářem.

Stávající zvyk, vnutit obcím jako rychtáře osoby oddané pánům, osoby, které vykonávali svůj úřad neschopně, zato ale měli privilegia, jako právo šenku piva a kořalky, ztratil své opodstatnění. Ještě dnes stojí mnoho svědků této staré zvyklosti, jako lenní krčmy tam, kde byl rychtářský úřad většinou dědičný a zůstával u jedné rodiny po celá staletí.

Moc nového starosty a představenstva se už nevztahovala na tělesné trestání, jak bylo dříve užíváno: "Natahovat na skřípec, na dřevěném oslu jezdit, dostat výprask na lavici, postavit na pranýř". Jednání proti novým zákonům bylo projednáváno okresními a krajskými soudy a trestáno.

V roce 1850 byly zřízeny okresní hejtmanství, soudy a četnické stanice. Nové zřízení se mohlo tehdy lidem jevit jako velký převrat a ulehčení. Hodiny trvající cesta pěšky za každého počasí do Mladé Boleslavi nebo do Svijan kvůli kupním smlouvám, dědictvím, sporům a jiným právním záležitostem bylo nahrazeno pouze jednou hodinou trvající cestou do Jablonce.

Dne 9.června 1850 byl slavnostní mší otevřen c.k. Okresní soud v Jablonci a mohl začít úřadovat. Vedoucí zároveň řízeného okresního hejtmanství měl titul okresní přednosta a teprve roku 1863 byl titul změněn na okresní hejtman.

Okresní zastupitelstvo jako samosprávný sbor bylo zřízeno v roce 1865, dne 17.července se konalo první zasedání.

Císařským nařízením byly v letech 1851-1863 urovnány právní poměry mezi obcemi a panstvími, vyvazovací listy podle knihy kvitancí panství Svijany s obcí Rychnov navždy zrušeny.

(Odd. IX, fasc. 12,18, Mistodržitelství - archiv Praha)

Doslovně zde přepíšeme Vyvazovací tabelu z 18.10.1851 na stanovení vyvazovacího poplatku z 33 jiter velké selské usedlosti, kteroužto zapůjčil vydavateli p. Josef Hofman:

Praes. 18. Oct. 1851 No Exh.: 6102

C.k. vyvazovací komise v Praze předává vyvazovací elaborát dřívějšího panství Svijany:

- a) stanovení odškodňovacího kapitálu na příslušných realitách k rukám vyvazovací pokladny
- b) k vyškrtnutí vykoupených a bezplatně zrušených robot podle jejich držebností

zaslala včetně 4 kusů vyvazovacích tabel Lit. e c.k. zemské vyvazovací komise v Praze 7.května 1850 a případně okresní vyvazovací komise v Českém Dubu 17-19-10 a 14.ledna 1851 za účelem stanovení odškodňovacích kapitálů na sem zavázané držebnosti obcí Rádlo, Rychnov, Dalešice a Huť bývalé panství Svijany a sice s použitím § 52 ministerského nařízení z 27.7.1849 se zákonou prioritou před všemi jinými hypotekárními břemeny k rukám vyvazovací pokladny a současným vykoupení původních břemen, na jejich místo nastoupily tyto kapitály a bezúplatně zrušené dávky povolila knihovně vtělit a úředně zaznamenat, na provedení knihování a potřebné vyrozumění na c.k. zemskou vyvazovací komisi v Praze při vrácení jednoho, klausulí opatřeného exempláře vyvazovací tabely s dodáním všem držitelům od břemen zbavených realit.

C.k. Okresní soud v Jablonci n.N. 10.prosince 1851

c.k. okresní soudce Stöcker

Podle zjištění vyvazovací komise měl sedlák Anton Hofman č. 87 ze své 33 jiter velké usedlosti panství Svijany odškodnění za vymazání břemen zaplatit:

- a) za placených 20 dnů sečení: 4 zl. k.m.
 - b) činže z gruntu: 3 zl. 52 1/2 kr. k.m.
 - c) vyvazovací kapitál 52 zl. 30 kr. k.m.
- celkem 59 zl. 82 1/2 kr. k.m.

Rychnov a ostatní obce, patřící knížeti Rohanovi vyšly z vyvázání z roboty a platů velice dobře, neboť rušená robota byla velice malá, na rozdíl od jiných panství, kde sedláci museli platit často několik set zlatých za vyvázání.

Tak jako vždy při dějinných událostech hraje fáma svou roli, tak i v Rychnově při osvobození z panského jha.

Jeden vtípálek rozšířil fámu, že majitelé panství musí nahradit v hotových penězích robotu vykonanou v posledních stech letech. Řada důvěřivců připočítávala robotu, kterou vykonali sami

nebo jejich předkové a počítali si mzdu podle vlastních úvah a tak jim vycházely vsutku znamenité sumy až tisíců zlatých.

Jako dobrý rádce a zlostný křikloun se ukázal už známý Joukl Naz, který ještě choval naději na Plánský les a teď ještě čekal na tisíce zlatých. S houfem podobně smýšlejících křiklounů táhl jako vůdce k představenému, předal mu soupisy a chtěl aby hned byly peníze vyplaceny. Aby s výtržníků zbavil, slíbil jim představený Josef Peukert, že soupisy odešle a hned jak peníze přijdou, že je vyplatí. Dav pak táhl obcí k hostinci s voláním: Teď panu knížeti zahrajeme!

Národní garda byla bohužel dne 10. října 1851 opět rozpuštěna, takže hejtman Seidel neměl nad výtržníky žádnou moc a nemohl je zavřít.

Joukl-Naz se musel spolu s mnoha jinými smířit s novými poměry a místo aby dostal kýžené peníze za robotu, musel ještě z druhé kapsy zaplatit peníze za vyvázání své chalupy.

V letech 1867 - 1872 byly dokončeny přípravné práce k založení nového katastru a pozemkových knih.

Podle nařízení z roku 1869 byl starý, nesmyslný zákon z roku 1780 po osmdesátileté platnosti zrušen, podle něhož pozemky, patřící k selskému gruntu se nesměly dělit. Sedlák neměl právo svobodně zacházet se svým majetkem. Hospodářství přecházelo zpravidla na nejstaršího syna a ostatní sourozenci vyšli po smrti sedláka většinou naprázdno a nebo s malými dědickými podíly. Tato okolnost byla příčinou chudnutí dříve tak vážených selských synků, kteří si pak museli vydělávat jako řemeslníci nebo nádeníci.

Vyjimku z těchto zákonů tvořily obecní pozemky, tzv. nivy které se v Rychnově táhly od výšiny vpravo od Mohelky až k dřívějšímu toku Lísky. Tato niva byla v dřívějších dobách osídlena většinou domky a chaloupkami nejchudších obyvatel, kteří pozemky dostali jako stavební místo po 50 sázích za 6 čes. grošů nebo 100 sáhů po 15 groších.

Pro Rychnov nastal v porevoluční době čas rozkvětu. Slabý císař Ferdinand odstoupil a s mladým Františkem Josefem přišel zcela nový duch do vlády, obchody vzkvétaly a dřívější bída chudých vrstev pomalu přestávala, každý kdo chtěl pracovat našel podle svých schopností dostatek zaměstnání i chleba.

Novodobí obecní představení prováděli vůli lidu a k výkonu svého úřadu měli na poradu obecní zastupitelstvo, zatímco dříve obecní rychtář jednal jen podle vlastní vůle.

O starých rychtářích se bohužel zachovalo jen málo zpráv a ty se týkají jen podpisů na dokumentech a listinách.

Nejstaršími známými rychtáři měli být majitelé domu čp. 34 (staré č. 17), kteří zastávali rychtářský úřad už v 1. polovině 15. století. Toto rychtářství bylo vybaveno hrabětem Valdštejnem velkým statkem asi 200 strychů, které zaujímal celé Košovy a po obou stranách

staré silnice Turnov-Jablonec mělo celý pruh pozemků až k hranicím Groswaldu u Dolní Dobré Vody. Jako svědkové této dřívější velkoleposti jsou ještě dnes v snad nejstarším domě v Rychnově ve sklepě zářezy v trámových stojanech na sudy.

Velká hospodářská budova měla být postavena hrabětem Valdštejnem a kromě velkého pozemkového majetku měla i pivovar a právo šenku. Pod domem na zahradě byly ještě před padesáti lety základové zdi pro varnou pánev znatelné, ty ale byly majitelem vyhrabány a místo urovnáno. V dětství pisatele nalézal se ještě pod prahem domu dlouhý žulový kámen, do nějž byl římskými číslicemi vytesán rok 1433, které asi znamenaly rok postavení domu. Z této rodiny vzešli snad všichni potomci jménem Preissler v Rychnově a okolí a velký statek byl v důsledku množství dětí dělen až k dnešnímu stavu. Ještě před půl stoletím bylo v Košově a Hinterbuši pět usedlostí v držení Hanspoulovských (Johann Paul) bratří Preisslerů. Podél staré cesty (Košovská cesta nebo Hansodlstrejbe) byly pozemky rozděleny přímo na potomky nebo blízké příbuzné, mezi nimi pěti s jménem Anton Preissler.

Rychtářský úřad měl u rodiny zůstat až do roku 1760, neboť za sedmileté války ještě je historicky zmiňován rychtář Preissler jenž v této válečné době sehrál šelmovskou a záludnou roli, v důsledku toho mu byl úřad odebrán. O této záležitosti budiž zde ocitováno ze Schwarzeneckerovy knihy doslova:

"Stalo se to za slezské války mezi pruským králem Fridrichem I a císařovnou Marií Terezií. Od Turnova přes Jeníšovice a Frýdštejn připochovala pruská jednotka a jelikož byl právě čas žní, svázeli sedláci obilí. Prusové, chtiví válečné kořisti, sebrali jim tři velké fůry obilí i se spřežením a kořist odvezli do Rychnova. Tam museli naši sedláci obilí pro Prusy vymlátit. Prusové leželi na louce u šenku a tažný dobytek dali do stájí. K večeru přišli od Železného Brodu přes Pulečný rakouští husaři a vyhnali Prusy. Obilí a spřežení zůstalo v Rychnově. Příští ráno přišel frýdštejnský rychtář s okradenými sedláky a chtěli svůj majetek zpět. Protože, ale v Rychnově v důsledku válek a rekvizic přicházejícími oddíly, byla nouze o obilí a tažná zvířata, rozdělil ještě večer rychtář Preissler obilí mezi chudé obyvatelstvo a 6 volů ze spřežení si v důsledku nouze na tažný dobytek mezi sebou sedláci vylosovali, takže z válečné kořisti tam nic nezbylo. Frýdštejnští se proto rozlobili, hrozně nadávali a brzy došlo na velkou rvačku z níž odešli frýdštejnští na hlavu poražení a s boulemi a roztrhanými šaty šli do Svijan a u úřadu žalovali rychnovské o vrácení majetku.

Svijanský úředník musel dát průchod právu, ačkoli frýdštejnští byli jinopanskými poddanými a nebyl jim tedy nakloněn. Poslal drába do Rychnova, aby obeslal rychtáře Preisslera a hostinského Ullricha jako konšela do Svijan. Rychtář musel frýdštejnským dát jako odškodnění za zranění sud piva a bylo mu poručeno, aby do tří dnů vrátil frýdštejnským jejich majetek.

Hostinský Ullrich, u něž se celá věc odehrála a který byl právě konšelem byl drábem držen ve vězení tak dlouho, dokud do Svijan nedošlo písemné potvrzení frýdštejnských, že dostali svůj majetek zpět. V den rychnovského církevního svátku (27.9.) přišli do Rychnova frýdštejnští s nadějí, že dostanou obilí i ukradené spřežení. Rychtář Preissler je pozval do šenku, aby mu podepsali potvrzení. Frýdštejnští ale nejdřív bouřlivě požadovali sud piva, který také obdrželi. Také tam bylo několik rychnovských sedláků, kteří jim nabídli pálenku, takže zakrátko byla v chodu pijatyka. Rychtář přivolal obecní starší jako svědky pro svou bezpečnost, ti se ale nezúčastnili a zůstali střízliví.

Když už byli frýdštejnští dost opilí, předložil jim rychtář písmo, na němž měli potvrdit příjem piva. Nic netušící frýdštejnští podepsali list a nezpozorovali, že zároveň s pivem potvrdili i příjem obilí a spřežení. Když pivo došlo a frýdštejnský rychtář se svými sedláky byli úplně opilí, byli položeni do vozu vystlaného slámou, v noci dopraveni do Frýdštejna a tam ve voze ponecháni.

Mladý rychtář musel ještě tutéž noc s potvrzením do Svijan a odpoledne byl šenkýř propuštěn a vrátil se.

Když se na druhý den frýdštejnští probudili s kocovinou na slámě a uvědomili si stav věcí, šli znova na úřad ve Svijanech, aby si stěžovali na úskok rychnovských.

Úředník ale na ně hrubě vyjel: "Vy opilá prasata, jednou jsem vám pomohl, ale podruhé to už neudělám. Vy víte, co jsou rychnovští za lišky podšité, proč jste se tak opili a nechali si provést takové šibalství. Za trest dáte rychnovskému rychtáři sud piva, jinak vás zavřu. Frýdštejnským nezbylo nic jiného, než sobě na posměch a škodu zaplatit ještě sud piva.

Svijanský úředník musel být velice spravedlivý a energický člověk, protože ten kousek rychnovskému rychtáři neprošel klidně, ale zbavil ho úřadu s podotknutím, že rychtář musí pořád jednat rozumně a nesmí chodit po křivých cestách. Určitě by ho vsadil do věže, kdyby frýdštejnským odebraný majetek nebyl rozdělil mezi potřebné".

V roce 1780 byl rychtářem sedlák Mašků z čp. 23 a rodina ještě dnes má přízvisko "Rychtářův Pepa" (Rechters-Seffl). Maške nastoupil po shora jmenovaném rychtáři a byl kvůli úpadku, jak později vyličíme rovněž zbaven úřadu. V letech 1791-1795 byl rychtářem Jan Kryštof Hillebrand a z této doby je řada listin které jako rychtář a svědek podepsal.

Na kupní smlouvě z roku 1805 je jako rychtář podepsán Josef Hoffmann, byl to předek dnešních rodin Tischernaz a Pietschbauer.

V této době fungoval ještě v Rychnově vrchní rychtář Jakub Hartig z Rádla, který se ale vyskytuje jen při důležitých příležitostech. Z nařízení císaře Josefa II byli jmenováni vrchní

rychtáři, aby dohlíželi na vrchnostenské a vesnické rychtáře ve věcech práva a v určitých případech mohli vznášet námitky.

Po rychnovském rychtáři Josefu Hoffmannovi následoval skrze odmítnutí lesa Grosswaldu "Schöffeltounl", který zastával úřad od roku 1829 do roku 1846 a v posledním roce sám na úřad resignoval.

Kníže Rohan, v moudré předtuše nastávajících událostí, přenechal Rychnovu, aby si pro své dobro rychtáře zvolil sám a tak byl tímto úřadem poctěn rolník Josef Peukert č. 48.

Snad se vydavateli podařilo vrchnostenské rychtáře do revolučního roku 1848 - přes nedostatek dokladů - zjistit a určit jejich pořadí. Je třeba vzít ohled na to, že v dřívějších dobách byl rychtářský úřad po staletí nebo desetiletí spojen s jednou rodinou, takže počet rychtářů nemůže být tak velký.

Nyní následují po revoluci obcí volení představení neboli starostové. Josef Peukert č. 48 zastával úřad jako rychtář do roku 1850 a zůstal jako obcí zvolený představený až do roku 1856 v úřadě.

Následoval ho hostinský František Ullrich čp. 30 (ŠENKFRANC) - byl rychtářem do pruské války. V roce 1867 složil úřad, prodal šenk Čechovi Kocourovi a přesídlil do Stráže u Liberce. Jeho nástupcem byl Josef Preissler č. 269 (Manels Josef) až do roku 1869. Během svého úřadování si zařídil vedle krámu i hospodu. Obě živnosti jeho syn, sklářský výrobce Karel Preissler (Katlklarens Korl) pustil.

Od roku 1869 do roku 1870 úřadoval Florian Müller čp. 60 (Beck-Franz Flor) jako představený. Po desetiletí byl výběřím daní v Rychnově a zahradník v obecní ovocné školce mezi domy na Vysoké ulici (Hoch StraÙe) čp. 23 a 32.

Rolník a pozdější poštovní Vincenc Peukert z č. 49 byl představeným v lednu 1870 až do března 1874.

Jeho následoval po šesti měsících až do nových voleb sekerník a obchodník s dřívím Franz Preissler čp. 36.

Od 1. září 1874 do roku 1880 převzal úřad představeného exportér sklářského zboží a obrazů Karel Hofrichter z č. 177. Za jeho šestiletého období byla v Rychnově otevřena odborná kreslířská škola a v letech 1876 - 1877 zbudována nová škola obecná na Hoch straÙe.

Obchodník Josef Maschke č. 237 byl starostou do roku 1885 od roku 1880. Získal pro sebe hostinskou koncesi a za jeho úřadu se začalo dne 6. července 1885 se stavbou nádraží.

František Pietsch č. 68, hostinský a obchodník s obrazy úřadoval od roku 1885 do roku 1890. Svůj úřad zahájil stavbou tanečního sálu ve svém domě. Na jeho úřadování připadá otevření nádraží dne 19.7.1886 a nádražní ulice (dnešní Masarykova). U příležitosti otevření nádraží

uspořádala obec za spoluúčasti všech místních spolků od 25. do 27.července 1886 v Plánském lese velkou lidovou slavnost - ta dala čistý zisk 475 zl., které se použily na regulaci náměstí a Mohelky.

Ačkoliv majitel hostince "Město Karlovy Vary" v Jablonci už několik let provozoval pravidelnou dopravu osob omnibusy mezi Jabloncem a Rychnovem a měl v provozu starou stanici Rychnov (v Grundlochu), zřídil František Pietsch po otevření nádraží velký podnik s omnibusy a kočími k osobní přepravě.

V roce 1887 v zimě dostali Pietschovi koně v ozhřivku a ze 16 koní museli 14 zastřelit. Během dvou dnů bylo za poledne stádo šesti až osmi nemocných koní vyvedeno na obecní pozemek Fiebiggrund za Andělem Strážcem a tam jabloneckým zvěrolékařům zastřeleni. Zdechliny byly hozeny do hluboké jámy a zahrabány. Z ještě se hýbajících mrtvol byly vyňaty plíce a odeslány do Prahy na prozkoumání. Mrtvoly byly naházeny do hlubokých jam a zahrabány. Tomuto krvavému divadlu přihlíželo stále množství zvědavých svědků. Pokud by se někdy v budoucnosti dělaly na Fiebiggrundu výkopy a nalezeny kosti, mohou tyto řádky vysvětlit nález.

Po Frant. Pietschovi nastoupil roku 1890 obchodník Josef Peukert z č. 53 (Bargschneiders Jusef). Při jeho nástupu do úřadu jeho otec prohlásil, že úřad starosty bude stát jeho syna buď život nebo majetek. Tato slova, vyřčená v neblahé předtuše, se bohužel stala hořkou skutečností. Už 24.ledna 1892 byl Josef Peukert, doprovoben množstvím truchlících lidí k poslednímu odpočinku. Řeč, držená farářem Bernardem nad jeho rakví byla pak vytištěna a rozdána do všech domácností.

Upřímná snaha Peukertova, jeho nezištnost s níž chtěl pracovat pro blaho obce, přepnula jeho síly a on zemřel v mladém věku 35 let. K jeho cti budiž zaznamenáno, že každý občan, i ten nejmenší, došel u něj svého práva. Za jeho úřadování byla v roce 1891 otevřena školka, jejímž byl Peukert horlivým podporovatelem.

Dne 1.října téhož roku mu byla jako starostovi dána velká pocta, že mohl před tisíci jásajících lidí pozdravit na zdejším nádraží císaře Františka Josefa I, když Rychnovem projížděl z pražské jubilejní výstavy do Liberce.

Následek této císařské návštěvy bylo o něco později povýšení vesnice Rychnov na městys.

Po smrti Josefa Peukerta přešel úřad představeného v roce 1892 podruhé na poštmistra a hospodáře Vincence Peukerta čp. 48. Za jeho úřadování stojí za zaznamenání: dne 13.9.1892 zemřel na zámku Sychrov ve věku 92 let bývalá vrchnost a patronátní pán, jeho jasnost kníže Kamil Rohan vévoda z Montbakonu a Buillonu, princ z Guemenes, Rochefortu a Montabanu, dědičný říšský rada, rytíř zlatého rouna, velkokníže Leopoldova řádu a mnoha jiných. Rodina Rohanů pocházela ze starého knížecího domu ve francouzské Bretani, potomkem rodu byl i

Gottfried z Bouillonu, vůdce první křížové výpravy v roce 1096 k osvobození Jeruzalema z rukou Turků. Pohřbu na Sychrově se zúčastnili - starosta Vincenc Peukert, farář Bernard, nadlesní Stütz, všichni lesní personál a jednotlivé honorace z Rychnova, aby prokázali bývalé vrchnosti a patronátnímu pánu poslední poctu.

V roce 1893 vystavěl Anton Schmidt z Frýdštejna ve mlýně v Pulečném elektrárnu, zavedl vedení do Rychnova a 28.ledna 1894 zazářil poprvé obdivovaný zázrak elektrického světla.

Dne 14.listopadu 1895 byla obec Rychnov podle nejvyššího rozhodnutí jeho veličenstva císaře povýšena na městys.

Vincenc Peukert se stal z posledního představeného prvním starostou Rychnova.

Novodobě vzdělávací snahy obecního představenstva a vedení školy dosáhly toho, že 1.ledna 1897 byla otevřena chlapecká měšťanská škola v budově obecné školy.

Rovněž na základě potřeb zdravotnictví byla otevřena 22.7.1897 c.k. místodržitelstvím v Praze povolená lékárna a umístěna od 1.ledna v domě pohřební služby Karla Wenzela na náměstí č. 171.

Zchátralá hasičská věž byla zbourána a nahrazena novostavbou, která byla dne 7.října hasičům předána.

Dne 8.července 1899 byl položen základní kámen ke stavbě měšťanské školy. Ve stejném roce se začalo se stavbou elektrické dráhy z Rychnova do Jablonce.

Při obecních volbách v roce 1899 vyšel z nich Josef Ullrich (dlouhý Pavel) č. 228 jako purkmistr a také do doby jeho působení spadají důležité události:

Dne 1.prosince 1899 jel první zkušební vůz tramvaje a 6.února byl zahájen veřejný provoz. Do té doby existující omnibusové spojení mezi Jabloncem a Rychnovem bylo zastaveno.

Dne 19.srpna 1900 se konalo slavnostní vysvěcení a otevření měšťanské školy. Při sčítání lidu roku 1900 měl Rychnov 3384 obyvatel.

V oddíle "Vrchnost" jsou snad všechny základní údaje a události až do konce roku 1900 o panství, právu a rychtářích z dřívějších dob i o představených a purkmistrech nové doby. Pokračováno bude v kronice, založené obcí roku 1900.

Dodatek: Po rychtáři Janu Kryštofovi Hillebrandovi v roce 1795 je v církevních knihách zmiňován jako rychtář David Preussler. Ten měl zastávat rychtářský úřad až do roku 1805, protože od roku 1805 je jako rychtář v úředních spisech podepsán Josef Hoffmann.

Víra a kostel v průběhu doby.

Historicky doloženo první obyvatelstvo země České a našeho

bližšího okolí byly germánské kmeny, oddané svým bohům, protože křesťanství bylo v té době ještě neznámo.

Jejich nejvyšším bohem byl VODAN nebo ALLVATER (otec všech), kteří s bohy a bohyněmi, jim poddanými, řídili svět. V nebeském božím hradě WALHALLA seděl na zlatém trůnu a HEIDAL stál jako věrný hlídač se zlatým rohem před vraty hradu. Zlatý most vedl dolů na zem, po kterém sestupoval VODAN dolů.

Dub byl Germánům svatým stromem a v dubových lesích měli své bohoslužby. Největší slavností byl JULFEST - červencové slavnosti, kdy bylo oslavováno znovuoživení matky země po zimním spánku. Slavnosti bohyně OSTARIA oznamovaly příchod jara a probuzení přírody. Obě tyto slavnosti byly po příchodu křesťanství římskou církví svázány s křesťanskou vírou. JULFEST byl změněn na dnešní vánoční svátky a ze svátků zasvěcených bohyni jara OSTARIA se staly dnešní velikonoce.

Uznávaným bohem byl také DONAR, vládce hromu a blesku. Jemu zasvěcený dub byl svatým Bonatcem, křesťanským apoštolem skácen jako důkaz, že DONAR není bůh a že nemá žádnou moc. Plni údivu hleděli přítomní Germáni na apoštola, který by měl být silnější než jejich bůh hromu a nepotrestán jím by mohl pokácet svatý dub.

Tento zázrak, který se udál před jejich zraky, přiměl Germány, aby upustili od pohanského kultu a nechali se pokřtít ke slávě jediného Boha.

Mnoho zvyků starogermánské pohanské kultury se zachovalo do dnešní doby, jako už zmíněný JULFEST a OSTARIAFEST, tak i WALPURGISNACHT - Valpuržina noc, noc před 1.květnem, ve které letěly čarodějnice na koštěti a také kozlové se zúčastnili čarodějnických rejů na BLOCKSBERGU. Ještě před několika desítkami let byl udržován tento zvyk. V tento večer se zapalovaly ohně na kopcích, střílelo se a na vrata stodol a chlévů se malovaly 3 kříže, aby tento dům zůstal v paměti. Tři kříže měly udržet čarodějnice a zlé duchy, aby se nepřibližovaly ke stavením a těmto nezpůsobovaly škody. Slavnosti slunovratu a jánské ohně jsou také slavnosti, které jsme zdědili z germánských dob.

Jak postupovalo křesťanství v Sudetech a v našem domově, o tom se různí názory. S jistotou můžeme říci, že v našem kraji nebylo před 10.stoletím.

Také o pohanství Čechů z předkřesťanských dob máme důležité ukázky jejich víry. To dosvědčují obětní kameny: Čertův kámen ve Vrkoslavicích, Kotelní kámen v Jablonci a další ve vzdálenějším okolí.

Tak jak uctívali Germané dub, tak byla lípa oblíbeným stromem Čechů.

České pohanství však nemělo pro římskou církev tak velký význam, jako germánský kult bohů, protože z pohanství nepřešly žádné slavnosti do křesťanské víry.

S jistotou můžeme říci, že křesťanství vstoupilo mezi Germány dřív než mezi Čechy.

Schwarzecker nám sděluje o dochované tradici, o které se ještě dnes mezi lidmi hojně mluví. Jedno vydání o tomto svědectví se nachází u rodiny Seiboth (Mühljörge). Podle této pověsti měl jeden voják, který se vracel z křížáckého tažení, zabloudit ve zdejších pralese na místě, kde byl do roku 1711 starý dřevěný kostel. Dnes tam je ještě ručně kovaný železný kříž na kamenném postavci. Tam měl voják údajně nalézt opuštěnou kapli se zvonem a v bližším okolí rovněž opuštěné dřevěné domky. Voják údajně v kapli přenocoval a byl probuzen cinkavým zvukem. Když nastal den, našel před myší dírou vyhrabané zlaté a stříbrné mince. Při dalším hledání našel ve ztrouchnivělé dřevěné stěně poklad ze zlatých a stříbrných předmětů.

Protože byl voják bezdomovec, bez ženy a dětí, rozhodl se na místě svého dnešního štěstí ubytovat navždy. Z dalekého kraje za kopcem potom přivedl Němce až ze Slezska. Lidé potom opravili dřevěné opuštěné domky a jako první novostavba byl postaven kostel.

Tak je dána možnost, že tento kostel, který byl tenkrát postaven z trvanlivějšího dřeva, že stál až do svého zbourání v r. 1711, protože žádná kronika z této doby o stavbě kostela v Rychnově nepíše a autor nenašel žádnou jinou zprávu přes veškerou svoji snahu. U všech kostelů v širokém okolí je letopočet stavby poměrně přesně udán, jen o stavbě našeho prvního kostela je tento údaj neznámý a proto můžeme předpokládat, že stavba kostela, uskutečněná vojákem, je jediná věrohodná domněnka.

Jak nám sděluje p. FRIND ve svých Církevních dějinách, uprchlo hodně křesťanů před pronásledováním vévodkyně Drahomíry do lesů v horách. Tak se mohlo stát, že se tito uprchlíci dostali až do našich krajín a osídlili dřevěné domky a kapli, které voják našel, po svém návratu.

Také v tomto bodě by čas založení souhlasil, protože křížácké války začaly v r. 1096 a vracející se voják jistě potřeboval více let ke svému návratu a k nalezení kaple. Osídlení místa německými osadníky by mělo spadat do 12.století.

Také prosečský mlynář JÄGER sděluje ve své vesnické kronice podobnou pověst o Rychnovu, jen časový údaj je udán až po husitských válkách. Tento časový údaj si odporuje, protože Rychnov už dávno před husitskými válkami je větší osadou s vlastní duchovní péčí a stávající stavení nemohla zmizet v několika letech z obzoru. Tak jako v každé převzaté pověsti, tak i v pověsti Schwarzeckerově a Jägerově mohou být obsaženy historické události. Tím spíš, že Rychnov v r. 1147 obdržel od mnichovohradištského cisteriánského kláštera povolení k provozování farnosti a proto v této době už musel být větší osadou s kostelem.

Schwarzecker píše, že kazatelé z Mnichova Hradiště a Jablonného sloužili v Rychnově o velkých svátcích mše svaté a obyvatelstvo chodilo ve velkých procesích mnoho hodin dalekou

cestu, aby tam vyslechlo slovo Boží. Při takových církevních poutích mohlo docházet k tomu, že byli poutníci lupiči okrádáni.

O tehdejších nejistotách na cestách v Čechách, způsobených loupežnými rytíři a loupežníky vypovídá "Rohn's chronik". Rohnova kronika z Liberce a Frýdlantu, str. 31 a 32 jakož i "Peškovy dějiny Žitavy" str. 309. Český král Přemysl Otakar II., který byl Němcům příznivě nakloněn, přestěhoval mnoho Němců z bohatě osídlených německých krajín do severních Čech. Tam k jejich ochraně před loupežnými přepadeními zakládal hrady, opevňoval města a vyčistil silnice od loupežníků. Podporoval blahobyt a víru. Tím se upevňovala německá podstata v severních Čechách. Tento jev, jakož i nárůst křesťanství vedl ke stavbě mnoha německých kostelů.

Historik Balbin počítá ve své MISZELANEM I. 5P 28 v roce 1384 33 kostelů v severních Čechách a Rychnov je psán na 7. místě. Protože Balbin ve svém seznamu vypočítává kostely podle letopočtu stavby, tak by byl Rychnov jeden z prvních kostelů v širokém okolí, z čehož můžeme usuzovat o jeho brzkém vystavění a tím by se nám potvrdila domněnka o to, že ho postavil voják z křížáckého tažení.

Balbin píše ve svém seznamu kostelů většinou názvů obcí a měst latinským označením a Rychnov se nachází v té menšině názvů obcí a měst, kde je to psáno německy. Proto můžeme usuzovat, že náš první kostel byl postaven jako německý, tak, jak byl označován i Balbinem jako německý a přes všechny husitské a jiné nájezdy si uchoval svůj německý charakter.

Bohužel kronika kostela ani žádný z historiků nám neudává přesný čas stavby ani jméno stavitele našeho prvního kostela. Rovněž citelný je nedostatek zápisů prvních kazatelů, protože podle "liber I. confirmationum ed Tingel", str. 145 je teprve v polovině 14. stol. uváděn farář Johannes, který v r. 1360 zemřel v Rychnově. Jako jeho následovníka poslal mnichovohradištský opat Werner 25. ledna 1361 klerikála Johanna Alberta ze Sebnitz jako faráře do Rychnova. Ten byl uveden knězem z Jenišovic.

2. srpna 1369 dostal Rychnov cyriaka - mnicha Petra z Prahy jako faráře.

Balbin píše, že od r. 1383 každý kostel, podle velikosti své farnosti má odvádět pražskému arcibiskupovi Johannovi z Grenzenstein odpovídající desátky v českých groších. Rychnov a také v r. 1357 postavený jablonecký kostel byl k vůli chudobě těchto odvodů osvobozen.

Kostely v Rychnově a okolí podléhaly v této době arcivikáři z Turnova, arciděkanovi v Mladé Boleslavi a arcibiskupovi v Praze.

23. dubna 1395 přišel páter Martin z Turnova jako farář do Rychnova. Byl poslán opatem z Mnichova Hradiště.

V této době byl národ vykořisťován platbami a robotou svou vrchností, také špatné mravy vyšších stavů přešly i do klášterů. Tak král Václav poslal koncem 14. stol. kazatele mravů do země, aby působili proti těmto nemravnostem a přinesli utlačovanému lidu náboženskou útěchu, protože mocipáni se nenechali obrátit a tak někteří kazatelé přiměli národ k povstáním proti svým utlačovatelům a tím se jejich poměry ještě zhoršily.

Na začátku 15. stol. zvedl pražský universitní profesor Jan Hus svůj hlas slovem i písmem proti nemravnostem klášterů a zavedl v nové víře svaté přijímání pod obojí, hostie a víno. Velký vichr a rozhořčení se zvedl v církevních úřadech a mezi věřícími o nových odhaleních a o novém husitském učení víry. V r. 1412 vyhostil papež Husa z řad věřících. Jeho nové učení však našlo už mnoho přívrženců i mezi vysokými českými stavy. Jan Hus byl pozván na koncil do Kostnice ve Švýcarsku, aby své učení odvolal. Císař Zikmund vybavil Husa doprovodným dopisem, který mu měl zaručit bezpečnou cestu tam i zpět do Kostnice. Protože však zůstal před náboženskými hodnostáři tvrdý ve svém stanovisku proti výtkám a také své učení víry neodvolal, dostal se do vězení a byl odsouzen k smrti upálením na hranici.

Bylo v moci císaře, který Husovi slíbil bezpečný návrat, aby dodržel své slovo. Na svoji přímluvu u papeže dostal v odpověď, že kacíři není zapotřebí dodržet slovo a tak přenechal Husa svému osudu a ten byl potom 6.července 1415 v Kostnici upálen.

Husitská víra však zapustila už pevné kořeny a to jak ve stavech české šlechty, tak i mezi kazateli, takže smrt zakladatele, způsobená římskou církví, už nic nenapravila.

Tak došlo k pověstným husitským válkám, které se pro římskou církev staly na celá desetiletí osudnými a celé Čechy, i velkou část Německa, a i naši oblast zatáhlo do utrpení.

Při husitských válečných taženích, byly všechny kláštery a kostely, které nepřijaly husitskou víru, srovnány se zemí a kazatelé a lid zabit.

Do Rychnova přišel začátkem 15.stol. jako následovník faráře Martina kněz Filip. V tomto období se odehrávala již uvedená husitská epizoda. Filip, který byl rovněž Čech, přestoupil sám na husitskou víru a jak Schwarzecker sděluje, tak se pokoušel k přestupům přesvědčovat i rychnovské věřící. Ti však zůstali, jakožto původní Němci, věrni katolické víře. Kněz Filip se vzdal 7.října 1418 svého úřadu jako katolického kazatele a přidal se k husitům.

Na jeho místo přišel zase farář Johannes, který ale při těchto nejistotách, které se dostaly do našeho kraje, údajně utekl před husitskými hordami, když byl jen krátký čas ve svém úřadě.

Mnichovohradiští klášterní páni v neblahé předtuše přicházejících strašných událostí, si chtěli ještě včas zajistit svůj majetek. Ta mimo jiné i z panství svijanského, obnos 500 kop českých grošů, které byly v r. 1423 předány hraběti Wartembergovi s podmínkou, že jen opat z Mnichova Hradiště tento obnos může vyzvednout. už o rok později (r. 1424) byl klášter husity dobit a

přeměněn na hromady suti a popela. Klášterní bratři ještě včas uprchli a tak každopádně svůj majetek dostali také do bezpečí.

Příšerné boje, které vznikly z fanatické husitské víry, násilnosti mocných, kteří své poddané mučením a mečem přesvědčovali z jedné víry na druhou, se táhly celá desetiletí českou i německou zemí a následky se ukazují ještě až v dnešní době.

Rychnov byl během husitských válek méně vtažen do dění, protože, jak sděluje Schwarzecker, majitel panství Hynek z Wartenbergu byl pravděpodobně sám husita a tak jeho majetek byl ušetřen při husitských taženích nejhoršího zpusťování.

17.března 1420 svolal císař Zikmund na římském sněmu ve Vratislavi veškeré křesťanstvo do boje na zničení husitů. Tato výzva, však vzhledem k nejednotnosti německých knížat a biskupů, zůstala bez úspěchu.

Pro Rychnov nyní následuje dlouhý čas bez písemných záznamů o církevních záležitostech. Po útěku posledního faráře, nemáme žádné zprávy o osudu naší domovské obce. Jen Schwarzecker píše, že podle ústního podání, byly časté pochody husitských hord Rychnovem a že obyvatelstvo v tomto období uteklo i se svými zvířaty do LISKASCHLUCHT - strže LISKA nebo do MAUKELOCH, protože zvířata byla v nebezpečí před husity.

Toto období bylo tak bohaté na válečné události, ale tak chudé na písemné podklady o Rychnovu. Tak nám zůstávají jen chudé zprávy od přežívajících občanů, které jsou teprve později zapisovány a tak předávány lidu. Jen tolik je jisté, že starý ctihodný dřevěný kostel tuto těžkou dobu přestál.

I když historické zápisy o Rychnovu na téměř 200 let zmlkly, neznamená to v žádném případě klid světským událostem. Husitské války, rozšířené začátkem 15. stol. ještě vrhaly svůj stín přes českou zem a římskou církev, když o 200 let později otrásla nová a ještě hroznější náboženská válka celou střední Evropu.

31.října 1517 byla augustiniánským mnichem Dr. Martinem Lutherem na kostelní vrata ve Wittenbergu přibito jeho 95 tezí o víře, kde právě tak, jako Jan Hus vyznává přijímání pod obojí, chléb a víno, svaté písmo v německém překladu a vyzývá ke zrovnoprávnění všech lidí před Bohem.

Jako světlý paprsek do tmy připadá německému lidu, který je bezprávím a vykořisťováním mocipány zlomen, toto poselství o štěstí a svobodě. S nadšením k nové evangelické víře, která přináší spravedlnost a rovnost, proudil německý národ vstříc lutheránskému učení.

Tak jako před 100 lety Jan Hus, tak i jeho následovník reformátor Dr. Martin Luther ušel osudu svého předchůdce Husa tím, že ho kurfiřt ze Saska ukrýval na Wartburgu před pronásledováním.

Učení o rovnosti všech lidí a překlad svatého písma, tak jako poučování širokých vrstev národa Lutherem, probouzelo svobodomyšlné myšlenky sedláků a drobného národa a vedlo tak v 16. stol. ke značným selským povstáním, která řádila po celá desetiletí v celém Německu a také v části Rakouska, takže byl i sám Luther rozhořčen krvavými následky svého učení.

Nová evangelická víra Martina Luthera se nerozšiřovala jen přes Německo, ale našla si cestu do Rakouska, Čech, Anglie a Skandinávie. Také rychnovští zbožní katoličtí křesťané, kteří kladli tvrdošijný odpor husitské víře, se stali v průběhu let bez kazatele, přívrženci nové německé lutheránské víry celým tělem a duší. Kostel, který sloužil téměř 600 let katolické církvi se přeměnil na evangelicko-lutheránský.

Zavedení evangelické víry mělo být, podle různých údajů tak v polovině 16. století.

Z evangelických pastorů v Rychnově je jmenován v r. 1611 M. Andreas Kröll, narozený v Míšni v Sasku, který v někdejší dřevěném katolickém kostele kázal svým věřícím a učil slovo Boží v evangelickém duchu. Podle zápisů v rychnovské farní kronice zemřel pastor Kröll v Rychnově dne 16. listopadu 1619 a v knize o jeho pohřbu je psáno: "Dne 16. listopadu 1619 mezi 4. a 5. hodinou odpolední zesnul v pánu ctěný a oblíbený pan M. Andreas Kröll, farář v Rychnově, ve věku 39 let, když byl představeným církve v Rychnově věrně osm a půl roku, byl pohřben 16. listopadu v kostele před oltářem v Rychnově. Ceremonie byla sloužena panem Zachariášem Peterwegem, farářem z Dlouhých Mostů a úmrtní kázání bylo v kostele panem Nikolaunem Sagittarium (německy Nikolaus Schütz), farářem z Jabalanz (Jablonce).

Jako Kröllův následovník působil pastor Justus Becker, který se oženil s vdovou Kröllovou. Peschek ve svém díle "Böhmische Exulanten in Sachsen" - Čeští exulanti v Sasku - vypovídá o českém pastorovi v Rychnově jménem Krozius z Krozinovky, který v roce 1648 zemřel v Žitavě jako český spisovatel. Vzdáleně je každopádně v historii zmínka o posledním pastorovi Danielu Dentiliusovi, který po svém vyhnanství z Čech žil rovněž v Žitavě a tam zemřel.

V protireformaci prováděné císařem Ferdinandem II., od kterého je ještě dnes známá okřídlená věta: "Já z vás zase udělám katolíky", byli evangeličtí pastoři a učitelé, kteří byli převážně říšští Němci, vykázáni ze země a lid byl násilím zase přiveden ke katolické církvi.

I když byli v protireformaci evangeličtí duchovní vyhnáni, přece zdejší obyvatelstvo bylo ještě celá desetiletí pevné ve své evangelické víře a mnoho Rychnováků - podle výpovědi starých lidí, chodilo o nedělích a svátcích potajmu přes hranice do Saska na evangelické bohoslužby.

Bližší vylíčení použitých násilností ke katolizaci lutheránů, která prováděla valdštejská soldateska, obzvláště známí Pappenheimští, přinese pisatel na pozdějším místě.

P.A. Frind sděluje ve své "Kirchengeschichte" - církevních dějinách, že celé severní Čechy se staly lutheránskými a také vesnice Bzí upustila v roce 1566 od své katolické víry a stala se

evangelickou. Avšak rychnovská kronika ve stejnou dobu na str. 6 tvrdí, že Bzí byl jediný kostel v lutheránské době v severní Čechách, který zůstal věrný katolické víře a je psáno doslova: "O Bzí můžeme s pozoruhodností uvést, že t e n t o (při tehdejších zmatku a průniku lutheránských pomocných kazatelů) vždycky a v každé době zůstal u křesťanské katolické církve, která jediná povznáší duši a nenechal se v žádném případě nakazit svádějícím lutheránským učením.

Duchovní pastýř shora uvedené duchovní obce, s Boží pomocí a svým zanícením udržel jemu svěřenou církevní obec čistou a nedotknutou lutheránstvím. Jeho jméno bylo VIRELLO a žil ještě r. 1619, jak o tom prastará matrika v Rychnově str. 176 a 178 s určitostí sděluje. Toto byl, jistě také důvod proč se tehdejší rychnovská lutheránská církevní obec neobracela do Bzí, ale obracela se na okolní pastory, aby od nich obdržela svátosti, až na jediné 2 a to: jeden z Dalešic, který se nechal VIRELLEN pokřtít a druhý z Pulečného, který se nechal VIRELLEM uvést. Ostatní s tvrdošíjným odporem uprchli před ctihodným kazatelem."

Tento spis by měl být jen zčásti pravdivý, protože skutečně obyvatelstvo bylo lutheránské a možná jen malý počet zůstal věrný katolické víře a těm farář VIRELLO, vedle lutheránského pastora, vládnul. Jak je ze zápisu v rychnovské farní kronice patrné, měl katolický duchovní v Bzí v době tamějšího lutheránství jen velmi málo úředních věcí k vyřízení, protože hlavní úkoly vyřizoval každopádně evangelický pastor.

V každém případě je ze spisu zřejmé, že se rychnovští farníci neobraceli do Bzí, protože Rychnov nikdy nepatřil do farnosti Bzí. Dříve naši staří lidé vyprávěli, že jejich předkové chodili do kostela do Bzí. To se může přičítat té okolnosti, že Rychnov v době protireformace po dobu 62 let neměl žádného duchovního a tak ti, kteří se znovu stali katolíky, možná šli do kostela do Bzí, protože ten byl zřejmě nejbliže položený s katolickým kazatelem.

A. Paudler sděluje ve svém "Dezemberheft" - Prosincovém sešitě z r. 1887 "Sdělení severočeského exkurzního klubu" o některých zápisech jezuity pátera P. Stephanida o protireformaci v severních Čechách, podle kterého jezuita sám obrátil 11 646 osob a přivedl je zpátky ke katolické víře, mezitím i v německé části 2 300 osob, přece se však 231 osob raději odstěhovalo než by upustilo od své lutheránské víry. Mezi těmi co odešli, mohli být i ti rychnovští, o kterých píše Schwarzecker ve své knize takto: "I když byl rychnovský farář z Rychnova vyhoštěn, zůstali lidé své víře věrni a někteří raději opustili svůj domov a majetek, než by se stali katolíky z donucení, tak jako rodiny KRAUSE, MASCHKE z Dolní Vsi (Georgs-Hanns), ULLRICH (Treppseff), MÜLLER a HÜBNER (Kasper Franz). Hübnera však na jeho útěku potkal trpký osud. Na žebříňáku taženém dvěma kravami vzal sebou, schované pod senem, domácí náradí a posteje. Pod Chrastavou narazil na valdštejnskou hlídku, která mu sebrala seno pro své koně a pod tím našla schované věci z domácnosti a tím se prozradil jako uprchlík. Byl

zbit holí a musel jít s vojskem. Jeho žena a děti se po nějakém čase vrátili do Rychnova jako katolíci z donucení, o svém muži však už nikdy neslyšela".

Ke katolizaci lutheránských používali valdštejnští vojáci, na příkaz svého velitele von Pappenheim, velmi krutých prostředků. Obyvatelé, kteří byli pevní ve své evangelické víře, byli uprostřed noci přepadáni vojáky ve svých domech a týráni. Když byli muži svázáni a hozeni do kouta místnosti, ženy byly svázány v druhém koutě místnosti, zatím byly děti a kojenci zavírány v pevném prostoru, dokud rodiče nepřísahali, že se opět stanou katolíky.

Historicky je doloženo, že vrchní velitel voják Valdštejn se snažil o rozumné zacházení při katolisování lutheránů, ale jemu podřízení velitelé, obzvláště Pappenheim se nedrželi jeho rozkazů.

Někteří přísně věřící lutheráni uprchli uprostřed noci, když se blížili vojáci, jen v nejnútnejším oblečení, majetek a pozemek nechali na pospas a prchali přes hranice k uchránění své evangelické víry.

Po vykázání evangelického faráře v r. 1624 byl Rychnov po dobu 62 let bez duchovního pastýře. Také ti, kteří se opět stali katolíky, byli, dle církevních dějin, přiděleni až do r. 1682 k farnosti v Českém Dubu a po obsazení farnosti v Hodkovicích byli přiděleni tomuto duchovnímu.

Rozvrácené období způsobilo nedostatek kazatelů v Rychnově i jinde a tak Rychnov teprve po uklidnění dostal po 266 letech v r. 1686 opět katolického faráře.

Z toho, co jsme zatím popsali je patrné, že Rychnov jistě nepatřil do farnosti Bzí.

Nyní následuje výčet farářů, kteří po zavedení duchovní péče v Rychnově, zde sloužili:

1. Johann Friedrich Schossig se nastěhoval v r. 1686 jako první katolický farář do fary, která byla 62 let osiřelá a byla postavena evangelickým farářem, protože se v rychnovské katolické církevní kronice nenachází žádný zápis o stavbě fary. Farář Schossig měl ze začátku jen malou skupinku věřících katolíků ve svém starém dřevěném kostele pod svojí ochranou. Byl narozen v Rumburku a byl skutečným kazatelem v pravém slova smyslu a svým přístupem a rozvážností i k lutheránským věřícím získával v krátkém čase jejich lásku a přítulnost, takže se počet jeho oveček rozmnožoval. Kostelík, který se už i pod tíhou staletí stával příliš malým a zchátralým nemohl pojmout tak velký počet věřících a tak zůstal velký počet zbožných před kostelem a tam naslouchali bohoslužbě.

O svatodušní neděli v r. 1704 byla vymáčkuta při mši svaté, velkým návaem návštěvníků kostela, shnilá dřevěná stěna a to byl potom podnět ke stavbě nového kostela.

Rychnovský majitel domu č. 251 Augustin Weiss píše ve svém historickém zápise o vzniku stavby kostela a nákladech následující:

"Když potom rychnovský kostel, který stál na starém kostelním dvoře a přestál nepočítané roky a časy, který byl postaven jen ze dřeva a ještě stojí a má jméno svatého Václava, nyní zcela sešel a zchátral. Když se sešli tehdejší přívrženci kostela k bohoslužbě byl už příliš malý a těsný, takže už skoro většina lidí musela stát během bohoslužby venku. Proto musel duchovní páter Johann Friedrich Schossig prosit o větší kostel u Waylanda Excellence blahé paměti Ernsta Karla z Valdštejna. K laskavému uvážení prosícího, z vrozené přichylnosti, na počest Boží a také na počest svatého Václava patrona České země a patrona kostela. Ve šťastné přítomnosti zde v r. 1704 se milostivě začal stavět nový kostel z kamene a to z prostředků církve a úradů. Dalším milostivým příkazem bylo nutno takovou stavbu ke slávě Boží postavit a to až k úplnému konci dovézti. To se má stát ke cti Boží, aby kostel byl poblíž a nad farou a ze základu z kamene, 51 loktů dlouhý, 17 loktů široký a 22 vysoký až ke klenbě. (poznámka pisatele: podle údajů výměřů v kronice Jabloneckého okresního svazu učitelů z r. 1893 jsou rozměry následující: délka 65 m, šířka 21 m a výška ke klenbě 28 m). Potom mezi absidami je zdivo 2 lokty silné, průběžně cihlou klenuté a čistě zhotoveno. Celý kostel včetně sakristie je dlážděn, omítnut a vybílen. Na tom stojící věž se zvonem, ve které je šnekovité schodiště, a potom klenuté oratorium bylo postaveno a příslušně posazeno a šindelemi pokryt kromě hoření hrany a věže pokrývačem pobita pozinkovaným plechem a na podlahy položena prkna. Dále byla stavba opatřena nutnými pracemi kovářskými, zámečnickými, truhlářskými a dalšími do r. 1712. Přitom bylo vydáno jak následuje:

zl. kr. zl. kr.

zedníkům 1 677 31 dlaždičům 100 50

kameníkům 333 52 sklenářům 109 45

lamačům kamene 58 45 sochařům 94 15

vápeníkům 142 - malířům 40 57

cihlářům 171 - kovářům mědi 368 -

tesařům 409 09 železa 21 -

kovářům 181 14 různé hřebíky 113 3 $\frac{3}{4}$

truhlářům

a vazačům 367 21 $\frac{3}{4}$ na plechy 348 -

zámečnickům 130 05 celkem 4 675 30 $\frac{1}{2}$

Poznámka: Vzhledem k tomu, že v účtu není uvedena mzda za dovozy, musíme předpokládat, že toto bylo sedláky prováděno zdarma. Byli to sedláci z obcí Rychnov, Rádlo a Pulečný.

"Roku 1706 byl položen základní kámen ke stavbě farního rychnovského kostela svatého Václava a r. 1712 byl zcela postaven.

Některý čtenář bude jistě udiven nízkými náklady stavby kostela, ale v přehledu nákladů jsou hlavně uvedeny obnosy na mzdy, jakož i použité železo, plech a hřebíky, zatímco pozemek, kameny, vápno, dřevo nejsou uvedeny v účtu a toto bylo dodáno z panského majetku bez účtování, takže při nízkých mzdách za práci, které tenkrát byly, mohl být kostel postaven za tak nepatrný obnos.

Po šesti letech stavby vznikla na místě kostela stavba podobná dómu, obzvláštní krásy, jejíž vysoký portál, převyšující střechu kostela, tento pohled umocňuje. Kostel slouží staviteli ke cti, obci Rychnov k ozdobě a podněcovateli farářů Schossigovi a někdejšímu patronovi hraběti Ernst Karlovi z Valdštejna k věčné památce.

Bohužel se neměl farář Schossig dokončení stavby dožít, ten zemřel 29.května 1710 a jeho tělo bylo pohřbeno v hrobce Františkánů v Turnově.

2. Johann Georg Hertelt mohl stavbu, započatou jeho předchůdcem Schossigem dokončit a mohl kostel dne 28.září 1711, v úmrtní den svatého Václava, slavnostním způsobem, za přítomnosti patrona hraběte Ernesta Karla z Valdštejna vysvětit a pokřtít na jméno starého kostela "Svatého Václava".

Starý dřevěný kostel byl ve stejném roce zbourán. Schwarzecker píše ve své knize, že při bourání kostela, na místě, které bylo pobito prkny nad horním trámem vrat byl vytesán nápis "11 Ke cti bohaté nivy (REICHEN AUE) K učení Božího slova 33".

Z tohoto nápisu a čísel před a po, by to dalo dohromady číslo 1133, tak by se mohl s jistou určitostí zjistit rok stavby a také hájit domněnku, že kostel byl vystavěn jako německý.

Pisatel se písemně obrátil na pana profesora JUNGBAUERA z pražské university a tento nápis s čísly mu dal k posouzení. V odpovědi pana profesora je letopočet 1133 zpochybňován z důvodu, že se arabská čísla ve 12. století zde ještě nevyskytují a také by nápis byl NEUHOCHDEUTSCH - novoněmecký.

K tomuto výkladu se dá namítat, že čísla na trámu u vrat mohla být případně udána římskými čísly a nápis byl proveden ve staroněmeckém způsobu. K lepšímu porozumění tehdejšímu farářem nebo jiným učeným byl přeložen do dnešního způsobu psaní.

Pisatel, i přes cizí pochybnosti o letopočtu 1133 o stavbě našeho prvního kostela, považuje toto tak dlouho za pravděpodobné, dokud se z vědeckého hlediska nedokáže jiný rok stavby.

Po novém zavedení správné katolické duchovní péče odváděli rychnovští a přidružené církevní obvody Rádlo a Pulečný faráři ročně:

1. Každý sedlák půl dne roboty se spřežením na farním

2. Pokud sedlák přiveze sud piva ze Svijan, tak pokaždé přiveze faráři 1/2 sudu (pivovar na rychtě č. 34 byl každopádně v tomto období již zrušen).

3. Každý sedlák a domkař společně pro faráře pokácí ve farním lese potřebné palivové dříví (Rádlo řešilo tento výkon peněžním vyrovnáním).

4. 3 farní obce: Rychnov, Rádlo a Pulečný dají faráři peníze na objednání slavnostní tabule o církevní slavnosti svatého Václava. Tento výdaj sestával:

6 korců, 1 1/2 osmin žita (á korec = 1 zl. 44 kr.)

7 korců, 2 1/2 osmin ovsa (á korec = 52 kr. K.M.)

Po dvouletém působení opustil farář Johann Georg Hertelt svůj Rychnovský obvod a odstěhoval se 25. července 1712 do České Lípy.

3. Farář Ferdinand Vitus Vetter působil jako duchovní pastýř v Rychnově až do svého přeložení do Nového Boru v r. 1716.

4. Balthasar Teichman zde zemřel jako farář po jednoročním působení v r. 1717.

5. Farář Johann Josef Michalek, rozený Pražák, působil 22 let v Rychnově jako duchovní pastýř. V r. 1719 bylo velmi horké a suché léto, takže Mohelka a většina pramenů v Rychnově byla vyschlá. V Horní Vsi pouze 4 hluboké studně na Selské straně dávaly ještě dostatek vody a tyto byly vždy obleženy obyvateli, aby obdrželi několik žejdlíků cenné vody. V r. 1725 položil farář Michalek základní kámen ke stavbě kostela, který stavěl majitel domu Eliáš Hübner v Rádle.

Tento kostel byl v r. 1726 děkanem Christovem Weissem, bratrem rychnovského majitele domu č. 251 Augustina Weisse, slavnostně vysvěcen a pokřtěn jménem Svaté trojice - Dreifaltigkeit.

Farář Michalek opustil Rychnov v r. 1739 a následoval mu jako

6. farář Václav Kostial od 8.května 1739 do 4.května 1740.

7. Farář Franz Josef Rossmeisel přišel do Rychnova v létě r. 1740 s otcem, matkou a svým bratrem Leopoldem, který byl rovněž duchovní a působil jako kaplan. Jeden bratranec rodiny Rossmeisel, která pocházela z Kraslic, si postavil výčep v Rádle, který je ještě dnes v majetku rodiny, vyhořel však, ale byl znovu postaven. Farář Rossmeisel působil 25 let v Rychnově až do svého přeložení do Semil jako děkan dne 10.září 1765.

8. Farář Johann Leopold Rossmeisel, který 25 let pod svým bratrem působil jako kaplan, zemřel zde 27.března 1772 a počet jeho duchovních dětí obnášel při jeho smrti 3037.

9. Farář Johann Georg Lissner, místní občan z Mikulášovic byl kromě církevních záležitostí také kronikářem v Rychnově. Jedna významná událost z jeho doby si zasluhuje být zde uvedena a sdělena následovníkům.

Bylo to v době, když císař Josef zrušil nevolnictví v Čechách. Majitelé panství, s výjimkou hraběte z Valdštejna, jako majitelé svijanského panství, svým podaným toto osvobození

zamlčeli. Tato skutečnost se ale přece dostala k utlačovanému lidu a tak se pozvedli sedláci a domkaři sousedních českých panství a přepadávali v četných hordách zámky, úřady a farnosti. Dne 26.března 1775 přišlo takové množství českých svobodomyšlných útočníků o síle přibližně 700 mužů také před rychnovskou faru a chtěla do této vtrhnout. Kostelník však zvonil na poplach, když se horda přibližovala a tak se rychnovští obyvatelé a také z okolí o síle asi 800 mužů, ozbrojeni cepy, kosami a vidlemi, vydalo ohroženému faráři na pomoc a české útočníky zahnali.

Farář Lissner popisoval jako očitý svědek tuto událost v rychnovské kronice následujícími slovy: "Bylo vidět na nich takovou zuřivost, že nebylo možno usuzovat jinak, než že každý z nich musel mít v sobě 10 čertů, který ho dohnali k takové zlosti a nelidskosti".

Farář Lissner zde zemřel 28.května 1785.

10. Farář Josef Münster, narozený v Praze, působil pod Lissnerem po dobu 18. let jako kaplan a obdržel po jeho smrti místo faráře. Po sedmiletém působení jako oblíbený duchovní, přišel Münster v r. 1792 jako děkan do Všně u Turnova, kde 6.července 1813 zemřel.

11. Farář Anton Erdtman působil jako následovník Münstera až do roku 1798 v Rychnově a v době jeho úřadu byla stará dřevěná fara přestavěná na větší kamennou.

Dle podání Schwarzeckera měla být tato stará fara vystavěna v době působení evangelických pastorů v Rychnově, kteří se také snažili o stavbu nového kostela, ale uskutečnění tohoto plánu bylo znemožněno jejich vyhnáním.

Kostelní věž byla v horní části vlivem protékání dešťových vod poškozena a proto se musela střecha v r. 1794 zcela strhnout a obnovit. Náklady ve výši přes 400 zl. byly zaplacený z peněz církve.

Církevní obce Rychnov, Rádlo a Pulečný nechaly na své náklady kopuli na věži a kříž znovu pozlatit.

V jedné knize, napsané Franzem Preisslerem, který v této době žil, a která je v majetku staré slečny Marie Radovské, je z roku 1798 následující zápis:

"R. 1798, 10.března je pan páter Josef Peukert, narozený v Rychnově, jeho otec se jmenoval Gottfried Peukert a jeho matka Magdalena Peukert, on byl v Rychnově kaplanem a měl v Rychnově primici roku 1779 na den Svatého Václava, on byl v Rychnově kaplanem 19 let, potom se stal 10.března 1798 dvorním kaplanem ve Svijanech."

Dále stojí na stejné straně knihy: "Roku 1798 nechal náš pan farář Anton Erdman kostel vydláždit kamenem."

V letech 1795 až 1796 byl starý vysoký oltář nahrazen novým, pěknějším. 22.srpna 1798 se přestěhoval farář Erdman do svého nového působiště do Duchcova.

12. Jako následovník přišel farář Josef Wunner a zemřel tady po čtyřletém působení 11. května 1802. Tento se velmi staral o vybavení kostela a snažil se o obstarávání nových varhan, jejichž postavení se bohužel už nedožil.

13. Farář Josef Blasius Stowasser přišel 5. září 1802 z Jablonného do Liberce a potkal cestou při svém přicestování vozky, kteří vezli varhany z Duchcova do Rychnova. Tyto stály 650 zl.

V těch časech obyvatelstvo rychnovské farnosti mělo asi více Boží bázně a křesťanské víry než dnes a počet návštěvníků kostela mnohokrát převyšoval dnešní návštěvnost v době průmyslového rozmachu, protože kostel o nedělích a svátcích v době faráře Stowassera nemohl ani pobrat počet věřících. Farář se proto snažil o rozmnožení míst k sedění vybudováním krucht na obou dlouhých stranách kostelní lodě. Tyto kruchtly byly vysvěceny na církevní slavnosti na Svatého Václava (28. září) 1804 a předány do používání.

V dřívějších dobách byl zvyk, že bohatí lidé si nechali postavit vlastní rodinné lavice nebo si pro svoji osobu zajistili v lavici v kostele své místo zaplacením určitého obnosu faráři a tak měli své místo na celý život. Na postavení rodinné lavice nebo na vlastní místo v lavici museli majitelé zaplatit podle situace 7 až 10 zl. do pokladny kostela. Na tato místa se připevňovaly dřevěné nebo plechové štítky se jménem a číslem domu majitele. Také na balkonech byla místa k sedění tímto způsobem zadána, takže se náklady na jejich zbudování kryly s placením jednotlivých míst.

Po nástupu faráře Stowassera do úřadu se tento dobrovolně vzdal, aby sedláci a domkaři tří obcí museli odvádět robotu při pracech na polích a těžbě dřeva.

V r. 1805 panoval v Rychnově, tak jako i v ostatních místech okolí, velký hlad, způsobený špatnou sklizní. Když tento dospěl do nejhoršího bodu, udál se skutečný zázrak, který připomíná děšť many, o kterém se vypráví v bibli.

Rychnovská farní kronika obsahuje o tom následující zápis:

"Ráno, 16. července 1805 se zvedla silná vichřice, která k polednímu přinesla děšť a kroupy. Jako takové však padala k zemi zrnka tak velká jako hrášek a v takovém množství, že se toho mohly nasbírat celé mísy. Když bylo po prvním údivu nad tímto zvláštním přírodním úkazem, zkoušela se tato semena, která měla černou slupku, vařit. Přitom tak nabobtnala, že vypadala jako cukrový hrách. Někteří lidé z toho dělali kaši, což farář Stowasser nechtěl věřit, až se na vlastní oči přesvědčil. Když potom lidé viděli, že požití této "many" nemá žádné zlé následky, hledalo se horlivě na střeších a v okapech. Půl žejdlíku takových zrněk v 8 žejdlících mléka bylo dostačující pro rodinu o 10 osobách.

Dá se předpokládat, že silný větrný vír vzal tato semena z nějakého pole, které bylo možná i dost vzdálené z Rychnova. Vítr zvedl semena do výšky a v nějakém mraku, který v bouři

16.června 1805 se přehnal přes Rychnov, Pelikovice a Liberec, se tento tady vyprázdnil. Některá z těchto semen jsou ještě uložena v krabici v rychnovském farním dvoře. Podle ústního podání měla být tato krabice při jedné opravě kostela uložena na věčnou památku v kopuli věže.

O velkém nedostatku farářů v tomto období píše Augustin Weiss následující: "V r. 1806 jsme měli jednoho duchovního a sice pana faráře Stowassera od 31.října 1805, protože to tak dlouho trvalo, abychom měli tohoto duchovního. A nebyl žádný k dostání. Protože pan farář Biehl psal veleváženému panu biskupovi a nebyl žádný připraven, protože v Litoměřicích chybělo 200 duchovních a tak udělil pan biskup našemu panu faráři svolení, aby místo ranní mše o nedělích a svátcích četl litanii o všech svatých a víře, o naději a lásce a 5 Otčenášů A Zdravas Maria se pomodlil a chvalozpěv "Svatý" zazpíval s vynecháním dalšího, včetně výkladu evangelia.

(Dle pozdějšího pojednání). Jak rychnovský historik Franz Preissler ve své knize udává byl "Starý hřbitov" v roce 1806 zrušen a u nového kostela založen nový hřbitov a v knize se praví doslovně: "18.dubna 1806 zemřela Mariana Jegerin, 19. stejného měsíce zemřela Anna Maria Preisslerin. Jegerin byla pohřbena na starém hřbitově, ta byla poslední. Preisslerin byla pohřbena na novém hřbitově, ta byla první". Ve stejné knize také nacházíme zápis: "Roku 1807 na den Svatého Václava měl syn Zachariáše Langa svoji primici v našem farním kostele". Dále nacházíme i větu: "8. května 1808 měl primici v našem farním kostele syn Franze Masopusta z Pulečného:"

Dne 26.června 1811 opustil Josef Blasius Stowasser po devítiročním pozeňnaném působení Rychnov a přestěhoval se jako děkan do Duchcova, kde 11. června 1829 zemřel.

14. Farář Franz Neubner, narozený v Maria-Schein, přišel 25.června 1811 z Hrubé Skály do Rychnova a zůstal zde 2 1/2 roku, 20.prosince 1813 následovalo jeho přeložení do Všně u Turnova.

15. Farář Franz Weinhubner, který se narodil ve městě chmelu a okurek v Žatci, přišel 20.srpna 1814 z Horního Jiřetína jako farář do Rychnova a zemřel zde po šestiletém působení 20.května 1820.

16. Farář Franz Neubner, do nynějška 15 let činný v Jablonném, nastoupil v srpnu 1820 svůj úřad v Rychnově. Již o několik dnů později se odehrála za jeho asistence další primice. Franz Preissler o tom píše: "Roku 1820 3.září měl syn Václava Wenzela zde ve farním kostele primici a o narození Marie měl první zpívanou mši. (Rodina Wenzelova byla v Rychnově známá pod jménem Michel-Schneider-krejčí) a obchodem s přízí se domohla velkého jmění.)

O vánoční mši roku 1833 spadl náhle velký lustr s ohromným rachotem na kamennou podlahu, z čehož měli návštěvníci kostela velký úlek. Svíčky, které na svícnu hořely, zhasly a zvířený prach zatemnil také sporé světlo z oltářních svíček, čímž vznikla v kostele naprostá tma a návštěvníci

se s velkým rámusem tlačili k východu. V roce 1834 koupila farnost nový lustr, který byl lépe na stropě kostela upevněn a visí tak ještě dnes.

Hrabě Rohan koupil v r. 1838 z Dolnorakouského fondu panství Frýdlantské a Českodubské, která fondu po protireformaci připadla, za obnos 512000 zl. K.M. 6.září 1838 se vzdával slavnostní hold a přísaha všech rychtářů, farářů a lesníků, kteří sloužili v panství knížete. Také farář Neuber jel se svým spřežením ke slavnosti do Českého Dubu a vzal na svůj vůz i Rychtáře Antona Schöffela (Schöffel-Tounel). Do Hodkovic dorazil Farář Neuber krátce před příjezdem knížecího průvodu. Rodina Rohanova přijela se třemi slavnostními vozy, taženými 6 šemíky a byla přivítána triumfálními oblouky vyzdobenými Hodkovicemi, ranami z moždířů a hudbou. Slavnostní výkřiky, hudba a střelení, tím vším se splášili mladí koně faráře Neubera a hnali se Hodkovicemi až na volné pole a tam se drožka i se svými jezdci převrátila na bok a koně mohli být zadrženi. Farář Neuber a rychtář Schöffel vyvázli bez větších škod, jen do Českého Dubu dorazili se zpožděním.

Schöffel-Tounel vyprávěl ještě ve svém vysokém věku o této strašné jízdě a jeho závěrečná slova vždy byla: "Kdyby u toho nebyl farář, tak bych si myslel, že bryčka jede rovnou do pekla."

O nových věžních hodinách v době faráře Neubera píše malíř Anton Ullrich ve svém deníku: "Dne 8.srpna 1839 byly instalovány nové věžní hodiny na zdejším rychnovském kostele, které byly pořízeny z odkazu svobodného mládence jménem Schoeffel a z příspěvků rychnovských a pulečenských farníků. Bez postavení a nutných dalších vydání stojí jen pouhý stroj 180 zl. K.M. a byly zhotoveny Josefem Patzeltem, občanským hodinářem z Liberce".

V rodině pisatele se o šlechetnosti faráře Neubera v této záležitosti poznamenává: Moje matka, roz. Ullrichová měla jako 12 letá dívka zlomenou ruku a k vůli špatnému ošetření jí zůstala nepohyblivá. Farář Neuber odvezl dívku ve svém kočáře do Prahy, kde byla ruka znovu zlomena a spravena a tak dostala zase svoji původní pohyblivost. Farář Neuber přivezl dítě po ukončené léčbě opět svým kočárem zpátky.

Ještě jeden chvályhodný čin faráře Neubera by zde měl najít své místo. Na den Všech svatých roku 1849 zpívalo několik mladých malířů pod vedením učitelského pomocníka Jirouška v chrámovém sboru a na hřbitově. Farář Neuber, jako znalec hudby, dovedl dobrý hlasový fond ocenit a pozval zpěváky po ukončené slavnosti na sklenici vína do své pracovny, kde zpěvákům radil, aby si založili spolek zpěvu, jednak, aby měl dobrý kostelní sbor a na druhou stranu, aby i veřejnost slyšela jejich dobré hlasy. Povzbuzeni touto chválou a zanícením, odešli mladí zpěváci do své oblíbené hospody "Zur Katel-Liese" - dnešní Spolkové haly a ještě téhož večera tam založili, ještě dnes existující "Lieder-Kranz" - Kroužek písní. Faráři Neuberovi toto musí být připsáno jako zásluha, že byl duchovním otcem vzniku tohoto spolku.

Po 31. letech působení pro blaho církevní obce odešel oblíbený farář Franz Neuber 1.července 1851 na vysloužený odpočinek a zemřel vysoce vážen a hluboce želen 28.ledna 1855.

17. Farář Alois Schalk, nar. 1.prosince 1810 v Hoření Vsi, přišel 11.září 1851 do Rychnova. Schalk byl muž vysokého vzdělání, profesor a dogmatik v Belgii, Dr. teologie, rytíř řádu Františka Josefa, císařský rada, nositel velké ruské medaile za zásluhy, děkan a konsistorní rada. Ve své touze po bádání se farář Schalk domníval, že bude zkoumat geografickou polohu rychnovska ve vztahu k teplické hnědouhelné oblasti a že i v našem kraji najde uhlí. Aby obstaral chudému obyvatelstvu práci a výdělek, dal vlastní nemalý majetek a na farní louce nad dnešním Hartighaus č. 485 založil uhelnou šachtu. Když potom dělníci v nějaké hloubce narazili na černý bahenní podklad, uchvátil faráře Schalka, tak jako všechno obyvatelstvo Rychnova ohromný jásot a radostné opojení, že teď musí přijít černé diamanty, uhlí. Ale radostný jásot byl předčasný, žádné uhlí se nenašlo.

Schwarzecker o faráři Schalkovi a jeho uhelné sloji píše následující epizodu: "Když se dostal činorodý farář až na dno svých prostředků, ale naděje na uhlí se nechtěl vzdát, odjel k Jeho výsosti knížeti Rohanovi jako patronovi Sychrova, aby ho získal k dalšímu vedení podniku".

Dobromyslný kníže se k jeho plánu přidal a povolil faráři 500 zl. k pokračování prací. Předal faráři papír se svým podpisem k vystavení dlužního úpisu a pověřil jej, aby vyzvedl peníze u jeho správce. Farář Schalk vyplnil papír a napsal buď omylem nebo také úmyslně místo povolených 500 zl. na obnos 5000 zl. a tuto sumu také dostal bez okolků od správce vyplacenou.

Při příštím vyúčtování knížete se správcem přišel tento omyl faráře Schalka na světlo.

Dobrosrdečný kníže se usmíval nad zahraným šprýmem a řekl: "On je přece Schalk - čtverák a udělal svému jménu čest. Co jsem od Čtveráka mohl jiného očekávat."

Odpustil tak velkoryse faráři jeho šibalství a zničil dlužní úpis.

Farář Schalk po marném hledání uhlí prodal šachtu jedné společnosti za 2000 zl., ale ani tato společnost přes použití všech finančních prostředků a práce, nenašla žádné uhlí. Pracovní nářadí, které se nalézalo v šachtě bylo pohřbeno v deštivé noci spadlou zeminou a ještě dnes odpočívá v hloubce. Provoz v uhelném dole byl zastaven.

Farář Schalk opustil Rychnov jako místo nešťastného snažení po době jen 16 měsíců a přestěhoval se 31.prosince 1852 do Lomnice, kde 6.ledna 1879 zemřel.

Jeho následovník v úřadě zasadil na místě zapadlého uhelného dolu 7 topolů a nazval místo "hrobem nesplněných nadějí". Tyto stromy stály po 60 let jako památník a znamení na faráře, kterému tak ležela nouze jeho farníků na srdci a pro snahu na zlepšení jejich situace obětoval svůj majetek i čestné jméno.

Topoly byly po přelomu století odstraněny při přehrazení rybníka, který patřil k farnosti pod silnicí. Farní louky se potom prodaly a na nich byly postaveny domy.

18. Farář Anton Felger, nar. 7. února 1814 v Hořicích, přišel 9. dubna 1853 do Rychnova a působil zde 23 let jako humánní lidový kazatel, jakož i historik Rychnova. Během jeho duchovního působení se postavil mariánský oltář v presbytáři za značného snažení pátera Roesslera. Ten byl vynikající hudebník a měl kolem sebe, vzhledem ke svému milému vystupování, velký okruh přátel v Rychnově. Mnohými návštěvami a čilou výměnou dopisů pokračovalo toto přátelství i po jeho přeložení jako ředitele školy v Kraslicích.

V roce 1853 ukončila obec pod vedením Josefa Peukerta, z č.

se souhlasem faráře Felgera odvádění desátku, zavedeného kolem roku 1700. Ten sestával z 6 korců 1 1/2 osmin žita (á 1 zl., 44 kr.) a z korců 2 1/2 osmin ovsu (á 12 kr. K.M.) a k tomu ročně počítaný obnos 166 zl. 20 kr.

Malá věž na střeše kostela byla vlivem a zatékající dešťové vody poškozena a byla v r. 1868 potřetí zcela obnovena a také na přimluvu faráře Felgera byl kostel z prostředků patronátního úřadu nově vydlážděn žulovými deskami.

14. září 1876 opustil farář Felger k žalosti svých farníků Rychnov.

Církevní záležitosti vedl až do nového obsazení farního místa páter Adalbert Kundt, narozený v České Lípě, jako administrátor. Páter Kundt byl u obyvatelstva velmi oblíben jako dobrý společník a vynikající kazatel. O něm se říkalo, že při rorátech žádný nevyzpíval "Gloria in Excelsis deo" tak zvučným a příjemným hlasem. Páter Kundt přešel k vůli záležitosti lásky ke starokatolíkům a oženil se v r. 1881 s Francízkou Preisslerovou, dcerou Sedláka a hospodského z Pulečného č. 66. Kundt dostal místo jako městský farář v Zell im Wiesental (Schwarzwald). Důstojnou slavnost na rozloučenou mu připravili jeho přátelé a známí v předvečer jeho rozloučení v jeho oblíbené hospodě "U sedláka" v Pulečném.

19. Farář Franz Krupička, nar. 11. června 1827 ve Všejaněch u Nymburka, přišel 13. února 1877 do Rychnova. Tento se zabýval jako náruživý zemědělec, sám se chopil pluhu nebo kosy a své obilí sel vždy vlastnoručně. Také pokud se týká práva byl velmi znalý věci a pomáhal svým farníkům k příznivým úspěchům ve věci práva. Krupička zemřel po šestiletém působení 8. srpna 1883.

20. Farář Jan Bernard narozený v Modřicích 21. března 1846 byl vysvěcen na kněze 23. června 1870, byl kaplanem v Dlouhých Mostech, Českém Dubu, Osečné, farářem v Jabloném u Mimoně. 26. listopadu 1883 přišel do Rychnova. Bernard byl rovněž zdatným zemědělcem ale také se velmi staral o vnitřní a vnější vybavení kostela. Během jeho úřadování bylo mnoho

nového pořízeno a mnohé bylo vylepšeno. V r. 1884 byly pořízeny nové věžní hodiny, už páté a to z příspěvků rychnovských obyvatel. 10. dubna tyto byly prvně poledne.

Rok 1886 byl pro kostel, tak jako pro celou rychnovskou farnost významný a památný. Farář Bernard o tom píše následující: "Rychnovská náboženská obec slavila 17. října 1886 200 let znovuzavedení katolické víry a znovuzřízení duchovné péče. Z tohoto podnětu byla slavena slavnost mše v kostele. V tento den - na posvícenskou neděli byl kostel od rána až do poledne ve všech místnostech přeplněn zbožnými".

Odpoledne se konal slavnostní průvod na starý hřbitov, kde před 200 lety stál starý dřevěný kostel.

Toho se zúčastnili: "Školní mládež, spolky z Rychnova, Rádla a Pulečného, rovněž i veteránský spolek, hasiči, podpůrný spolek a cvičenci, právě tak jako pěvecký spolek. Kromě toho se slavnostního procesí zúčastnilo, dle sdělení "Libereckých novin" nekonečné množství lidí, tak, jak to Rychnov ještě nikdy neviděl. Na místě slavnosti (na starém hřbitově) měl páter z řádu redemptoristů Matiaš Wiesner z Tyrol překrásnou, slavnostní řeč. Tomuto jubileu předcházela lidová misie, která byla vedena třemi kazateli řádu redemptoristů (bratrský řád, zal. 1732 z Říma).

Jak si pisatel a ostatní staří lidé ještě vzpomínají, zdůrazňoval cizí kazatel ve svém slavnostním proslovu, že Rychnov je nejstarší obec v tomto kraji a starý kostel, kdyby ještě stál, mohl by hledět zpět na dobu přes 800 let.

V období této 200 leté oslavy panovalo hnutí " pryč z Říma", jehož největším obhájcem byl právník Dr. Eisenkolb z Chabařovic. Toto hnutí šlo severními Čechami a také Rychnov tím byl stržen. Právě na posvícenskou neděli, když se na starém hřbitově konala slavnost, zorganizovali někteří protivníci katolické církve, jako protest, propagační shromáždění starokatolismu v sále hospody "U zlaté hvězdy" v Rychnově.

Toto hnutí se ale přece jen neprosadilo a tak vystoupil z římské církve jen malý počet lidí, aby se stali starokatolíky nebo přešli k jiné sektě. Také dnes ještě je počet jiných věřících nebo bez vyznání v Rychnově bezvýznamný.

V roce 1890 věnovala paní Marianna Seiboth (známá pod přezdívkou "Polten") zvonec na hřbitovní kapli, která byla do té doby bez zvonu a tento byl zasvěcen na Den všech svatých.

Pro kostel významný byl i rok 1891. Počet návštěvníků se v průběhu doby, pod vlivem dobrých obchodů a rozkvětu ve všech průmyslových odvětvích a také následkem přibývajících bezvěrectví tak ztenčil, že se počet prázdných míst k sedění a prázdných lavic stále rozmnožoval a balkony, které byly postaveny k vůli nedostatku místa, v r. 1804 farářem Stowasserem, byly nyní zbytečné. Proto byly farářem Bernardem, za souhlasu obce, z důvodu nedostatečného počtu

návštěvníků kostela, po 87 letech trvání opět odstraněny z kostela. Stále vlhké zdi kostela byly až do výše 2 m asfaltovány a znovu omítnuty a kostel byl malířem Hellebrandtem, pod dohledem obcí zvoleného výboru, v kostelním stylu vymalován.

V presbyteriu maloval pan Anton Sturm "Boha otce a anděle".

Na Velký pátek 1892 měl dnešní profesor náboženství a konsistoriální rada, páter Johann Schlenz, nar. v Rádle, svoji primici, když předtím byl jeho bratr Josef Schlenz dne 29.června 1890 vysvěcen knězem.

V roce 1892 nechalo zastupitelstvo obce renovovat kostelní lavice.

9.července 1893 měl primici v rychnovském kostele synovec faráře Bernarda, nar. v Budyšíně.

Varhany byly dlouhým používáním poškozeny a neodpovídaly požadavkům Tyto varhany byly dle předpokladu ještě ty, které byly postaveny v r. 1802, protože z mezidobí nejsou žádné zprávy o pořízení nových varhan. Kupec Anton Peukert z č. 81 se cítil povolán nechat postavit z vlastních prostředků pro náš kostel varhany, které by odpovídaly požadavku doby. Na Den početí panny Marie (8.prosince) byly tyto nové varhany vysvěceny a zazněly prvně a to v překrásném zvuku, k ozdobě kostela a ušlechtilému dobročinnému dárci k čestné památce.

V r. 1894 nechal patronátní úřad v Sychrově zbourat zborcenou kostelní věž a pomocí trámového lešení znovu postavit v dnešní špičaté podobě. Touto přestavbou ztratila věž svoji dřívější tak pěknou formu a cibulovitou kopuli. Vzhled kostela ztratil odstraněním dřívější střechy svůj dominantní charakter.

Z podnětu faráře Bernarda byly postaveny nové postranní oltáře. 25.května 1895 byl oltář s překrásnou sochou "svaté Marie z Lourdu" zasvěcen a v roce 1896 právě tak umělecky provedený oltář se sochou "svatého Josefa s ježíškem".

Ke slavnosti Božího těla pořídil farář Bernard 4 nové oltáře s novými obrazy. Tyto oltáře byly prvně v použití na slavnosti Božího těla 1898. Právě tak bylo 14 obrazů z křížové cesty nahrazeno novými. Veškeré obrazy pro oltáře a také křížová cesta byla namalována rychnovskými malíři.

Kromě zde uvedených nových věcí, přispěl farář Bernard ještě dalším k vybavení kostela. Tak jako 5 figurálních oken, k jejichž pořízení přispěl, ale i rodiny Peukert a Wenzel. Tato okna obdivoval monsignore pan biskup při příležitosti biřmování v Rychnově a vyslovil svoji chválu na krásné vybavení kostela.

I když oba poslední jmenovaní faráři náleželi k české národnosti, museli si pozornost a důvěru naší německé církevní obce získat svojí poctivostí a lidovostí.

V předsíni hořeniho patra fary se nachází na stěnách olejové malby farářů: Rossmeisela, Muenstera, Stowassera a Felgera.

V našem kostele zaznamenáváme v průběhu doby jeho trvání 3 vloupání. První se událo během úřadování faráře Rossmeisela po sedmileté válce v r. 1764. Původci byli 2 válečníci, kteří předtím pobývali v Rychnově. V noci z 26. na 27. července prolomili okno v sakristii a rozbili schránku na milodary, která tam byla a vykradli její obsah. Při prolomení kostelních dveří byli tito lupiči překvapeni farářem. Ten byl probuzen ze spánku ostražitostí svého psa. Farář, který byl ozbrojen puškou, pohrozil zlodějům zastřelením, když ukradené peníze okamžitě nevydají. Neozbrojeným zlodějům nic jiného nezbylo než ukradené peníze vydat, načež je farář vyhnal ze sakristie.

Za faráře Bernarda bylo 1. září 1886 provedeno vloupání do kostela, při kterém byla ukradena zlatá monstrance. Monstrance se několik dní později našla na blízkém poli ve zdemolovaném stavu. Po pachateli se však nenašla žádná stopa.

Zrna "many", která po bouři 16. června 1805 spadla přes Rychnov a ze kterých některá byla uložena v krabici na faře, byla při opravě kostelní věže s ostatními historickými předměty uložena k věčné památce v pozlacené věžní kopuli.

Tak daleko, jak se z historie našeho kostela a víry od jejího začátku až do roku 1900 z historických podkladů různého druhu mohlo zjistit, to vše je v tomto oddíle obsaženo a dokumentuje podle církevních výpovědí stav našeho prvního kostela z doby kolem roku 1300.

Těchto podkladů se chceme a musíme držet, i když z různých stran a také od učených lidí je vysoké stáří naší obce Rychnov a prvního kostela zpochybňováno, ale opak se ještě nepotvrdil.

Další vedení historie kostela po roce 1900 je ve druhém díle "Historie Rychnova".

Dodatek: V roce 1840 v době faráře Franze Neubera věnoval kníže Rohan rychnovskému kostelu oltářní obraz malovaný malířem Hellmichem z Říma.

Hřbitov u nového kostela byl založen v r. 1732.

Škola od jejího začátku až do roku 1900

Kultura našich předků byla selská a jen v kláštřích přežívala dál část vzdělání ze starověku. Trvalo staletí, než také laici (šlechta a občané) brali podíl na vědě a umění. Pokud se týká školního vzdělání, to bylo samozřejmě na vesnicích ještě mnohem nedostatečnější než ve městech. Přece se však zdá, že už ve středověku u farních kostelů naší země byly školy, které byly opatrovány učiteli a magistry. Vznikaly však samozřejmě téměř bez výjimek teprve v 16. století v období reformace, která poskytovala školství obzvláštní podporu.

Schwarzecker píše ve své knize, že v Rychnově vyučoval v r. 1611 evangelický, v Sasku v Pirně narozený, Bartholomäus Fritsche v domě č. 44 (U Poldshansen) a bydlel ve vedle stojícím

Finkenhaus - Pěnkavčí dům č. 43, který vyhořel v r. 1899. Tento dům dostal své jméno od křoví, které bylo kolem domu, ve kterém hnízdil nespočet párů pěnkavek.

Ve staré církevní kronice je na straně 177 a 202 zapsáno, že rychnovský evangelický učitel Barthel Fritsche byl dne 9. února 1616 svým soukmenovcem pastorem Andreasem Kroellem oddán s dcerou rádelského hospodského Kateřinou Bartelovou ve starém dřevěném kostele.

Lutheráni všude, kde byla zavedena evangelická duchovní péče, zřizovali zároveň školy, aby mládež už byla od samého počátku připravena na novou víru. Podle přesnějších výzkumů školských poměrů v širokém okolí a v okrese ve starých dobách, můžeme konstatovat, že Rychnov má nárok na slávu, že může doložit zavedení první řádné školní docházky v jabloneckém okrese, protože v jiných místech se teprve o celá desetiletí později vyskytují zprávy o škole.

V době třicetileté války (1618-1648) však školní vyučování zcela upadlo, protože kníže Waldstein na rozkaz císaře Ferdinanda II. v roce 1624 vyhnal evangelické pastory a učitele z Čech a žádný se v těchto těžkých válečných dobách nestaral o pokračování školy.

Schwarzecker píše, že učitel Fritsche byl ještě v r. 1627 v Rychnově, protože doufal ve vítězství evangelických vojsk a také čekal na návrat pastora. Při svém odjezdu nechal Fritsche v Rychnově svoji ženu a děti, protože doufal v brzký návrat. Těm byl majitelem Finkenhaus - Pěnkavčího domu zaručen trvalý azyl.

Ještě kolem roku 1880 bydlela ve Finkenhaus - Pěnkavčím domě rodina Fritsche a je tu možnost, že tam tato rodina bydlela po celou tu dlouhou dobu. Finkenhaus - Pěnkavčí dům náležel k majetku hospody "U zlatého slunce". Vyprávění Schwarzeckera souhlasí s vyprávěním starých lidí, že první škola v Rychnově musela být v domě "U Polds Hansen" a také po opětovém zavedení katolicismu byla v tomto domě nedělní škola pro syny a dcery sedláků, ve které byli mladí lidé, po duchovním požehnání, vyučování v psaní a čtení.

Po vyučování to bylo údajně vždy velmi příjemné, protože dívky v zimě přinesly hrnc s kyselým zelím nebo několik kedlub, které rozkrájely na plátky, opekly na kamnech, pomazaly máslem nebo sirupem a potom se to společně snědlo. Mladí sedláci museli v zimě k otopu místnosti přinést polena dřeva. V době masopustu se také častěji při flašinetu nebo houslích tancovalo. Po ukončení třicetileté války v r. 1648 nastaly v zemi přece jen lepší poměry a to vedlo částečně k volnějším školství.

Ve farní matrice, str. 180 je jako první kantor v Rychnově od r. 1662 do r. 1683 uveden Georg Schwarz z Pulečného, jehož bratr Christov Schwarz z Pulečného, jehož bratr Christov Schwarz měl v Pulečném úřad rychtáře, neuměl však ani číst ani psát.

Také kantor Schwarz pravděpodobně ještě ze začátku vyučoval v domě č. 44 na Selské straně, protože tato škola byla nejprve navštěvována jen rychnovskými dětmi a děti z Pelikovic, Štěrboviny, Jestřábí, Mohelky, Rádlá, Horní Dobré Vody, Kokonína, Dalešic, Pulečného, Klíčnova a Kopaniny teprve později byly zapsány do rychnovské školy.

Předpoklad našeho dnešního obyvatelstva, že naše první škola byla v Dolní vsi (U Friedeln) můžeme, podle shora vyličeného, pokládat za omyl, protože dům č. 118 v Dolní vsi byl teprve kolem r. 1670 darován obci jedním přítelem školy. K tomu daroval i polnost (školní pozemek), což určil před svojí smrtí závětí. Mezi občanstvem tato domněnka dostala své místo, protože dům č. 118 v Dolní vsi patřil obci jako první budova školy a toto mínění se ještě mezi občany udrželo do dnešních dob.

Počátkem 18. století přišla ze Slezska do Rychnova rodina Krausových. Byli to kováři lžic, jejíž synové se kromě svého řemesla zabývali vyučováním ve škole. Tato rodina Krausova byla pravděpodobně potomky té rodiny Krausových, který v době protireformace, z důvodu své věrnosti k evangelické víře, uprchla z Rychnova a v touze po vlasti svých předků se opět do Rychnova vrátila. Podle svého řemesla, jako výrobci lžic, obdrželi přezdívky: Löffelnaz - Lžicový Josef, Ignác - Löffelseffel atd. V roce 1712 je v rychnovské školní kronice zapsán kantor David Kraus a tento úřad se v této rodině dědil až do r. 1815.

Po smrti Davida Krause působil jeho syn Adam František Kraus jako kantor až do své smrti 28. února 1758. Tento měl pro vyučování velké schopnosti a pro jeho mimořádně krásný rukopis byl ještě později slavným. Kniha ceremonií, psaná v r. 1746, je ještě uchována ve školním archivu.

Po jeho smrti měl kantorské místo dostat jeho syn Ignác František Kraus. Tomu však bylo teprve 18 let, zastupoval ho proto Karel Hübner, který byl do té doby učitelským pomocníkem, až do jeho plnoletosti. Od této doby působil Ignác František Kraus po dobu 39 let jako kantor a zemřel v r. 1802.

Schwarzecker píše, že počet školou povinných dětí obnášel v r. 1750 500, což podle počtu obcí, které školou připadaly k Rychnovu, připadá pravděpodobně a tak shora uvedený pomocník učitele jistě našel dostatek zaměstnání.

Místnosti školy v tehdejší době sloužily kantoru a jeho, většinou početné rodině, jako kuchyň a obývací pokoj a žáci museli vykonávat práce poslíčka, hlídat děti, na školním pozemku vybírat brambory a postarat se o sklizení žita a ovsa.

Jak sdělují staří lidé, zavíral kantor neposlušné děti do dřevníku nebo do komína, ve kterém zejména činorodí chlapci lezli nahoru a sazemi očernění se k úžasu kolemjdoucích procházeli po střeše. Vrbové proutky ke svému potrestání si museli žáci sami přinést z keřů. Nebo také byly

neposlušné děti postaveny k oknu, vedoucímu k cestě a museli referovat, kdo jde kolem. Při těchto trestních hlášeních přicházely někdy na světlo velmi drastické zprávy, jako na př. "Stará Gábern vede kozu ke kozlovi", nebo "Jouklnáz jde ožralý tady dolů, teď padá do příkopu a nemůže vstát" atd. Když některému z žáků teklo z nosu, tak mu kantor hodil svůj kapesník, značně ušmudlaný šňupavým tabákem, aby si mohl žák nos utřít. Tento školní život, tak bohatý na změny, by jistě dnešní školní mládež velmi ráda, s dnešním pořádkem ve škole vyměnila, aby tak získala pohled do dobrých starých časů.

Budova školy č. 118 v Dolní vsi se pro tehdejší poměry nejlépe hodila, protože byla poměrně ve středu obcí, které k rychnovské škole patřily.

V roce 1766 byla budova školy zcela znovu postavena a tak musely obce, které k rychnovské škole patřily: Pelikovice, Rádlo, Kokonín, Dalešice, Pulečný a Klíčnov ke stavbě školy, podle počtu svých žáků, přispět příslušným obnosem.

Teprve, když císařovna Marie Terezie a Josef II. odbourali tyto špatné poměry ve škole a vyučování se dostalo do vyhrazených kolejí, tak přišlo zlepšení do stávajících poměrů. Školní vyučování se odehrávalo od těchto dob ve vyhrazených prostorách. Také počet škol se rozmnožil a každá větší samostatná obec se měla, podle císařského výnosu a nového školního řádu, od 2. ledna 1779 postarat o vlastní prostory školy a zaměstnat učitele.

V roce 1780 zřídila obec Pulečný pobočnou školu, ve které po nějakou dobu vyučoval rychnovský kantorský pomocník. Kantorský pomocník dostával za svoji učitelskou činnost v Pulečném týdně stříbrný dvacetník a denně u jednoho sedláka stravu, musel však mít vlastní lžici.

O tři roky později (1783) byla také v Rádle v jednom soukromém domě zřízena škola a také v Rádle působil rychnovský pomocník kantora jako učitel, když už tam 3 roky předtím učil vzhledem ke špatnému stavu cest pouze v zimních měsících.

Obec Rádlo musela až do otevření vlastní školy platit rychnovskému kantoru ročně 5 zl. 90 kr. a sice: na velikonoce 1 zl 30 kr., o svatodušních svátcích, posvícení, vánocích 1 zl. 10 kr. a v novém roku 1 zl. 30 kr., navíc o Všech svatých každému pěvci ze sboru 1 zl. 10 kr. za kostelní službu.

Také ostatní obce, školou připadající k Rychnovu, pod tlakem císařského výnosu z roku 1779 zřizovaly vlastní školy a než je uvedly do provozu, tak musely rychnovskému kantoru zaplatit podle počtu žáků určité obnosy a naturálie.

Rychnovská kronika školy sděluje, že kantor od doby zřízení školy v Dolní vsi obdržel do používání zahradu, která patří k dnešní staré škole.

Pozemek patřil k majetku kostela a měl být obcí zúročen. Toto zúročení však asi neodpovídá pravdě, protože farář Johann Friedrich Schossig při pokládání základního kamene ke kostelu v r. 1706 přenechal kantoru Davidu Krausovi pro všechny časy, bez finančního vyrovnání, k používání zahrady na ovoce a zeleninu, kterou do té doby sám používal.

Na tomto odkaze se asi v průběhu doby až do roku 1784 nic nezměnilo, protože v posledně jmenovaném roce tato zahrada přešla koupí do majetku obce.

Ve školní kronice je kantor David Krause poznamenán až v r. 1712, ale Schwarzecker se o něm zmiňuje už v r. 1706. Bohužel se nedá zjistit, co je správné, ale zpráva Schwarzeckera je pravděpodobnější.

V tomto čase byly platy učitelů, kantorů a jejich pomocníků velmi malé. Kantor dostal ročně 16 zl. a za každého žáka a žákyni týdně 3 kr., které se měly kantoru v sobotu vyplatit, ale o sobotách nepřišly děti chudších obyvatel do školy a kantor ty 3 kr. nedostal.

Na Štědrý den a na Zelený čtvrtek měl kantor dostat od každého sedláka velký preclík a 2 groše, 2 kr. a od domkařů 1 groš, 3 kr. Preclíky stačily kantorské rodině často od vánoc do velikonoc a ty, které dostal na zelený čtvrtek stačily až do léta, protože se jedly jen o nedělích a svátcích. Že toto pečivo nebylo čerstvé a příliš vydatné, to si dovedeme snadno představit.

K obdělávání školního pole si kantor půjčil pár krav a oral sám, nebo mu byly práce na poli vykonávány sedláky bezplatně.

K doplnění nepatrných příjmů byli kantoři a jejich pomocníci v tomto čase nuceni, aby při tancovačkách svatebních věnečcích (Murtbieroubten) - nechali zaznít své hudební nástroje. Protože se při takových příležitostech pilo a bylo toho často příliš, tak byli kantoři a jejich pomocníci druhý den potrestáni těžkou hlavou a žáci měli podle situace dobré nebo špatné vyučovací hodiny.

Jeden syn kantora Ignáce Františka Krause byl obecním písařem v Rychnově a zároveň učitelem v Pulečném, kde střídavě dostával od sedláků stravu a týdenní výplatu 50 kr. vídeňské měny.

Po vyčlenění obcí, které nepatřily k rychnovské škole, se v r. 1784 na pozemku patřícím farnosti, vedle sochy sv. Jana, za souhlasu faráře Johanna Georga Lissnera a patronátního úřadu postavila nová budova školy, která vzhledem k lepší poloze byla pro rychnovské žáky lépe přístupná.

Kronika školy udává o stavbě školní budovy následující: "Patronátní úřad byl za pozemek, přenechaný obci odškodněn výtěžkem za prodanou budovu staré školy. Nově postavená škola dostala katastrální číslo 214 a podle nového číslování domů v r. 1808 číslo 51.

Nově postavená budova školy byla ze dřeva a na východ měla učebnu, na západ velkou místnost se třemi okny proti kostelu, jako byt učitele, k severu byl na cestě chlév a záchody. Stodola tak, jak ještě nyní stojí, doplňovala celek.

Poznámka: Školní stodola byla kolem roku 1900 prodána za obnos 800 korun Josefu Beránkovi Na hranici, kupcem zbourána u jeho domu č. 387 Na hranici znovu postavena.

Kantor Ignác František Kraus se se svými žáky přestěhoval v r. 1784 do nové budovy školy. Žáci nyní měli zdravou a prostornou místnost a kantor důstojný byt. Někdejší kantoři měli za povinnost vedle školního vyučování starat se i o kostelní záležitosti jako kostelnické služby, kostelní hudbu, zvonění, křtiny, svatby a pohřby a za tyto výkony byly přesné sazby. Za pohřeb dospělého měl kantor vyžadovat 45 kr., se zpěvem sboru 57 kr., pohřeb pod 15 let byl za 30 kr., pod 6 let 24 kr., tichá mše 12 kr., ranní mše 21 kr., a za napsání patronského (kmotrovského) dopisu 3 kr. Často byl také kantor pověřen úřadem, zvaní hostů na svatbu (HURTBITTER) a tak po vyučování šel v černém obleku s velkou kyticí na prsou zvat hosty na svatbu. Toto zvaní bylo pro kantora dobrým zdrojem příjmu, protože za tuto činnost byl zaplacen svatebčany a od pozvaných hostů dostal peněžní dary. Na svatebním věnečku (hurtbieroubte) si vydělal svůj díl jako muzikant, po několik dnů měl dobrou stravu a přinesl ještě zbytky ze svatby domů pro svoji rodinu.

Kantor Ignác Kraus zemřel po 44letém působení v rychnovské škole v r. 1802 a jeho následoval jeho syn Ignác Kraus jako 4. kantor ve službě škole. Tento zemřel již po třináctileté činnosti 28.prosince 1815, když ho ve smrti předešla jeho matka Františka 22.března 1814 a jeho bratr Gottfried, který působil jako učitel v Kokoníně. Ten zemřel 6.června 1814.

Tak zanikla rodina učitele Krause po více než stoletém obětavém plnění služby pro blaho mládeže při chudé odměně. Další následovníci rodiny se věnovali výnosnější činnosti a ještě dnes někteří potomci rodiny Krausových žijí v Rychnově jako dobří muzikanti a výrobci skla.

Uvolněné místo kantora dostal, přes patronátního pána hraběta z Valdštejna, v r. 1771 v Bakově narozený, Pavel Čumpelík, který byl do té doby činný jako pomocný učitel na škole v Turnově. Při jeho nástupu v r. 1816 byl počet dětí školou povinných 298, které všechny musely být vyučovány v jedné místnosti. Počet žáků, kteří pravidelně navštěvovali školu byl sice o hodně nižší, protože děti sedláků musely v létě pomáhat při polních pracech a děti chudších obyvatel byly následkem nouze, která tehdy v Rychnově panovala, posílány na žebrotu.

Čumpelík byl na tehdejší poměry zdatný muž a v širokém okolí měl velké uznání. Zemřel po devítiletém působení 18.ledna 1825, oplakáván veškerým obyvatelstvem.

Jako jeho následovník přišel učitelský pomocník František Rudlof, narozený ve Svobodě n.Úpou u Trutnova. Jemu se podařilo, že se prosadilo rozšíření školy, protože v prvním roce jeho působení kantorském narůstal počet žáků.

Školní kronika obsahuje o přístavbě následující zápis: "V r- 1825 byla z kamene přistavěna další třída na severní stranu, tam, kde dříve byl chlév. Přitom byly stěny staré školní místnosti nově pobity a ze starého učitelského bytu byl postaven dnešní obývací pokoj z poloviny z kamene, ale jen z poloviny tak velký. Na západní stranu se přistavěl chlév. Záchody tak přišly k jižní straně. O něco později se nad novou místností z cihel postavila půda, která měla nahradit druhou obývací místnost pro učitele. Druhá místnost školy, která byla z kamene, ale nemohla, vzhledem ke špatné stavbě, být v zimě využita, takže se až do r. 1860 během zimních měsíců mohlo vyučovat jen polodenně. Teprve ve zmíněném roce byla pořízena velká kamna, která snad ještě dnes stojí, ale svůj účel splňovala jen velmi málo. Školní místnost zůstala vždycky vlhká a nezdravá, protože byla na severní stranu a v podzimních měsících obzvláště, velmi tmavá, takže učitel s touto kalamitou měl stálé boje.

V r. 1830 dosáhl kantor Rudlof toho, že peníze, které měli žáci platit, které však chudší část obyvatelstva většinou neplatila, kantor už dále sám nevybíral, ale od nynějška vybíral peníze rychtář. Počet žáků se znatelně zvýšil, takže počet v r. 1831 byl už 367 školou povinných žáků v obci Rychnov.

V r. 1854 s novou měnou peněz přišlo zvýšení školního pro každého školáka to bylo z 3 kr. šajnů na 3 kr. přechodného platidla.

Kantor Rudlof se oženil s vdovou svého předchůdce Čumpelíka, která do manželství přivedla syna, který se rovněž věnoval učitelství.

Tak, jako veřejného života, tak se zúčastňoval kantor Rudlof i vzkvétajícího života spolků v Rychnově. Onemocněl však v r. 1863 tak, že se musel vzdát svého učitelského povolání a nechal si už jen kostelní službu. Byt a školní pole mu bylo obcí ponecháno.

Místo řídícího učitele (tento titul byl v r. 1859 zaveden) přešlo provizorně na dosavadního podučitele Františka Adama.

Ve školní kronice se nachází o obsazení místa následující zápis: "Protože tato služební změna nebyla vrchním místodržitelstvím v Praze potvrzena, byl vypsán konkurs jeho výsostí knížetem Camillem Rohanem po tom, co převzal patronát nad rychnovskou školou v r. 1867, a zvoleným školním výborem (předseda magistr, chirurg Dr. František Möller). Při volbě, která následovala 2.prosince 1867 obdržel nevlastní syn kantora Rudlofa zemřelého 23.11.1866, Josef Čumpelík, definitivní místo řídícího učitele od r. 1866. Do té doby byl učitelem na filiální škole v Letařovicích, okr. Turnov. Tento byl převahou hlasů zvolen a byl veledůstojným biskupským

konsistoriem z Litoměřic prohlášen učitelem a jako takový zaměstnán. Potom působil od 1.ledna 1868 jako učitel a byl od 18.listopadu 1871 dekretem stanoven definitivním řídícím učitelem".

Škola byla až do r. 1868 dvoutřídní a v r. 1869 byla v obecní budově zřízena přízemní místnost jako třetí třída. V této byla umístěna první třída. Prvního září 1869 nastoupil do školní služby učitel Jan Winter, nar. v Chrastavě a o rok později zase odešel jako učitel do Českého Dubu. Od 1.října 1870 musel řídící učitel Čumpelík vyučovat druhou a třetí třídu, protože se, vzhledem k nedostatku učitelů, žádný nenašel. Teprve v březnu 1871 dostala škola v učiteli Vilému Preisslerovi z Rychnova z č. 33, další, třetí učitelskou sílu.

12.února 1872 byla otevřena čtvrtá třída v obecní budově a počet žáků na konci školního roku obnášel 440, takže se muselo uvažovat o zřízení páté třídy.

Novým školským zákonem ze 14.května 1869 byla škola odloučena od církve a učitelé dostávali lepší platové podmínky. Školní docházka obou pohlaví byla určena od 6. do 14. roku života. Tento zákon byl rychnovským obyvatelstvem přijat s velmi smíšenými pocity. Část duchovně zaostalého obyvatelstva odsoudilo tento zákon, že kazí děti. Odvyká to mládež od práce, vychovává ji to k lenošení a také se promrhá příliš peněz za knihy. Pokrokově smýšlející část obyvatelstva oceňovala požehnání dobrého školního vzdělání a toto podporovalo. Do této doby byly děti chudých lidí už od 8 do 10 let zaměstnání jako pastevcí krav a od 10 do 12 let dávány do učení na řemeslo, kde však byly většinou využívány jen k domácím pracem nebo jako pomocníci k dětem a teprve po jednom až 2 letech byly zasvěcovány do řemesla. Tím byla návštěva školy zanedbávána.

Novým školským zákonem se výrazně zvýšil počet žáků a místnosti školy byly přeplněné. V obecní budově se už nemohla najít místnost, která by odpovídala novým školním předpisům, takže obec byla dotlačena ke stavbě nové větší budovy školy. Také doba vzkvétajícího průmyslu malířského a sklářského byla příznivá pro tuto velkorysou stavbu.

Jako příznivě položená stavební parcela byl zastupitelstvem obce zvolen pozemek, patřící patronátnímu úřadu, ležící naproti staré škole. V rozloze 1200 čtverečních sáhů v ceně 1 zl. K.M. za 1 sáh byl zakoupen. 10.června 1876 se začalo se stavbou školy. Rozmach olejomalby v druhé polovině minulého století v Rychnově, přiměl učitele Františka Klingera v r. 1863 k zavedení vyučování kreslení ve vyšších třídách. Řídící učitel vylepšil vyučování kreslení předlohami a docílil také uspokojujících výsledků.

Když v r. 1871 přišel zemský školní inspektor, páter Mareš do Rychnova na inspekci, vyslovil pochvalu a obdiv nad provedením a dobře zdařilými malířskými pracemi žáků a vyslovil slova: "Tady leží talent už v kolébce".

Páter Mareš navštívil ještě některé malíře a přesvědčil se o umění ve vzestupném malířském řemesle a slíbil učitelům žákům a malířům, že se zasadí na vyšších místech za lepší vzdělání v malířském umění. Svým snažením docílil, že ještě ve stejném roce vyučoval kreslení učitel Dědek v hospodě "Zur Stadt Prag - U města Prahy" ve zvláštním oddělení pro učeně a větší žáky. Od r. 1873 působil jako učitel kreslení v Rychnově Josef Kirschner. Odtud přešel na státní reálku v Turnově jako profesor kreslení.

Úspěchy této školy kreslení byly předloženy vrchnímu ministerstvu a na podkladě těchto návrhů obdržel Rychnov v r. 1874 povolení ke zřízení odborné školy. Tato byla zřízena v nově postaveném domě č. 379 Josefa Langa na Schillerstrasse (u Kaschelwirt). Jako první profesor kreslení na této odborné škole působil prusák Ernst Haselroth.

Otevření odborné školy bylo oslaveno slavnostním večerem, kterého se zúčastnilo zastupitelstvo obce, učitelský sbor a malíři. 12. srpna 1876 navštívil c.k. místodržící baron Weber z Ebenoch na jedné ze svých inspekčních cest také Rychnov, kde se podíval na novostavbu školy a vyslovil se pochvalně o velkorysosti stavby.

V sále "U města Prahy" byla instalována k uctění významného hosta výstava domácích výrobků - olejomaleb, výkresů, doziček, skleněných a pasířských výrobků, která sklídila velký obdiv místodržícího. Vyjádřil své uznání slovy: "Ano, Rychnov a Jablonec jsou diamanty v koruně Rakouska a Rychnovu kvete šťastná budoucnost".

Když se v říjnu 1876 dostala nová budova školy nouzově pod střechu, byla jedna místnost zařízena jako malířský sál a obsazena malířskou školou.

Po dvouleté stavbě mohla být budova dne 23. září 1877 slavnostně vysvěcena. Této slavnosti se zúčastnil okresní školský inspektor, vyšší úředníci z Jablonce, zástupci obce a honorace, rovněž i učitelské sbory z širokého okolí.

Stavba byla provedena jabloneckým stavitelem Eduardem Seibothem a stála i s pozemkem 30 152 zl. k.M. Ke krytí této částky bylo 12 565 zl. a také 6 000 zl. jako subvence českého sněmu. Chybějící obnos asi 11 600 zl. byl z obecních pivních daní. Z pivního obratu museli hospodští za 1 hl piva zaplatit obci 1 zl., čímž se dluhy za stavbu školy v několika letech zaplatily. V kronice školy jsou na věčnou památku uvedena jména honorace, která se zúčastnila vysvěcení školy.

Škola byla pětitřídní, měla v přízemí byt pro řídicího učitele o 3 pokojích, 2 malé obývací pokoje pro svobodné učitele,

2 třídy, tělocvičnu a kabinet na učitelské pomůcky.

V hořením patře se nacházely 3 třídy, 2 malířské sály, 1 kabinet na pomůcky a 1 pokoj pro profesora kreslení. Při začátku vyučování se skládal učitelský sbor v nové národní škole z řídicího učitele Štěpána Klementa, třídních učitelů Viléma Preisslera a Josefa Červinky,

provizorních učitelských pomocníků Antonína Lucke a Antonína Preisslera, učitele náboženství faráře Františka Krupičky a pátera Adalberta Kundta, profesora kreslení Arnošta Haselrotha a učitelky ručních prací Marie Kletschkové. To bylo 24.září 1877.

Počet žáků obnášel statné číslo 488, z toho 235 chlapců a 253 dívek. Učitel Červinka sám měl v první třídě 131 žáků k vyučování, pro které nestačila místa ve školních lavicích a menší žáci si museli vyhledat místo na podiu a na oknech.

Domácí malíři darovali své obrazy a tak přispěli k vybavení tříd. Malíř Josef Wenzel z č. 63 věnoval pro 1. třídu obraz císaře, Ignác Müller z č. 198 pro 5. třídu obraz Krista, August Blaschke z č. 344 rovněž obraz císaře a Max Löffler z č. 55 obraz "Ježíše, přítele dětí".

Dosavadní řídicí učitel Čumpelík, byl před otevřením národní školy pensionován a přestěhoval se do Grabštejna u Hrádku n.Nis., kde až do své smrti 17.srpna 1879 vedl jednotřídku. V Josefu Čumpelíkovi přišel Rychnov o zdatného učitele a muzikanta, který byl znám daleko za hranice obce. Čumpelík se zabýval, kromě školní práce, komponováním kostelní, ale i světské hudby a pěveckými díly. Pěvecký spolek "Liederkranz" ještě vlastní Čumpelíkova díla.

O prvních učitelích, kteří v nové národní škole v Rychnově vyučovali, píše zdejší školní kronika, že třídní učitel Vilém Preissler byl na jaře roku 1878 přeložen jako řídicí učitel do Jiřetína u Smržovky.

Provizorní učitelský pomocník Antonín Preissler přešel 1.června 1878 do soukromé školy průmyslníka Leopolda Riedela do Kristiánova.

Učitelský pomocník Antonín Lucke z Dalešic opustil po skončení vyučování v r. 1880 vyučování zcela a zabýval se později výrobou skla. Zemřel však brzo po začátku své nové životné dráhy na zápal plic v Obecním domě.

Učitel Josef Červinka přešel po otevření nově měšťanské školy v r. 1900 do této jako odborný učitel a byl v r. 1917 pensionován a žije, zužován těžkou oční chorobou, mimo veřejný život. S výjimkou krátkých návštěv u své dcery v Liberci je stále v Rychnově. Červinka byl jedním z nejschopnějších učitelů v Rychnově a s úctou vzpomínají jeho někdejší žáci, kterých se dá počítat do tisíců, na jeho osobu jako na neúnavného spravedlivého učitele a tvůrčí radostí prodchnutého vzdělavatele mládeže.

Řídicí učitel Štěpán Klement věnoval velkou péči školní zahradě, kterou založil na pěkný a účelný způsob. Větší žáky učil roubování ovocných stromů a zasvětil je do umění pěstování zeleniny a růží. Některé stromy, které žáci pod jeho vedením zasadili, mají dnes již pořádnou výšku a sílu a musely být odstraněny, aby nestínily zeleninové záhony.

Řídicí učitel Klement dal také podnět ke každoročním žákovským představením o vánocích v jednom ze sálů, jejichž výnos byl použit pro potřeby školy nebo ošacení chudých žáků. Tato

představení byla vzhledem ke svému dobrému a smysluplnému obsahu často opakována a přinesla proto značný výnos.

Řídící učitel Klement se dostal do rozporu s místním školním radou, když právo ale bylo zcela na straně řídícího učitele. Následkem toho zažádal o své přeložení, kterému bylo v krátké době vyhověno. 30.března 1881 se rozloučil Klement se svými žáky. K tomuto rozloučení také přišli někteří rodiče žáků, aby tak odcházejícímu vyjádřili svoji úctu. Toto rozloučení se odehrálo ve 4. třídě za přítomnosti učitele Červinky a jeho žáků. Mezi hosty se nacházel i místní školní inspektor U.F.Lang z č. 20, který řídícího učitele Klementa před všemi přítomnými hrubým způsobem urazil, takže ženy nad touto hrubostí plakaly.

S hluboce raněnou ctí a na své dosavadní působiště hořce rozzloben opustil tak 31.března 1881 Rychnov.

Řídící učitel Eduard Podlipný nastoupil 1.dubna 1881 školskou službu v Rychnově a jeho bodrý a lidový způsob našel v krátké době všestranné uznání. Podlipný se narodil v sousední obci Pulečný, kde jeho otec po desetiletí působil jako řídící učitel. Eduard Podlipný byl poslední učitel, který se kromě svých školních povinností věnoval ještě muzicírování a zpívání v kostele při rorátech, mších, svatbách a pohřbech. V r. 1902 byl touto činností pověřen regenschori Adolf Hübel, čímž řídící ztratil také významný pramen příjmu.

Podlipný byl čilý spolupracovník při založení místní skupiny německého školního spolku v Rychnově v r. 1881.

Školní představení našla v řídícím náruživého podporovatele a učitelský sbor se pod jeho vedením zabýval nastudováním pohádek, přednášení a zpěvu. To bylo návštěvníky vždy vděčně sledováno. Je k politování, že se učitelstvo v dnešní době nezabývá takovými vystoupeními, která vedou žáky k sebejistotě a samostatnému vystupování a škole přinášela významný finanční přínos.

17.května 1884 byla ve škole komise ve věci nových pravidel malířské školy. 28.listopadu 1885 přišel z Prahy jako učitel olejomalby profesor Bernhard Link na odbornou školu do Rychnova.

Řídící učitel Podlipný měl čilý podíl na zřízení "Německého spolku školky" v Rychnově v r. 1891. Školka byla umístěna v národní škole, kde je ještě dnes.

V r. 1884 bylo v Rychnově mnoho případů onemocnění neštovicemi, zvláště děti byly touto epidemií hojně nakaženy. Proto z důvodu přenosu infekce byla škola uzavřena a v témže školním roce už nebyla otevřena. Na začátku nového školního roku tato nemoc vymizela. 21.srpna 1884 zemřel ve staré škole pensionovaný učitel a občas i řídící učitel, František Adam, po dlouhé zužující nemoci. Adam působil mnoho roků v Rychnově jako učitel a získal si přízeň obyvatel. Jeho pohřbu se zúčastnily stovky jeho někdejších žáků, jakož i velký počet učitelů, mezi nimi i

více těch, kteří v Rychnově ve škole s ním pracovali. Tak i řídící učitel Florian Preissler z Jindřichova, řídící učitel Beutel z Maxova, Vilém Preissler z Jiřetína a další.

31. března 1886 obdržel učitel František Simm, narozený v Kokoníně, jmenování řídícím učitelem do Desné. V učiteli Simmovi ztratil Rychnov zdatného učitele a národní spolky pilného spolupracovníka a průkopníka. Simm byl ženat s dcerou obchodníka s obrazy a výrobce krabiček Antonína Schoeffela z č. 188.

1. září stejného roku se přestěhoval i učitel Johann Schlafmann do svého nového působiště do Maxova jako řídící učitel. Také Schlafmann byl ženat s dcerou rychnovského občana, Marií Preisslerovou, z č. 248.

Mezi vedením školy a obcí došlo v jednom období k nesrovnalostem ve věci vytápění a uklízení tříd, chodeb, schodů a záchodů. Náklady na tyto práce připadaly obci příliš vysoké. Místní školní inspektor Lang, který byl zároveň prvním představitelem obce, byl přívržencem sociálně demokratické strany, neměl dobrý vztah k učitelstvu, které bylo nacionálně založeno.

Na schůzi obce dne 26. září 1886 dal Antonín F. Lang návrh, aby se k ušetření nákladů na udržování školy zaměstnal školník. Na příští schůzi obecní rady obdržel obecní policista Eduard Seidel místo školníka, se kterým byl spojen měsíční výdělek 15 zl., služební byt a otop.

Ale místo očekávaných úspor se významně školní hospodaření prodražilo a to ještě prohloubilo rozpor mezi školou a zastupitelstvem obce.

Řídící učitel měl dostávat od doby otevření školy v r. 1877 50 zl. a učitelé po 10 zl. za vytápění ročně. Tento obnos za vytápění byl učitelstvu na nátlak místního školního inspektora Antonína F. Langa odepřen. Když řídící Podlipný na jedné schůzi obecní rady chtěl o tom vidět protokol, tak tento nebyl k nalezení a také v budoucnosti se nenalezl. Jak sděluje školní kronika, tak v době nového školníka přicházelo k tomu, že v zimě k vůli velkému mrazu ve třídách, museli učitelé často posílat žáky domů a nečistotu a prach museli ve třídách uklízet na vlastní náklady. Dříve tak dobře ošetřovaná zahrada se za tohoto režimu změnila v divočinu.

6. ledna 1887 zemřel otec našeho řídícího učitele ve věku 90 let v Pulečném, kde působil po dobu 40 let jako řídící učitel. "Liberecké noviny" přinesly velký článek o smrti tohoto veterána školství Antonína Podlipného a o jeho věrnosti ve školní službě. Jeho pohřbu se zúčastnilo více než 70 učitelů z širokého okolí a několik set jeho někdejších žáků. Okresní školský inspektor měl u hrobu zemřelého dojemnou řeč a všichni smuteční hosté vzpomínali.

Pro Rychnov a jeho průmysl tak významná odborná škola na malování a kreslení byla v r. 1888 s oběma profesory Haselrothem a Linkem, ke škodě naší mládeže, přeložena na státní odbornou školu do Jablonce n.N.

Přeložení odborné školy, tak důležité pro rychnovský malířský průmysl, bylo pro naši obec velkou ztrátou, protože nabízela i jiným řemeslníkům příležitost k lepšímu vzdělání v jejich oboru a také odborníci z širokého okolí navštěvovali odbornou školu. Mnoho rychnovských rodáků děkovalo ve svém pozdějším povolání jako profesori na vyšších učilištích nebo ředitelé továren, svému vzdělání na odborné škole.

Národní škole zůstal jako náhrada malířský sál pro žáky vyšších tříd. Pod společným vedením byla v r. 1890 otevřena řemeslnická pokračovací škola pro učně různých řemesel.

Následkem stále stávajících rozporů mezi školou a obcí byl 13. února 1889 nově zvolen školním radou, na místo stávajícího inspektora Antonína F. Langa, jako nový místní školní inspektor obchodník Josef Peukert z č. 53 (Bargschneiders Jusef).

Od tohoto dne začal vlivem čestné a tolerantní povahy Josefa Peukerta lepší vztah mezi školou a obcí. Poplatek za vytápění, který byl pod vedením Antonína F. Langa učitelům odepřen, byl na popud nového inspektora opět ve výši 50 zl. a 10 zl. vyplácen.

Řídící učitel Podlipný, jakož i ostatní učitelé, se k vůli přeplnění vyučovacích tříd angažovali o zřízení 6. třídy v místnosti opuštěné odborné školy. Už dříve tak škole nepřátelský školní inspektor Antonín F. Lang však otevření této třídy odpíral slovy, která se nedají reprodukovat.

Josef Peukert se však zasazoval o zřízení třídy a podle jeho údajů z 29. března 1889 adresované zemskému úřadu byla 6. třída povolena a začátkem nového školního roku, 1. září 1889, dostal učitel Josef Červinka 6. třídu v místnosti dřívější odborné školy k vyučování.

V podmínkách nové doby rozkvétajícího průmyslu a obchodu v Rychnově, rozhodla se obec, v souladu s vedením školy, zřídit místo nynější 6. třídy měšťanskou školu tak, aby bylo usnadněno získání dobrého školní vzdělání v době boje o přežití.

Po vyřízení nutných prací obcí a školou, po povolení pražským úřadem se stala tato pokroková myšlenka skutečností.

2. ledna 1897 byla tato vytoužená měšťanská škola pro blaho našeho rychnovského domova, pro mládež, hladovějící po vzdělání, otevřena v někdejší odborné škole. Místo ředitele školy dostal pan Emil Wander.

Začátkem nového školního roku také nastoupil od 1. září 1897 odborný učitel Hujer jako nový vyučující do služby na měšťanské škole.

Místnost pro rozšíření měšťanské školy však v národní škole nebyla a tak muselo být ze strany obce pomýšleno na stavbu nové vlastní budovy měšťanské školy. O to více, že také sousední obec Kokonín se snažila o stavbu měšťanské školy a tak by žáci z Rychnova museli chodit do kokonínské školy, což by pro náš Rychnov byla velká kulturní a hospodářská škoda.

Po důkladné poradě byl na podnět místního školního inspektora Josefa Preisslera z č. 65 (Tanzpreisler) vybrán pozemek po starém hřbitově, který byl v r. 1837 zrušen. Položení základního kamene pro novou měšťanskou školu bylo 8.června 1899.

Při hloubení základů se ještě našlo mnoho lebek a kostí zde pohřbených, které byly posbírány a na novém hřbitově pohřbeny.

Po dvouleté stavbě byla dostavěna mohutná budova měšťanské školy a tato mohla být slavnostně vysvěcena 19.srpna 1900 za přítomnosti biskupského vikáře, kanovníka a arciděkana p. Bergmana z Liberce. Tato slavnost byla pro Rychnov skutečně radostná. Všechny místní spolky, učitelské sbory se školní mládeží z okolí, zástupci obce, okresní školní inspektor, vyšší úředníci z Jablonce a velké množství lidí se zúčastnilo této, pro Rychnov tak důležité, události. Nadšenou řeč při předávání měl stavitel Emilian Gerbig z Jablonce, starosta Josef Ullrich z č. 228 (Langer Poul), jako zástupce obce Rychnov, ředitel měšťanské školy Emil Wander, který přítomným, čítajícím do tisícovek, ve vzletné řeči vysvětlil vysoké cíle vzdělanosti národa a obětavost obce.

Náklady na stavbu měšťanské školy obnášely sumu 90 000 korun, ke které ještě přišla částka pro malířský sál 10 000 Kč, podsklepení 4 200 Kč a za parní vytápění 5 000 Kč.

Parní topení se ukázalo jako účelné po dobu více než 15 let svojí jednoduchou obsluhou, rozvedením rovnoměrného tepla do všech vyučovacích místností, čistotou a úsporností. Ve válce 1914 - 1918 se ale koks, nutný k vytápění už nedal sehnat, proto musela obec koupit do všech tříd kamna na uhlí a tím její náklady značně vzrostly.

Po otevření měšťanky tato sloužila chlapcům a jako učitelský sbor tam působili ředitel Emil Wander a odborný učitel Jindřich Hujer, kteří oba už vyučovali na měšťance v rámci národní školy od r. 1897, nově nastoupil odborný učitel Anton Rau a Gustav Ginsgey. Jako učitel náboženství působil páter Mansfeld.

Vyučovací plán byl rozdělen do 3 stupňů nebo ročníků a škola byla navštěvována žáky z Rychnova, Rádla, Pulečného, jakož i některými žáky z Kokonína. 6. třída národní školy, zřízena v r. 1889 byla po postavení měšťanské školy opět zrušena.

Školní zahrada byla ve velmi zuboženém stavu, vzhledem k dříve popisovaným poměrům mezi školou a obcí.

Ředitel měšťanky Wander, který se ještě dnes po asi 25 letech stará o zahradu, po svém nástupu do služby, zase přivedl, po namáhavé práci, zahradu do uspořádaného a pěkného stavu.

Dřívější školní hřiště národní školy bylo po otevření měšťanky zrušeno a slouží nyní v letních měsících školce jako dětské hřiště.

Žáci národní školy teď používají tělocvičnu měšťanky, která také slouží německému tělocvičnému spolku a tělocvičnému spolku dělnickému.

Příklad lásky k učitelskému povolání, který je velmi následováním hodný, dal v r. 1825 kantor Josef Rudlof, který založil seznam, ve kterém každoročně zaznamenával, po ukončení školního roku, nejlepší žáky a svědomitě sledoval jejich životní dráhu. Výsledky svého pozorování zapsal v knize. Na tomto místě chci poznamenat životní dráhy některých vynikajících žáků, zaznamenaných v knize cti.

1825: František Müller, z č. 60 (Beckfranzes) - se stal učitelem ve Zdislavi, Dětrichově, Rynolticích a zemřel jako řídící učitel v Rochlicích.

Ambrož Schlesinger se naučil olejomalbě, jako takový odešel do Vídně, kde studoval chirurgii. Anton Seiboth studoval učitelství, přešel na kancelářskou službu a stal se hraběcím ekonomickým správcem valdštejnských v Solnici.

1826: Jan Kittel se věnoval malířství a studoval později ve Vídni rovněž chirurgii.

Josef Müller navštěvoval učitelský ústav, rozvíjel svůj muzikální talent na pražské varhanní škole, v r. 1840 šel jako kapelník k dělostřeleckému regimentu "Tursky" do Aradu v Maďarsku, opustil službu 1873 a zemřel v r. 1876 v Itálii.

Mariana Peterová se naučila malířství a stala se manželkou Ignáce Muellera z č. 198 (Müller naz).

1827: Augustin Stieglitz odešel do Rumburku ke zpracovateli rohoviny (soustružník rohoviny) do učení, přestěhoval se do Víně a zemřel tam jako majetný občan.

1829: Karl Boebelt, syn lesníka, věnoval se rovněž lesnictví a zemřel jako hraběcí mistr lesnický v r. 1874 v Lomnicích.

1831: Leopold Zappe z č. 173 (Schmiedlpoldl) naučil se soustružení krabic a muzice, byl dobrým zpěvákem a významná postava při tancovačkách a pohřbech a snad tisíce zemřelých doprovodil svým zpěvem k věčnému odpočinku.

August Schoeffel z č. 174 odešel jako malíř do Ameriky, kde také zemřel.

Barbara Koch se vdala za správce majetku hraběte Schwarzenberga, stejného jména v Lovosicích. Pisatel se seznámil s jejím vnukem, poštovním úředníkem v Lovosicích.

1832: Friedrich Koenig, syn inženýra hraběte Rohana ze Svijan, který navštěvoval školu v Rychnově a vedl c.k. pozemkové knihy v Benešově n. Ploučnicí.

1833: Josef Schilhan se stal právníkem hraběte Rohana ve Svijanech.

Antonín Hofrichter z č. 194 (Fabriken Anton) naučil se klempířině, odešel do Ameriky, kde se stal nezvěstným. Všechna pátrání po něm zůstala bez úspěchu.

1834: Philip Preissler se naučil řemeslu mlynářskému a pekařskému, stal se majitelem mlýna ve Stráži n.Nis. a členem okresního svazu v Liberci.

František Ullrich z č. 30 (Schenk Franz) převzal od svého otce starý výčep, byl v Rychnově představeným obce v době prusáckých válek, v r. 1867 prodal výčep Čechu Kocourovi, koupil ve Stráži n.Nis. statek a zemřel tam v r. 1873.

1835: Josef Mueller z č. 265 (Hannsfriedel) studoval na gymnáziu v Jičíně, universitě v Praze a stal se c.k. správcem ve vojenském zásobovacím skladu v Budapešti. Müller na svůj domov nezapomněl a věnoval při svých častých návštěvách větší obnosy pro rychnovské místní chudé.

1836: Josef Lindner z č. 71 (Flurdl's Jusef) naučil se malířství, později provozoval obchod s látkami a nádobím, ve druhém manželství se oženil s vdovou Annou Langovou (Pauerchristln z č. 28) byl delší dobu členem zastupitelstva obce, přisedící místní školské rady a po dobu 40 let pokladním pěveckého spolku "Liederkranz".

1838: Josef Preissler z č. 257 (Granzschänkens) se zabýval krajinomalbou a dal si tu práci, aby naší domovské obci Rychnov namaloval plátno. Tento obraz, dle údajů školní kroniky, by se měl nalézat na faře, ale dle zpráv pisatele se tam nenalézá, ale předpokládá se, že tento obraz se nachází v kopuli kostelní věže. Ztráta tohoto obrazu by byla velmi politováníhodná, protože v kronice okresního učitelského svazu se nachází jen jeden obraz z r. 1892 a tak si dnešní generace nemůže udělat žádnou představu o domově svých předchůdců s malými domky z dřívějších časů.

1839: Antonín Peukert, z č. 54 (Dr grusse Bargschneider) věnoval se obchodování, vybuodoval v r. 1851 v domě č. 83 (Kaschenwirtschaft), který dráha zbourala, svůj první obchod a v r. 1853 postavil velký obchod v č. 81 na náměstí u kostela. Anton Peukert byl průkopníkem školy a církve, ukázal se velkým dobrodincem ve všech spolicích a u chudiny. Po své smrti 10.listopadu 1901 zanechal starou školu, která mu patřila, jako starobinec.

1841: Josef Peukert z č. 54 (Dr kleine Bargschneider) se stal rovněž obchodníkem, převzal otcovský dům, tam provozoval svůj obchod a byl přítelem školy, které byl také velkým dobrodincem.

1842: Josef Preisler z č. 267 (Manels Jusef) provozoval stavitelství mlýnů, koupil dům č. 269, ve kterém zařídil kramářství a hospodu a byl představeným obce v letech 1867 - 1870.

1843: Jeho bratr František Preisler (Holzpreisler) se stal rovněž stavitelem mlýnů a dostal se se svými lidmi do Rakouska, Salzburgu a Steiermarku, aby tam stavěl mlýny, Koupil hospodářství č. 36, provozoval tam úspěšný obchod se dřevem, se svým spřežením vozil kameny ke stavbě památníku knížete Rohana na Ještědu a byl po nějaký čas představeným obce.

1846: Karl Maschke z č. 119 (Schneidernazes) studoval na technice v Praze, jako inženýr odešel do Maďarska, kde také zemřel.

1847: Wilibald Ullrich z č. 260 (Fleischers Augustins) se učil u Ignáce Müllera olejomalbě, jako malíř byl delší dobu ve Vídni a po svém návratu byl dlouholetým členem v ochotnickém spolku, mistrem garderoby.

1848: Eduard Schoeffel z č. 117 (Anestases) se stal obchodníkem s obrazy, dozami, sklem a papírnickým zbožím a byl zakladatelem exportního obchodu Hofrichter, který ještě dnes existuje.

1851: Vinzenz Peukert z č. 48 to bez studií dotáhl na poštmistra, byl vícekrát představeným obce a po vyhlášení města starostou. O něm se říká, že měl přísný smysl pro povinnost a věrnost ve svém úřadě.

1852: Karl Hofrichter převzal po zemřelém Eduardu Schoeffelovi obchod č. 177, rozšířil jej významně, byl představeným obce v letech 1874 do 1877 a dlouholetým členem obecního výboru.

1855: Florian Preissler z č. 65 (pochází z Manelleuten-malých lidí, panáčku), studoval na reálce v Jičíně a na pedagogické škole v Litoměřicích, dostal místo učitele v Maxově, od 1.ledna 1875 se stal řídícím učitelem v Jindřichově a jako řídící učitel v Rochlicích potom odešel do penze.

1856: Konrad Henlein z č. 262 se stal malířem a jako takový odešel do Budapešti. Při svém návratu si přivedl Maďarku, skutečnou krásku za manželku, zúčastnil se veřejného a spolkového života a zemřel ve vysokém věku, oplakáván početnou rodinou v Rychnově.

1857: Antonín F. Lang z č. 19 (Tombäckens) navštěvoval reálku v Liberci, koupil dům č. 20 od Honsejusel, který odešel do Brazílie. V domě zařídil kramářství a po zřízení pošty v Rychnově dostal 20.září 1869 místo poštmistra. Tento úřad mu byl odebraný v r. 1877 k vůli různým neregulérnostem. Jeho snaživému duchu se podařilo pracovat několik let ve funkci obecního rady a místního školního inspektora. Při vykonávání posledně jmenovaného úřadu však došlo k popisovaným roztržkám mezi školou a obcí. Jeho snahy o nejvyšší místo v obci však zůstaly, díky obezřetnosti občanů, nesplněné, dosáhl jen některých míst předsedů ve spolicích.

1859: Karl Hofrichter z č. 194 (Fabrikenkorl) se stal obchodníkem a spolumajitelem uměleckého mlýna v Lučanech u Jablonce. Jeho syn je dnes jediným majitelem významně rozšířeného a na páru zařízeného mlýna.

1864: Jako poslední se objevuje v knize cti učitelem Rudlofem zaznamenaný žák Anton Hofrichter z č. 194. Tento studoval na reálce v Liberci. Absolvoval učitelský ústav v Litoměřicích, obdržel učitelské místo v Hodkovicích, později přišel jako řídící učitel do Záskalí, odkud byl pensionován.

Do knihy, kterou založil učitel Rudlof v r. 1825 a kterou vedl až do r. 1864, byly jeho následovníkem Josefem Čumpelíkem zaznamenávány výsledky jeho pozorování a také řídící učitel Stephan Klement sledoval životní dráhy uvedených žáků a doplnil údaje.

Pro následující učitele by to byl jistě vděčný úkol, aby v díle, které v r. 1825 začal kantor Rudlof, pokračovali v záznamech o vynikajících žácích. Dnes bychom mohli s pýchou hledět na úspěchy rychnovské školy a na mnohé významné muže a také popsat jejich životní dráhu. Všichni ti, kteří za své základy mohou děkovat naší rychnovské škole a tak dát výtečné vysvědčení učitelskému sboru za jejich námahu.

Tímto končí odstavec "škola" a jistě se tu nachází všechny události, které se daly ze všech pramenů od jejího začátku až do konce r. 1900 z různých stran zjistit.

Poznámka: 13.května 1702 zemřel rychnovský kantor Christov Wenzel Jehne.

Kříže a sošky svatých

Před staletími, když naše obyvatelstvo bylo více prosyceno Boží bázni a náboženským duchem, než v dnešní době, oživené průmyslem a v době odpadlíků víry, bylo zbožnými křesťany. Při různých příležitostech jako při nákazách, neštěstích, vraždách a katastrofických událostech na věčnou památku nebo na usmíření, povětšinou přímo na místech události, umísťovali svaté sošky nebo kříže z kamene, železa nebo dřeva, často to bylo podpořeno i fondem na údržbu.

1. Jako první a nejstarší památník tohoto druhu v Rychnově by měl být na rohu mezi Körnerstrasse - Ještědskou ulicí a cestou která se odděluje do Hinterbusch - Zálesí kamenný sloupek svatého Prokopa nebo tak zvaný morový sloup.

Tento sloup byl postaven v r. 1702 na svátek sv. Prokopa jak pomník tří členů rodiny Preisslerovy (Hanspoul) z Košov, kteří na tomto místě zemřeli na mor. Jako smírnou oběť za odeznělý mor jej nechala postavit obec ve shora uvedeném roce, aniž by však zřídila fond na jeho údržbu. Ta zůstala přenechána obyvatelstvu. Podle církevních zápisů sloup renovoval naposled v roce 1834 majitel domu Ignác Schöffel a od té doby čeká na svoji další opravu.

2. Na starém hřbitově stojí na železném podstavci ručně kovaný železný kříž s rovněž ručně kovanou obětní schránkou. Označuje místo, kde až do zbourání starého dřevěného kostela v r. 1711 stál oltář.

Tři církevní obce - Rychnov, Rádlo a Pulečny věnovaly společně tento jednoduchý kříž jako věčnou památku na starý dřevěný kostel. Ten byl 28.září (sv.Václav) 1714 vysvěcen farářem Johannem Friedrichem Vitusem Vetterem. Protože byl zřízen bez fondu na údržbu, zůstala tato přenechána obyvatelstvu a jeho smyslu pro dobročinnost.

V r. 1845 nechal majitel výroby dóz František Hofrichter z č. 194 křížek z vlastních prostředků očistit od rezu a znovu natřít. Páter Žďárský se v r. 1880 zajímal o renovaci některých křížků a sošek a chodil vybírat od domu k domu. Tak se mu podařilo shromáždit prostředky, aby se také kříž naposledy natřel. Bylo by na čase, aby dostal celkovou renovaci.

3. Na patronátním pozemku na vyvýšenině nad kostelem, vedle staré cesty, stojí kamenný podstavec ve tvaru pyramidy, na kterém je ve výklenku obrázek svatého anděla strážného. Mezi lidmi se vžil název "Schutzengel - Anděl strážný".

Tento anděl strážný byl zřízen v r. 1755 tehdejším farářem Franzem Josefem Rossmeiselem z vlastních prostředků, ale přibližně o 20 loktů dále na sever. Schwarzecker píše o důvodu ke zřízení anděla strážného: Bratr faráře Jan Leopold Rossmeisel, který působil v Rychnově jako kaplan, přicházel ve velké bouři z Jablonce a hledal pod stromem ochranu před deštěm. Náhle uhodil blesk do koruny stromu, která se rozlomila. Potom přeskočil na další strom, který roztříštil a zapálil. Kaplan Leopold Rossmeisel jako zázrakem ušel smrti.

Farář Franz Rossmeisel z vděčnosti za šťastnou záchranu svého bratra nechal postavit tento památníček a o slavnosti sv. andělů strážných (2.10.) ho vysvětil za přítomnosti velkého množství lidu.

Farář Antonín Felger nechal anděla strážného postavit 16 kroků stranou, aby tak dostal lepší místo. O slavnosti anděla strážného v r. 1871 byl přenesený pomníček p. Josefem Fischerem, na novém místě znovu vysvěcen. Náklady na přemístění nesl farář Felger z vlastních prostředků. Milovník přírody tu vychutnává na místě, osázeném javory, u anděla strážného krásný pohled na město.

4. Mezi vraty kostela a vchodem na hřbitov na pravé straně stál vysoký dřevěný misionářský kříž s obrazem Krista v životní velikosti vyřezaným z plechu a namalovaným. Tento kříž byl postaven v r. 1770 farářem Johannem Leopoldem Rossmeiselem z prostředků kostela. Protože byl jen ze dřeva, tak uhnul spodní díl, který byl v zemi a protože stál jen volně, tak byl často vichřicí ulomen a shozen na zem. Tak to bylo v letech 1808, 1825, 1844, 1853 a 1895. Tento kříž byl vždy znovu z prostředků kostela obnoven. Když byl kříž naposled vichřicí pokácen v r. 1895 přišel do úschovy na půdu hospodářské budovy, kde padl spolu s chlévem a stodolou za oběť požáru, který vznikl v noci ze 24. listopadu 1895. Před přelomem století žádný nový misionářský kříž nebyl postaven.

5. Socha svatého Jana z Nepomuku na Hoch str. - Ještědské za starou školou je zhotovena z pískovce a byla v r. 1780 věnována majitelem domu Josefem Preisslerem z č. 38 ke cti svatého Jana z Nepomuku. Byla vysvěcena v červnu farářem Johannem Georgem Lissnerem. Zároveň k

doplnění sochy byly zasazeny 4 lípy, z nichž jedna zašla, ale byla později znovu vysázena. Zatím ty stojící už dosáhly značné výšky a tloušťky.

Zakladatel Josef Preissler zřídil tuto sochu z následujícího důvodu: Jedné noci šel Preissler z Rádla přes starý hřbitov, kde se náhle před ním vynořil duch. Ve svém leknutí vykřikl: "Svatý Jane stůj při mě" a duch zmizel. Z tohoto důvodu se cítil Preissler zavázán postavit sochu.

Tato byla renovována v r. 1825 výrobcem dóz Johannem Schöffelem z vlastních prostředků.

Druhé vyčistění od mechu a nový nátěr následoval v r. 1857 malířem Antonem Seidelem.

Rodiny Peukert, Seiboth a Hofrichter nechaly v roce 1880 sochu renovovat, ale k jejímu udržení by byl už nový nátěr nutný. V letních měsících stanoviště svatého Jana skýtá návštěvníkům, ale i domácím kolemjdoucím se svými stojícími lípami oblíbený koutek klidu.

6. Mezi hospodou "U koruny" a "Sensovým mlýnem" stojí od roku 1804 v rohu zahradu na pískovcovém podstavci železný kříž s obrázkem Krista. Na podstavci se nachází jméno zakladatele a letopočet zřízení.

Johann Ullrich, majitel výčepu, postaveného jeho předky, zřídil křížek jako vykonavatel poslední vůle a na poděkování za šťastný konec ohavného zločinu, který se přihodil jeho předkovi. Malíř Anton Ullrich, příslušník rodiny hospodských, píše o tom ve své knize následující: U jeho pradědečka Tobiasa Ullricha, který bydlel v domě č. 28 a který byl zakladatelem rodiny Ullrichů v Rychnově, došlo jedné neděle dopoledne v r. 1704 k velké loupeži peněz. Tobias Ullrich byl se svými dětmi na Velké mši v kostele a jen jeho žena zůstala sama doma. Bylo známo, že Ullrich svým obchodem s přízí a lnem se domohl velkého jmění. Během této nešťastné neděle byla jeho žena sama doma a obstarávala domácí práce. Tu vnikli do domu zahalení muži a svázali bezbrannou ženu a nutili ji udat místo, kde mají uložené peníze. Ve smrtelném strachu prozradila žena místo úkrytu peněz, načež zloději peníze ukradli a svázanou ženu s roubíkem v ústech nechali ležet a se svým lupem uprchli. Když přišel Tobias Ullrich se svými lidmi z kostela, bylo neštěstí dokonáno.

Uplynulo několik let od doby, kdy se zločin udál, když Ullrich dostal dopis z Budějovic se svojí přesnou adresou, bydliště a ulice odesilatele byly přesně udány.

V tomto dopise byl Tobias Ullrich velmi přívětivě a naléhavě pozván, aby blíže určenou neděli přijel se svojí ženou do Budějovic na posvícení, že této cesty nebudou litovat. Tobias Ullrich se se svojí ženou v udaný čas skutečně vypravil na cestu do Budějovic, našel uvedený byt pisatele dopisu a byl tímto velmi pěkně a přívětivě přivítán a hned pozván k obědu. Po jídle pozval budějovický pán našeho Ullricha na procházku městem. Ullrich s tím byl srozuměn a když došli za město, zeptal se ho ten cizí, zda se mu v životě přihodilo něco nepříjemného. Na tuto otázku Ullrich vyprávěl, jak mu před lety bylo ukradeno mnoho peněz. Na otázku cizího, jak velký byl

obnos peněz, které mu byly ukradeny, uvedl Ullrich i částku. Na to ho ten cizí se slzami v očích prosil o odpuštění a přiznal, že se tenkrát té loupeže zúčastnil. Vyprávěl, že se při svém putování dostal do špatné společnosti a nechal se k tomu činu svést, čehož dnes hluboce lituje. Chce mu utrpenou škodu, do halěre nahradit. Když se vrátili do bytu, obdržel Ullrich peníze skutečně vyplaceny. Druhý den odcestoval Tobias Ullrich se svojí ženou v dobré náladě a spokojen domů do Rychnova.

Z těchto neočekávaných peněz postavil Ullrich výčep. Tento byl 28.září 1711 otevřen při jednom bálu. Stejného dne se udály ještě 2 historické události. Nově postavený kostel byl stejného dne vysvěcen a v nově postaveném mlýně v Pulečném se mlelo první obilí. Po své smrti zanechal Tobias Ullrich závěť, ve které své potomky zavazuje, aby ke cti Boží nechali zřídit svatou sochu, když po 100 letech jím postavený výčep ještě bude v majetku rodiny. Tento odkaz, včetně závěti byl potvrzen úředníkem Svijanského panství. Pravnuk Johann Ullrich, který po 100 letech byl ještě majitelem výčepu, naplnil tento odkaz a nechal postavit před okny výčepu kříž. Na podstavci je vyryto jméno zakladatele Johanna Ullricha a letopočet řízení 1804.

O údržbu se starali potomci rodiny a kříž byl naposled v r. 1853 majitelem výčepu Franzem Ullrichem (Schenkfranz) renovován.

Franz Ullrich prodal po pruské válce v r. 1867 výčep, po tom, co byl 156 let v majetku rodiny a získal ve Stráži nad Nisou velké selské hospodářství. Od těch dob se o tento Schenkfranz (Výčepní kříž) stará pečlivě rodina Sensova.

Z této, kdysi tak bohaté rodiny hospodských, už není žádný člen naživu, všichni zemřeli v chudobě a poslední potomek skončil v rychnovském útulku chudých. Kdysi tak slavný výčep se 25.října 1885 vznítil v plamenech za posledního majitele Kocoura.

7. Po obou stranách nové národní školy vede silnice do Kokonína a Jablonce. Tam, kde se obě silnice nad školou sejdou, stojí na pozemku, patřícím patronátu, na kamenném základě železný kříž, který se lidově jmenuje "Schulkreuz - školní kříž". Z každé jeho strany stojí lípa, které jsou asi právě tak staré jako kříž.

Farář Josef Stowasser nechal v r. 1806 z vlastních prostředků postavit kříž v upomínku na to, jak v hladovém roce 1805 16.července zázračně padala z nebe zrna many (fraxinus orbis). Bližší popis této události byl uveden. Zakladatelem tohoto kříže nebyl založen žádný fond na údržbu, tak tato byla přenechána dobročinností obyvatel. V roce 1880 byl kříž z prostředků darů, sebraných páterem Žďárským, malířem Seidelem očištěn od mechu a rzi a nově natřen. Od té doby čeká kříž na novu renovaci. V létě je místo školního kříže, vzhledem ke stínu, který lípy dávají a také jejich vůni v době květu, hojně navštěvován a je místem zotavení.

8. Když se jde dnešní Schillerstrasse - dříve Brechweg - směrem k Pelikovicím, najdeme na pravé straně silnice na kraji lesa jednoduchý kříž, jehož vzniku dala podklad příšerná vražda. Tento kříž byl zřízen v r. 1806 krejčovským mistrem Františkem Klingerem na věčnou památku jeho na tomto místě zavražděné manželky Marianne. Tato událost se odehrála 29.března 1805 kolem 7.hodiny večerní. Jeho, teprve 24letá žena, matka 2 dětí měla u sebe obnos 50 zl., který si vypůjčila od příbuzného kováře Ebela z č. 53 k zaplacení dodávky plátna. Kovářský tovaryš byl při vyplacení peněz sebou v místnosti a při pohledu na peníze už dostal ten hanebný nápad oloupit ženu, která jde sama do Hinterbusch - Zálesí. Šel do kovářny, která stále vedle obytného domu, tam vzal perlik a šel napřed před ženou. V lese, který se v těch dobách táhnul ještě daleko na východ, dohonila žena kovářského tovaryše a oba šli ještě kus cesty a bavili se spolu až k místu dnešního kříže. Tam zloduch ženu srazil perlikem a okradl o 50 zl. Krátce předtím potkali ti dva truhláře Josefa Zappe, který se svým synem Augustem se vracel z práce a za nimi šel majitel domu z Košova Jörg Schöffel se svým synem z Schneidermühle - Schneider mlýna - se sáňkami plnými mouky. Tito 4 muži, kteří se potkali, zůstali chvíli stát a bavili se, zatímco jen několik kroků odtud se ve stejnou dobu udála ta hrozná vražda. Schöffel z Košova po tomto krátkém rozhovoru nejel dál po cestě, ale po umrzlé sněhové pokrývce přímo ke svému domu, jinak by se ještě byl stal svědkem loupeže.

Nešťastná žena byla nalezena ještě naživu těžce chroptíc. Po převozu do svého domu ještě několik hodin žila, ale v bezvědomí. 4.dubna se konal pohřeb za velké účasti obyvatel na starém hřbitově. Na místě vraždy se průvod zdržel a farář Stowasser měl dlouhou úmrtní řeč o vraždě. Tato smuteční řeč je obsažena v knize Augusta Weisse.

Vrah byl 4.dubna 1805 chycen a další den předveden do Turnova, odkud byl odtransportován do Svijan. 27.dubna pro něj přišli 4 vojáci a předvedli ho do Mladé Boleslavi. Bohužel se ve starých spisech nenachází žádná zmínka o rozsudku.

Křížek mezi lidmi nazývaný Klingerkreuz, byl udržován rodinou Maschke (Klingerwirt-Klinger pán).

9. Na poli u hospodářství č. 124 (nynější majitel Tobias Rilk) je tak zvaný "Schwarzpauerkreuz - Křížek sedláka Schwarze. Podle dřívějšího majitele Schwarze se ještě dnes jmenuje toto hospodářství "Schwarzpauerwirtschaft". Křížek byl postaven v r. 1831 Mariannou Maschke z neznámých podmínek a k jeho údržbě byla věnována částka 20 zl. do pokladny kostela. Kostelnice Marie Preissler nechala na vlastní náklady křížek renovovat.

Do této doby jsou data o založení a renovaci křížů a sošek vyčtena z církevních zápisů a jen důvody byly ze starých spisů nebo ústního podání starých lidí.

Ke konci by ještě měla být zmínka o jednom zeleně natřeném dřevěném sloupu, o kterém není v církevní kronice žádný zápis. Na tomto sloupu je na horním konci ve výklenku zasklená socha matky Boží. Tento sloup matky Boží stojí na Hochstrasse - Vysoké ulici na rohu zahrady hospodářství Josefa Peukerta z č. 357 (Goutfriedel) a byl zřízen v upomínku na zásah blesku se smrtelným koncem.

Kronikář Franz Preissler o tom píše: Anno 1801 17.září uhodil blesk u vdovy Peukerta Poltens. Tam právě jedl císařský husar u stolu večeři a toho blesk zabil. Konec klínu shořel, ale byl uhašen.

Když sloup zetlel, uřezal se horní díl se schránkou matky Boží a upevnil na stromě.

Husar byl pohřben 9.září 1801 ve 3 hodiny odpoledne.

Dům Peukert Poltens byl ten, který dnes patří sedláku Sammelovi z č. 32. Sloup byl do nynějšíka udržován rodinou Josefa Peukerta.

V našich dnešních dobách se takové pomníčky už nezřizují. Je k politování, že obyvatelstvo v dnešní době nemá pochopení a dobrou vůli na udržování těchto důstojných památek - křížů a svatých sošek a tyto nechává napospas rozpadu.

Ve Svatém Kříži od pradávna stál dřevěný kříž, jehož dobu zřízení už nemůžeme zjistit.

Namísto shnilého dřevěného kříže byl později, na jiném místě, postaven kamenný kříž. Nápis na kříži zní: "Postaveno Františkem Maschkem z Jestřábí v r. 1862".

Práce a způsob života dříve a v dnešní době průmyslu

V dnešní době vysoce rozvinutého řemesla, průmyslu a snadného získání peněz, jakož i nadbytku potravin a všech ostatních produktů, potřebných k životu, chceme svůj pohled obrátit zpátky k těm dobám, jak žili naši předkové před 1000 lety.

Bezděčně se nám vnucuje myšlenka, že naši předkové mohli trávit svůj čas nicneděláním v době, která nebyla tak bohatá na rozličná zaměstnání jako je doba dnešní. Ale nebylo tomu tak, protože chtěli žít a museli si všechny podmínky ke svému životu, z přírody obstarat sami. Dnes jdeme jednoduše ke kupci, pekaři a řezníkovi, abychom si obstarali nutné potraviny právě tak, jako to je s ošacením a všemi ostatními, k životu důležitými věcmi.

V šerém dávnověku tato zařízení v našem pralesním kraji nebyla a lidem by také chyběly peněžní prostředky ke kupování.

Naši předkové museli myslet na to, aby všechny potřeby k životu získali z přírody. Bylo to honitbou po divoké zvěři, kde byli vystaveni nebezpečí, že při svých primitivních pomůckách lovu, budou přepadáni medvědy a vlky, kteří tenkrát ještě byli v našich pralesích. Také rybolov v

našich vodách jim jistě dodával část potravin. První obyvatelé museli nejdřív prales vykácet a zúrodnit půdu.

Právě tak těžké bylo obstarávání ošacení, to muselo být rovněž zhotoveno z produktů přírody, protože v té době ještě nebyly žádné mechanické přádelny a tkalcovny a tovární velkovýroba. Jako materiál k tehdejšímu ošacení byl pravděpodobně používán len, který nám je dnes téměř neznámý a byl v našich krajích jednou z prvních pěstovaných kultur. Jeho zpracování po sklizni sestávalo z rosení, lámání, vochlování, spřádání, bělení a tkaní.

Toto ošetření lnu, které obyvatelstvu dávalo po celý rok zaměstnání, bylo asi první řemeslo a také možnost výdělků našich předků ve starém Rychnově. Příze a plátno, vyrobené nad vlastní potřebu, bylo přes obchodníky prodáváno do měst. Obyvatelé venkova se už v této epoše starali o potřeby města, čímž už ve starých dobách kvetl výměnný obchod mezi městem a venkovem.

Pěstování a zpracování lnu se udrželo v Rychnově po mnoho století a mezi obyvatelstvem bylo pramenem obživy, i když v posledních desetiletích ve zmenšeném objemu, přece se udrželo až asi do roku 1880. Dovozem bavlny ze zámořských zemí a její zpracování v továrnách k různým druhům ošacení, přestalo pěstování lnu v Rychnově být výnosné a bylo zastaveno. Obyvatelstvo do nynějška tímto zaměstnané se nejdřív obrátilo k výrobě krabiček a později ke sklářskému průmyslu.

Cena příze a výdělek z předení se řídil podle úrody, kvality a potřeby tak, jak to je i dnes s výrobky průmyslu skla. V knize, kterou napsal Augustin Weiss je cena příze pro přádeno udána 7-12 krejcarů v r. 1824, zatím co 12-20 krejcarů v r. 1828.

Z oblasti Trutnova přicházeli až do roku 1881 na jaře obchodníci se svými velkými vozy a nakupovali tady hotovou přízi a nezpracovaný len, který podle jakosti a délky od 30 - 50 cm platili 8-15 zl. za metr. Obchodováním s přízi se zabývalo i více rychnovských domkařů a získali tak značné jmění. Známa, jako obchodníci s přízi jsou nám ještě dnes jména: Sammel, Lang (Pauerchristel), Wenzel (Michelschneider) a Maschke (Flachsmann).

Liberečtí a jablonečtí soukeníci nechávali, před vynálezem přádelen, také ovčí vlnu ručně spřádat a tato lépe placená činnost našla v Rychnově dobré zázemí. Augustin Weiss píše ve své knize, že v roce 1793 byli nejlepší přádláci ovčí vlny v Rychnově Schützenwenzelův Eidam (zeť) a jeden Holanďan. Mnoho přádláků lna přešlo k vůli lepšímu výdělků na předení ovčí vlny, čímž mohli vydělat až 2 zl. k.m. za týden. V sobotu přišel Demuth z Liberce, odvezl hotovou přádstvu a přivezl novou surovou vlnu, přičemž ve výčepu obstaral zároveň i výplatu.

Množství velkých tkalcovských strojů, které malé světničky úplně vyplňovaly, se postupně vytrácelo tak, jak se tkalci přikláněli výrobě krabiček a soustruhy přišly na místo tkalcovských stavů. Jako poslední stav v Rychnově můžeme pravděpodobně uvést stav na vlnu a punčochy

Josefa Maschke z č. 219. Ten ještě koncem minulého století nabízel své vlastnoručně tkané výrobky, pletené rukavice, punčochy a tlusté modré svetry na jarmarktech. Technickým vynálezem tovární výroby v textilním průmyslu, tak jako rozkvětem dalších odvětví průmyslu se vytratilo po mnohá staletí prováděné ruční předení a tkaní. Rychnov ztrácel charakter někdejší tak chudé a skromné tkalcovské vesnice.

Je politováníhodné, že nám nic z této doby nezůstalo zachováno na přístrojích jako tkalcovské stavy, kolovraty, vřetena, lamačky lnu, motovidla, předena, takže pozdější generaci zůstane zaměstnání jejich předků zcela neznámé. Vyrůstající mládež si tak nemůže udělat představu o této práci.

Tak, jak byly skromné výdělky, takový byl i způsob života prvních obyvatel Rychnova. Naši dnešní kávu, čaj a každodenní brambory naši předkové ještě neznali. Ještě to trvalo řadu let, než se z pralesa získal dostatek orné půdy k zasazení chlebového obilí. Než se vypěstoval dostatek obilí, tak jistě sloužily ryby, divoká zvěř, maso domácích zvířat a lesní plody obyvatelům za potravu. Cukr, dnes nám nepostradatelný a cizokrajná koření, to bylo lidem neznámo a tak kořenili svá jídla různými bylinkami. Teprve se vznikem obchodu v našem kraji v 13. a 14. století vznikl import a jmenované koření se dováželo i k nám.

Tak, jak dnešní výrobci skla zaměstnávají své dělníky, mačkaře, brusiče a leštiče, tak měli pravděpodobně i někdejší obchodníci s přízí a lnem svůj štáb pracovníků. Ale přece jen byl způsob výdělků jiný než dnes. Přadláci a tkalci dostali za svoji práci jen ve vyjimečných případech peníze. Dostávali však věci nutné k životu jako mouku, sůl, cukr, ošacení, čímž obchodníkům s přízí narůstal dvojitý příjem. V roce 1754 výnosem císařovny Marie Terezie tento způsob placení pracovních mezd byl zakázán, nemohl však být zcela potlačen, protože obchodníci se zavedeného způsobu drželi pevně a dvojitým vykořisťováním svých dělníků se z nich stali brzo bohatí lidé. Schwarzecker ve své knize píše, že naši předkové provozovali výrobu cukru před staletími sami tím, že z ovoce, lesních plodů a řep vařili hustou šťávu, které se používalo ke slazení pečiva a omáček.

Když se v pozdějších dobách vybuchovalo více obchodních cest, jistě se zlepšil i provoz v našem Rychnově, který byl do nynějška světu uzavřen. Vzniklo spojení se vzdálenějšími kraji a napojilo se na provoz obchodování a peněz. Rozšířením sídliště Rychnova jistě vznikla i další rozličná řemesla jako kovářství, kolářství, truhlářství a další, čímž pro obyvatelstvo nastaly lepší časy.

Bohužel nám chybí písemné zprávy o rozvoji Rychnova z ranných dob, jen Schwarzecker píše ve své knize doslova: "Obyvatelé Rychnova byli navzdory své odloučenosti od všeho světa národ velmi snaživý a toužící po výdělku. Tato snaha po výdělku se z dřívějších dob dědila u

obyvatelstva až do dnešních dob, protože už naši pradědečkové zkoušeli zakládat různá pracovní odvětví".

Když předení a tkaní šlo ke svému konci, učili se někteří mladí muži brousit a leštit polodrahokamy a drahokamy. Naše hory byly dříve bohaté na polodrahokamy, bohužel se těmto pokladům půdy z neznalosti nepřikládala velká cena.

Jak nám sděluje historie, přišli před staletími často Italové do našeho kraje a v kopcích začalo tajuplné hledání po kamenech, které potom odváželi ve velkém množství do svého domova a zpracovávali na drahé kameny. Našemu obyvatelstvu dávalo záhadné hledání Italů po vzácných kamenech v tehdejších dobách pověr, důvod k všemožným domněnkám a panoval tu názor, že tyto kameny našly uplatnění v čarování. Ještě v mladých letech pisatele šla v neděli horda chlapců na Kopaninu, aby tam hledali různé tvarované a zbarvené kameny a vraceli se vždy s plnými kapsami domů.

V oblasti Kozákova byly pravé granáty, které byly hledány turnovskými sběrateli a obchodníky a ošetřovány broušením a leštěním a tato práce přišla také až do Rychnova. Jak sděluje Schwarzecker mělo být toto broušení granátů prováděno hlavně v Košovech rodinami Lindner (Schleifschuster) a Lang (Kaschenwirt) a to v polovině 18. století.

Když si v duchu představíme tlustého, malého muže (Scheiferschusters Büttel), kterému by dnes bylo jistě přes 90 let a počítáme zpět na věk jeho dědečka, brusiče Lindnera, tak by jistě časový údaj Schwarzeckera byl správný. Také brusič Lang (Kaschelwirt), který zanechal 2 syny, musel být v této době ještě mladým mužem.

Jeho synové se ještě v 70. letech minulého století zabývali broušením granátů, avšak žádnému cizímu nedovolili, aby se podíval. Tyto malé granáty se zpracovávaly na všechny ozdoby jako prstýnky, náušnice, brože, náramky a rámovaly se zlatem a stříbrem. Po vylepšení provozu sklářských hutí se granáty nahradily skleněnými kameny, které byly značně levnější a po mnoho let našly dobrou odbytiště. Počáteční broušení pravých granátů kvadrantem nabývalo v Rychnově stále na významu a první dodavatel takových skleněných kamenů byl pravděpodobně vnuk hospodského z Košova, Josef Lang, který v r. 1869 postavil na Schillerstrasse kamenný obytný dům č. 379. Později se výrobou skleněných drahokamů zabývali i další - Josef Maschke z č. 88 (Steinemaschke), Augustin Hübner z č. 258 (Spönntag), Heinrich Tischler, Josef Wenzel (Goutschneider) a další. V protikladu k výrobě skla v jabloneckém okrese se první exportní domy nacházely v Hodkovicích. Teprve o desetiletí později na sebe strhl Jablonec palmu vítězství ve světovém exportu skleněných výrobků.

Asi 4 desetiletí později, na konci 18. století, když historie mluví o prvních brusičích granátů v Rychnově, začalo nové průmyslové odvětví a pramen obživy v naší domovské obci.

Rychnovský rodák, světem zcestovalý umělec Johann Schöffel vynalezl a založil, se značnou dávkou vytrvalosti a s velkými potížemi, výrobu doziček. Tato dávala našemu chudému obyvatelstvu skoro po celé století, v době její největší nouze, skromný výdělek a naše vesnička také dozičkami dosáhla ve velkém okruhu značné proslulosti.

Jistě to není hýření místem, když pisatel tohoto vyprávění vypíše životní cestu i utrpení Johanna Schöffela a jeho rodičů, aby se tento příběh zachoval pro naše potomky. U jednoho z přátel Johanna Schöffela, malíře Antonína Ullricha z č. 58 se nacházejí ještě některé rukopisy, kde je vyprávěn životní osud Johann Schöffela a jeho otce.

Spolek pro vlastivědu "Jeschken-Isergauier - Ještědsko-Jizerské hory" psal ve svém 2. sešitě svá sdělení z r. 1925 a otiskl přesné znění tohoto zajímavého rukopisu a tak jsou vybrána některá místa.

Životní příběh Johanna Georga Schöffela - otce Johanna Schöffela

Nepoznav svého sploditele, který mu zemřel v ranném dětství, ztratil Georg Schöffel v 9 letech i svou matku. Tak se dostal do opatrování své starší sestry, která však byla velmi chamtivá a hašteřivá. Přes den pásl u sedláka krávy a večer s ním jeho sestra tak špatně zacházela, že jednoho dne, oděn jen do hadrů a s růžencem v kapse utekl, aby hledal svůj chleba u cizích lidí.

Při svém putování přišel až pod Ještěd, kde u jednoho sedláka našel přes léto zaměstnání a dostal i najíst. Dělal tam pastevce. Na zimu byl potom pro nedostatek práce propuštěn a dostal tolar a chleba jako výdělek. V dobrém rozmaru se vydal se svým výdělkem do své domovské obce Rychnov, kde mu jeho sestra s nadáváním tolar sebrala a jeho mučení z začalo znovu. Přes zimu potom chodil Georg Johann Schöffel s výrobky rychnovského výrobce vřetének od domu k domu. Následující jaro opět vyhnalo Georga za hledáním práce. V jedné vesnici u Liberce našel práci, která spočívala v tom, že se svým pánem chodil do ještědského lesa krást dříví. Po několika dnech utekl a putoval do Jablonného, kde dostal místo v klášteře jako nosič dříví. Svým čestným jednáním získal důvěru svých nadřízených, takže mu byly předány klíče od zásob potravin a vína. Po 16 měsíčním pobytu ho hnal jeho neklid z kláštera, odešel do Zákup a se svými ušetřenými penězi začal obchod z galanterií.

Z Georga Schöffela se stal mladý muž a se svým obchodováním se dostal do širokého okolí a byl jednoho dne ve Weles odveden k vojsku. Ještě jako rekrut se dostal do francouzského zajetí, společně se synem sedláka z Bezděčína. Oba přijali francouzskou službu, ale dezertovali, jakmile obdrželi francouzskou uniformu. Tak se Georg dostal zase do Zákup, kde na něho čekala jeho milá. V této době (mohlo to být v sedmileté válce od 1756 - 1763) byla Česká Lípa obsazena

Prušáky, kteří v této oblasti verbovali rekruty. Georg, poháněný svým neklidem, přemluvil svoji nevěstu Rosinu Kleinovou, aby se s ním nechala oddat a chtěl nastoupit pruskou službu.

Děkan v Zákupích však tyto oddávky neprovedl a Georg Schöffel byl na rozkaz pruského komandanta oddán na radnici v České Lípě.

Doprovázen svou mladou ženou a tchýní se transportem dostal do Jelení Gory ve Slezsku, zúčastnil se různých polních tažení proti Rakousku a dezertoval po pětileté službě z pruské armády.

Georg Schöffel nyní obchodoval s litými cínovými knoflíky a kroužky, které sám vyráběl. V B. zemřela jeho tchýně a vzhledem k nedostatku peněz mu tamější farář odmítl její pohřeb, tak ji zahrabal sám bez kostelního příspěví. Přišel opět do Rychnova, byl však c.k. vrchností opět odveden a přidělen k regimentu, ke kterému se před lety dostal ve francouzském zajetí. Tento regiment měl tenkrát stanoviště v Itálii a Georg Schöffel se zúčastnil janovské války. Po skončení polního tažení Georgova žena porodila, on sám zůstal v Miláně, aby nechal novorozeně pokřtít, zatímco jeho ženu vzali sebou na vůz šikovatele, kde se nad ní smilovala jeho žena. Georg, když je potom doháněl s dítětem, se však na jedné z křižovatek zmýlil a se svojí ženou a oddílem se sešel až po 3 dnech. Nyní táhnul se svojí rodinou a vojskem ke svému domovu. V Tuhan u Dauba zemřelo dítě, které 300 mil vezl sebou. Farářem, učitelem, truhlářem a hrobníkem bylo ubohé dítě zadarmo pohřbeno. Georg Schöffel se dostal k zásobovacímu oddílu invalidů v Praze.

Po ročním pobytu dostal od c.k. válečné rady svolení, najít si svobodně a podle svého uvážení ve vlastní bydlení a byl propuštěn z ústavu s denní mzdou 4 kr.

Georg Schöffel se dostal se svojí ženou do svého domova do Rychnova, kde se zase věnoval obchodu. Obec mu věnovala kousek půdy ke stavbě domku a tak žil z výdělku svého obchodu a invalidních peněz několik let v klidných poměrech. Ale rodina a nouze rostly a do rychnovského okolí přišel hlad a zdražení potravin, takže Georg Schöffel už nebyl schopen obchodem uživit svoji rodinu a byl donucen obživu vyprosít u dveří dobrých lidí. Jeho žena s dětmi šla rovněž hledat obživu u cizích lidí a při svém putování se dostala až do Rakouska a po 3/4 roce se vrátila zase zpátky do Rychnova.

První kroky Johanna Schöffela v oblasti umění

Synu Georga, Johannu Schöffelovi, bylo mezitím 14 let a i přes chudobné rodinné poměry se rozvinul jeho duch k uměleckým činnostem.

V Rychnově se usadil muž z České Kamenice, který vyráběl figurky ze směsi hlíny vtlačované do formiček a touto prací dosáhl slušného výdělku. Malý Johann našel zalíbení v této činnosti a

po několika pokusech se mu podařilo vyrobit takové figurky, pro které se našli i kupci. Jaké bylo jeho umělecké nadání od samého začátku, to dokazuje krucifix o výši jednoho lokte, který je ještě dnes majetkem rodiny Hofrichter.

Když Johann Schöffel vyrobil větší zásobu figurek, putoval s tím do České Kamenice, kde 2 bratři Albertové z jeho rodiště se zabývali malířskou činností. Navázal s nimi obchodní spojení a zatímco on vyráběl figurky, malíři je umělecky vybarvili a připravili pro prodej. Tím také získal Johann Schöffel nutné dovednosti v kreslení a malování. V sousedství bratrů Albertových provozoval také svíčkař svoji činnost. Johann Schöffel se s tímto mužem spřátelil a vnikl do tajů řemesla lití vosku do forem. Po různých pokusech se mu podařilo vytvarovat z volné ruky portréty z vosku a dosáhl při tomto umění značné zručnosti i podobnosti osob.

Cesty Johanna Schöffela

Když portrétováním z vosku dosáhl Johann Schöffel dokonalosti, která ho opravňovala k nejvyšším oceněním, vydal se tento začínající umělec na cesty. Byl však stále chudý na pozemské statky.

Tak se dostal do Annaberg v Krušných horách, kde v hospodě hostům nabízel své portrétování, ale byl lidmi, vzhledem ke svému chudobnému ošacení, posmíván. Tu se nad ním smílovala děvečka a žertovným způsobem mu řekla: "Když mě chce pán portrétovat, dostane 4 groše, větší cenu jeho práce jistě nebude mít". Johannu Schöffelovi se jednalo jen o to, aby lidi přesvědčil o svém umění a vydělal potom peníze. Svolil proto portrétovat dívku za tento směšný peníz.

Po skončení práce přešlo počáteční posmívání hostů v údiv a obdiv nad dobře povedeným obrazem a tak se mohl v krátkém čase vybavit dobrým a padnoucím ošacením. Když se potom v Annaberg delší dobu zdržel a vyřídil objednávky, pokračoval ve své cestě v dobrých šatech a s dostatkem peněz v kapse do Drážďan.

Pět let se zdržel v Drážďanech, dělal značné pokroky ve svém umění a zaujímal významné místo mezi umělci.

Johann Schöffel měl nyní dost práce, měl přístup ke dvoru saského kurfiřta a k vyšším úředníkům, od kterých byl zavalován prací. Obzvláště po dlouhou dobu byly vyžadovány obrazy kurfiřta a jeho manželky. U jednoho vysokého úředníka se Schöffel seznámil s pokojskou Kateřinou Beckovou, se kterou se také během svého pobytu v Drážďanech oženil. Kateřina byla dcerou hraběte Becka, který kvůli rozbrojům se svojí rodinou v Dobřanech zcela zchudl a zemřel. Dcera tak byla nucena, aby se z nedostatku prostředků, dala do služby.

Johann Schöffel nyní mohl žít v docela příznivých podmínkách, ale tlak na vylepšování svého umění, ho svedl k tomu, aby velké sumy peněz vydával za různé sádrové formy jako zvířata, rostliny a plody, pořizoval si sochy, které se potom ukázaly jako zcela nepotřebné.

Z Drážďan cestoval Schöffel do Hamburku, kde několik beden takových sádrových forem ponořil do Labe, protože mu způsobovaly příliš velké náklady při dopravě. Cestoval po přístavech a knížectvích německé říše a přišel také do Kolína nad Rýnem, kde se mu narodil jeho syn Karel. Po 18 letech cestování se vrátil Johann Schöffel do České Kamenice, kterou považoval za začátek svého uměleckého snažení.

Plány Johanna Schöffela k výrobě doziček

Už v České Kamenici se Schöffel zabýval plánem zřídit výrobu doziček a vydal se za hrabětem z Kamenice, aby se mu svěčil. Hrabě mu také svoji podporu přislíbil, když bude jeho inspektor považovat tuto záležitost za dobrou. Inspektor se však vyjádřil o Schöffelovi jako o lajdákovi, který chce jen hraběte ošidit o jeho peníze. Po tomto neúspěchu cestoval Schöffel do Prahy, kde se sešel se svým přítelem a někdejším společníkem, malířem Albertem, se kterým měl rozhovor ohledně výroby doz. Schöffel chtěl dozy vyrábět a Albert je měl malovat a dodělat pro prodej. Pražský obchodník Griner se nabídl, že dozy převezme k prodeji. V Praze porodila Schöffelova manželka dceru Annu.

Unaven stálým cestováním se svojí početnou rodinou, opustil v r. 1775 Prahu a doufal, že ve svém domově Rychnově si výrobou doz zajistí pro své stáří bezstarostnou existenci. Podle údajů Antona Ullricha měl Schöffel 14 dětí, podle jiných pramenů dokonce 17.

Při svých cestách získal Schöffel nějaké dozy se stěžejkou na otvírání, zjišťoval u nich, jaký je materiál a lak a doufal, že je snadno nyní bude sám moci vyrábět. V této naději tyto koupené dozy svým společníkům ukázal jako své vlastní výrobky, aniž by tušil, kolik námahy ho bude stát vyrobit rovnocenný výrobek.

Jeho peníze byly brzo spotřebovány a tak šel Johann Schöffel k majitelce svijanského panství, hraběnce z Valdštejna, aby si u ní vyprosil zálohu pro své podnikání. Hraběnka mu vystavila poukázku na 300 zlatých K.M., které si mohl vyzvednout u pražského kupce Grinera.

S tímto obnosem nyní začal výrobu doz ve stylu příliš velkém na jeho poměry, když si ve svém okolí hned pronajal několik domů. V prvním domě zaměstnával 4 soustružníky, ve druhém 16 brusičů, ve třetím 6 učňů, které vyučoval malíř Albert, čtvrtý obýval Schöffel sám. K vaření laku postavil Schöffel dům o 16 loktech délky a šířky. Tato lakovna však příští jaro vyhořela. Jeho společník Albert byl velmi drahou pracovní silou, protože jeho rodinu musel Schöffel v Praze zcela udržovat. Císař Josef II. dával takovému zakládání továren všemožnou podporu a na

takovou doufal i Schöffel. Podle ústního podání podnikl také cestu do Vídně, aby tam přednesl císaři své prosby. Měl obdržet od monarchy 200 zl.

Aby mohl provádět výrobu ve velkém, nechal postavit 16 soustruhů pro broušení doz, z Prahy objednal různé nástroje a železářské zboží, velký počet jeho dělníků musel dostat výplatu, takže jeho pokladna byla brzo zase prázdná a na svoji potřebu si musel vzít půjčku, čímž se v krátké době zvyšovala tíha jeho dluhu.

Schöffel se snažil o stavbu vlastní budovy pro svůj podnik a mluvil s hrabětem Josefem z Valdštejna o nutném dříví na stavbu. Hrabě mu povolil pokácet 500 kmenů na kredit. Kácení velkého množství dřeva vyvolalo u rychnovského obyvatelstva velký rozruch a nevoli, protože se cítili sami zkráceni touto činností. Také tehdejší fořt, který Schöffelovi nebyl příznivě nakloněn, účtoval dřevo za vysokou cenu a předal hraběti účet osobně s poznámkou, že vzhledem ke zřízení průmyslu v Rychnově už nemohl sehnat žádné lesní dělníky. Hrabě dal povel k zastavení těžby dřeva. K prospěchu Schöffela však rozkaz přišel pozdě, protože byly kmeny, až na malé množství, už pokáceny.

Johann Schöffel šel ještě jednou k hraběti, aby mu vyložil skutečný stav věcí zcela jasně a obdržel dřevo za menší peníze. Nyní se začalo se stavbou budovy továrny, která ještě dnes stojí. Vzhledem k nedostatku peněz se však stavba, prostřednictvím hraběte z Valdštejna, dokončila až po letech. Dluhy rostly, práce šla jen pomalu dopředu, první dodávky měly být hotové na podzim, oddálily se však o celé měsíce, takže Schöffel už nemohl ani zaplatit dělníkům. Když jeho společníkem malíř Albert viděl těžkosti, se kterými musel Johann Schöffel o svůj podnik bojovat, tak ho tajně opustil.

Věřitelé se stali netrpělivými a tlačili na zaplacení, Schöffel je chlácholil odkazem na první dodávku a doufal, že ho podpoří ještě jednou císař Josef. Soustružníci a brusiči dostali týdně půl tolaru, malíři celý tolar a plné zaopatření. Pracovní doba začínala ráno v pět hodin a trvala až do 8 hodin večer. Konečně došlo k první dodávce, ale výnos nestačil k pokrytí všech dluhů a věřitelé obdrželi jen částečné vyrovnání. Po 4 týdnech poslal Schöffel druhou dodávku do Prahy, tato však nebyla kupcem Grinerem přijata, údajně proto, že dozy jsou příliš tenké.

Následující dodávku udělal Schöffel silnější a jeho bratr Ignác cestoval s touto do Prahy, ale Griner ji opět nepřevzal, že vypadaly příliš nemotorně. Ignác prodal část pražským židům, s ostatními procestoval několik měst, ale výnos byl nevýznamný. Se čtvrtou dodávkou cestoval Johann Schöffel do Prahy sám, nenašel však odběratele. Nakonec se dostal k jednomu židovi, který mu dozy odebral, zaplatil však jen polovinu ceny a na druhou polovinu vystavil směnku. Po uběhnutí lhůty poslal Johann Schöffel svého bratra Ignáce do Prahy, aby mu vyzvedl obnos směnky. Žid však chtěl peníze vyplatit jen Johannovi osobně, dal Ignácovi dukát jako cestovné a

tak se musel s nepořízenou vrátit domů. Schöffelův úředník Ziegler se nabídl, že tuto záležitost se židem urovná a dal se ještě s jedním dělníkem na cestu do Prahy. Prostřednictvím advokáta nechal žida žalovat o zaplacení a dosáhl soudního rozsudku "Až nemajetný žid dosáhne majetku, tak se Schöffel na nám má zhojit". Náklady soudu činily 40 zl. a Ziegler zůstal v Praze ve vězení, dokud tyto náklady nebudou vyrovnány. Dělník, kterého měl sebou se s touto jobovou zvěstí vrátil sám zpět.

Nato odcestoval Johann Schöffel se svojí dcerou Annou a množstvím doz, které nesli 2 dělníci, do Prahy, aby svého účetního vysvobodil z vazby. K vůli důležité rozpravě s hrabětem Josefem z Valdštejna, který tohoto času dlel v Duchcově, jel tam a tam také prodal dozy. Prostřednictvím nosiče poslal 80 zlatých do Rychnova napřed. Dělníkovi ale peníze v kostele v Mnichově Hradišti ukradli, což byla pro Schöffela velká rána. Dělník sice slíbil, že bude peníze postupně splácet a svůj slib dodržel.

Johann Schöffel se k vůli nejistým poměrům vzdává výroby

Tíživý nedostatek peněz nutil Schöffela, aby se opět přiklonil ke svému umění portrétovat a odjel do Žitavy, kde vydělal tolik peněz, že mohl pokračovat s menším množstvím dělníků ve výrobě. Mezitím byla stavba budovy továrny dokončena, ale dluhy u hraběte z Valdštejna vzrostly na 3 300 zl. Schöffel se vrátil do Rychnova a doufal, že nyní bude moci pokračovat ve výrobě ve velkém stylu. Jeho smůla ho však pronásledovala dál. Hraběnka naléhala na vrácení 300 zl., které převedla na kupce Grinera do Prahy. Protože však Schöffel nebyl schopen zaplatit, tak hraběnka nechala všechno zboží zabavit a zapečetit až do doby zaplacení.

Johann Schöffel tak stál opět před prázdňem a vzdal se všech nadějí na pokračování svého podniku. Všude dluhy, dokonce dlužen svým zaměstnancům, nebyl si jist ani ve svém domě před ranami.

Ve své nouzi se rozhodl opět se věnovat svému umění a odešel do lázní Teplic u Jelení Gory, kde portrétováním ruských a polských důstojníků dosáhl významného výdělku, takže mohl své rodině a věřitelům poslat větší peněžní obnosy. V malíři Korezovi našel přítele vzácné věrnosti, ten ho doprovázel na jeho cestě a v Teplicích si lakováním panských drožek obstarával výdělek. Schöffel připravoval lak a tak oba dobře vycházeli.

Když potom na podzim lázeňští hosté opouštěli Teplice, cestoval Johann Schöffel do Vídně a zůstal tam přes zimu. Získal tam přístup do vyšších kruhů a měl tu čest, že směl portrétovat císaře Josefa. Při této příležitosti se zeptal císař umělce na jeho rodinné poměry. Schöffel

odpověděl, že jeho manželka je rozená komtesa z Beck. Císař teď sdělil Schöffelovi, že jeho státní pokladna obdržela od strýce jeho ženy, od generálního maršála z Beck 20 000 zl., které jsou deponovány pro rodinu. Když se Schöffel snažil o vyplacení částky, bylo mu vysvětleno, že tento legát mohl být rodině vyplacen do 20 let a po této lhůtě že propadl jako státní majetek.

Následujícího jara cestoval Johann Schöffel do Benátek a vydělal tam tolik peněz, že mohl zaplatit většinu dluhů v Rychnově a u hraběte z Valdštejna. Z Benátek chtěl odplout lodí do Říma, jeho věci už byly zabalené a připravené na cestu. Náhlé onemocnění mu však zabránilo nastoupit tuto cestu. Po několika dnech obdržel Schöffel zprávu, že se loď potopila, jeho nemoc ho zachránila před jistou smrtí. Po svém uzdravení se dal na cestu domů, přes Moravu. Tam se také nějaký čas zdržel a potom se zase vrátil do Rychnova, aby začal novou činnost, barvení papíru. Nakoupil velké pánve, naplnil je barvou a namáčel v ní papír a potom papíry leštil ocelovým hladítkem. Po první dodávce v této činnosti zase ustal, protože mu chyběly nutné znalosti ke správnému zacházení s papírem.

Turnovský kupec přišel za Schöffelem s dotazem, zda by mohl převzít objednávku na kovové knoflíky. Při své touze po zaměstnání a výdělku převzal Schöffel tuto zakázku, lil knoflíky, nechal je obrousit a leštit. Po třech měsících byla zakázka vyřízena a Schöffel zkusil výrobu knoflíků s nalepenými skleněnými ploškami, které nechal rovněž brousit a leštit. Delší dobu nacházel odběratele na tyto knoflíky, které mu daly slušný výnos.

Nyní měl Johann Schöffel zase peněžní prostředky, aby mohl přikročit k výrobě doziček se šarnýrem. Když měl hotovou nějakou zásobu, odcestoval s tím do Prahy, ubytoval se v hostinci "U tří kosů" a vydal se hledat kupce. Když se tam potom zase vrátil, byly dozy ukradené. Od hospodského, kterého se na to ptal, dostal pouze hrubosti v odpověď. Touto krádeží se zase dostal do povážlivé situace, protože neměl ani nutné peníze na zpáteční cestu. Na štěstí byl v Praze rychnovský řezník Josef Ullrich, který mu pomohl z nouze.

Johan Schöffel byl zase ve svých dalších nadějích zklamán a byl rozhodnut nyní s konečnou platností vzdát se výroby doz. tu přišel do Rychnova ze Švédska Georg Schmidt, který se dobře vyznal v šarnýrových pracech a Johanna Schöffela přiměl k tomu, aby v práci pokračoval a předal mu i své hotové peníze 60 zl. Tyto šarnýry byly prozatím nejsvízelnějším úkolem Schöffela, ale s pomocí Schmidta se tato práce značně usnadnila a urychlila.

Mnoho času také zabíralo zdobení tuhou, protože se to dělalo jen ručně, bez pomoci nějakých prostředků. Ale i tento úkol byl k prospěchu Schöffela šťastně vyřešen. Z Horního Štýrska se přišel k Schöffelovi ptát na práci člověk oddaný pití, ale jinak velmi obdařen znalostmi. Když viděl lidi zaměstnané zdobením tuhou, mínil, že tato práce se vykonává špatně, ukázal Schöffelovi správné hmaty, čímž se práce usnadnila a udělalo se toho mnohem víc.

Šťastnou náhodou teď měl Schöffel znalé pracovníky a po mnohaletých snaženích a neúspěších mu vysvitla štěstěna.

Se znásobeným úsilím, po překonání největších obtíží, se věnoval Schöffel vylepšenému dílu, zaměstnal 13 učedníků a našel dostatek odbytu pro nové pěkné zboží.

Výroba dostávala ještě hlavně z výroby šarnýrových doz, ale už se zase vyráběly kulaté dozy a po několika pokusech se povedlo kulaté dozy zhotovit k plné spokojenosti. Schöffel měl teď tento artikl zase jako hlavní výrobek a obtížná práce doziček se šarnýrem se dělala jen mimochodem.

Výroba se zvedala čím dál víc a v krátké době našlo téměř všechno chudší obyvatelstvo v Rychnově a okolí skromný, ale pro tehdejší jednoduchý způsob života, postačující výdělek. Výjimku tvořili malíři, lakýrníci doziček, kteří za svoji uměleckou práci dosahovali vyšších výdělků.

Z dětí, které Johann Schöffel měl, zůstali naživu jen 3. Syn Karel, který se narodil v Kolíně n.R. si s jeho pomocí zařídil výrobu doz v Milčíně v táborském okrese. Johann Schöffel si peníze na zařízení podniku pro svého syna vypůjčil od hodkovického kupce Ungera a rádelského výrobce papíru Schütze.

Karel byl genius, plný vtipných nápadů a pletich. Celý jeho život sestával z celého řetězu z části vtipných a pošetilých póz. Ještě za života svého otce Johanna Schöffela měl převzít rychnovskou výrobu i s budovami, ale ve své bezmezné lehkomyšlnosti prodal dědictví po svém otci ještě za jeho života svému švagrovi Karlu Hofrichterovi, který byl ženat s jeho mladší sestrou.

Johann Schöffel zemřel, oplakáván veškerým obyvatelstvem ve věku přes 80 let 27.dubna 1830. Svou pracovní ctižádostí dal základ k výrobě doz na celé století. Jeho syn Karel vedl v posledních letech dobrodružný život v cizině a zemřel v naprosté chudobě v nemocnici u milosrdných bratrů v Praze v r. 1840.

Bratr Johanna Schöffela, Ignác, zařídil se svými 4 syny vlastní výrobu, která měla významný objem a v průběhu let to vedlo i k rivalitě a třenicím s konkurenční výrobou rodiny Hofrichter. Také další rodiny zřídily výrobu doz, takže nastala nadprodukce zboží a noví odběratelé tlačili ceny dolů. S nižší cenou doz, nastaly také nižší mzdy. Množství dělníků, kteří za tak malou mzdu nechtěli pracovat se sešlo 30.ledna 1839, vyzbrojilo se sekýrami, perlíky a klacky a táhli k domům těch, co pracovali, a kterým stačily nižší mzdy a rozbíjeli jim soustruhy a pracovní nářadí a týrali lidi tak, že museli vyhledat lékařskou pomoc.

Tato událost se hned soudně vyšetřovala a podala se zpráva do Svijan, odkud byl vyslán do Rychnova právník, který o události pořídil protokol, kde přepadení museli vypovídat pod přísahou. Bohužel však historie nic nevypovídá o výsledku procesu a o trestu zúčastněných.

V Praze byla v r. 1831 výstava a tam také vystavoval rychnovský výrobce doz Ignác Schöffel značné množství svých výrobků. Komise mu vyslovila velkou pochvalu na vystavené dozy a propůjčila mu bronzovou medaili.

V Londýně byla v r. 1851 první světová průmyslová výstava, které se zúčastnila firma Hofrichter. Vystavovala tabákové dozy, dozy na cukr a skvostně malované a perletí vykládané krabice a obdržela velkou bronzovou medaili.

17.června 1873 se stala továrna Franze Hofrichtera kořistí plamenů, byla však znovu postavena. Dozy byly velmi trvanlivé a potřeba se rok od roku snižovala, také sníženou potřebou tabáku. Také se vyráběly podobné výrobky z plechu, emailu a porcelánu a tak se výroba doz v Rychnově, krátce před přelomem století, stávala nerentabilní a byla zcela zastavena.

Ještě bude popsána zdlouhavá výroba kulatých doz na šňupavý tabák alespoň přibližně. Lepenka, dodávaná z Rádla a Hanychova se řezala na dlouhé pásy ve výšce doziček. Tyto se natíraly klihem a položily na válec a formovaly na kroužky. Potom byly namáčeny do lněného oleje a vysušeny, čímž se dosáhlo určité tvrdosti. Tyto kroužky potom byly soustružníkem na soustruhu zpracovány na přesnou oblost a dno a víko bylo napasováno na kroužky. Dozy, vzniklé z tohoto zpracování byly nyní natírány základní barvou a broušeny na hladko. Na tento šedý základ byly natírány černě a potom dostaly červené mramorové skvrny. Několikrát byly dozy nalakovány. Složení laku bylo tajemstvím jednotlivých výrobců a bylo přísně střeženo. Nakonec byly dozy srovnány na drátěný rám a v sušicí peci, při značných teplotách, tvrzeny. Později byla víka doz zdobena umělecky perletí nebo obložena stříbrnými plátky, nebo zdobena malými obrázky.

Soustružník vydělával v posledním roce už jen 24 až 30 kr. denně při dlouhé pracovní době, brusič 18 až 20 kr., malíř a zdobič 60 až 80 kr.

Výrobou doz se zabývali už jen starší lidé, mladší se věnovali výnosnější olejomalbě, práci pasířské a průmyslu skla. Způsob života soustružníků a brusičů byl ovlivněn nízkým výdělkem a tudíž byl nejjednodušší a nejskromnější. Strava sestávala z jíškových polévek a kysela, v poledne z polévky nebo brambor a večer to stejné. Káva přišla na stůl nanejvýš v neděli nebo o větších svátcích. Maso bylo i přes svoji láci vzácný pokrm. Chudší lidé roztloukali zrnka kávy kladivem, protože neměli mlýnek, nebo je tloukli v hmoždíři.

Káva přišla do Rychnova ve známost asi až v 18. století, protože staří lidé vyprávěli, že Ignác Schöffel přivezl první kávu ze své obchodní cesty z Prahy. Z neznalosti přípravy kávy, vařila jeho hospodyně "Flurel Liese" nepražená zrnka kávy jako hrách nebo čočku, ale ani po dlouhém vaření zrnka nezměkla a voda nebyla k pití pro svoji hořkost. Teprve z příští cesty přivezl Schöffel z Prahy také tajemství přípravy kávy, ale jen pozvolna našel tento, pro nás dnes

nepostradatelný nápoj, ohlas v rodinách. Teprve po rozkvětu olejomalby a průmyslu skla, se káva stala všeobecným nápojem všech vrstev obyvatelstva.

Schwarzecker a také Augustin Weiss podává zprávu o cenách masa ve starých dobrých časech. V r. 1740 stálo 1/2 kila hovězího masa 6 kr., vepřového 8 kr., v r. 1780 hovězí 10 kr., vepřové 14 kr. Vzhledem k dlouho trvajícimu suchu a nedostatku krmiva v létě stejného roku klesla cena masa na 4 kr. za hovězí a 7 kr. za vepřové. Pro rok 1843 jsou udány ceny masa na 16 a 20 kr. podle druhu. Od té doby stoupaly ceny stále. V r. 1876 stálo hovězí 26 kr., a vepřové 30 kr. a tak stoupaly ceny až ke konci 19. století, kdy 1 kg hovězího stálo 1 korunu a 12 hal. a za vepřové se platila 1 koruna, 20 hal.

Kolem roku 1880 byly u nás zavedeny nové míry a váhy: metr, litr a kilogram. Tím se vyrovnalo všeobecné zdražení. Stará libra měla 32 lotů, nová polovina kilogramu ale jen 24 lotů. Cena kila se proti libře zdvojnásobil, ale kupující dostal místo 64 lotů jen 48 lotů za stejný peníz. Žejdlík mléka stál v této době 3 kr., nový litr 10 kr., čímž zdražení dělalo skoro jednu třetinu.

Ještě zmínka o potravíně, která se nám dnes zdá nepostradatelná, to jsou brambory, které naši předkové v dřívějších dobách neznali. Ve které době byl tento plod u nás v Rychnově zaveden je neznámo, ale připadá jisté, že se brambory v době 30 leté války (1618 až 1648) u nás ještě nepěstovali.

První zprávy o pěstování brambor v Rychnově jsou od Augustina Weisse, který udává cenu za 1 korec brambor v r. 1805 ve výši 12 zl. V porovnání s dnešními cenami a znehodnocení peněz, musela být tehdejší cena brambor velice vysoká. Tím docházíme také k závěru, že brambory v této době nebyly pěstovány v dnešním množství. V r. 1840 udává malíř Anton Ullrich cenu za korec brambor 2 zl., tedy jen šestinu. Na přelomu století obnášela cena brambor při dobré úrodě průměrně 2 koruny za 50 kilogramů. Mnohostranné použití dává dnes bramborám první místo mezi všemi potravinami a také do doby jejich pěstování přestalo mít obyvatelstvo hlad.

Kolem roku 1825 zkoušel mladý malíř doziček Ignáz Müller, který byl zaměstnán u Johanna Schöffela, místo malých obrázků na dozičky, malovat větší obrazy na připravené dřevěné desky. Získal tím úspěchy. Vyburcován podařeným dílem přešel na malování na plechové tabule a později na připravené plátno. Když v novém malování získal dostatek znalostí a vzdělání, zanechal malování doziček a věnoval se novému oboru. V krátké době se k němu tlačilo množství malířů doz do učení a v několika letech byl Rychnov známý za hranice státu jako místo umělecké olejomalby. Tak se stal Ignáz Müller, vedle Johana Schöffela zakladatelem průmyslu, který našemu obyvatelstvu přináší už víc než jedno století významný výtěžek.

Bohužel naši občané do dnešní doby zameškali, aby mužům, kteří se postarali lidem o práci a chleba postavili pomník jako dík a uznání. Johann Schöffel a Ignác Müller by si to bohatě

zasloužili, když v době nejvyšší nouze v naší chudé přadlácké vesnici svojí bezmeznou námahou a pílí pozvedli úroveň obce.

Mnoho mladíků odrostlých škole a také malířů doz se věnovalo dobře placené olejomalbě. V druhé polovině minulého století i ještě později, bylo vidět stojany se svatými a historickými obrazy a krajinami a malíře nad nimi se sklánějící. Malování doz prováděly v posledních desetiletích hlavně ženy.

Mladí malíři se pídili po vyšším vědění a vzdělání, vyvinuli v samostatnou života schopnou kastu. V r. 1848 založili "Theater - Dilettantenverein - ochotnický divadelní spolek" a v roce 1849 ještě dnes existující pěvecký spolek "Liederkranz - kroužek písní". Malířům se musí připsat zásluha na duchovním probuzení obyvatelstva k novému životu, protože do té doby žilo v temné době pověr a nevědomosti.

Po revolučním roce 1848 začala, jako všude jinde, tak také v Rychnově, tělesná i duchovní přestavba ve škole i v hospodářství. Doprava, do té doby omezená, si připravila volnou cestu a to vedlo k oživení průmyslu a obchodu. Pro Rychnov tyto změny měly příznivý vliv. Malířství drželo se vzkvétajícím průmyslem skla krok.

Po válečném roce 1866 přišly pro Rychnov a okolí 2 šťastné roky dobrého výdělku peněz. Byla to doba "Flisselzeit" nebo tak zvaný "Čas zlatého deště". Flissel byly černé, proděravělé polokoule o průměru 6 - 10 mm, které byly vyráběny ve velkém množství, broušeny a potom byly v ohni leštěny. Broušení byla velmi dobře placená práce a tak se dali všichni i odborníci a malíři na toto broušení. Mělo se přihodit, že obzvláště ziskuchtiví výrobci hodili plný pytel výlisků do Mohelky a nohama v tom šlapali, čímž se okraje ulomily a Flissel se poškrábaly. Vyleštili je v ohni, navlékali je a také dostali za své zboží zapláceno. Takto snadno vydělané peníze nechali spálit na popel, když si zapalovali své fajfky a doutníky pěti nebo deseti zlatkovými bankovkami.

V r. 1866 v prusáckých válkách přišel císař František Josef I. do Čech, aby se podíval na válečná pole. V Jablonci se ptal císař okresního hejtmana, zda by mohl něco udělat pro obyvatelstvo. Okresní hejtman mu na to odpověděl: "Veličenstvo, náš okres je přebohatě požehnán výdělkem peněz, takže i školní mládež vydělává týdně 5 zl.

Po době "Flissel" přešli brusíči, kteří do té doby nebyli vyučeni, také na jiné druhy a to byly šatony, které měly několik desetiletí dobrý odbyt. To bylo až do doby, kdy technika vynalezla nové stroje a šatony se ve velkých továrnách brousily a leštily mechanicky tak, jako se to dělá ještě dodnes s množstvím skleněných kamenů. To má za značné části vinu na dnešní nezaměstnanosti v průmyslu skla.

Vedle již popsaných odvětví průmyslu jako: předení, tkaní, výroby doz, olejomalby, výroby skla a pasířství by měla být zmínka ještě o jednom řemesle, která je doma jen v Rychnově. Jsou to bačkoráři, kteří po celá desetiletí zásobují obyvatelstvo v širokém okolí lehkou a teplou obuví. Mnoho rodin se zaměstnávalo výrobou různých bačkor, které byly pro chudé lidi ne bezvýznamným obchodním artiklem.

Nízké a vysoké bačkory se zhotovovaly převážně ze starých obnošených šatů. Podrážky sestávaly z deseti až dvanácti na sebe nalepených pruhů látky, potom byly prošity, čímž získaly poměrně dobrou trvanlivost. Bačkory nenosilo naše obyvatelstvo jen v zimě, ale vzhledem k lehkosti této obuvi, i v létě. Tisíce párů bylo ročně obchodníky prodáno v horách a daleko za Libercem. Mnoho bačkor bylo posláno i do Polska, Štýrska a Tirol. Ceny byly podle materiálu a práce rozdílné a pohybovaly se mezi 15 krejcary do 1 zl. za pár. Dnes se výrobou bačkor zabývá už jen málo starých lidí, protože už jsou vyráběny v továrnách ve velkém množství a naši bačkoráři našli výnosnější zaměstnání při výrobě skla, takže bačkorářství, jako odvětví řemesla, je odsouzeno k vyměření.

Po 25 let byla také cihlárna, založená akciovou společností u dnešní Schillerstrasse, zdrojem výtěžku Rychnovského obyvatelstva. V r. 1882 byla cihlárna převzata do provozu obce. 10. září shořela při jednom pálení cihel.

V Rychnově jsou snad zastoupena všechna řemesla a profese, která obstarávají potřeby obyvatelstva od kolébky až do hrobu. Pro stavbu a údržbu domů je jeden zedník a jeden tesař. 2 kameníci nacházejí dostatek zaměstnání pro zpracování kamene pro schody, překlady u dveří a oken a na sloupky u plotů a na fasádách. Pro řemeslo zpracovávající železo a kovy jsou 2 kováři, 2 zámečníci, 3 klempíři, 1 mědikovář a jeden rytec kovů. Pro potřebu potravinářskou je 7 řezníků, 7 pekařů, 4 mlýny, 3 zelináři, 21 hospod, 3 uhlíři, 10 trafikantů, pro ošacení 3 obchody s látkou, 5 pánských krejčí, 3 dámské švadleny a 7 ševců. Vstupu člověka do života pomáhají 2 porodní asistentky a při jeho smrti obstarává tyto záležitosti Karl Wenzel k místu posledního odpočinku.

Se vzrůstem průmyslu v posledních 50 letech 19. století stouply také nároky na život a ošacení. Naši předkové v Rychnově, kteří byli odkázáni jen na produkty přírody, ti by žasli nad průmyslem dnešní doby a také nad rozmanitostí a velkým výběrem potravin u kupců, pekařů a řezníků. Také by se naši předkové divili modernímu a málo trvanlivému oblečení. Byli zvyklí, aby svůj svatební oblek, vlněný kabát a množství límců, tak jako své holinky dědili ze syna na vnuka, zatímco si v dnešní době skoro každý kupuje jeden nebo více obleků za rok a ženy a dívky spotřebují několik párů bot za rok. K smrti by se vylekali naši předkové, kdyby proti nám náhle na ulici vyjelo auto 100 kilometrovou hodinovou rychlostí a kdyby slyšeli nebo viděli nad

sebou bručet motory Zeppelinu nebo letadla. Za dílo d'ábla by považovali železnici, telegraf, telefon, gramofon a radio.

Spokojeni s výdobytky průmyslu a se způsobem života od založení naší domovské obce Rychnov, chceme uzavřít tuto kapitolu k roku 1900 s radostným očekáváním, že v příštím díle "Historie Rychnova" budeme psát o dalším šťastném vývoji průmyslu a způsobu života k prospěchu našeho německého domova a obyvatelstva.

To zaříd' Bůh!

Doprava ve staré a nové době

Když si dnes představíme husté a neprostupné lesy dřívějších dob, vyvýšeniny a horské hřebeny, které náš Rychnov ze všech stran obklopují, dovedeme si udělat představu jak těžké to muselo pro první osadníky být, když se chtěli dostat do údolí.

První němečtí osídlenci, kteří přišli ze Slezska, si museli patrně nejdřív proklestit cestu pralesem. Dnes se už asi nedá zjistit, z které strany tato cesta vedla do Rychnova, ale dá se s jistotou posoudit, že první osadníci si nejdříve udělali i pohodlné spojení se svým původním domovem. Všechny znaky nasvědčují tomu, že první dopravní cesta vedla od kostela kolem Anděla strážného na Dobrou Vodu do Jablonce a přes pohoří do Slezska, takže připadala v úvahu tato stará cesta. Široký pruh pozemku, po kterém tato cesta vedla nesl jméno "Fiebig" i s přilehlými pozemky. Když byla stopa po povozech na měkkém nepodloženém podkladu už příliš hluboká, založila se vedle nová a tak ještě dnes jsou na některém pozemku viditelné 3 - 4 takové stopy, které se v průběhu doby samy od sebe zaplnily. K vůli trávě potom byly nájemcem pozemku srovnávány. K době knížete Přemysla Otakara II., který se staral o osídlení země Němci, přišlo mnoho obyvatel z Německa do Čech. K jejich prospěchu a bezpečnosti byly založeny silnice. Stará silnice z Prahy přes Mladou Boleslav, Turnov, Frýdštejn a Košovy, vedoucí Rychnovem, byla pravděpodobně v této době zbudována. Tato silnice měla solidní šířku

12 sáhů a vedla z Košova po dnešní Körnerstrasse dolů, křížila u Spolkové haly Mohelku, ale bez mostu (protože ten byl postaven až v r. 1680), šla potom před starým šenkem do prudkého kopce k Rychtě č. 34 (U Honsodln) nahoru k vyvýšenině (Honsodls Trejbe-dobyččí cesta).

Tvořila tam na rovině oblouk přes Riesslersh übel - návrší a vedla potom přes Dobrou Vodu, kde se spojila s cestou vedoucí od Anděla strážného, přes Velký les a Lázeňský kopec dolů do Jablonce a přes hory do Slezska.

V (Honspouls Busch-křoví) je ještě dnes vedle silnice vozem hluboko vyjetá kolej. Vzhledem k velkému stoupání do Košova a od Mohelky až na kopec "Honsodlberg" musel mít, z rozkazu hraběte z Valdštejna, rychtář Preissler vždy připraveno jedno spřežení.

Po převzetí rychtářského úřadu sedlákem Maschkem z č. 23 (potomci rodiny jsou ještě dnes známí pod přezdívkou "Röchterseffeln" - rychtářův Josef) kolem konce 17. století, nechal tento přestavět starou cestu. To vedlo k usnadnění provozu povozům. Cesta potom vedla od Mohelky za starým Sense - mlýnem nahoru, mezi domem rychtáře a domem č. 32 přes Selskou stranu až k vyústění staré cesty nad Honsodla, čímž odpadlo to velké stoupání.

Jako starou cestu musíme také označit tu, která vede ze Železného Brodu přes Pulečný a Selskou stranu (dnešní Vysokou ulicí) až k vyústění cesty od Anděla strážného. Vedla potom dál, místo dnešní okresní silnice přes prudký kopec do Rádla a do Dlouhých Mostů a představovala tak spojení s Libercem, Žitavou a Lužicí.

Do Hodkovic, Českého Dubu, Jablonného a České Lípy vedla z dnešního náměstí cesta mezi spořitelnou a lékárnou až k domu č. 187, tam se dělila, odtud potom vedla další větev podle Plánského lesa (Planewald) do Pelikovic. Zatímco druhá vedla přes Frieden (Občanská ulice) Fuchsbresche (Liščina) také do Pelikovic nebo Svatému kříži.

Od starého kostelíka vedla cesta kolem Školního kříže, která křížila cestu, která přicházela od náměstí, východně od obecní školy kolem cesty do Jablonce a přes Riesslerhübel vedla k části obce Hranice přes Kokonín do Vrkoslavic. Dolní vsí vedla cesta přes "Grundloch", "Haine" a Milíře do Liberce.

Se stavbou nových domů se stavěly také nové cesty a to jak rovné, tak i klikaté podle místní potřeby do všech směrů.

Při kácení lesů k získání polí, udělali sedláci obvykle mezi dvěma pruhu polí také polní cestu. Ta byla potom pojmenována podle jména majitele pruhu pole.

Pro tehdejší povozníky to jistě nebyl snadný úkol podnikat se svými těžkými vozy, většinou to byla čtyřspřeží, tak dlouhé cesty do Polska, Maďarska, Terstu a Hamburku na tak špatných silnicích, ze kterých se často vraceli až po mnohých měsících.

Starý majitel domu Hohannes Hübner z č. 27 (Kaspers Hans), který rád a často vyprávěl o starých časech, vyprávěl také o povoznících a jejich cestách. Majitel povoznictví Rössler z č. 17 si přivezl z Maďarska pár mladých koní, za které od hraběte z Valdštejna dostal 6 párů těžkých povozních koní. Z jiné dlouhé cesty přivezl hraběnce velkého ptáka, který také uměl mluvit a hrál všemi barvami (pravděpodobně papouška) jako dárek. Obyvatelstvo potom proudilo z širokého okolí na zámek, aby slyšelo začarovaného ptáka mluvit a aby ho vidělo.

Sedlák a povozník Preissler (Hanspoul), bydlící v Košově, poslal jednou svůj povoz se skleněným zbožím a libereckými látkami do Polska, aniž by kdy viděl zpátky svá spřežení nebo oba muže doprovodu. Buď se dostali do rukou loupežníkům nebo průvodci utekli s utrženými penězi.

Staří povozníci byli také zdatnými obchodníky, kteří přiváželi ze svých dalekých cest různé zboží jako hedvábí, kávu, sůl a koření. Ve městech a okolí za to dostali dobře zapláceno. Podle výpovědi, Hanspoul z Košova prováděl se svým povoznictvím čilý podlouný obchod, když si zboží nechával přivážet od pašeráků přes hranice, zatímco on sám jel přes hranice, obsazené celníky, s prázdným vozem a pašované zboží přebíral teprve za hranicemi od pašeráků a potom teprve naložil. Údajně se těmito obchody stal z Hanspoul bohatý muž.

Na hluboko vyjetých stopách starých cest bylo vyhýbání 2 potkajících se vozů nemožné. Tak musel na nepřehledné cestě jít čeledín napřed před svým vozem a na znamení, že je cesta obsazená dal klobouk nebo praporek na druhou vjezdovou stranu a tak protijedoucí povoz musel čekat až byla cesta zase volná pro průjezd.

Když v 17. a 18. století byly mezi městy postaveny široké dlážděné silnice, vznikly u nich velké zájezdny hospody s velkými přístřešky pro vozy a stáje pro mnoho párů koní. To bylo na přenocování povozníků a jejich spřežení. Kováři, koláři a sedláři se umísťovali u těchto hospod a našli dostatek zaměstnání na oživených silnicích. Obchod a ruch vzkvétal a nové obce vyrůstaly u silnic.

Také v Rychnově měli velcí majitelé povoznictví dostatek práce, aby výrobky z celé oblasti jako liberecký textil, přízi a lněné plátno, jablonecké skleněné výrobky, jakož i výrobky pasiřské, rychnovské dozy a bílý jíl odváželi do širšího okolí a přiváželi zpátky potraviny pro tuto odjakživa průmyslovou oblast. Tento velkorysý povoznický provoz na velké vzdálenosti šel v polovině 19. století ke svému konci vlivem stavby železnice. Ta dopravovala rychleji a laciněji velké náklady než povozníci na silnicích.

V letech 1857 - 1858 byla postavena severojižní spojovací dráha z Pardubic do Liberce a měla projíždět Rychnovem bez nádraží nebo zastávky. Teprve po zdoluhavých stížnostech a prosbách obce a okresní správy u ředitelství drah, obdržel Rychnov v nejbližším a

nejnepřístupnějším místě (v Grundloch) zastávku, protože byla nejlépe dosažitelná obyvatelstvu blízkého Jablonce.

Pro Rychnov znamená nevhodné umístění nádraží nebo osobní zastávky velké materiální škody. Po dobu 2 let, kdy se dráha stavěla, panoval v Rychnově čilý ruch, mnoho obyvatel našlo při stavbě železnice zaměstnání, mnoho inženýrů, stavbařů a cizích pracovníků nechalo hodně peněz v obchodech a restauracích, ale došlo i k velkým rvačkám mezi cizími a domácími dělníky. Při základových pracech na viaduktu se muselo jít značně hluboko, aniž by se našel kamenný základ. Z močálového základu se dostaly na povrch silné zkamenělé dubové kmeny, také se v hloubce našly hliněné nádoby a střepy, kterým se však z neznalosti historické ceny, nepřikládal žádný význam.

1.května 1859 v 9 hodin dopoledne zastavil první osobní vlak v Rychnově, který byl slavnostně přijat pány z jabloneckého okresního úřadu a zástupci rychnovské obce. V "Grundloch" se shromáždilo velké množství lidí, aby tento, ještě nikdy neviděný zázrak, mohli obdivovat.

Zároveň se stavbou železnice došlo k dlouhotrvajícím procesům ve věci vyvlastnění pozemků mezi správou železnice a vlastníky pozemků. Více domů muselo být zbouráno, tak dům č. 75, 83 a 85. Dům č. 75, který patřil rodině Preissler, měl stát skoro pod viaduktem a byl proto zcela zbourán.

Pokud se týká domu pekařského mistra Johanna Müllera z č. 76 (Beklangs) byla mezi tímto majitelem a ředitelstvím železnice dvouletá soudní pře, z níž některé zajímavé písemnosti zde najdou své místo:

"Žaloba Johanna Müllera na podnikatele stavby železnice"

Stavbou železnice je můj dům tak znehodnocen a je mi odříznuta cesta ke komunikaci, že se pro moje řemeslo pekařské stal téměř nepotřebným.

Tento můj dům č. 76 v Rychnově stojí mezi 11 a 12 sáhem z nultého bodu vzdálen od železnice a je tak vystaven nebezpečí požáru nejvyššího stupně. To do té míry, že podle zákonných nařízení, s ohledem na nebezpečí ohně, který by mohl být snadno rozšířen na celou obec, mi připadá nutná demolice domu a ne jen povrchová ochranná požární stavba, která vůbec není přípustná.

Protože jsem povoláním pekař, tak jsem měl zásobu dřeva vždycky na vhodném místě, vzdáleném od ohně, bez nějakých zásobníků, na svém pozemku. Stavba železnice je důvodem, že s ohledem na nebezpečí ohně, už nemohu jen tak svoji zásobu dřeva rovnat, ale postavení protipožární kůlny by bylo velice nutné.

Postavením viaduktu mám na jedné straně domu velmi nepohodlný vchod a východ do domu a krátce řečeno mám na všech stranách mnoho škod.

V této záležitosti jsem mnohokrát mluvil s dozorčím komisařem, pány obchodními řediteli a zplnomocněnci železniční stavby. Hned při začátku stavby jsem tyto pány žádal o náhradu škod a zrušení mého domu.

Vážení pánové mi také přitakali, že za všechno budu odškodněn a můj dům bude zrušen s ohledem na nebezpečí ohně a také proto, že je příliš blízko u dráhy. Těmto slibům jsem také trpělivě věřil a železničnímu podnikání jsem nedělal žádné těžkosti.

Teď však tito pánové nedodržují sliby a aniž by mě podle svých slov odškodnili nebo se mnou mluvili o zrušení mého domu, objevil se v průběhu minulého týdne stavitel Schwarzbach z Jablonce a naznačil mi, že z nařízení železniční společnosti mi má můj dům zčásti nechat zbourat a z části ohnivzdorně zajistit břídlicí a kamenem, aniž by mi nabídl odškodné za tyto předpokládané změny stavby. Odepřel jsem mu takový postup, aniž bych dostal odškodnění a proto mi hrozil násilím provést své plány.

S touto opovázlivostí, se kterou železniční společnost jedná, nemohu být v žádném případě spokojen a tak se cítím donucen napsat tuto stížnost, abych se domohl spravedlivého udržení mého majetku a tak požádal o pomoc úctyhodný c.k. okresní úřad. Podle železničního zákona ze 14.září 1854 L. U. B. č. 238, § 10 je mimo jiné železniční podnik zavázán, aby plnil obecné i zvláštní předpisy stavby. Do toho spadají i podle uvedeného § 10 a.d.a. předpisy při nebezpečí ohně a podle stejného § 10 a.d.b. je železniční podnik zavázán, aby nahradil všechny škody, které vznikají stavbou železnice a to jak na veřejném, tak i na soukromém majetku. Jinak také musí železniční podnikatel udělat taková opatření, aby hraničící pozemky a stavby netrpěly ani během stavby ani potom.

Níže podepsaný je sice vzdálen tomu, aby rušil obecní klid a pořádek, je ale pevně rozhodnut, aby k ochraně svého majetku a k ochraně před požárem, využil všech zákonných prostředků, aby zamezil násilnému činu železničnímu podnikateli.

Proto prosím vážený okresní úřad, aby shora uvedené o domu č. 76 v Rychnově přešetřil a pozval vážené železniční podnikatele a majitele domu č. 76 Johanna Müllera na určitý den k jednání. Zároveň, aby působil na železniční podnik, aby buď dům č. 76 v Rychnově za nabízenou cenu 1400 zl. K.M. zboural, nebo, aby ho přestavěl protipožárním způsobem z kamene a pálených cihel podle dnešního stavu, k potřebě řemesla Johanna Müllera. Zároveň, aby byla zbudována pevná kůlna na uskladnění zásoby dřeva pro Johanna Müllera a také k ochraně obce před požárem.

V Rychnově 11.června 1858

Johann Müller"

Pravděpodobně se okresní soud v Jablonci necítil povolán rozhodnout o této stížnosti a tak tato záležitost byla předána krajskému úřadu v Mladé Boleslavi. Po 4 týdnech obdržel stěžovatel zprávu následujícího obsahu:

"Panu Johannu Müllerovi, č. 76/129 v Rychnově!

Podepsaným obecním úřadem jste následkem výnosu c.k. krajského úřadu z 6.srpna 1858, č. 6212 vyrozuměn ve věci sdělení z 23. m.m. č. 5871, že veleváženým krajským úřadem v Mladé Boleslavi na základě guberniálního nařízení z 24.června 1845, číslo 64.676 odst. 3 a podle vyššího nařízení ministerstva pro obchod a průmysl a veřejné stavby o udělení koncesí pro soukromé železniční stavby § 10 a.d.a.u.b., bylo v první instanci rozhodnuto, že vaše budova č. 76 v Rychnově bude železniční společnosti zcela zrušena a zdemolována, při čemž je na vaší vůli, zda na tomto pozemku postavíte novou budovu protipožárně chráněnou na vlastní náklady.

Obecní úřad v Rychnově, 12.srpna 1858

Josef Preissler, starosta".

Následkem závěrů krajského úřadu byla svolána komise a následuje doslovný protokol z tohoto setkání:

P r o t o k o l

zhotoven v obci Rychnov 21.srpna 1858.

P ř e d m ě t.

Výnosem veleváženého krajského úřadu v Mladé Boleslavi z 31.července 1858, číslo 8769 bylo rozhodnuto, že budovy č. 76 Johanna Müllera a č. 83 Antonína Peukerta z Rychnova měly být podle ujištění ředitelství železnice zrušeny.

Následkem tohoto nařízení byla ze strany pana komisaře po č. 10 t.m. číslo 6354 zhotovena žádost, aby se ustanovila komise na smírčí vyrovnání.

Tato vyžádaná komise byla dne 21.srpna 1858 sestavena a všichni zainteresovaní byli pozvaní. K požadavku na vyrovnání byl na toto jednání pozván představitel obce Rychnov a tesař Jakob Miksch.

Majitel reality č. 76 je se svým domem 12 korců vzdálen od dráhy, tento požaduje sumu 1400 zl. za zrušení domu nebo nový dům, postavený tak, aby ve všech částech vzdoroval požárů a k tomu i protipožární úschovnu na dřevo a pohodlnou cestu kolem domu.

Johann Müller

Pan komisař pro proplácení pozemků předpokládá, že může proplatit obnos 614 zl.K.M. a vyhrazuje si právo na další kroky, potřebné k udržení pořádku a bezpečnosti stavby.

Josef Weiss c.k. zaměstnanec okresního soudu (Bezirksaktuar)

Josef Preissler, starosta

H. Kurfuerst

Moravetz, inženýr

Jakob Miksch - tesař

Každé slovo souhlasí s neorazítkovaným originálem c.k. okresního úřadu v Jablonci, 23.srpna 1858.

Přednosta c.k. okresního úřadu Stecker".

Tato domovní pře mezi ředitelstvím železnice a Johannem Müllerem se táhla až do roku 1859 a skončila tím, že železniční společnost nechala stěžovateli postavit stávající obytný dům č. 76 z kamene, aniž by vyplatila požadované odškodnění a starý, dál vzadu stojící dřevěný dům nechala zbourat. Johann Müller však ve svém nově postaveném domě nikdy svou pekařskou činnost neprovozoval, ale přestavěl dům č. 129, který mu v Dolní vsi také náležel, na mlýn (Zolkermühle) a také tam měl až do své smrti 10.ledna 1885, stále množství procesů se svými sousedy a obchodníky, které byly z části o hranice pozemku a o peněžní záležitosti. Také obec Rychnov přes časté urgencye od něho po celou dobu více než 30 let, nemohla dostat žádné daně. Velký svazek jeho procesů se ještě dnes nachází u nynějšího majitele reality č. 129, pana Rudolfa Wenzela a byla pisateli dána k dispozici.

V domě č. 83 (Kaschenwirtschaft), který byl rovněž blízko dráhy a křižovatky silnic zřídil ještě mladý obchodník Anton Peukert obchod (1851). Tento dům byl rovněž s ohledem na blízkost železnice zbourán, ale stalo se tak železniční společností bez procesů, protože Anton Peukert měl rozumný finanční požadavek, na který také dráha přistoupila. Anton Peukert si koupil selskou usedlost č. 81, nechal starou dřevěnou budovu hospody zbourat a na jejím místě postavil obchod, který ještě dnes dobře vypadá.

Zároveň se stavbou železnice byla také postavena silnice Hodkovice - Jablonec. Podle výpovědi starých lidí měla vést tato silnice z údolí od Schneidermühle podle Mohelky pod železničním viaduktem přes náměstí, obcí až k hranici obce u Pulečného a odtud pulečenským lesem do Kokonína, Vrkoslavíc a do Jablonce. Tehdejší zástupci obce se však obávali, že v případě války by obcí pochodovaly oddíly vojáků a ke škodě obce nechali vyústit silnici hned u kostela z obce. Majitel hospody č. 119 (Kellnerwirtshans) Maschke, který byl také v zastupitelstvu obce, a v jehož hospodě bývali inženýři a stavbaři, dosáhl toho, že byla silnice postavena podle Mohelky, kolem jeho hospody, čímž ale dostala značné stoupání.

Po výstavbě železnice se chtěly usadit exportéři skla a továrníci v Rychnově, nedostali však ani od obce, ani od sedláků nutné pozemky na stavbu z obavy, že chudé obyvatelstvo by šlo do továren a sedláci a výrobci doz by už nedostali dělníky pro svoji práci. Touto neomluvitelnou

krátkozrakostí tehdejšího zastupitelstva obce zůstal Rychnov chudou a zaostalou vesnicí do té doby než dosáhla olejomalba plného rozkvětu a než se v obci rozvinul průmysl skla.

Po výstavbě železnice skončily v průběhu doby se opakující časy nouze a drahota v naší oblasti, protože železnice rychle a lacino přivážela potřebné potraviny. Do té doby neznámé hnědé a černé uhlí na topení bylo nyní přiváženo z Dlouhých Mostů nebo Liberce po celých fůrách v ceně 44, případně 60 korun za metr. Výrobky jabloneckého okresu jako sklo, bižuterie a další zboží šlo nyní krátkou cestou do Liberce nebo do Hodkovic a odtud po železnici bylo dále dopravováno do všech zemí. Denně přicházelo z Jablonce 5 - 8 spřežení s vozy přes Rychnov do Hodkovic s nákladem a odpoledne se znovu, těžce naložené vracely zpět do Jablonce.

Povoznictví do dalekých zemí a měst ustalo s výstavbou železnice. Také poslední rychnovský povozník Vinzenz Roessler z č. 17 musel prodat několik párů koní a potom přepravoval už jen písek, cihly a kameny. A také mnoho zájezdních hostinců a ubytoven podle okresních silnic bylo, vzhledem k nedostatku povozníků, zrušeno.

Vzrůstem obchodních a pracovních možností v okrese a také v Rychnově se pocítil nedostatek stálého poštovního spojení. Nynější poštovní ruch spočíval v tom, že před stavbou železnice jezdil poštovní vůz z Prahy do Liberce a dopravoval pasažéry a dopisy. Rychnovští obyvatelé, kteří chtěli podniknout nějakou cestu, nebo poslat nějaký dopis, museli vykonat dlouhou cestu do Hodkovic, aby se tak dostali k poštovnímu povozu. Po otevření železnice přicházel z Hodkovic každý týden pošťák do Rychnova a přivážel dopisy a balíky a odvážel i dopisy k dalšímu odesílání železniční poštou do Hodkovic. Tento stav byl pro rychnovské obchodníky již neudržitelný a tak dosáhla obec, pod vedením Josefa Preisslera z č. 269 (Mahnels Jusef), opakovanými žádostmi na c.k. poštovní ředitelství toho, že Rychnov dostal vlastní poštovní úřad, ale bez telegrafu.

20.září 1869 byl c.k. poštovní úřad v Rychnově v domě č. 20, otevřen. První poštmistr byl vyučený obchodník Anton F. Lang (Tombäckers Anton), který koupil dům od "Housejusel", který odešel do Brazílie. Poštovním pracem se naučil na poštovním úřadě v Hodkovicích. Avšak už brzo po jeho nástupu do služby na poštovním úřadě přicházely stížnosti na c.k. poštovní ředitelství do Prahy ve věci nedodržení poštovního tajemství ze strany poštmistra a také na krádeže obsahu dopisů a peněz, jakož i jiné nedostatky. Anton F. Lang otvíral obchodní dopisy rychnovských obchodníků s obrazy, bral si z nich adresy a ceny cizích firem. Kromě pošty a obchodu provozoval tak ještě výnosný obchod s obrazy.

Rychnovští obchodníci s obrazy tak byli donuceni, aby své obchodní dopisy už nenechávali posílat do Rychnova, ale na poštovní úřad v Hodkovicích a denně je odtamtud také nechávali

přivážen poslem. Také jejich obchodní korespondenci a zásilky obrazů bral posel sebou do Hodkovic a tam je odesílal.

Na základě různých udání z více stran byl A.F. Lang zbaven práce na poštovním úřadě. Majitel hospody Vinzenz Peukert z č. 48 byl tímto úřadem pověřen ve stejném roce 1877. Vinzenz Peukert praktikoval rovněž na hodkovické poště a naučil se telegrafovat a tak následkem pokročilé doby byl poštovní úřad spojen telegrafem.

Dobrý chod obchodu a všech odvětví průmyslu pozvedával obyvatelstvo Rychnova a to se rozvíjelo ve zdatné obchodníky. Obci chybělo jen lepší spojení s vnějším světem, aby bylo usnadněno odvážení vyrobeného zboží a přivážení nutných potravin a spotřebního zboží.

Nádraží v centru průmyslové oblasti se ukázalo jako nutnost a po dlouholetém snažení obce a okresu se podařilo dosáhnout stavby osobního a nákladového nádraží na místě příhodném pro Rychnov. Se stavbou se začalo 6.června 1885 a zároveň se začalo se stavbou silnice jako odbočka z jablonecko - hodkovické od kostela přes náměstí k novému nádraží. Železný most, vedoucí přes Mohelku, byl v poměru k šířce silnice příliš úzký. Stavba nádraží pokračovala rychle, protože na jedné straně přeložky silnice byl dostatek materiálu k vyplnění strany proti viaduktu. Obyvatelstvo však bylo zklamáno malou budovou stanice, která měla jen 4 okna na dlouhou stranu a 2 okna do šířky. Tak tato budova už od začátku nepostačovala významné dopravě osob a nákladu, kterou ředitelství železnice neočekávalo. Po krátkém čase už byla nutná přístavba a v průběhu několika let s nárůstem provozu byly potřebné další přístavby.

19.července 1886 bylo nádraží slavnostním způsobem otevřeno za přítomnosti zástupců okresu, obce, všech místních spolků, učitelského sboru a školní mládeže, aby všichni za zvuků císařské hymny jásali nad příjezdem vlaku. Bylo to k 9. hodině dopoledne, když slavnostně vyzdobený vlak zastavil před nádražní budovou a byl pozdravován tisícihlavým davem. Několik vysokých úředníků dráhy vystoupilo z vlaku a ti byli slavnostně přivítáni honorací okresu a obce. Po krátké zastávce jel potom vlak dál a ještě dlouho za ním zněl jásot národa.

Strážní domky, které se v r. 1858 postavily na rychnovském pozemku dostaly katastrální čísla od 371 do 374. Nádražní budova, postavená v r. 1886 dostala číslo domu 442. Rychnovská obec tak mohla v průběhu 28 let zaznamenat přírůstek 68 domů. O kolik více novostaveb by Rychnov získal, kdyby hned při stavbě železnice bylo postaveno i nádraží?

U příležitosti otevření nádraží zorganizovala obec, za přispění všech místních spolků, ve dnech 25. a do 27.června v Plánském lese (Planewald) velkou národní slavnost, jejíž čistý zisk byl věnován regulaci náměstí.

Na horním konci náměstí vedla jen úzká kamenitá pěší cesta přes Mohelku a vozy musely jet vodu, aby se dostaly z jedné strany náměstí na druhou. Aby se tomu odpomohlo, nechalo

zastupitelstvo obce v r. 1888 při regulaci Mohelky u náměstí, místo pěší lávky, postavit vysoký a kamenný most přes potok.

K dopravě osob mezi Jabloncem a Rychnovem zřídil jablonecký poštovník, majitel hospody "U města Karlovy Vary" pan Hüttman, v r. 1880 pravidelný omnibusový provoz ke staré stanici.

Po otevření nádraží založil přednosta a hospodský Franz Pietsch konkurenční podnik, pořídil několik omnibusů a vozů a značný počet koní.

Při příjezdu osobního vlaku na nové nádraží stály připraveny 3 až 4 omnibusy pro cestující. Přijíždějící pasažéři byli skoro násilím dotlačeni kočími do jejich drožek. Franz Pietsch ještě ke každému omnibusu zaměstnal jednoho nosiče, který přímo lidem vyrval zavazadla z ruky a nakládal do svých vozů, zatímco Hüttmanův vozkův tahal majitele zavazadel do svého vozu. Tak se často stávalo, že jedna rodina byla rozdělena do více vozů, zatímco jejich zavazadla byla dopravována v jiném. V Jablonci bylo potom dlouhé hledání než se příslušníci rodiny sešli se svými zavazadly.

Franz Pietsch svůj povoznický provoz po nějakém čase zase zastavil, protože skoro všichni jeho koně padli za obět' koňské nemoci. Hüttman provozoval omnibusový provoz až do otevření elektrické pouliční dráhy.

Způsobem, který odpovídal pokročilé době, byla v r. 1888 zbudována dnešní hlavní silnice od náměstí až k Pulečnému, která odtamtud vedla pulečenským obecním lesem do Kokonína a tam se napojila na jabloneckou okresní silnici.

Vysoká ulice, která vede od domu č. 468 přes Selskou stranu k domu č. 10, byla postavena v r. 1890 na místě staré vozové cesty. Po zbudování Nádražní ulice a dalších, nastalo v Rychnově období čilého stavebního ruchu.

Také ze středověku se nám zachovaly zprávy o silnicích a mýtech, na kterých vozkové na silničních křižovatkách nebo při vjezdech nebo průjezdech městy, museli mýtnému zaplatit.

Tato zařízení byla pravděpodobně nejdříve zavedena v Německu na obchodních silnicích a později byla zřizována také na okresních silnicích v Čechách, kde byla známa pod názvem cestní a silniční mýto.

Mýtný poplatek byl vyměřován podle počtu a druhu potahu u vozu a také každý okres měl jiný poplatek. Pro povozníky bylo mýto nepřijemností, protože už opět po několika kilometrech museli projíždět mýtem a při delších jízdách museli často otvírat své peněženky.

Také v Rychnově se nacházela až do roku 1880 taková mýtná stanice na okresní silnici z Hodkovic do Jablonce, která byla postavena v letech 1858. Mýtný domek stál na rohu u farní louky, závora se mohla stáhnout napříč přes silnici, ale bývala uzavřena jen přes noc. Když chtěl projet některý vůz v noci, byl šleháním bičem přivolán mýtný. Když potom povozník vyrovnal

poplatek, závora se na jeho průjezd otevřela. Mýtné obnášelo pro dvouspřeží 6 kr., pro jednospřeží 3 kr., pro koně a za vůz s voly nebo krávami 4 nebo 2 kr. Také za kus dobytka, který byl hnán kolem mýta, muselo být zapláceno. Tak za koně 2 kr., za krávu nebo vola 1 kr.

Jako mýtný úřadoval, do doby postavení silnice, až do zrušení mýta Franz Simm, dědeček našeho listonoše stejného jména.

Silnice a cesty byly v Rychnově, před vybudováním dlážděných silnic v nepředstavitelně špatném stavu. Obzvláště v dešti nebo když tál sníh na jaře, ponořovala se kola vozů až po osu a pěší až po kotníky do změkklého bláta. Obec sice nechávala přivézt z kamenolomu čas od času několik fůr kamene z Dolní vsi na cesty, aby se jimi zaplnily vyježděné koleje. Kamení se však potopilo v měkkém podkladu a bahno zůstalo.

Něco dobrého však mělo bahno, které se téměř přes celé léto udrželo v Rychnově na cestách, přece. Vlaštovky, které dnes v obci hnízdí jen v malém počtu, za těch dob budovaly tisíce hnízd na domech, protože cesty byly tak bahnité, a skýtaly dostatek materiálu na stavbu hnízd. Na stěnách domů a také na chodbách a chlévech, budovali tito pilní ničitelé hmyzu svá hnízda a očistili ovocné stromy a zahrady od škodlivého hmyzu. Od doby dlážděných silnic a cest už nenacházejí nutný stavební materiál pro svá hnízda v měkkém silničním bahně a tak se čilé a užitečné vlaštovky rok od roku více ztrácejí.

O těchto stálých potížích se špínou na silnicích a cestách v Rychnově bylo v r. 1884 jednáno na schůzi obce. Zastupitelstvo obce se vždycky staralo, aby cesty kolem jejich domů byly vylepšovány a udržovány na náklady obce. Stalo se přímo příslovečné, že když byly cesty ve všeobecném moři bahna u některého domu v lepším stavu, tak lidé říkali: "V tomto domě určitě bydlí člen obecního výboru". Nejhůře to vypadalo v těchto dobách v České ulici (Böhmischen nynější Körnerstrasse), ve které se topila kola vozů a celý vůz i spřežení a tak musela být často z bahna vytahována. Pro pěší byla chůze v této ulici nemožná, muselo se chodit vedle po loukách. Na shora uvedené schůzi si stěžoval obecní rada a majitel hospody "Švýcary" Zur Schweizl (Na Švajcu) Augustin Preissler (Honspouls Gustl), který sám také vlastnil povoz a neměl ke svému domu jinou přístupovou cestu než Českou ulici, na špatný stav této cesty a uzavřel svoji žádost slovy: "Do té špíny se musí obec položit (dát), tam patří pár kamenů, aby ta špína přestala".

Vždy pohotový obecní rada Josef Preissler z č. 65 (Tanzpreisler) odvětil hospodskému, pozhnanému pořádným břichem: "Tak si do toho lehni se svým břichem ty, to vyplní větší díry, my ostatní jsme na to moc tenčí". Tato humorná poznámka Tanzpreisslera byla dlouho předmětem hovoru v Rychnově a ještě do dnešní doby není zapomenuta.

Původ tohoto bahna na cestách v Rychnově je v poloze a ve

složení půdy. Voda, proudící při deštích nebo táních sněhu z vyvýšenin, bere sebou bahno do níže položených míst a následkem kamenného podloží zůstává bahno na cestách. Tomuto špatnému stavu se může odpomocet jen správným dlážděním cest a odváděním sněhových a dešťových vod.

Obce Rychnov, Pulečný a Kokonín měly se sousední vesnicí Rádlo nepředstavitelně nepříznivé silniční spojení. S naloženým vozem bylo možné jen s dvouspřežením vyjet rádlovský kopec, přes který vedla jediná spojovací cesta. Nebo museli vozkové ze shora uvedených obcí udělat velkou okliku přes Jeřmanice nebo Jablonec na okresních silnicích, aby dosáhli blízko ležícího Rádla.

Zlepšení tohoto nepříznivého provozu nastalo v r. 1900 stavbou silnice, která odbočovala ze silnice z Hodkovic do Jablonce na "Riesslers-Hübel", vedla přes Dobrou Vodu a ústila na silnici z Jablonce do Rádla. Tímto spojením se také zlepšil a zkrátil provoz mezi Rychnovem a Jabloncem a také se vyhnul stoupání přes Kokonín a Vrkoslavice.

Tak, jak se zlepšily silnice z dřívějších dob, tak se také zlepšily dopravní prostředky k prospěchu věci. Dřevěné osy starých vozů a drožek byly v polovině minulého století nahrazeny železnými. Tím se u dopravních prostředků docílilo větší nosnosti a bezpečnosti provozu. Nový druh dopravních prostředků vznikl před přelomem století jako mnoho obdivovaný zázrak. Byl to vynález dvoukol nebo velocipedů, která měla ze začátku jeden a půl metru vysoká přední kola a velmi malá zadní kola, ale umožňovala jezdcům značnou rychlost.

Bratři Wallerové z Rychnova z č. 255 měli už v 60. letech minulého století postavený prostředek se šlapací klikou, se kterým dělali poměrně dlouhé cesty.

Z vysokých dvoukol se v krátkém čase vyvinula dnešní kola, ze začátku celogumová, později nafukovací. Moderní technika šla dál a vymyslela benzinovou silou poháněná motorová kola a auta, se kterými je dosahováno více než 100 km v hodině.

Když vezmeme v úvahu dnešní rychlost tramvaje a motorových vozidel, připadá člověku velmi podivně, s jakým klidem naši předkové chodili po svých cestách. Franz Preissler zanechal ručně psanou knihu, ve které udává počet kroků od rychnovského kostela až k liberecké radnici, bylo jich 15 775. 28. února počítal Franz Preissler 11 630 kroků do Železného Brodu.

Na začátku 90. let minulého století bylo v Rychnově zase zřízeno jedno mýto a to se nacházelo na rohu vyústění Nádražní ulice do Vysoké ulice. Mýtný dům nebyl zřízen, protože funkci výběrčího dostal obchodník Franz Prade z č. 468, který poplatky vybíral ve svém obchodě. Mýtné bylo jen několik let a brzo bylo, k radosti povozníků, zase zrušeno.

Ještě by měla být zaznamenána jedna veselá příhoda z doby ze starých dobrých časů, kdy se vybíralo mýto. V létě r. 1868 projížděl z Českého Dubu cirkus Rychnovem do Jablonce. Mimo

koní tam byl i slon a velbloud. Při placení mýta nešlo mýtnému na rozum, zda má slona a velblouda počítat jako koně nebo hovězí dobytek, protože v jeho předpisu byly stanoveny pouze částky pro tato zvířata. Nerozhodnut uzavřel závoru a utíkal ke kantorovi Čumpelíkovi pro radu. Ale ani ten nemohl říct, zda by se cizí zvířata měla počítat za koně nebo hovězí dobytek a žertovně pronesl k mýtnému, že obě zvířata má sečíst jako koně a hovězí dobytek dohromady a za ně vybrat poplatek. Navýsost šťasten za moudrou radu utíkal hodný mýtný zpátky, nechal si zaplatit poplatek za koně a hovězí dobytek dohromady a tak to dělalo pro každé cizí zvíře 3 kr. Potom spokojeně mýtný otevřel závoru a po jednohodinovém zdržení mohl cirkus pokračovat v cestě do Jablonce.

Dnes ještě nemůžeme předpokládat, jak se bude provoz a dopravní prostředky vyvíjet v budoucnosti, ale chceme se v dobré víře těšit na příznivý vývoj v novém století.

Mdlé světlo kdysi a osvětlení dneška

Připadalo by našim předkům jako zázrak, když by dnes žili a místo dřívějšího namáhavého rozsvícení a rozdělení ohně ocelí, houbou a kamenem, by potřebovali jen otočit vypínačem, aby stáli místo ve tmě, náhle v moři světla.

V pradávných časech byli lidé odkázáni hlavně na oheň v topeništích, který hořel v otevřeném komíně. Byli odkázáni na jeho matné světlo k vykonávání domácích prací večer a v noci. Ale nouze dělá vynálezce a tak lidé později řezali štěpiny z borovicového a bukového dřeva, zapálili je a k lepšímu osvětlení místnosti je zastrkovali do štěrbiny ve zdi.

Pro umístění většího počtu takových štěpin k osvětlení větších místností se kovala různá železná zařízení, kde se štěpiny zastrkovaly vějířovitým způsobem. Tyto svícný dostaly pěkný název "Gahnaffe" a jsou ještě dnes uchovávány jako rarity v mnoha starých domech.

Také v chlévech muselo toto osvětlení ze štěpin postačit, protože jiné nebylo a to hlavně v zimě. Také se braly tyto štěpiny, do kterých odpadávaly jiskry, do ruky nebo do pusy, když se šlo na půdu pro seno nebo pro slámu. I přes toto osvětlení tak nebezpečné na oheň, byly požáry v tehdejších nízkých dřevěných domkách jen zřídka, podstatně méně, než je tomu v dnešních masivních kamenných domech. Důvod bychom mohli vidět v tom, že v dřívějších dobách nebyly žádné pojišťovny a tak musel poškozený hradit škodu sám. V oblasti Dubí našel pisatel ještě před několika lety u chudých lidí toto štěpinové osvětlení v provozu.

Vedle těchto štěpin došly později uplatnění svíčky, ale lepší a účinnější světlo si mohli dovolit jen bohatí lidé. Nejdřív se lily svíčky z hovězího loje a jako knotu se používala příze. Teprve, když se přivezla bavlna, dala se při výrobě svíček přednost knotu, vyráběnému z tohoto materiálu.

Pro kostely a panstvo byly svíčky lity nejprve z včelího vosku ve 12. století. V nových dobách přichází v úvahu k lití svíček hlavně stearin, který se přivezl z Afriky.

Ve větších místnostech a sálech visel uprostřed na stropě lustr ve formě pyramidy, na kterém byly umístěny svíčky ve více řadách nad sebou.

Ve městech byly jako slavnostní nebo silniční osvětlení umísťovány na volném místě nádoby se smůlou, naplněné také pryskyřicí a při hoření to dávalo červené světlo a hustý dým.

V pozdější době přišlo jako nové osvětlení i k nám osvětlení olejové, které bylo bezpečnější, ale dávalo jen matné světlo a mnoho kouře. Pro chudé obyvatelstvo byl olej příliš drahý a tak museli ještě být staletí spokojeni osvětlením ze štěpin. Teprve výrobou oleje z řepky, který byl levnější, potom hořela skoro v každé světnici čadící olejová lampička, která rozšiřovala kalné světlo. Při přesnějších pracech se musela umísťovat skleněná koule ve velikosti pěsti, plněná vodou, mezi lampu a pracovní místo, která potom lomem světla dávala větší svit k práci. V Rychnově byly tyto skleněné koule používány ještě až do zavedení elektrického osvětlení. Hlavně staří obuvníci a krejčí jich používali.

Jako starou památku na dřívější osvětlení svíčkami se v některých domech ještě uschovávají speciální nůžky (Lichtputzscheren). Těmito nůžkami se ustříhovaly knoty, které vyčnívaly přes světelný plamínek. Na dolním konci nůžek byla umístěna plechová přihrádka, do které padaly kousky ustřiženého knotu.

Jako oheň se Rychnovem v polovině minulého století šířila šťastná zpráva: "Výrobce papíru a pan fabrikant přivezli z Prahy nové světlo, které svítí tak jako slunce". A to byla také skutečnost. Nové petrolejové lampy zářily v překrásném světle a kalné olejové lampičky vedle nich vypadaly jako svatojánské mušky. Mnoho lidí se chodilo zvědavě dívat na nové zázračné lampy a kdo měl potřebné peníze, tak si lampy dovezl z Liberce a k tomu láhev petroleje. Stávalo se však ze začátku, že si někteří spálili na horkém cylindru prsty, nebo vyšroubovali knot přes mezeru v kloboučku, čímž měli jen kalné světlo a cylindr na lampě byl brzo začaděn. Brzy se však lidé naučili správnému zacházení s lampami.

Jako první si pořídil kupec Josef Peukert z č. 54 (Bargscheider) velký sud petroleje a také klempíř zhotovoval lampy, takže se petrolejové osvětlení v Rychnově brzo všeobecně ujalo.

Výrobce nástrojů August Hofrichter z č. 281 v Zálesí - Hinterbusch (Katelsaugust) vyrobil zlepšení na lampách, když vrtal do porcelánových talířů díry pro cylindr. Klempíř obklopil talíře plechem a ještě dnes jsou ve starých domech takové lampy s porcelánovými talíři uschovávány jako rarity. Jen málo let se těšila petrolejová lampa v Rychnově ze své slávy, protože brzo, ve stejném století zase uhasla. Přišlo opět nové světlo. Bylo to elektrické osvětlení, které bylo v některých městech zavedeno už několik let.

V roce 1893 byla fabrikantem Antonem Schmidtem z Frýdštejna zřízena elektrárna ve mlýně v Pulečném. Zároveň bylo položeno elektrické vedení do obce Rychnov. Bylo zaměstnáno mnoho pracovních sil, aby se postavily sloupky, montéři zapletli obec do sítě drátů. Naproti domu v Mlýnské ulici č. 38 byl zbudován akumulací dům, ze kterého byl elektrický proud rozváděn po obci. Tento domek dostal mezi obyvatelstvem jméno "Funkenhäusel - jiskřivý domek". Během stavby však měl Anton Schmidt finanční potíže, které oddalovaly stavbu a to také oddálilo uvedení do provozu.

Konečně 28. ledna 1894 zazářily místnosti z přitnutí náhle a nečekaně elektrickým proudem. Anton Schmidt si ponechal práva na dodávání elektrického proudu přes přelom 20. století a teprve později přešlo toto na jiného majitele.

Mor, Cholera a jiné nakažlivé nemoci

Od pravěku lidstva se vyskytovaly v různých časech nakažlivé nemoci, kterým občas podlehly celé národy a lidé a zvířata umírali.

Lékaři v dnešním smyslu toho slova v šerém dávnověku nebyli a tehdejší léčitelé nebyli ještě tak se svými míchanicemi (směsmi) pokročili, aby mohli účinně bojovat s nákazami. Zázrační léčitelé a šarlatáni táhli s jarmarečným nabízením svých všeléčidel krajinou, aby obyvatelstvu prodávali za drahé peníze bezcenné zázračné léčivé prostředky.

Nejstrašnější z nákaz byl asi v Čechách a v našem domově mor, který víckrát, přerušen několika lety si bral mnoho obětí z řad obyvatelstva. Podle zápisu v "Böhmische Landeschronik - Česká zemská kronika" táhl mor jako černý mrak v r. 1506 přes Českou zem a řádil tak i v letech 1507, 1508, 1512, 1543, 1544, 1554, 1555, 1562, 1568, 1571 a 1582.

Po krátkém přerušení nastala opět epidemie v letech 1597 až 1600 a v severních Čechách jí podlehly tisíce lidí. Nová vlna moru šla krajem v r. 1633. Nejstrašnější morový čas však přišel v r. 1680 a trval až na začátek 18. století. Česká země byla skoro vyliďněna a z dřívějšího počtu 3 mil. obyvatel, podle zápisu Augustina Weisse, zbylo jen 50 000.

Také naše obec, která je mimo hlavní provoz, byla v této době těžce postižena morem a tato nákaza byla převážně zavlečena do našeho odlehlého údolí válečníky nebo utečenci.

Schwarzecker sděluje, že v 30. leté válce panoval mor v Rychnově tak strašným způsobem, že ti, kteří této nákaze podlehli, byli taháni hákem na prknech do lesa na Fiebig, kde se ještě stali obětí lišek a vlků.

V domech, kde všichni členové rodiny podlehli moru, byly domy i s mrtvolami zapáleny. Hospoda Fichtelschänke (dnešní Grenzschanke) byla spálena i s osmi lidmi. Dům Georga Preisslera se 3 a dům vdovy Theresy Schöffelové se 4 lidmi. Nejen mezi lidmi, ale také mezi

domácími zvířaty řádil mor. Až do roku 1720 padly za oběť moru 2 miliony kusů hovězího dobytka. Po odeznění epidemie prvního čtvrtstoletí byly na všech místech slouženy děkovné mše a v mnoha městech a vesnicích byly postaveny morové sloupy a sošky svatých jako památníky na tyto strašné časy. Tak má i Rychnov takový památník svatého Prokopa a morový sloup.

Také byly na mnoha místech zakládány samostatné morové hřbitovy na pohřbívání obětí moru. Ty byly vzdáleny od osídlení a jsou ještě dnes udržovány. Jak už jsme se zmínili, tak Rychnov neměl morový hřbitov, ale mrtví byli vlečeni na Fiebig a tam nouzově zahrabávány.

Jen několik desetiletí uteklo po odeznění moru v Čechách, když zase přešel naše hranice nový nepřítel lidstva. Byla to cholera, která si v r. 1831 zase vyžádala mnoho obětí. Hranice k Prusku, odkud k nám byla zavlečena tato choroba, dostala vojenské hlídky, které zcela uzavřely přechod přes hranice. Ve všech místech se musely, podle nařízení z vyšších míst, zřizovat nemocnice na cholery. V Rychnově byla tato nemocnice v domě č. 25. Řezníci museli vařit polévku pro ty, kteří byli v nemocnici nemocní cholery nebo byli jen podezřelí. Tato polévka však měla být postavena jen před domovní dveře, protože přístup do domu byl zakázán. Zvonem, který byl umístěn na dveřích se zazvonilo, když byla polévka připravena. V Rychnově probíhala tato perioda cholery ještě dost příznivě, protože jí padlo za oběť jen málo lidí.

Cizí lidé, kteří projížděli, museli zůstat po 3 dny v kontumační době, až když se neukázaly náznaky cholery, byla jim povolena další cesta.

V r. 1850 přišla cholera opět do našeho kraje a také v Rychnově zemřely 3 osoby. V této době už měli lékaři účinné desinfekční a léčivé prostředky, takže nákaza v krátkém čase odezněla.

Po prušáckých válkách v r. 1866 se cholera vyskytla v Rychnově naposled. Byla k nám zavlečena Prušáky, kteří se vraceli z válečných polí. I když tato nemoc panovala v Rychnově jen krátkou dobu, přece jí padlo za oběť více lidí. V domě č. 90 v Dolní vsi (beim Tepperbecken) zemřeli v jednom dni 3 členové rodiny, celkem to bylo v obci 17 osob.

Ještě jedna nebezpečná a nakažlivá nemoc přešla přes naši oblast začátkem 19. století. Byla to úplavice, která přišla z české nížiny až na Saskou hranici. V Rychnově zemřelo v těch letech 1810 až 1812 celkem 12 osob na úplavici. Podle ústní zprávy majitele domu Johanna Hübnera z č. 27 (ahle Kasperhonns), nebyli mrtví, kteří zemřeli na úplavici, pohřbíváni na novém hřbitově u kostela, ale v rohu starého hřbitova. Farář Josef Neubner jim vždy před východem slunce požehnal.

Ve 40. letech minulého století se následkem několika neúrodných let a tím vzniklé podvýživy chudých vrstev obyvatelstva vyskytl ve velkém rozsahu tyfus, který si vyžádal mnoho obětí v letech 1846 a 1847. Rodina Christoffa Peukerta chtěla tomuto neštěstí utéct a odešla se šesti

děťmi do kraje, aby tam hledali práci a chleba. Nedostali se však daleko, za Českým Dubem zemřely 2 děti a ve Stráži p.R. podlehl muž tyfu. Žena se 4 dětmi se vrátila do Rychnova.

Nemoc, která ještě po uzdravení zanechává svá znamení, hlavně v obličeji, jsou neštovice. Od nepaměti se tato velmi nakažlivá nemoc v naší oblasti vyskytovala a také Rychnov jí byl častěji postihován. Kam až zprávy sahají, tak neštovice zároveň s morem měly bohatou žeň obětí ke konci 17. století. Schwarzecker o tom píše, že po odeznění neštovic v tomto čase, měla polovina obyvatel Rychnova jizvy po této nemoci. V letech 1787 až 1800 šla zase vlna neštovic severními Čechami a také Rychnov jí trpěl po dobu téměř 2 let. Ve významné míře se neštovice vyskytly i v r. 1862. Jednotlivé případy onemocnění neštovicemi byly v průběhu doby častěji zaznamenány. Podle rychnovské školní kroniky bylo vyučování často přerušováno k vůli neštovicím, aby se zamezilo nákaze mezi školní mládeží. Tak to bylo naposled v letech 1887 a 1888. V této době si neštovice vyžádaly mnoho obětí.

Mimo zde popsaných, pro lidstvo nakažlivých nemocí, se vyskytují ještě jiné, ale méně nebezpečné nemoci mezi dospělými i dětmi periodicky a to jsou spála, záškrť, spalničky a v novější době chřipka. Při včasné vyhledání lékařské pomoci probíhají tyto nemoci, až na vyjímecné případy, nevinně. Více smrtelných obětí si vyžádala španělská chřipka, která k nám byla zavlečena před několika lety.

V dnešní době vysoké kultury mezi lékaři a také v době moderních léčiv a i z důvodů očkování na všechny druhy nemoci a také čistotou a péčí o tělo, koupelemi a moderními ubytovacími možnostmi by už nebylo možné tak dlouhé trvání infekčních nemocí a jejich rozšíření na velké vzdálenosti.

V dřívějších dobách, ještě před 50 lety, bydlela u chudých vrstev obyvatelstva, celá rodina s mnohými dětmi velmi těsně u sebe v jedné světnici. Nájemci a podnájemníci platili několik krejcarů nájemného. Museli však se sami postarat o otop, který si přinášeli ze selských a vrchnostenských lesů. Bylo to roští nebo klacky. Večer bylo ustláno lože na podlaze ze slámy nebo listí a tam spali velcí i malí mezi sebou. Podlaha, která byla často jen ze sešlapaného jílu, byla živnou půdou pro všechny možné nemoci. Byl to hlavně zápal plic, který se dědil z rodičů na děti a často na něj umíraly celé rodiny. Státní a soukromá péče o nemocné tak, jak to známe dnes z péče o mladistvé, sanatoria pro plicní choroby v těchto dobách ještě nebyla, takže ti, kteří trpěli zápallem plic museli zel zemřít.

Naše dnešní mládež vyrůstá v lepších zdravotních, bytových a životních podmínkách a už ve školním čase se tělo otužuje cvičením, plaváním, jakož i jinými druhy sportu.

Ještě humorná epizodka ze smutné doby by tu měla být poznamenána. Podle výpisu z Schwarzeckera to bylo v době cholery v r. 1831, když byli nemocní cholerou ubytováni v domě

č. 25. Nemoc již odezněla a nemocní již opustili dům. Kontrola a povinnost hlášení však nebyla. Z toho měli prospěch někteří opovázliví mužové. Vplížili se do domu stejné noci, v jehož den, podezřelí cholerou opustili dům. S očerněnými obličejí se nechali vidět v oknech, aby tak vzbudili dojem, že dům je ještě obýván nemocnými cholerou.

Řezníci tak dávali ještě dál na práh polévku a další jídlo, zaplacené obcí a zvonili, načež tyto potraviny vždycky zmizely v domě. Toto zaopatření mělo po delší dobu svůj nerušený průběh. Cholera byla všude už vymýcena, jen v Rychnově nebrala konce.

Tak přišel jednoho dne krajský lékař z Mladé Boleslavi s panským úředníkem ze Svijan na kontrolu, vnikli do domu, který byl z vnitřka uzamčen a zjistili tento podvod, po dlouhou dobu prováděný. Od tohoto dne vymizela cholera i v Rychnově.

Opovázlivci museli za trest 4 týdny robotovat ve Svijanech.

Války ve starých a nových dobách - odvody na vojnu

Tak daleko, jak se dá sledovat historie národů, až do šerého dávnověku, byly vždycky rozbroje a války z některého malého nebo i většího důvodu. Zčásti vznikaly tyto války k vůli majetku národa, osobním mstám, církevními sporům, jako trestní expedice nebo z jiných důvodů. Ve starých časech byly tyto války vyřizovány s ještě větší krutostí než dnes. Důvod byl asi v tehdejších zbraních jako byly sudlice, kyje, palcáty, kopí, halapartny a jiné.

V době urozených rytířů ve středověku sedli rytíři na svého oře a své rozbroje si vyřídili kopím nebo mečem spolu na otevřeném bojišti. Tento způsob vedení boje je asi jediný správný, protože si vyžádá nejmenší počet obětí a při těchto potyčkách nemusí nést následky nevinný národ.

Pro náš Rychnov připadá pravděpodobně+ v úvahu jako první válka, válka husitská, do které tenkrát naše, ještě mladá obec, byla více či méně vtažena. Jak to popisuje Schwarzecker ve své kronice o Rychnově, tak pan hrabě z Valdštejna, jako majitel panství, do kterého Rychnov patřil, byl sám také husita a tak jeho majetek byl ušetřen zlého drancování husitů. Na staré silnici z Prahy přes Mladou Boleslav do Turnova přešly často husitské hordy Rychnovem, aby pochodovaly na německou stranu. V Košovech byla na vyvýšenině umístěna hlídka, která měla hlásit,

když se husité blížili. Když dala hlídka varovné znamení, prchlo obyvatelstvo se svými zvířaty a cennými věcmi buď do "Liskaschlucht - rokle Líska" nebo do "Maukeloch" nazvaného starého dlouhého údolí. Jména "Maukeloch" se nechá vysvětlit dvěma způsoby. Obyvatelé našli ve skryté, těžko přístupné rokli pro sebe, svoje zvířata a ostatní cenné věci jistý úkryt. Ještě dnes se mezi lidmi, když někdo ukládá peníze nebo cenné věci na bezpečné místo, tak se říká, že to dává do "Mauke" (v nářečí také kaše). Na druhé straně je tu pověst, že utečenci z nedostatku jiných

potravín vařili kaši z hub, kořínků a lesních plodů, odkud dostala strž své jméno. Možná, že oba výklady daly jméno "Maukeloch".

Po celá desetiletí řádila v Čechách a v Německu krutá husitská válka, kdo nepřisahal na tuto víru byl zabit, města, zámky, kostely a úřady byly vypleněny a vypáleny.

Schwarzecker píše, že husitské hordy táhly Rychnovem naposled toho dne, když v roce 1449 obec Jablonec lehla popelem. Rychnov a Rádlo zůstalo ušetřeno a zůstalo stát, zatímco zničený Jablonec zůstal pustý po dobu 70 let /na to poukazuje název místní části "Wustung" - Wüster Platz" - Pustina, (dnešní Revoluční ulice)/.

ale ještě dřív než se dostali husité do naší oblasti se dostal Rychnov a sousední Rádlo do válečného stavu. Jak známo, prodalo klášterní panstvo v Mnichově Hradišti v r. 1419 svijanské panství hraběti z Valdštejna. Když se o prodeji dověděl pan Benesch z Kovan na frýdštejnském hradě, tak požadoval, jak udává Schwarzecker, obce Rychnov a Rádlo, které ležely nejbližší jeho hradu, pro sebe a obsadil obce svými muži. Průběh této nezákonné záležitosti už je dříve obsírně popsán.

Po husitských válkách přišla povstání sedláků, kteří byli svými vrchnostmi až příliš utlačováni. I když poddaní ve valdštejnském panství nerevoltovali proti svým vrchnostem, protože s nimi bylo lépe nakládáno, tak přece přicházeli, podle historických dokladů, často utečenci ze sousedních zemí do naší oblasti, tak jako i rozehnaní válečníci a přinášeli sebou nemoce a tak trápili obyvatelstvo.

Velkou vinu na povstáních nevolníků měla nařízení vydaná českým zemským sněmem v r. 1472, 1474 a 1479, podle kterých bylo nevolníkům zakázáno přecházet z jednoho panství do druhého. V r. 1477 vydal český zemský sněm zákon, který zakazoval i ovdovělým selkám, aby se znovu provdaly na cizí panství. Bez propouštěcího listu nesměl žádný poddaný opustit svůj domov. Takový propouštěcí list stál na panském důchodovém úřadě velkou částku 1 říšského tolaru (jeden šilink, jeden groš a 5 feniků). V 16. století se mezi panstvím rozšířil zvyk, aby si po zemřelém sedlákovi vzali jeho nejlepšího koně, vola nebo krávu jako odškodnění. Ještě v 18. století museli synové a dcery sedláků, až do své plnoletosti provádět bezplatnou službu a trávit svůj mladý život na zámcích a statcích pánů.

Když chtěl sedlák prodat svoje zvířata, musel to nejdřív nahlásit svému pánu a z prodeje odvádět desátek na důchodový úřad. Mnoho pánů si také přivlastňovalo právo, aby mladé nevěsty trávily svatební noc na zámku s pánem.

Frýdlantské panství dalo 28.září 1629 příkaz, podle kterého žádný nevolnický sedlák nesměl prodat korec obilí, který nenabídl nejdříve na frýdlantském trhu.

Na valdštejském panství, ke kterému náležel Rychnov, bylo takové nařízení již dříve vydáno a sedláci dostávali za prodej obilí na jiné panství tělesné tresty.

Žádný sedlák nesměl také prodat osobně upečený chleba nebo kus masa ze svého zvířete. Kůže zabitých zvířat musela být odváděna panskému koželuhovi. Příze musela být upředena v předepsané délce a bělena a přadena musela obsahovat určený počet nití. Ti, kteří toto nedodržovali, byli přivazováni na kozlík nebo jako odstrašující příklad postaveni na pranýř. Postavení na pranýř se konalo většinou v neděli v době bohoslužeb, aby pokud možno co nejvíc lidí vidělo delikventa.

Touto drastickou přísností a vykořisťováním ze strany vrchnosti na svých poddaných se nenávist a touha po pomstě proti svým utlačovatelům stupňovala a to vedlo k selským povstáním se značnými krutostmi.

Selské války ještě neodezněly, když našemu domovu, jakož i Německu a Rakousku hrozil nový útok. Byla to 30 ti letá válka, která vznikla k vůli církevním sporům a která měla pro Rychnov horší a déle trvající následky než husitské války.

Prostřednictvím vojevůdce Wallensteina se konaly velké odvody. Mladíci, ženatí muži, jakož i ženy a dívky byli verbíři verbováni nebo přímo odchytáni k vojenské službě..

V této době to byl všeobecný zvyk, že vojáci brali sebou do svých polních ležení i své ženy nebo nevěsty, které tam měly dostatek práce při vaření a praní.

Ze všech různých národností, které táhly naším krajem, nebo byly našimi předky nejvíc obáváni Švédové a Chorváti, jejichž slepá zuřivost a krutost při zabíjení nebyla k překonání.

Od našich předků se ze starých vyprávění dovídáme, že měli hlídky na kopcích v okolí, které při přibližování válečníků zapalovaly ohně, načež se obyvatelstvo se svými cennými věcmi dalo na útěk do lesů a strží.

Švédové napichovali malé děti na svá kopí nebo zaživa na ohni opékali a ženám a dívkám uřezávali prsa. Chorváti jsou líčeni jako ještě nelidštější stvůry, kteří nejraději upalovali lidi v jejich domech. Když jejich požadavky nemohly být lidmi splněny, zapálili obydlí dům a tento obsadili s namířenými puškami a zastřelili každého, kdo chtěl opustit hořící dům. Ještě by se mělo brát v úvahu, že Švédové byli naši nepřátelé, zatímco Chorváti naše vlastní rakouská armáda.

Kronikář Benesch píše o této příšerné době 30ti leté války: "To už nebyla válka, ale mordování, pálení, rabování a hanobení. Kam válečníci přišli, bylo cítit jen krev a hořely požáry. Sedláci už nepracovali na polích, protože jim bylo obilí hned sebráno a pole zašlapaná. Dobytek byl dávno hnán k polním ležením a válečníky sněden. Při příchodu noci bylo slyšet vytí vlků a na polích a loukách rostlo jen křoví".

Schwarzecker píše: "Po skončení 30tileté války v r. 1647 měl Rychnov víc domů než lidí, tak zřídily nemoci a dlouhá válka obec, dříve tak zalidněnou. 6 požárů měla obec jako památku na Chorváty a ne víc než tucet kusů dobytka ve svých chlévech. Některý sedlák byl rád, že měl ještě kozu, jako zdroj mléka ve svém chlévě.

K pracem na polích musel kdekteřý sedlák zapřáhnout do pluhu svoji ženu nebo děti, aby mohl připravit kousek půdy na chlebové obilí. Zcela chudí lidé umírali hladem a nouzí.

Po skončení války v r. 1654 ustanovil český zemský sněm komisi na zjišťování daní ze statků a selských usedlostí. Tak se zjistilo, že z dřívějších velkých hospodářství jich zbývají jen 4, tak válka zničila dřívější tak velkou ves a proměnila ji v pustinu. Daň se platila z celého obdělávaného pozemku, jednotkou k měření byl celý lán. Když byl rozdělen, tak byly rozděleny i daně. Teprve podle nařízení v r. 1710 byl zrušen tento starý nesmyslný zákon z r. 1580, podle kterého nesměly být děleny selské usedlosti jako v dřívějších časech, což vedlo ke zchudnutí mladších selských synů a dcer, protože podle pravidel dostal hospodářství prvorozený syn a ostatní sourozenci jen malá dědictví nebo vůbec nic z majetku. Ti pak museli pracovat jako nádeníci nebo posluha. Obec Rychnov získala novým nařízením mnoho novostaveb. Velká hospodářství byla nyní po smrti otce rozdělena mezi syny a vdané dcery dostaly v mnoha případech parcelu ke stavbě domku. Velké selské usedlosti byly nyní rozděleny do menších hospodářství o 15 až 50 korcích. Velká usedlost Hanspoul v Košovech byla rozdělena na 5 hospodářství. Někdejší velká usedlost Rössler byla rozdělena na 8 dílů. Právě tak se to událo s usedlostí Schwarzpauer č. 124 (nynější majitel Tobias Rilk), velkým majetkem rodin Seiboth v Liščinách, ke kterému patřil celý Vogtland. Tento majetek byl nyní rozdělen na 3 rodiny Miljörge, Bendel a Pieter, jakož i další majitele domů. Také hospodářství Pietschbauer a Tischernatzwirtschaft, které kdysi tvořilo jednu ucelenou jednotku, se při dědictví rozdělilo na různé majitele. Mezitím jsou i domy č. 86 až 99. Zmínka by měla být i o statku Kaschenwirtschaft, který se rozdělil na Neubauer, Lucke a Ladenwirtschaft - hospodářství.

Bohužel nebylo možné, aby pisatel zjistil, i přes veškerou snahu, daně a poplatky, které bylo nutno zaplatit do pokladny vrchnosti.

Tak, jak byli v dřívějších dobách poddaní nuceni vstupovat do vojska, tak se to stávalo i v pozdějších dobách míru a válek u státních vojenských úřadů. V době 30tileté války šli mladíci a mladší muži k vojsku bez milosti a to jak z řad přátel, tak i nepřítelů.

Po 30tileté válce následovala severočeská selská povstání, která se však odehrávala hlavně v nížinách a na Hainspachském panství. Jako vždy, tak i toto povstání bylo krvavě potlačeno a jeho předáci byli pověšeni a každému desátému sedlákovi byla uříznuta pravá ruka.

Nyní následovala několik desetiletí v klidu a tak národ měl po dlouhých letech utrpení, čas na zotavení. Při tehdejší velkém počtu dětí v rodinách vzrostl brzo významně počet obyvatel.

V r. 1756 došlo mezi pruským králem Friedrichem, který byl hladový po pozemkách a císařovnou Marií Terezií k 7 leté válce, ve které přišlo Rakousko o bohaté Slezsko, které mu bylo sebráno Prusáky. Také v této válce byly hromadné odvody jako všude jinde, tak i v Rychnově.

Dnešní odvody nebyly takovým způsobem v tehdejších dobách zavedeny a tak mladí muži byli strženi do armády lstí nebo násilím.

Schwarzecker ve své knize píše: "V dřívějších dobách při odvodech rekrutů k vojenské službě existoval náhodný proces až do té doby, než se zavedla zákonná povinnost hlášení a to buď v době války a v době míru nebo podle postavení a majetku. V době míru přišli náhončí, sestávající z kaprála a 6 až 8 mužů. Potom zjišťovali u rychtáře nebo na faře počet schopných mladých mužů a potom začalo hledání a honba po mladících. Kaprál musel dodat určitý počet rekrutů z každé obce a obdržel odměnu za každého odvedeného muže. Z nedostatku práce, nebo ze záliby k dobrodružnému životu se někteří mladíci nechali i dobrovolně naverbovat a očekávali brzké povýšení na kaprála nebo očekávali bohatou válečnou kořist.

Jakmile se zjistila přítomnost náhončích v místě, schovávala se většina mladíků, které čekala povinnost vojenské služby, na všech možných a nemožných místech. Pece, které se nacházely ve všech domech, byly pro některé oblíbenou skrýš, jiní zalezli pod seno nebo slámu nebo v kůlnách, kde trávili celý čas tak dlouho, dokud náhončí zase nezmizeli. Mnoho se jich po celou tuto dobu skrývalo v lesích. U Scheunbäcken se údajně měl skrýt mladík v peci a tam pevně usnul. Jeho otec, který o skrýši svého syna nic nevěděl, zatopil, aby mohl péct a syn vylezl s těžkými popáleninami z rozpálené pece. Jiný mladík se schoval do "Brettschneidermühle", který stál u Sensemühle a byl před lety zbourán, pod piliny. Úkryt však byl jedním odchyceným rekrutem prozrazen. Náhončí potom píchali do pilin a našli tam mladíka udušeného.

Mimo náhončích táhli také verbíři od místa k místu, aby svými chvalozpěvy a kořalkou získávali vojáky v dobách války a zvýšené potřeby vojáků. Bubnováním vábili zvědavce ke svému stanovišti. Kapesným a značným konsumem kořalky se nechalo dost mladíků pohnout ke vstupu do služeb armády.

Také v sedmileté válce 1756 až 1763 měli verbíři svá ležení na volném prostranství před starým výčepem č. 30 (dnešní Koruna) a vábili svým bubnováním dav. Mladí muži, kteří měli zakalené smysly kořalkou, kterou od verbířů dostali, dali svůj souhlas a dostali také kapesné. Byli potom strženi, aby byli odvezeni příští den do Mladé Boleslavi, kde dostali hned vojenský kabátec a často se teprve tam probudili ze svého alkoholového opojení a jejich lítost tak přišla pozdě.

Podle údajů starých lidí, mělo dojít mezi verbíři a rychnovskými obyvateli ke značné pranici. Schusterjörg, otec mladíka, který byl naverbován v opilém stavu, přemluvil své přátele a sousedy, aby mu pomohli osvobodit svého syna. Ten byl přes noc s ostatními mladíky zavřen v kůlně u výčepu. V noci potom táhli osvoboditelé, ozbrojeni cepy a vidlemi přes výčep, přemohli stráž, která stála před dveřmi kůlny a vnikli do výčepu, rozehnali verbíře, kteří tam ještě konzumovali, přičemž došlo ke rvačce a verbíři museli odtáhnout. Potom byli osvobozeni naverbovaní mladíci a po svém vystřízlivění byli rádi, že jejich vojenská služba trvala jen jednu noc.

Jak již bylo dříve sděleno, nechal se i Johann Georg Schöffel, otec zakladatele výrobce doz, Johanna Schöffela, naverbovat v 7 leté válce k pruskému vojsku.

Ve válkách se v dřívějších dobách častěji stávalo, že muži z jedné rodiny sloužili u rakouského i nepřátelského vojska a stáli proti sobě na bitevním poli.

Po 7 leté válce byl bez delší přestávky klidu náš Rychnov opět ohrožen povstáním českých sedláků, kteří dne 26.března r. 1775 o síle 700 mužů chtěli útočit na faru. Bližší popis tohoto přepadení byl však už obšírně vyprávěn.

O 3 roky později došlo k novým selským povstáním, která byla k vůli zrušení nevolnictví v letech 1778 až 1780 v českých zemích. Také v Rychnově toto povstání mělo svůj průběh. Podle popisu Schwarzeckera táhly hordy českých sedláků od místa k místu a tak došlo mezi naším spokojeným obyvatelstvem a znepokojenými Čechy k častým srážkám, při kterých byly na obou stranách krvavé hlavy.

Když se císař Josef II. v r. 1788 zapletl v turecké válce s Ruskem, muselo obyvatelstvo zaplatit velké částky a dát mnoho rekrutů.

Potom následovaly války mezi Rakouskem a korsickým Napoleonem I. v letech 1803 až 1815, které se však odehrávaly hlavně v jižních zemích. V těchto válkách byly velké nároky na obyvatelstvo a to jak finanční tak i na počet vojáků. Podle jedné zprávy z těchto dob měl Rychnov dát vojsku 34 mužů. V roce 1808 byla zřízena záloha a zemská obrana, která zase volala mladé muže i ženaté, do zbraně. Nejznámější z těchto válek jsou známé tirolské boje za svobodu, vedené hrdinou Andreasem Hoferem.

Některé zprávy Františka Preisslera o odvodech na vojnu z této doby budou teď sepsány: "V roce 1799 táhlo mnoho Rusů a Poláků skrze oblast a Košovy přes Prahu do Švýcarska. Z Rychnova vzali také s sebou mnoho mladíků. 9.listopadu 1800 vydal arcibiskup Karl Ludwig patent, podle kterého měli mladí muži dobrovolně rukovat proti Francouzům. Protože však nikdo z Rychnova dobrovolně nešel, přišla sem 23.listopadu komise ve věci nuceného odvodu. Ze 7

vybraných mladíků jich bylo 5 odvedeno: Syn Weisschneidera, syn Liebschmiedera, Wabermahrův syn, Vogtbäckerův syn a syn Schleiferkatriny".

"Na jaře 1805 přišli opět do Rychnova verbíři a o velikonocích začali odvádět na vojnu. Podruhé přišli do Rychnova verbovat 2.prosince".

"Velké odvody byly v Rychnově také v r. 1807. V dubnu přišli v noci vojáci a čeští sedláci, obstoupili ráno továrnu na dozy a pochytili 7 mladíků, kteří šli do práce, jakož i 3 další mladé muže a odvezli je do Mladé Boleslavi".

"24.června 1809 přišlo 24 vojáků, jeden důstojník a krajský adjunkt z Mladé Boleslavi, sehnali všechny mladé muže a velký počet jich vzali sebou, mezi nimi i jednoho ženatého muže a 5 žen. 28.června bylo zase 16 mladíků odvedeno do Svijan".

Zemědělec Josef Hofmann z č. 87 (Tischernaz) vyprávěl pisateli, že v r. 1809 byl bratr jeho dědečka chycen náhončími při práci na poli a měl být odveden do Mladé Boleslavi. Když šli náhončí s mladíkem Košovem, poznali ho tamní sedláci a osvobodili ho z rukou náhončích, přičemž jim pořádně nařezali. Ti rychle utekli "Groslenzem" dolů. Hofmann zemřel v Rychnově aniž by byl kdy vojákem ve vysokém věku v r. 1865.

O tom, že se Francouzi dostali až do naší oblasti, píše Josef Benesch ve své kronice: "Ve francouzské válce (1813) se nacházel v polích ve Mšeně u Rýnovic na tamějším "Walcherbergu" tábor rakouských myslivců. měli tam postavené stany, kde přebývali. Místní obyvatelé, jakož i z celého okolí (Jablonce n.N.) museli každé poledne nosit hotové hotové jídlo do tábora. Zatímco ústní podání říká, že myslivci byli k lidem, kteří přinášeli jídlo, velmi přívětiví, tak v dalších pramenech se praví, že je týrali a každý den chtěli jen pečená kuřata a holuby a vůbec, že chtěli jen maso. Mělo se přihodit, že lidé, kteří dali vojákům nudle nebo jiné pokrmy bez masa, byli jimi mláćeni. Když se zhoršilo počasí, tak se myslivci zabydleli v domech. U starého "Weisnaz" v Lukášově si udělali uprostřed světnice velký oheň, aby si usušili mokré šatstvo".

20.srpna 1813 obsadili Francouzi Liberec. Na hřbitově před kostelem zapálili velký strážní oheň. Z Liberce pronikly některé oddíly Francouzů do jablonecké oblasti. Přes Milíře a Rádlo přišly patroly do Rychnova. Protože tu však z rakouských vojsk nebylo nic k vidění, vrátili se zase na svých koních. Na polích v Kunraticích došlo jednoho dne mezi Francouzi a našimi vojáky k velké šarvátce. Francouzi, kteří při ní padli, byli pohřbeni pod starou kunratickou "Scholzerei" na poli v hromadném hrobě, který byl označen železným křížem".

"S touto šarvátkou souvisí jistě také zpráva, o které vypráví jeden voják jako bývalý očitý svědek. Podle ní přišel jednoho dne velký oddíl ukořistěných koní do Jablonce a byl hnán rakouskými vojáky přes Vrkoslavice a Rychnov do Mladé Boleslavi".

"Před Francouzi táhl ve stejných dnech oddíl myslivců, krytý husary z Liberce, přes Rádlo, Rychnov, Dalešice a Šumburk zpět. To byl pravděpodobně stejný oddíl, který měl svůj tábor na poli u Hutě. Jiného dne se tento oddíl vydal odtamtud jiným směrem, a sice přes Jablonec a utábořil se za Rýnovicemi na tamějších polích".

"Rádelští, ještě více však Rychnovští obyvatelé, kteří o tomto novém císařském oddíle nic nevěděli, předpokládali, když je viděli z vršků tábořit v Rýnovicích, že to jsou Francouzi. Dostali takový strach, že každý spěchal, aby zajistil svůj majetek. Tyto obavy ještě zvětšovali přijíždějící husaři, kteří hlásili, že Francouzi tu budou nejdéle v poledne. Toto jejich povídání, ale nemělo žádný podklad. Poláci a Westfálci (spojenci Francouzů) si tak daleko netroufali, zůstali ve Vratislavicích, Dörfel (Vesci) a v Rochlicích. Protože se nebezpečí zvyšovalo, vyzýval rakouský generál Neipperg, který měl se svým oddílem tábor v Hodkovicích, aby zaútočila domobrana proti nepříteli".

23.srpna ráno v 6 hodin mělo být troubeno k všeobecnému útoku a mělo se zvonit na zvony ve všech kostelích. Ale nedošlo k tomu, protože hodinu před určeným časem dostal rychnovský farář prostřednictvím rádelského velitele myslivců zprávu z Luxu, že s útokem domobrany to může ještě chvíli počkat, generál Neipperg totiž doufá v podporu ze strany císaře i ze strany Rusů. Také dostal zprávu, že toho dne přijdou ještě 2 jízdní oddíly nepřátelských Poláků a Westfalců jako dezertéři do hodkovického rakouského ležení a budou přísahat na rakouský prapor. Tato zpráva se potvrdila, oba nepřátelské regimenty přešly, bohužel však nedošlo k zesílení vojska tak, jak se doufalo. Po dalších 12 dnů uváděl nepřítel zdejší kraj ve velké obavy, ale nakonec se stáhnul zpět do Saska.

V roce 1809 byly v rakouských zemích odváděny dobrovolné daně na válku, které v Rychnově dělaly 119 zl.

Špatné finanční poměry způsobené francouzskou válkou vedly v monarchii v r. 1811 ke státnímu bankrotu. 20.března se objevil finanční patent, podle kterého bankovky v hodnotě 100 zl. platily pouze za 20 zl. V polovině července se vydávaly bankovky nové. Bohatým lidem tímto vznikla velká finanční škoda, mnozí tak přišli o celé jmění. Pak nastalo zdražení a velká noze mezi obyvatelstvem.

Později se na krytí značně vzrostlých válečných dluhů zavedly státní daně na hlavu a každý obyvatel starší 18 let musel platit 30 kr. Mnoho mužů a mladíků však tento obnos, na tehdejší dobu dosti značný, nedalo dohromady, a tak částka musela být zaplácena obcí nebo bohatšími lidmi.

Mnoho mladíků a mužů se z francouzské války nevrátilo a zůstalo nezvěstných, zatímco 6 mužů se vrátilo jako mrzáci.

Potom následovaly italské války, které v roce 1859 vedly k porážce Rakouska, ale v roce 1866 byly vítězně ukončeny arcikrabětem Albrechtem. Také v těchto válkách byli voláni do zbraně všichni záložáci. Mnoho rychnovských se polních tažení zúčastnilo. Tehdejší služba byla 18 let a vojáci, kteří se vraceli domů, byli už zdatní muži.

Naši starší občané si jistě ještě na některé veterány, kteří se zúčastnili italských válečných tažení pod velením nejvyššího polního maršálka Radeckého, vzpomínají. Augustin Ullrich (Friedls Augustin) měl rozdrčené obě ruce, František Masopust z č. 180 (Teichfranz), Anton Hartig z č. 192 a ještě další.

Radecký měl pro svoje invalidy vytvořen významný fond, z kterého jeho spolubojovníci obdrželi ze začátku jen malý důchod. Smrtí jednotlivých veteránů narůstaly příplatky pro zbývající, takže poslední dostávali vyplaceny dosti značné obnosy.

Ještě v polovině italských válek v prosinci 1863 táhlo rakouské vojsko s Prusáky do Slezsko-holštýnské války. Rychlým vítězným tažením tak v roce 1864 osvobodili labské vévodství od dánské vrchnosti.

Rakouská a pruská vojska jistě v tomto společném válečném tažení netušila, že v krátkém časovém období pouhých 2 let budou proti sobě stát jako nepřátelé. A přece k tomu došlo.

Pruský státní ministr Bismarck se zabíral plánem, z 32 německých zemí a zemiček, které byly řízeny právě tak velkým počtem potentátů, utvořit velké sjednocené Německo.

Tomuto úmyslu ale stál v cestě rakouský císař František Josef I. To proto, že provincie Schleswig - Holstein, které získal od Dánů, byly pod společnou správou Pruska a Rakouska, a že rakouský císař byl vrchním arciknížetem nad německými jižními zeměmi. Z tohoto důvodu muselo malé Prusko vtáhnout do války velké Rakousko a doufalo ji vyhrát. K tomu mu měly dopomoci novodobé palné zbraně. Rakousko vedlo v roce 1866 válku s Itálií a toho využil Bismarck k vyhlášení války Rakousku. V Itálii byl vrchním velitelem zkušený válečník arcivévoda Albrecht a velení severní armády předal císař svobodnému pánu z Benedeku, kterému však chyběly strategické znalosti a zkušenosti. S rakouskou armádou měly spojení jižní země Bavorsko, Hannover a Sasko. Naši velitelé však ani neznali uniformy našich spojenců, a tak se stalo, že oddíly, které se s našimi sešly u Svijan, byly považovány za pruské a naší armádou postříleni a zahnáni do Jizery.

Hannoverovští se svým slepým králem Wilhelmem byli v Sasku Bismarckovými kurýry, kteří byli v rakouských uniformách, drženi po několik týdnů s rozkazem, že se tam mají zdržovat jako rezerva, protože právě tam dojde k hlavnímu střetu. A tak tam zůstal král Wilhelm v ležení, až byla válka rozhodnuta v prospěch Pruska. 18 000 Hannoverových se muselo 29.června 1866 u

Langensalzu (u Erfurtu) vzdát. O invazi Pruska v severních Čechách vydal A. Jahnel v Liberci kroniku a tato kniha byla dána pisateli truhlářským mistrem Josefem Sammelem k dispozici.

Jak se v kronice o Rychnovu píše zde bude doslovně zaznamenáno: "24.června 1866 přibližně ve 3 hodiny odpoledne přišli 2 nepřátelští husaři do Rychnova. V krátkém čase jim následovali další a další. Jejich první vystupování bylo velmi podivné. Chovali se zcela bezostyšně, jako kdyby se jednalo o návštěvu a ne o nepřítele. Ptali se jen na Rakušany a na svých koních jezdili v poklidu sem a tam.

Také z naší armády tu chodily hlídky, poslední císařské, které jsme tu ještě viděli. 25.června se tu znovu pohybovaly pruské hlídky. Také následovaly jednotlivé pochody obcí. K polednímu přišly 2 roty pěšáků a táhly z části přes Pláně ke Košovu, zčásti se utábořily u železnice u pískovny na cestě zvané Liščiny a zůstaly tu 2 dny.

Každý dům ze sousedství nejdřív přinášel ochotně potraviny v domnění, že se jich tímto způsobem dříve zbaví. Ale brzo přišlo zklamání. Asi ve 2 hodiny přišel rekviziční oddíl dělostřeleckého regimentu č. 27 a 67 pod vedením podplukovníka byl následován množstvím husarů a utábořil se u kostela. Poslali pro starostu a požadovali, aby měli během 2 hodin 4800 liber chleba, 730 liber masa, 232 liber rýže, 32 liber kávy, 56 liber soli, 2120 půllitrů piva nebo kořalky, 130 liber tabáku, 56 centů ovsa, 14 centů slámy a 20 centů sena.

Všechny tyto věci musely být obcí odvezeny na vlastních vozech do Jablonce. Protože se však obstarání poněkud protáhlo, vrchní velitel se velmi rozzlobil a poručil svému poručíkovi, aby jel do vsi a tam dům od domu vyháněl dobytek. Tím, aby zjistil, co vesnice vlastní.

V krátkém čase byla ulice plná dobytka. Každý dům i když měl jen jednu krávu, byl vyprázdňen a bylo slyšet strašné nařikání a zoufalé volání. Velkým naléháním a prošením se nechal velitel obměkčit a zadržel toto činění. Tím došlo k tomu, že místo požadovaných 730 liber masa vzali sebou 17 krav. Nejskromnějším byl počtář, skutečně milý a citlivý muž, kterého bolelo, že musí dělat to, co mu bylo nařízeno. V místnosti obchodu, poblíž kostela (pravděpodobně u Antonína Peukerta č. 81) bylo konzumováno nekonečné množství lihovin, které stupňovalo nadšení a místo rekvírování se začalo plundrovat, a to ve velkém stylu.

Do Dolní Vsi přišel, na povel svého nadřízeného, jeden ze 27. regimentu a požadoval od chudé domkařky chleba. Ta mu se slzami v očích předala svůj poslední, už nakrojený chleba a poznamenala, že teď sami už večer nebudou mít co jíst. Ten hodný ze 27. regimentu sáhl do kapsy a dal ženě několik mincí a řekl: "Přinést něco musím, ale ublížit nechci!" Několik dívek stálo pohromadě a dívalo se na činění vojáků. Prušáci, kteří stáli kolem, jim žertem řekli: "Teď vás budeme odvádět". Dívky dostaly strach, utíkaly pryč a všude volaly: "Odvedy!" To nasadilo

korunu celému dni. Strach z Prušáků, strach z války a strach z odvodů. To bylo strachu přespříliš. Mladí lidé tak rychle, jak jen mohli, vzali kabát a utíkali pryč.

Kolář (Johann Masopust z č. 21), který 8 dnů předtím chtěl vést domobranu, také utekl pryč plný strachu a vrátil se až za 3 dny, Také kovář (Ullman z č. 54) chtěl rychle pryč, ale jeho dobře živěné tělo mu odmítlo služby. Oddán svému osudu se vrátil domů a udělal dobře, protože 3 jiní, kteří v panickém strachu utekli přes Turnov, tam byli považováni za špiony a zadrženi.

Jedné noci tábořila v lesíku u železnice kompanie a odtamtud vysílala do okolí hlídky. U kříže, dokola obrostlého lipami, na cestě do Pelikovic, klečí muž a modlí se. Viděl ho jeden z hlídky a volá na něho. Modlíci se zvedá bez odpovědi a chce se vzdálit. proč neodpovídá, zda byl pohroužen v modlitby nebo zavolání hlídky neslyšel, nebo zda byl nahluchlý, těžko říci. Hlídka střílí, muž byl trefen do čela a bez hlesu klesl k zemi - Prušák. Byl to otec 4 dětí a ten, který ho zastřelil, byl jeho soused a přítel.

26.června se ozvaly první střely z kanonu za Jílovým a boje byly u Podolí u Svijan.

27.června znovu hřmění kanonů. Obyvatelstvo začíná reptat. Kam až oko sahá, nic než hory přirozených pevností a nepřítel může beztréstně až hluboko do země.

Válečné dodávky na malé velitelství oddílů denně trvají.

Každovečerní utáboření přibližně 100 pionýrů včetně civilních pracovníků, jejichž úkolem bylo opravit poškozenou železnici, rychnovský viadukt a rozstřílenou červenou skálu u Hodkovic odstranit z kolejí. Toho se zúčastnili 3 štábní velitelé, více železničních úředníků, 2 kresličů bitevních map, 1 redaktor novin. Samí lidé, jejichž chování bylo navýsost jemné a skromné a tvořilo tak nápadný kontrast k chování většiny oddílů. Naproti tomu byla i mezi těmito pionýry černá ovce. 28.června se v celých houfech stavovali Prušáci v hospodě "U města Prahy - Zur Stadt Prag" naproti kostelu a bezostyšně požadovali vajíčka. Sestra hospodského je obsluhovala. Jeden ze skupiny pionýrů všude kolem hledal, našel v polévkové míse 20 zlatých a sebral je. Vyšší důstojník, kterému byla tato příhoda hlášena, chtěl nechat chlápka zastřelit, ale ten se beze stopy i s penězi ztratil.

Odpoledne 28.července přišli ubytovatelé připravit kvartýry pro 600 kyrysníků s právě takovým počtem koní. Opět velký strach. Jen byly příbytky nouzově připraveny, už za nimi přišel celý oddíl. byli to gardoví kyrysníci krále z magdeburského regimentu č. 7. Do každé sebemenší kůlny, i stodoly ve velmi špatném stavu přišli koně, vlastní dobytek tak musel udělat místo a opustit své stáje. Přirozeně, že i mužstvo muselo být krmeno a jejich zažívací orgány měly znamenité výkony. Velitel diktoval svému hospodskému panu Slukovi v hospodě "U města Prahy - Zur Stadt Prag" ve svém, jídelníčku mezi jiným také čerstvý salát. Na jeho odpověď, že

v celé vsi není žádný salát k mání, chtěl velitel hospodského zapíchnout, aby dal příklad, jak se s takovým rakouským psem jedná. Teprve, když přivolaný starosta potvrdil, že žádný salát v Rychnově není, změnil velitel svůj polední jídelníček. Tento den, jakož i následující (Petr a Pavel), to byly vůbec nejtěžší hodiny války a zůstaly každému v paměti.

Kyrysníci byli na svých vysokých koních, opanceřovaných zezadu i vpředu, impozantní národ. Dojem, který ale zanechávali, byl podstatně nepříznivější. Tak to bylo i s jejich potřebností ve válce s ohledem na jejich chování. Na cestu museli 29.června dostat 40 metráků ovsa, 12 metráků sena, 30 metráků slámy, 640 kusů chleba, 13 metráků masa, 50 liber soli, 5 mázů octa, 6 kbelíků 24 mázů kořalky a 2 libry pepře.

Mimo malých kontrol a utáboření měl Rychnov nyní klid. Poloha obce byla jeho štěstím, protože oddíly, které přicházely z Dlouhých Mostů šly Záskalím do Hodkovic. Oddíly, které přicházely od Jablonce se u Kokonína dělily a šly buď přes Kopaninu a Frýdštejn do Turnova nebo přes Šumburk do Železného Brodu. Rychnov, který je uprostřed těchto míst, byl méně navštěvován. Stejným dílem trpěl Kokonín, Dlouhé Mosty a Jeřmanice, byly stále trápené Hodkovice a Turnov.

Později byla Prušáky opět používána železnice, která byla znovu uvedena do provozu. Přece však Rychnov ztratil 26 krav, 4 koně a 4 vozy vedle všeho dalšího. Že muselo být poskytováno přístřeší se rozumí samo sebou.

Některý ze sedláků byl po dlouhé týdny se svým valachem pryč, některý se vrátil bez vozu i koně. Jednoho sedláka vedla ruka osudu do Jičína a zpět a zase tam. Když se vrátil a byl dotázán, kde vlastně byl, tak mohl jen odpovědět: "Daleko, velmi daleko, nikdy bych si nemyslel, že je svět tak velký". Jinému bylo zcela nepochopitelné kdo to množství, tak velké množství Prusů mohl stvořit, které všechny na své cestě viděl.

Pokud se týká chování Prusů všeobecně, tak jsme je poznávali jako docela dobré lidi, přestože rádi zabavovali. Měli spadeno hlavně na vejce, máslo, mléko a kávu a potom také na špek a salám. Mnoho jich podlehl choleře, na čemž měl vinu jejich absurdní způsob života. Jeden jedl dokonce, lisované kvasnice jako sýr. (Poznámka pisatele: Podle výpovědi očitých svědků se stala pro pekaře Antona Preisslera z č. 2 (Dorfbäcke) navýsost nepříjemná situace, když Prus zabavil kvasnice místo sýru. Prus potom měl strašné bolesti břicha a přivolaný lékař regimentu konstatoval otravu. Byly zkoušeny všechny možné prostředky, až nakonec přineslo Prusovi úlevu velké množství ricinového oleje. Přesto se však pekař dostal do ostrého výsledku, než celá záležitost našla vysvětlení. U nás používané lisované kvasnice jsou v Prusku neznámé, tam se používají tekuté.)

Při zabavování to probíhalo velmi rozdílně: někteří prosili o to, co chtěli mít, jiní to požadovali způsobem, kterému se říká rabování. Chvástání je jim vrozeno, o to více je litujeme, protože jsem se s jistotou domnívali, že byli u Kosmonos všichni potřeni. Výsledek však byl jiný. O zpáteční cestě se Rychnov nic nedověděl. Jen jednou přišlo 7 rekonvalescentů z různých nemocnic a hledali své regimenty. Už byli v Jičíně, Praze a Liberci a nakonec byli posláni do Jablonce. Ale tak, jak má ve světě mnoho dětí stejné jméno, tak i tady nebyl myšlen Jablonec nad Nisou, ale Jablonné u Kuřích Vod. Odtud šli se spřežením přes Hodkovice, Český Dub a Osečnou ke svým oddílům. To byli poslední Prusové, které jsme při tomto polním tažení viděli v Rychnově.

Tak zní zpráva o Rychnovu z kroniky války. Ještě některé výpisy z knihy Augustina Weisse by tu měly zaznít: "22.května 1806 byl velký mráz, takže zmrzly květy stromů. 16.června přišli první c.k. husaři knížete Lichtenštejnského do Rychnova. 10.června vyhlásilo Prusko Rakousku válku a 24.června přišli první prušští husaři kolem 2. hodiny odpoledne. 25.června byl proveden útok v Jílovém a ve Žďárku, 28.června útok u Jičina a Bakova, od 9 hodin ráno až do večera. 28.června projížděly první 2 pruské lokomotivy po železnici. 1.července byl pruský král v Liberci. 2.července projížděly Rychnovem vlaky se zraněnými. 3.července byla velká bitva u Hořic a Hradce Králového. 40 000 mužů padlo,denně projížděly Rychnovem 3 až 4 vlaky se zraněnými". Ještě je nutno poznamenat, že po ukončení války byly všechny škody, které Prusaři způsobili, komisí zaznamenány a všichni poškození byli státní pokladnou odškodněni.Rychnov obdržel částku 4 241 zlatých 94 krejcarů jako válečné odškodnění, jablonecký okres 62 557 zlatých a česká země 624 116 zlatých. V říjnu začala cholera a té, až do jejího odeznění v listopadu, podleho 17 osob.

V roce 1877 se konala v Berlíně konference evropských velmocí k potlačení povstání, která se stále opakovala v balkánských národech. Rakousko na této konferenci obdrželo mandát, aby v Bosně nastoupilo se zbraní. V té době německy řízeném se jeho němečtí ministři a poslanci bránili proti vtělení dalšího slavistického národnostního kmene do státního složení. V parlamentě musela být většina k přijetí této anekse. Protože však zástupci německého národa nehlasovali pro, hledal tehdejší ministerský předseda spojení mezi Poláky a Čechy, kteří také souhlasili s obsazením Bosny a Hercegoviny. Tímto dnem přestalo být Rakousko německy vedeným státem a neslo v sobě od té doby zrno rozpadu. Později byl v Bosně hozen kámen, který rozbil tisícileté panství. Tohoto polního tažení do Bosny se zúčastnilo mnoho rychnovských synů jako aktivní vojáci nebo záložáci. Jednomu z nich zůstala přezdívka "Bosniak" až do konce jeho života po tomto tažení. Byl to syn malíře Augustina Krause z č. 250.

Rakušani se při okupaci Bosny nedostali do styku se skutečnou armádou, ale s povstalcí nebo bojovníky za svobodu (Komitaši). Ti bránili svou vlast se zdánlivě obětavějším nadšením, ale činili to s nelidskou krutostí. Tam, kde se stáhli zpátky, zanechali po sobě otrávené studny a prameny, jakož i otrávené potraviny.. Malé vojenské oddíly, které se dostaly do rukou povstalců, byly příšerným způsobem, ustřížením nosu a uší, zohaveny.

Po skoro 2 letech urputných bojů se podařilo Rakousku "mít navrch". Milionovými částkami věnovanými na školy, silnice a stavby železnic udělalo z neklidného a bojechtivého bosenského národa, žijícího v horách, národ, který byl tělem i duší oddán rakouskému císařství.

O dřívějším i pozdějším způsobu verbování mladých mužů na vojnu píše Schwarzecker: "Po nástupu lepších právních předpisů a právní povinnosti odvodu museli mladí muži do Mladé Boleslavi k odvodu. Tam byli odvedeni soudními pomocníky. Když mladíci cestou mezi sebou žertovali, tak za nimi jdoucí malý a slabý soudní pomocník vždycky říkával: "Hoši, nedělejte mi žádné nepřístojnosti" a hrozil jim přitom svou velkou holí."

V této době, když už byla právně zavedena povinnost odvodu, mohl se odvedený rekrut, pokud byl jehotec majetný, vykoupit z vojenské služby za 600 zlatých. Také bylo dovoleno, aby za odvedence nastoupil zástupce, který byl schopen vykonávat vojenskou službu. Bylo dost chudých ubožáků, kteří za 200 až 300 zlatých prodali své mládí a za bohaté sloužili 12 až 18 let jako vojáci. Mezi zástupci se však také našli podvodníci, kteří přijali peníze a zmizeli, aniž by se dostavili ke komisi nebo narukovali.

Tak se vypráví o jednom případě, že jistý Krause ze Svatého Kříže dostal od jednoho sedláka z Košova (byl to asi Hanspoul) 300 zlatých a balík potravin, aby za jeho druhorozeného syna šel k odvodu. Zároveň si vzal Krause také od hospodského ve "Fichteschänke" (dnešní Grenzschanke - Hraniční výčep) 200 zlatých, aby také za syna tohoto narukoval.

Sedlák z Košova, který provozoval velké povoznictví, byl v den před odvodem v Mladé Boleslavi, aby koupil na tamějším jarmarku koně. Vzal sebou na svůj vůz rychnovské rekruty do Mladé Boleslavi, mezi nimi také Krause pro jistotu, že se dostaví k odvodu. V tlačnici jarmarku ale Krause náhle zmizel a už se nenašel. Po delší době se objevil s kolotočem na rychnovské pouti, která tenkrát byla ještě na místě u kostela. Rychle však utekl, když viděl, že ho rychnovské obyvatelstvo poznalo. Několik let později byl Krause se svými bratry v loupežnické bandě Steidlera a tak se opět připomenul Rychnovu a celému okolí ke škodě. Obšírně vyprávět o této loupežnické bandě bude pisatel podle ústních vyprávění současníků ještě v jedné z dalších kapitol.

V dřívějších dobách, když byly obce ještě pod jařmem vrchnosti, byli prvorození synové osvobozeni od vojenské služby. Po revolučním roce 1848 byly změny v odvodním řádu. Rekruti

byli sdružováni okresním svazem a chodili z každé obce v určený den do okresního města k odvodu. V době představitele obce Františka Ullricha z č. 80 (Schenkfranz) začal v obci zvyk, podle kterého každému odvedenému rekrutovi vyplatili z obecní pokladny zlaták k nákupu vojenské čepice. Před koncem století přišel však zákon, podle kterého se nařizovalo, že mladí obránci vlasti směli nosit vojenské čepice pouze 3 dny po odvozech a 3 dny před narukováním. Mladíci se totiž ve svých modrých čepicích často vydávali za staré válečníky, přičemž docházelo často ke krvavým rvačkám.

Ke konci 19. století byla v rakouských zemích zavedení státní vojenská taxa, podle které každý neschopný vojenské služby musel podle svého majetku odevzdávat vojenský poplatek, ročně ve výši až 1000 zlatých. Tyto obnosy měly sloužit k založení fondu na podporu rodin vojáků, kteří narukovali do polního tažení. Tento fond však ve skutečnosti rodiny nikdy neobdržely, protože obnosy sloužily jen k podpoře rodin vyšších důstojníků. Tak jako ve válkách v novější době, tak bylo i v dřívějších dobách na válečných polích mnoho vojáků zmrzačeno. Střely z dřívějších olověných kulí v daleko větší míře roztržily kosti než dnešní ocelové. Následkem toho byl u válečníků velký počet amputací.

Invalidi, vracející se v dřívějších dobách z války, kromě veteránů Radeckého, nedostali žádný důchod nebo podporu. V příznivějších případech dostali těžcí invalidé licenci na provozování flašinetu, který jim musela obstarat jejich domovská obec. Tím si potom směli vyprošovat svůj chleba od dveří ke dveřím u dobrých lidí. Ve zvláštních vyjimečných případech byl některým invalidům povolen provoz trafiky jako odškodnění za končetiny, které ve válce ztratili. Až do doby bosenského válečného tažení v r. 1877 neobdržely rodiny záložníků, kteří narukovali do války, žádnou podporu ze státních prostředků. Teprve na základě interpelace zástupců v parlamentu dostaly rodiny, kterým vojáci narukovali do Bosny, vyplaceny příspěvky.

To byl důvod k tomu, že se někteří svobodní rezervisté nechali oddat se svými nevěstami, aby tak mladým ženám zajistili podporu.

V této kapitole je snad obsaženo vše, co je pisateli známo o válkách, odvozech a vojenském životě za starých dob až ke konci 19. století v Rychnově. Z dobrodružného chytání mladých mužů k vojenské službě a pozdější daleké cestě k odvodu do Mladé Boleslavi, jakož i o dlouhé době služby, která trvala až 18 let. Z toho všeho, díky novému pořádku, nic nezbylo. Dnes jdou rekruti do okresního města, vzdáleného jen hodinu cesty, k odvodu a slouží 8 týdnů jako náhradní rezervisti, 14 měsíců v domobraně a jako aktivní vojsko 3 roky. Rakousko od dob polního tažení do Bosny v letech 1877 až 1878 žilo do konce století se svými sousedy v míru, a tak chceme doufat, že i v budoucnosti anděl míru bude opatrovat náš německý národ a náš domov Rychnov.

Od pravěku lidstva byly boje a války mezi národy a tak to skoro dělá dojem, že války jsou jako bouřky a zemětřesení od přírody a tak budou i přes veškerá spolenectví národů až do konce lidstva.

Způsob spolkového života

Malé možnosti výdělků při předení a tkaní a následkem toho vždy se vracející období hladu, nedaly možnost, aby v dávných dobách vznikla v Rychnově spolková činnost. Také nedostatečné školní a duchovní vzdělání širokých vrstev obyvatelstva nedalo vzniknout společenským základům.

Ochotnický spolek

Teprve výroba doziček a z ní vzniklá olejomalba přinesl lepší výdělky. Také vyšší duchovní vzdělání dalo základ spolků. Jako první spolek, který usiloval o vyšší cíle, byl v revolučním roce 1848 založen ochotnický divadelní spolek. Základ k tomu dali uměnímilovní malíři a hlavně zakladatel olejomalby Ignác Müller z č. 198 (Müller Naz).

V naší domovské obci Rychnov se už koncem 19. století ukázala mezi výrobci doz touha po divadelní činnosti, ať už to byly pašijové hry nebo předvedení "Utrpení Krista". To si nacvičovali začínající divadelní umělci v místnostech manufaktury. Primitivní jeviště a stejně takovou garderobu, včetně veškerého vybavení si vezli umělci na ruční káře sebou v postním čase do Železného Brodu, Semil, Turnova a Českého Dubu, aby tam předvedli obyvatelstvu pašijové hry. Z nedostatku dnešního úpletového oblečení hráli muži s nahatýma nohama i do půl těla oblečení, ale to svatosti děje nic neubrало. Jednou došlo v Českém Dubu k senzační události. "Housegust", který při ukřižování hrál lotra, byl po celém těle hustě zarostlý černými chlupy. Když byl vytahován na kříž, zazněl z tmavého hlediště hlas: "Ježíši, tady věš! vedle Krista medvěda". Mezi diváky se zvedla vlna smíchu, s pobožností byl konec a musela padnout opona. "Housegust" už nesměl sebou hrát. S velkými zásobami potravin a také s cinkajícími mincemi se hráči vraceli ze svých zájezdů domů.

První divadelní představení měl nově založený ochotnický spolek v době adventu roku 1848 v sále "U zlatého slunce" (starý sál). Mladí divadelní umělci si dali hned z počátku velký úkol, když jako své první představení předvedli obtížnou hru "Syn divočiny". Na primitivním divadelním jevišti měli místo kulis jen paravány, místo vzteklého vlka vycpanou ovčí kožešinu, která se na šňůře tahala po jevišti. To byl začátek hry. Mezi diváky bylo množství lidí, kteří v životě žádné divadelní představení ještě neviděli, a tak si nemohli udělat představu o dramatickém obsahu hry. Hned po prvních slovech v prvním výstupu se mezi diváky zvedla vlna

potlesku a dupání nohama, které znemožňovalo pokračovat v představení. Tak před oponu předstoupil ředitel Ignác Müller a požádal obecnost, aby sledovalo soustředěně hru a se svým potleskem počkalo až na konec představení, kdy mohou o to víc tleskat. Po těchto slovech se obecnost chovala tiše jako myšky a představení mohlo pokračovat až do konce. Potom vypukl náležitý aplaus, tleskalo se a dupalo nohama a nadšeně volalo. Řezník Augustin Peukert (Bindtflischer nebo Rutweste - Červená vesta) volal nadšeně z řad obecnosti na jeviště: "Udělejte to ještě jednou, my počkáme, bylo to moc pěkné".

Pyšný na svůj první úspěch a dobrý zdar a také první výnos 6 zlatých, hrál ochotnický spolek v budoucnosti skoro každoročně v dobách postních a adventních své hry, národní hry a veselohry. Z výnosů věnoval spolek skoro vždycky větší částky na školu nebo pro obecní chudé. V tehdejší době nebyla v Rychnově žádná jiná možnost zábavy než divadlo, a tak obyvatelstvo se už vždy těšilo od jedné doby her na druhou. Jen velmi zřídka přišli kočovné grupy do výčepu nebo do starého sálu. Dnešní velké sály jako Michel, Město Praha nebo Spolková hala tenkrát ještě nebyly. Také počet obyvatelstva byl nižší, a tak byly malé místnosti při divadelních představeních vždy přeplněny.

Pěvecký spolek "Liederkranz" - (Věvec písní)

Jako druhý spolek v Rychnově byl v roce 1849 založen pěvecký spolek "Liederkranz". Rovněž ten založili umělecky ladění malíři. Ale trvalo to 3 roky, než c.k. místodržitelství v Praze povolilo statut spolku. Vláda viděla v zakládání spolků v tehdejší době možnost povstaleckých myšlenek, a tak musely spolkové řády být 3x měněny, než byly nadřízenými povoleny. Také bylo spolku zakázáno mít veřejná vystoupení bez schválení. Teprve po 3 letech toužebného čekání přišlo v roce 1853, krátce před Novým rokem, povolení, a tak mohl pěvecký spolek veřejně provozovat svoji činnost.

Už o 14 dnů později byla od domu k domu rozdávána tištěná pozvání na první pěvecký koncert. 10 krejcarů bylo vstupné a i tak byla v den představení malá místnost hospody u "Katelliesen" (dnešní Spolková hala) přeplněna a mnoho diváků stálo i přes zimní mráz před okny, aby naslouchalo zpěvu. Brusič (Franz Sedlak) nechal podávat velký hrnec horké kávy, aby se venku stojící posluchači zahřáli.

V obou spolcích, které malíři založili, se rozvinul veselý a družný život. Touha malířů po vědění a vzdělání nám přinášela mnoho dobrého. Z obyvatelstva, které do nynějška bylo velmi pověřivé a nevzdělané se stal poučenější národ. V roce 1856 se po několik dnů objevila na nebi kometa a jistý taškář předpovídal v určitý den zánik světa. Tomu, tehdy ještě pověřivé obyvatelstvo, věřilo. Poučenější ochotníci a zpěváci společně uspořádali v předvečer určeného

dne "U Katelliesen" rozlučkový večer, kde bylo až příliš hlučno. Maschkebäcker z č. 41, který byl známý svým koktáním, nyní promluvil v podroušeném stavu: "Když nebude zánik světa, tak zítra polezu po čtyřech na ranní mši". Fabrikant Franz Hofrichter z č. 184 ho vzal za slovo a vsadil se s ním o kbelík piva. Noc přešla a svět se nehnul z místa, zůstal sát. Přítomní hosté i se svými ženami, byli zvědaví, jak dopadne sázka a zůstali až do rána v pohodě u Katelliese sedět. K ránu nechal brusič uvařit pro ženy kávu a přinesl ze své pekárny celý koš čerstvých loupáčků, čímž byl ihned za svůj šlechetný čin spolkem přijat za čestného člena. Konečně začal den a zvon zval pobožné k ranní mši do kostela. Maschkebäcker (Maschke pekař) dodržel slovo. Při zaznění zvonu se vrhnul na zem a po mokré a bahnitě zemi lezl po rukách a nohách až ke kostelu, následován hosty a celou skupinou zvědavců. Maschkebäcker ale svým lezením "došel" jen k soše Svatého Jana u starého hřbitova, kde se setkal se svojí ženou, která šla také na ranní mši. Ta hned zvedla svého muže na nohy. Maschkebäcker tak bral svoji sázku za prohranou a vrátil se zpátky, následován skupinou svého doprovodu, ke Katelliesen, kde byl prohraný kbelík piva až do poslední kapky vyprázdněn.

Mnoho takových hrdinných kousků z této doby by se dalo ještě vyprávět. První dva spolky, ochotnický a pěvecký, měly mezi obyvatelstvem větší uznání než v dnešní době, která už je spolkovým životem zasycena.

Spolek veteránů

V roce 1859 přišel z Liberce do Rychnova Dr. František Möller jako první praktický lékař a vedle svého povolání byl také přítelem družného spolkového života. Sám býval vojákem, a tak jeho snaha šela k tomu, aby kolem sebe do spolku shromáždil vysloužilé vojáky a invalidy. Bylo jeho zásluhou, že se v roce 1864 založil vojenský veteránský spolek. Ve starém výčepu měli svoje sídlo a scházeli se čtvrtletně, aby si porozprávěli o záležitostech spolku a zaplatili příspěvek 25 kr. Uniformou byl původně černý smokingový oblek s cylindrem. Po 3 letech byly cylindry vyměněny za důstojnické čapky a černé obleky nahrazeny halenami. Rychnovský veteránský spolek byl první v celém širokém okolí, a tak se k nim přidávali vysloužilí vojáci z Rádla, Dalešic, Pulečného, Klíčnova a Kopaniny. Tito veteráni zaujímali mezi rychnovským obyvatelstvem první místo a národ vzhlížel s uctivostí a respektem na řady statných veteránů, když při císařových narozeninách nebo při jiných slavnostních příležitostech pochodovali na čele spolků. Většina jich na hrudi měla válečná vyznamenání a medaile, které si vysloužili při italských nebo schleswig-holštýnských polních taženích a v pruských válkách.

V roce 1872 se rádelští odpojili od rychnovských a založili vlastní spolek, kterému následovali také veteráni se založením spolku v Pulečném s Dalešickými a Klíčnov s Kopaninskými.

Tělocvičný spolek

Dr. František Möller se také staral o zdatnost a řádná tělesná cvičení mládeže, a proto dal podnět k založení tělocvičného spolku. Vznikl krátce po založení veteránského spolku.

Jeho mluvčím byl dr. Möller a hlavní sídlo spolku bylo u Katelliesen (Spolková hala). Členové se skládali ponejvíc z malířů. Hřiště bylo na louce mezi starým sálem a brusírnou Franze Sedlaka. K upřesnění názvu "brusírna" budiž vysvětleno, že budova byla postavena jako brusírna skla, když se výroba ukázala jako nerentabilní, byla Franzem Sedlakem přebudována na mlýn. Za příznivého počasí v letních měsících se každodenně cvičilo a zpívalo na pěkném a bezprašném hřišti. Nádoba s pitím "Trinkhorn" přitom šla od úst k ústům a družná pospolitost trvala často až do pozdních nočních hodin. V zimních měsících se tělocvičné večery odehrávaly v sále hospody "Spolková hala".

Veteránský spolek se od svého založení snažil o získání praporu jako symbolu pospolitosti. Pěvecký spolek, jako nejstarší, chtěl získat prvenství nad veterány, a nechal proto vysvětit první prapor v Rychnově. Stalo se tak 10. září 1865. O několik týdnů později, ještě ve stejném roce, se konalo vysvěcení veteránského praporu.

Tato svěcení se stala pro Rychnov skutečnými německými lidovými slavnostmi a obyvatelstvo se jich zúčastnilo tělem i duší. V předvečer slavnostního dne se konaly slavnostně vyzdobenou obcí pochodňové průvody s hudbou. Všechny domy byly vyzdobeny jedlovými nebo dubovými věnci nebo ozdobeny květinami. Ve všech oknech i u těch nejchudších lidí, byly při přechodu průvodu rozsvíceny svíčky. Majetnější lidé vyzdobili svá okna barevnými transparenty nebo zapalovali pochodně.

Vysvěcení praporu se zúčastnilo všechno obyvatelstvo a dívalo se na tuto slavnost jako na vlastní. Skoro všechny domy, i těch nejchudších lidí, se honosily výzdobou a prapory. Dr. Möller psal o vysvěcení praporu pěveckého spolku: "Při pohledu z návrší vypadala obec Rychnov jako celé moře praporů".

Kovář Ullman z č. 53, před jehož domem pochodoval slavnostní průvod, udělal přes cestu triumfální oblouk a na něm vyjádřil své národnostní citění tímto nápisem: "Kdo dnes nezpívá německou notu, toho nacpu do starého šrotu".

Osevní spolek - "Saatgänger-Verein"

Zakládání spolků v řemeslnických kruzích následovalo i zemědělství, když byl v roce 1869 založen zemědělský "Osevní spolek". Cíle tohoto spolku více odpovídaly církevním zájmům. Na Nanebevstoupení Ježíše Krista (Christi-Himmelfahrtstage) slavil Osevní spolek každoročně své

slavnosti. Už při svítání hřměly hmoždíře na znamení začátku slavnostního dne a po prvním výstřelu spustila kapela své pochody jako slavnostní pozdrav uším ještě spícího obyvatelstva.

Kolem 8. hodiny ranní se shromáždili členové spolku ve své klubové místnosti "U města Prahy" a po krátké bohoslužbě táhli pod svojí vlajkou přes pole ke Kokonínu, Pulečnému, Kopanině, Pelikovicím nebo k Rádlu s kapelou, která po celou dobu hrála duchovní písně.

K členům osevnického spolku v Rychnově patřili i zemědělci přilehlých obcí, jen Rádlo založilo později vlastní spolek. Až do dnešního dne zůstali členové osevnického spolku věrni svým tradicím a na svátek nanebevstoupení Ježíše Krista mají svůj průvod s hudbou a střelbou z hmoždířů.

Vzniklo v Rychnově více spolků v krátkém časovém období následkem vzkvétajícího průmyslu a vzdělanosti.

Spolek podpory malířům

V dřívějších časech ještě neexistovala nemocenská pojišťovna, a tak byli pracující v případě nemoci vystaveni hořké nouzi i se svojí rodinou. Aby se tomuto špatnému stavu odpomohlo, udělali si pokrokoví malíři plán, jak založit pro onemocnělé kolegy pojišťovací pokladnu. Tak vznikl v r. 1869 v Rychnově první takový spolek, a to spolek na podporu malířů. Jejich spolková místnost byla v restauraci Schöffel (U zeleného stromu) na náměstí, kde se ještě dnes nalézá.

Spolek pro další vzdělávání malířů

V začátcích rychnovské olejomalby nebyla ve městě odborná škola nebo jiný institut k odbornému vzdělávání mladých učňů tohoto uměleckého řemesla. Proto založili malíři v r. 1871 "Spolek pro další vzdělávání malířů". Klubovní místnost měli v "Schöffelově" restauraci na náměstí. Tento spolek má velkou zásluhu na tom, že Rychnov dostal od ministerstva v r. 1874 povolení ke zřízení odborné školy pro kreslení.

Hasiči

Aby se v pokročilé době snížila pravděpodobnost požárů, bylo 20.září 1875 v hospodě Josefa Schöffela č. 262 (dnešní Spolková hala) založeno dobrovolné hasičstvo.

Základní kámen k hasičstvu už předtím položil tělocvičný spolek. Hašení požárů bylo až do té doby velmi nedostatečné, bez školeného mužstva a s nedostačujícím nářadím. velká a těžká čtyřkolová hasičská stříkačka musela být dovezena až do samé blízkosti hašeného objektu, protože měla pouze krátkou, nepohyblivou stříkací rouru bez hadic. Protože neměla sací zařízení, musela se voda nosit až ke stříkačce a nalévat do nádržky. K tomu účelu se při požáru rozestavovali lidé vedle sebe v dlouhý řetěz až k nejbližšímu, často velmi vzdálenému vodnímu

zdroji. Prázdné kbelíky se podávaly od stříkačky z ruky do ruky k vodě a stejnou cestou se naplněné zase vracely zpět. V obci byly u jednotlivých domů připraveny žebříky a těžké háky. U každého čísla domu byl jeden z přístrojů: stříkačka, kbelík, hák nebo žebřík. Majitel domu měl povinnost mít při vypuknutí požáru přístroj připraven. Velké materiální škody vznikaly v dřívějších dobách také tím, že obzvláště zuřiví požárníci rozbíjeli při požárech v sousedních domech okna a demolovali kamna. Po založení požárního spolku se pořídila lehká pojízdná stříkačka, hadice a vůz s rekvizitami a u "Katelteich" se postavil dřevěný domek.

Jako první velitelé hasičů působili od roku 1875 do 1878 Josef Schöffel jako první, Eduard Seidel jako druhý. Od r. 1878 do 1885 Josef Ullrich jako první, Eduard Seidel jako druhý a Johann Massopust jako třetí. Od roku 1885 do 1889 Ernst Hofrichter, Franz Preissler a Wilhelm Preissler, od roku 1889 do 1890 U.F.Lang, Franz Hieke a Anton Hoffmann, od roku 1890 do 1892 U.F.Lang, Josef Schmidt a Anton Hoffmann, od roku 1892 do 1893 U.F.Lang, Josef Schmidt a Franz Preissler, od roku 1895 do 97 U.F.Lang, Josef Schmidt a August Dittrich, od roku 1897 do 1899 Vincenz Peukert? Josef Pilz a Josef Wenzel, od roku 1899 Anton Sense, Rudolf Ullrich a Karl Hillebrand jako velitelé. Nyní následuje výčet požárů v Rychnově, při kterých bylo hasičstvo v činnosti:

23.května 1879 požár papírny (první požár)

22.srpna požár hospody Josefa Schöffela č. 262 (dnešní Spolková hala)

18.června 1877 požár domu u Josefa Preisslera č. 304 v Košovech (Hanspoul, první požár)

24.ledna 1878 požár domu u Augustina Preisslera č. 300 v Košovech (Hanspoul, druhý požár)

26.ledna požár domu u vdovy Wallerové v Košovech

11.srpna požár domu Franze Müllera, č. 266 (Hosefriedel)

1. září požár hospody u Josefa Massopusta ve Svatém Kříži (Wistlich)

9. září požár u Augustina Preisslera, č. 204 v Košovech (Hanspoul, třetí požár)

8. června 1879 požár střechy u Adolfa Birnera, č. 224 (Herrgout - první požár)

26.října požár stodoly u Franze Hübnera č. 137

13.března 1880 požár domu u Antona Maschke č. 334

16.května požár v Plánském lese

21.července požár stodoly u Adolfa Straky na Dobré Vodě

10.října požár chléva a stodoly u Antona Kozoura (starý výčep - první požár)

14.listopadu 1880 požár stodoly u Augustina Preisslera, č. 301 (Hanspoul, čtvrtý požár)

14.června 1881 požár domu u Antona Lidnera, č. 296

5. srpna 1882 požár domu Antona Schöffela, č. 317 (Liske, první požár)

1. dubna 1883 požár výměnku u Josefa Seibotha, č. 154

28.října požár komína v továrně na dozy Franze Hofrichtera, č. 195
1. května 1884 požár domu a stodoly u Josefa Seibotha, č. 150
20.května požár domu u Adalberta Ullericha, č. 150
31.května požár domu u Antonia Pelzela, č. 223
18.srpna požár domu a stodoly u Franze Peukerta, č. 279
25.listopadu požár střechy u Antona Sammela, č. 223
28.března 1885 požár domu Antona Seibotha, č. 335
28.října požár domu u F. Dresslera, č. 365, Mohelka
25.října požár starého výčepu, č. 30 u Antonína Kozoura (druhý požár)
3. října 1886 požár domu u Paula Krause, č. 227 (hrad Franze Tounela)
22.února 1887 požár domu u Krauseho ve Svatém Kříži
29.dubna 1888 požár domu u Antona Preisslera č. 125
25.června požár domu u vdovy Pelzelové, č. 366
14.července 1880 požár domu u Franze Seibotha, č. 142 (Mühljörge)
27.října 1890 požár domu u Eduarda Appelta, č. 138 (Jonas)
5. srpna 1891 požár továrny Sauermann (papírna, druhý požár)
19.srpna požár u Franze Pietsche, č. 68
29.března 1892 požár komína u A. Hoffmanna, č. 119 (Kellnerwirtshaus - Kellnerova hospoda)
5. srpna požár stodoly u Ignáze Preisslera č. 301 v Košovech (Honspoul, pátý požár)
10.srpna požár továrny u Sauermann (papírna, třetí požár)
20.srpna požár chléva u Franze Pietsche, č. 68
6. září požár komína u Josefa Preisslera č. 1 (Hoření mlýn)
10.září požár v obecní cihelně (Schillerstrasse)
16.září požár domu u Josefa Sitte, č. 471, V Liščinách
22.listopadu požár domu u Wenzela Brosche, č. 367
22.ledna 1893 požár komína u Josefa Lindnera, č. 72 (Flurdls)
2. února požár domu a stodoly u Josefa Wallera, č. 255 (Papierwaller - papírový Waller)
2. června požár domu a Antonína Schöffela, č. 316 (Liske, druhý požár)
3. července požár domu u Franze Preisslera, č. 264 (Quitschalschmiede - kovář kvícal)
8. července požár kůlny u Josefa Hoffmanna, č. 82 (Neupauer)
10.července úder blesku a požár domu u H. Seibotha, č. 142
10.května 1894 požár domu u Barbary Preisslerové
8. srpna požár domu u Josefa Sitte, č. 471 (V Liščinách, druhý požár)
11.března 1895 požár domu u Franze Preisslera, č. 115 (Schuster-Franz - Franz-švec)

25.května požár domu u Franze Preisslera, č. 106
11.července požár domu u Marie Hoffmannové, č. 106
19.července požár domu u vdovy Hereinové, č. 236
5. září požár domu u Barbary Schöffelové, č. 221
22.září požár domu u Heinricha Maschke, č. 89
31.října požár hospody (U Švýcar-Na Švajcu - Zur Schweiz), č. 301 v Košovech, šestý požár)
24.listopadu 1895 požár stodoly Augusta Maschkeho, č. 23 a Antona Peukerta, č. 320
(Richterseffels a Milschers Augstins - rychtářův Josef)
24.listopadu požár chléva a stodoly u fary
6. ledna 1896 požár domu u Franze Langa, č. 62 (Fleischerliesen Franz)
21.března požár domu u Franze Appelta, č. 207
22.března požár domu u Leopolda Schmidta, č. 402
28.dubna požár kůlny u zednického mistra Augusta Ullericha
28.dubna požár kůlny u Josefa Ullricha, č. 437
15.května požár domu u Josefa Hofrichtera, č. 298
19.července požár střechy u Adolfa Birnera, č. 224 (druhý požár)
2. prosince požár domu u Franze Simma, č. 232 (Schneiders Tounels - Toník krejčího)
30.března 1897 požár domu u vdovy Holannové, č. 206 (Barg Vorber barvíř z kopce)
5. července požár domu u Josefa Preisslera č. 145
20. září požár hospody Franze Hübnera, č. 37 (starý sál)
6. ledna 1898 požár komory u Franze Preisslera, č. 264
9. ledna požár domů u Karla Wenzela, č. 170 a Franze Tokana,č. 370
26.ledna požár domu u Liebiga, č. 12 ve Svatém Kříži
30.června požár domu u Josefa Maschke, č. 174
22.srpna požár domu u Anny Jägerové, č. 305 a požár domu a stodoly u Antona Kosaka, č. 306
v Košovech
8. září požár domu u Karoliny Huschekové, č. 7 (Schamelhäusel oder Damfschiff - parník)
25.září požár domu u Josefa Preisslera, č. 283 (Honspoul, sedmý požár)
17.března 1899 požár domu a stodoly u Sitte, Dobrá Voda (třetí požár)
15.dubna požár domu u Franze Maschkeho, č. 378
16.května požár u paní Keilové na Dobré Vodě
24. a 25.května požár stodoly u paní Keil na Dobré Vodě
17.září požár domu u Karla Hofrichtera, č. 282 v Zálesí
27.září požár domu u Eduarda Reckziegela na Dobré Vodě

- 1. listopadu požár v márnici č. 43
- 6. listopadu požár v sále a ve stodole v hospodě "U města Prahy"
- 12. listopadu požár v lesnické hospodě Antona Maschkeho, č. 398 (Blaneförschter)
- 5. prosince požár komína u Antona Preisslera č. 100 (Doftbäcken-Doft pekaře)
- 8. prosince požár komína u Franze Rösslera č. 19
- 19. dubna 1900 požár hospody "Zur Morgensonne - U ranního slunce"
- 27. května požár domu u Seibotha na Dobré Vodě
- 1. června požár domu u Josefa Stejskala č. 360 na Dobré Vodě
- 17. července požár chléva u Josefa Preisslera č. 283 v Zálesí
- 20. srpna požár domu u Antona Simma
- 27. srpna požár hospody "U města Prahy" č. 70
- 9. září požár v (rašelinových lázních) Moorbadu
- 17. září požár stodoly u Antona Preisslera č. 34 (Honsoudel).

Podle tohoto seznamu se rychnovští hasiči od svého založení v roce 1874 až do konce roku 1900 zúčastnili 98 místních požárů a vyjeli k 37 požárům mimo obec, které tu nejsou zaznamenány.

Tak projevovali svou aktivitu k překonání požáru a k ochraně sousedních budov.

Bylo nakoupeno mnoho nových věcí, provedla se mnohá vylepšení a byla také založena pokladna pro případ smrti nějakého člena.

V mezidobí do založení dalšího spolku včlenil pěvecký spolek "Liederkranz" do řad svého mužského sboru v r. 1877 také ženský sbor.

Spolek všeobecné podpory v nemoci

Způsob nemocenské pokladny v dnešním smyslu slova v tehdejší době ještě nebyl a tak pracující v době nemoci neměli žádnou podporu ani nárok na lékařskou péči a léky, čímž se rodiny nemocných dostávaly často do nouze.

Aby se tomuto odpomohlo, aby nemocní dostali alespoň nějakou peněžitou podporu, rozhodlo se v r. 1880 několik čilých mužů založit spolek, kde se měsíčně platily malé částky ke vzájemné pomoci v případech nemoci svých členů. Tak se v roce 1880 založil spolek "Všeobecné podpory v nemoci v Rychnově", který měl svoji místnost v hospodě "U zlaté hvězdy".

V prvních letech svého trvání pořádal mladý spolek každoročně o masopustu velký masopustní průvod obcí se 30 až 40 přestrojenými muži a kapelou. V domech se vybíraly dary, které byly čím dál větším přínosem pro pokladnu spolku.

Také o posvícení byly každoročně požádány boje kohoutů, rytířů nebo jiné obveselení k dobru pokladny spolku a ještě dnes organizuje "všeobecně" posvícenská veselí různého druhu.

Spolková místnost je ještě "U zlaté hvězdy" jen přešla z majetku Franze Pietsche do majetku rodiny Michel.

Spolek německé školy

S přibývajícím počtem českých pracovníků v různých řemeslech do naší německy mluvící oblasti narůstala potřeba národní ochrany. Snahou učitelstva a uznalého obyvatelstva se podařilo v Rychnově shromáždit řadu národních bojovníků za německou kulturu v severních Čechách. Tak se v r. 1881 založila místní skupina "Spolku německé školy".

Důvod založení "Spolku německé školy" byl v tom, aby se v ohrožené oblasti německé mluvy zřídily německé školy a stávající, aby byly podporovány finančními prostředky. Úkolem místních spolků bylo získávat finanční prostředky na udržení německého školství v ohrožených oblastech členskými příspěvky, sbírkami a pořádáním různých akcí.

Místní skupina v Rychnově přispěla divadelními představeními, uspořádáním koncertů a sbírkami k posílení pokladny.

Po převratu byl "Spolek německé školy" převzat německým kulturním svazem, ale cíle zůstávají stejné.

V roce 1883 založil tělocvičný spolek pěvecké sdružení. Důvod byl v tom, že pěvecký spolek "Liederkranz" sloužil převážně malířům. Mladí z ostatních průmyslových odvětví, kteří měli zájem o zpěv, měli vlastně přístup do "Liederkranz" uzavřen, ale přece jen chtěli tuto činnost někde uskutečňovat. protože většina jich byla z tělocvičného spolku, tak došlo ke zřízení pěveckého sdružení uvnitř spolku. Sdružení si koupilo vlastní klavír a hospoda, často navštěvovaná členy tělovýchovného spolku, tak měla postaráno o návštěvnost.

Oba spolky, tělovýchovný a "Liederkranz" měly svoje místnosti ve "Spolkové hale". Už po krátkém čase však došlo k rozbrojím mezi členy vedení obou spolků. Pěvecké sdružení odešlo i se svým klavírem ze "Spolkové haly" a za čas se rozpadlo samo od sebe. Ale zpěvnost tělocvičného spolku nedošla klidu a po několika málo letech došlo opět k založení pěveckého spolku v Rychnově.

Spolek německé mateřské školky

V roce 1891 se našli v Rychnově uznalí muži a ženy, kteří se starali o blaho dětí předškolního věku, hlavně o děti z řad dělníků. Mnoho žen a matek bylo zaměstnáno řemeslnou prací v průmyslu skla, olejomalbě a pasířství, a tak nemohly dát svým dětem nutnou péči a dohled. Z tohoto důvodu se ukázala nutnost založit ústav péče o tyto malé německé děti v denních hodinách. To dalo vznik německé mateřské školce ve shora uvedeném roce.

Místnost k umístění mateřské školky se našla v národní škole, kde se nachází ještě dnes. Vyškolená pečovatelka se stará o děti v dopoledních i odpoledních hodinách, zabavuje je různými hrami a učí je drobným pracem pozvedajících ducha. Jejich matky se mohou věnovat domácím a řemeslným pracem. V letních měsících si hraje pečovatelka s dětmi v zahradě národní školy nebo s nimi chodí na procházky po bližším okolí.

Spořitelní a záložní spolek

Ušetřené peníze obyvatelstva Rychnova patří k prospěchu a blahu obce do místního opatrování. Pod tímto heslem byl v roce 1892 v Rychnově zřízen "Spořitelní a záložní spolek". Správní místnosti se ze začátku nacházely v nově vystavěném domě pana Josefa Maschka v č. 468 ve Školní a Vysoké ulici. Prvním účetním a pokladním byl učitel národní školy Josef Červinka. Dobrým chodem obchodu ve všech odvětvích průmyslu v této době a také smyslem pro spořivost našich občanů se v obci došlo k významnému finančnímu výnosu. Ten až do doby zřízení místního finančního ústavu byl dáván do spořitelen v Hodkovicích, v Jablonci, Liberci a ve Frýdlantu, čímž lidé měli často dalekou cestu spojenou se ztrátou času.

"Spořitelní a záložní spolek" se brzo těšil velké oblibě a důvěře se strany obyvatelstva a mohl už v prvním roce svého trvání zaznamenat významný obrát peněz. V humánním smyslu věnoval spolek každoročně ze svých zisků větší obnosy pro péči o chudé a další dobročinné účely.

Pěvecký spolek "Pěvecký domov - svornost".

I když v našem zpěvném Rychnově už působí jeden pěvecký spolek k prospěchu obce, tak byl ještě v r. 1892 založen další pěvecký spolek a byl to "Pěvecký domov - svornost", který svoji spolkovou místnost měl v hospodě "U města Prahy".

Je nutné popsat trochu blíže vznik tohoto spolku. Ve stávajícím pěveckém spolku "Liederkrantz" měli vedení spolku v rukách hlavně malíři a jen zřídka tam byli lidé, kteří nenáleželi malířskému stavu. Malíř Anton Wenzel razil větu: "Pěvecký spolek patří malířům". Touto nesnášenlivostí vůči ostatním pěvcům bylo tělocvičným spolkem v r. 1883 založeno pěvecké sdružení, které se po několik let těšilo oblibě mezi členy tělovýchovného spolku, jakož i mezi ostatním obyvatelstvem.

Po každotýdenních tělocvičných večerech se uskutečňovaly veselé a družné večery se zpěvem. Čas od času se tak našly oblíbené hospody pro členy spolku a tím byly čím dál víc navštěvovány. Zpěváci, kteří dostali v tělocvičném spolku dobré vzdělání a kteří vlastnili klavír, se stali pro pěvecký spolek nepohodlnou konkurencí. Proto dochází k rozbrojím mezi dvěma národními

spolky. V pěveckém sdružení se také našly horké hlavy a tak následkem těchto nesrovnalostí bylo zrušení pěveckého tělocvičného spolku.

Pěvecký duch a touha po této činnosti však byla už dosti hluboko zakořeněna v členech tělocvičného spolku, takže pro malíře, který se dožadoval vyšších cílů, Eduarda Tischera, cvičence a člena pěveckého sdružení "Liederkrantz", bylo jednoduchou záležitostí, aby v tomto nejednotném kruhu tělocvičně pěveckém založil druhý německý spolek "Sängerheim-Eintracht" - Pěvecký domov-svornost.

Už tenkrát, jakož i ještě dnes, je založení tohoto spolku připisováno různými stranami tvrdošijnosti a nesnášenlivosti malířů. Toto tvrzení je ale zčásti nepravdivé, protože většina zakladatelů "Pěveckého domova-svornost" náležela rovněž k malířskému stavu a zároveň byli i členy pěveckého spolku "Liederkrantz". Hlavně však toto založení bylo dílem již výše uvedeného malíře Eduarda Tischera, který koketoval se celoněmeckými "Schönerovci", potom s křesťansko-sociální stranou a konečně od antisemitistického agitátora přešel k marxismu. Eduard Tischer byl prvním předsedou "Pěveckého domova-svornost".

V pozdější době byl učiněn pokus ze strany "Liederkrantz" o spojení obou spolků, ztroskotal však na nesouhlasu "Pěveckého domova-svornost".

Oba pěvecké spolky působily při církevních oslavách nebo jiných příležitostech společně, ale skutečná svornost scházela a docházelo často k nesrovnalostem mezi oběma spolky.

Rychnov je dost velký a má také dostatek pěvců, takže tu mohou působit 2 spolky k radosti a pobavení našeho obyvatelstva současně, pokud budou vedle sebe tvořit ve vzájemné úctě a míru.

Svaz Němců v Čechách

V roce 1895 byl v Rychnově založen místní oddíl Svazu Němců v Čechách. Tento svaz byl postaven na myšlence sdružení všech německy cítících národnostních občanů České země na obranu proti stále narůstajícímu počtu Čechů v německy mluvících oblastech. Tím aby se pevně udržela hranice německy mluvícího obyvatelstva a získalo se tak ke společné práci na obranu jazyka.

Finanční prostředky se získávaly z příspěvků a sbírkami různých druhů. Místní skupiny pořádaly měsíčně svazové večery a každoročně se pořádá v jednom německém městě svazový sněm. Velké a krásné věci udělal svaz Němců v Čechách v uplynulých letech v tomto duchu, leccos, mohlo být udrženo a získáno na ohrožených místech.

Velmi záslužně se jeví také práce ženské a dívčí skupiny v Rychnově, která se stará o školní mládež a ve studeném ročním období v kuchyni národní školy v poledne vaří a rozděljuje

polévku. Peněžní prostředky pro tuto dobročinnou činnost jsou získávány z prostředků místní skupiny.

"Tannengrün - Zelené jedle"

V roce 1899 byla založena společnost pod jménem "Tannengrün-Zelené jedle" v hospodě pana Edmunda Hofrichtra (Höllepedel). Z této společnosti se zrodil dnešní spolek "Tannengrün", který se hlavně zabýval dobrou muzikou. Spolková místnost se nachází v hospodě pana Eduarda Steckera v Nádražní ulici. Každoročně na svátek Božího těla pořádá "Tannengrün" v Schöffelové zahradě na náměstí koncert se zábavami pro děti a na den Tří králů zábavu s hudbou. Spolek působí k všeobecnému blahu při různých příležitostech, např. na svátek matek, Všech svatých a dalších a dává při nich k dispozici hudbu bez nároku na odměnu.

Tělocvičný spolek pracujících

V roce 1899 byl na mezinárodních základech založen v Rychnově a okolí tělocvičný a sportovní spolek pracujících. Spolková místnost se nachází v hospodě "U zlaté hvězdy".

Spolek si ponechal svou místnost i v pozdější době, tam také vykonával svoji tělocvičnou činnost.

Ženský spolek "Konvalinka - Maiglöckchen"

Jako poslední byl v minulém století, v roce 1900, založen ženský spolek "Konvalinka - Maiglöckchen". Původně bylo cílem tohoto spolku setkávat se a společně se radovat. Teprve později přešel spolek k úkolu vzájemně si pomáhat v případech nouze a nemoci. Tak se také změnil název na "První ženský spolek na podporování a spolčování". Jsou placeny měsíční příspěvky a při onemocnění jsou vypláceny týdenní podpory.

Mimo těchto uvedených, od úřadů povolených spolků, jsou ještě v Rychnově některé nehlášené stolní společnosti a kluby.

Muži ve vedení spolků dělají své úřady jako čestnou funkci bez nároku na odměnu. V období 5 nebo 10 let mají spolky slavnosti svého založení nebo oslavy jubileí, kterých se zúčastňují všechny ostatní spolky, jakož i všechno obyvatelstvo z dalekého okolí, a které jsou pro pořádající spolky také dobrým finančním přínosem.

Na konci roku 1900 jsou v Rychnově následující spolky:

1. Divadelní ochotnický spolek
2. Pěvecký spolek "Liederkranz"
3. Spolek veteránů

4. Německý tělocvičný spolek
5. Osevní spolek
6. Spolek pro podporu malířů
7. Spolek pro další vzdělávání malířů
8. Dobrovolní hasiči
9. Spolek všeobecné podpory v nemoci
10. Německý školní spolek
11. Spolek pro mateřskou školku
12. Spolek na spoření a záložnu
13. Pěvecký spolek "Sängerheim-Eintracht - Pěvecký domov-svornost"
14. Spolek Němců v Čechách
15. "Zelená jedle - Tannengrün"
16. Tělocvičný a sportovní spolek pracujících
17. Ženský spolek "Konvalinka - Maiglöckchen"

Podloudnictví a pašeráctví v dřívějších dobách

Bylo asi dříve zákonem nouze, že otcové rodin, kde bylo hodně dětí, hledali možnost výdělků k zajištění života rodin i v činnostech, které byly v rozporu se zákonem.

Jako nebezpečné, ale přece jen výnosné bylo jistě pašování a podloudnictví. Za bílozelenými hraničními kameny bylo ledacos, co se mohlo přinést a Rychnovu chybělo, když byl odříznut od velkého provozu. Také mnoho věcí bylo za hranicemi značně levnějších.

Z toho měli užitek muži, kteří byli srdatí a podnikaví. Na nebezpečných tajných stezkách přinášeli přes hranice zboží jako kávu, tabák, doutníky, sůl, hodiny, léky, hedvábí a další věci, aby je v místě prodávali obchodníkům nebo na vlastní pěst s větším výdělkem.

Významným obchodníkem pašovaného zboží byl podle údajů starých lidí obchodník s přízi a solí Lang z č. 28 (Kaschelchristel). Lang dával svým najatým pašerákům svoji přízi, dozy a české granáty sebou přes hranice, to tam bylo dobře placeno. Také však musel svým lidem svěřovat větší peněžní obnosy ve stříbře, aby tam zase mohli nakupovat zboží. Také se stalo, že se dostal do rukou podvodníkům, kteří si od něho vzali zboží a peníze a už se neukázali. Často se také stávalo, že nezkušení pašeráci přišli o své zboží a Lang měl potom škodu. Jistý Maschke z Dolní Vsi byl při útěku postřelen hraničáři a stal se tak neschopným další práce. Aby Lang zamezil soudnímu jednání, musel tomu muži vyplatit sumu peněz a po celý život ho zaopatřovat. Také košovský sedlák a povozník Preissler (Hanspoul) údajně provozoval pašeráctví ve velkém při svých dlouhých jízdách začátkem minulého století. Nechal zboží přinést tajně přes hranice,

zatímco s prázdným vozem jel kolem celního domku a pašované zboží si potom převzal na smluveném bezpečném místě. Tak prodával celé fůry soli a koření v Praze a v dalších českých městech.

Pole vyprávění starého majitele domu č. 27 Johannese Hübnera (Kasparn Hans) měli být známými pašeráky také bratři Krausovi ze Svatého Kříže, kteří na svých pašeráckých cestách necouvali před žádným násilím.

Protože byli vyzbrojeni střelnými zbraněmi, nelekali se ani přestřelek s finančníky. Švagr bratrů Krausových, majitel domu č. 243, Matzig, prováděl pašeráctví jako živnost kolem roku 1850. Jeho potomci byli mezi obyvatelstvem známí pod jménem "Pascherkinder - pašerácké děti". Mnoho občanů si jistě ještě pamatuje na vdovu Helenu Langovou z č. 379, která byla známá pod jménem "Pascherlejne - Pašerácká Helena".

Dcera otce, u kterého se pisatel vyučil předení skleněného vlákna, vyprávěla často o nebezpečných tajných pašeráckých cestách svého otce. Při jedné z pašeráckých cest u Hrádku n. Nisou se schovával v lese ve vykotlaném stromu plně dva dny před svými pronásledovateli. Potom se velkými oklikami dostal i se svým nákladem šťastně domů, aniž by byl dále pronásledován. Ve svém domě měl Matzig obchod pašovaným zbožím a lidé u něho nakupovali. Při jedné ze zpátečních cest ze Saska jednomu Hraničáři, který ho chtěl zastavit, hodil rychle pepř do očí a se svým pašovaným nákladem rychle zmizel. K větším podnikům se často dalo dohromady 30 a více pašeráků, kteří byli většinou vyzbrojeni zbraněmi na ochranu, aby se při jejich použití v nouzi dostali i násilím za hranice. Většinou šlo několik mužů s pytli listí v blízkosti strážního domku, aby tak hraničářům ukázali špatnou stopu. Hlavní skupina potom šla velkým obloukem se svým cenným pašovaným zbožím bez problémů. Našemu obyvatelstvu poslední známý pašerák 19. století v Rychnově, který pašování provozoval jako svoji živnost, byl asi Anton Hoffman z č. 78. Ten později, jako hospodský, často a rád vyprávěl o svých dobře proběhlých podnicích a s pýchou tvrdil, že mu na jeho cestách nikdy hraničáři kontraband nesebrali. Hoffman se hlavně zabýval pašováním drahého zboží jako hedvábí, zlatnické zboží, léky, různé balzámy, které u nás nebyly k dostání nebo za mnohem vyšší ceny.

Jeho dlouhé zkušenosti v tomto oboru přispívaly k tomu, že se stal mazaným a věděl, jak na hraničáře vyzrát. Při jednom návratu ze Saska byl ve tmě pronásledován už od Milířů až do Rychnova třemi hraničáři. V "Grundlochu" jim však utekl a schovával se v náhonu v křoví. Ve svém úkrytu slyšel hraničáře jít docela blízko kolem sebe, za chvíli se plížil za nimi a věděl, že ho budou očekávat u jeho domu, Schoval svůj ranec u domu Neupauera z č. 82 pod suchou slámu a šel docela pohodlně ke svému domu, který byl hlídán hraničáři, a ještě si přitom písal písničku. Před domovními dveřmi byl hraničářem zadržen a pod kontrolou veden do světnice.

Tam byl důkladně prohledán, nic se však u něho nenašlo, jen fajfka s pytlíkem náhodou rakouského tabáku a několik šestáků, a tak museli hraničáři, celí zuřiví odtáhnout s nepořízenou. Druhý den brzo ráno si Hoffman šel pro svůj ranec ke hnojišti v dobrém rozmaru. Jindy zase šel ze Zhořelce a měl obzvlášť cenné pašované zboží na zádech. Před Závidovem se sešel se známým četníkem, se kterým několik let sloužil u armády. Ten Hoffmanovo řemeslo dobře znal. Aby svého přítele se zbožím bez problémů převedl přes hranice, tak mu navrhnul, aby si nechal dát želízka a že ho převede přímo kolem strážního domku a celou nebezpečnou zónou. Hoffman se jeho plánu chytil, nechal si spoutat ruce a šel statečně 3 kroky před četníkem kolem strážního domu. V příštím lese mu přítel pouta odebral, rozloučili se spolu a Hoffman došel se svým rancem bez problémů domů. Tak vzala jedna stráž druhé vítr z plachet.

O mnohých takových kouscích by se dalo ještě vyprávět, také dnes je pašeráctví ještě obvyklé. Částečně to dělá touha po dobrodružství a touha po zisku. Pašování jako povolání však rozkvětem průmyslu v Rychnově koncem minulého století zcela přestalo.

Naše pověstné loupežnické bandy v dřívějších dobách

I když by na dnešní obyvatelstvo neměl padat stín viny, tak musí být řečeno, že v dřívějších dobách byl, až do konce 40. let minulého století, Rychnov a jeho okolí vyhlášen velmi špatnou pověstí a byl obáván. Bylo to kvůli velkým rvačkám i s noži při tancovačkách a jiných příležitostech. Vyhlášen byl nejistotou ve tmě na cestách a silnicích, také množstvím krádeží v místě i okolí.

Poloha obce byla příznivá pro zločince: většina jejích částí jako Košovy, Zálesí, Liščina a Svatý Kříž byly ještě schovány za lesem ale "Maukeloch", Liščí jáma byly obávanými domovy loupežných band.

V dobách mého mládí a ještě dnes se od starých lidí dovídáme mnoho o těchto loupežnických bandách jako byla Stedlerova banda, bratři Krauseovi a Kazimír. Tak jak si pisatel ještě pamatuje z vyprávění a jak se dovídáme za zanechaných spisů malíře Antona Ullricha z č. 58, tak chceme sepsat paměti pro naše následovníky.

Ze začátku minulého století se udála mnohá loupežná přepadení v domech bohatých i chudých a byly ukradeny velké i malé cenné věci. I za bílého dne zloději bez obav vnikali do samostatně stojících domků a tyto vyloupili.

Brzo vědělo i obyvatelstvo, kdo jsou loupežníci, ale Boží spravedlnost byla daleko. Nejbližší úřad byl ve Svijanech na vrchnosti.

Když tam jednou sedlák Seiboth z Liščin (Mühljörge) podal udání ve věci krádeže, která se mu stala, pan úředník na něho zle vyjel a řekl: "Přiveďte mi zloděje sem, ať ho mohu potrestat".

Soudy a četníci v bližším okolí ještě nebyli. Okradený musel podstoupit dlouhou cestu do Mladé Boleslavi na krajský soud, aby podal udání nebo stížnost. Po několika dnech odtamtud přišel četník, ale mezitím už byly všechny stopy zločinu zahlazeny.

Tak mohl Steidler se svými druhy po celá desetiletí provozovat své loupeže, aniž by padl do rukou soudu. Známým kumpánem v této společnosti byl nám už svými podvody ve věci odvodu známý Krause se svými bratry. Za bílého dne vnikla banda do domu zvaného "Bei Polden" a žádala od ženy, která byla sama v domě, aby vydala peníze. Protože se žena zdráhala prozradit úkryt peněz, byla spoutána provazy a hořícími svíčkami jí tak dlouho pálili chodidla, až utrápěna bolestí prozradila místo, kde na půdě uschovávají své peníze. Když zloději všechno vyloupili, hrozili ještě ženě, že ji a celou rodinu zabijí, když o krádeži bude vyprávět.

Také se nevyplácelo podávat udání, protože loupežnická banda byla ve svých úkrytech malým počtem četníků k nevypátrání.

Podle vyprávění starých lidí jezdila loupežnická banda pod vedením Steidlera povozem na velké jarmarky do Liberce, Frýdlantu, Turnova, Jičína, Mladé Boleslavi, Prahy a ještě dál, aby tam okrádali kramáře.

Loupežníci chodili sami, přestrojeni za kramáře, na svých vozech měli prázdné kramářské bedny, ve kterých potom ukrývali kradené věci. utvořili řetěz za sebou stojících mužů až k prodejním stánkům, a zatímco jeden vyjednával cenu o nějaké maličkosti a strhl tak na sebe pozornost, druhý v příznivých chvílích kradl všechno cenné. Třeba celý balík sukna nebo něčeho jiného. Nechal to zmizet pod svým kabátem, stojící za ním mu to hned odebral a podával to dál dozadu.

Když kramáři zpozorovali utrpenou ztrátu, obviňovali skutečného zloděje, ten se nechal v klidu prohledat. Ukradené zboží tak zmizelo beze stopy a nebylo k nalezení.

Starý Johannes Hübner z čísla 27 vyprávěl, že po jednom velikonočním trhu v Jičíně se vracel kramářský vůz, naložený bednami s ševcovskými a krejčovskými věcmi do České Lípy. V noci na volném prostranství mezi Bakovem a Bílou Vodou ho přepadla lupičská banda. Kramáře a vozku, kteří byli na voze, zle zmlátili, ukradli jim peníze a cvalem s vozem ujížděli. Vůz s kradeným zbožím potom prodali ve městě překupníkům.

Nešťastné a neúspěšné vloupání podnikli lupiči jedné neděle večer u Hofrichtera (známý pod jménem Franto) v Jestřábí. Syn Josef, který později vlastnil mlýn Schneidermühle, byl v době vloupání asi 4 letý kluk. Ve svém stáří vyprávěl často a obsírně o tomto vloupání. Bylo jich 7, v obličejích načernění a zahalení muži, kteří vnikli do domu a na velkém a obrovsky silném Frantovi požadovali vydání peněz se všemi hrozbami a pohrůzkami. Hofrichter byl znám jako bohatý muž. Výhrůzkami se nenechal

vyvézt z klidu a řekl, že peníze má na půdě a že si s ním mají pro ně jít. Rozsvítil louč a šel napřed před loupežníky. Na posledním schodě náhle stoupl na louč a zhasl ji, takže nastala okamžitě tma. Uchopil na trámu ležící měchačku na těsto a už padaly rány na hlavu dole stojících lupičů, takže ti spadli dolů a honem hledali cestu pryč bez peněz. Malý hoch jednoho z lupičů poznal po hlase a říkal "tu byl také bratranec Antoun". Žena Franty běžela do sousedního domu, aby hledala pomoc. Když přišla k domu pod okna, tak právě ještě slyšela, jak muž přišel do domu před ní. Na otázku ženy, zda něco dostali, odpověděl: "Ano, pořádný výprask jsme dostali". Tak věděl Hofrichter, že loupeže se zúčastnil jeho nejbližší soused a také jeho švagr. Vzhledem k nešikovnosti úřadů to ale všechno zůstalo bez soudního udání.

V pozdější době se k loupežnické bandě přidal ještě občanům známý Kazimír Peukert, který zřejmě byl platným, ale také velmi nebezpečným členem tlupy, protože se nezalekl ani vražedných činů.

V Mladé Boleslavi navštívili lupiči i krajský soud, aby tam ukradli spisy, které proti nim svědčily. Kazimír vyprávěl, že dovnitř strčili vytloučeným oknem drobného mladíka, Schleiferschusters Büttel, aby jim zevnitř otevřel dveře. Potom byl na hlídce. K takovým účelům se vždy Büttel při vloupáních hodil. Spisy však tlupa nenašla, proto šli pro správce, který v budově úřadu spal. Svázali ho, namířili na něho pušku a vyhrožovali mu ztrátou života, když jim nevydá příslušné spisy. Nezbylo nic jiného než ničemům spisy vydat. Přímo na místě je spálili a jako odškodnění za svoji práci ještě ukradli peníze z úřední pokladny.

Jak nebezpeční tito loupežníci byli i pro Rychnov, o tom píše Malíř Anton Ullrich 2.ledna 1841 ve svém deníku následující: "Bylo více obyvatel v Rychnově, kteří si platili tajnou stráž ve Svijanech u správce. Dostali sice povolení na tuto stráž, ale záležitost nebyla úřady posuzována s tou vážností, kterou si zasluhovala, protože už delší dobu panuje mnoho loupeží v kraji. Obzvlášť v Rychnově bylo před několika týdny za sebou u Peukerta (Bargschneider), Lindnera (Flurl) a Gerbera kradeno skoro každou noc. To však ustalo od té doby, co stojí hlídky. Přece však měly stížnosti u vrchnosti nějakou přednost, protože se zdejšímu výrobcí kořalky, židovi, zakázal výčep, což by při dalším trvání už bylo pro Rychnov skutečným morem.

7.února 1841 píše Anton Ullrich: "Dnes večer byly jedné chudé ženě a její dceři (Lieserklára) ukradeny peřiny a několik kusů oblečení, zatímco ony byly u svatební veselice u "Henlein Semmelware". I přesto, že obecní soud všechno hned přísně prohledal, nic se neobjevilo a ta ubohá je teď k politování".

27. února 1841 zní zápis: "Včera se vloupali do malého chudého domku (Ufetöplhäusel) sedláka Franze Süsra. Žena ale lupiče objevila. Padouch jí hrozil sekerou, nakonec však utekl, protože žena tropila hrozný rámus. Ztratil přitom čepici a široké dláto".

"Také se kradlo v kovárně, kde rozřezali měchy. Zdá se, že se lotři po několika týdnech klidu znovu objevují".

Lupičská banda byla široce rozvětvená a měla své kumpány v širokém okolí od Liberce až po hory a i v Čechách. Loupežné bandy Steidlera a dalších zlodějů řádily až do revolučního roku 1848. Po tomto roce byly v Liberci a také v Jablonci zřízeny soudy a četnické stanice.

Po několika letech seděla celá lupičská banda za mřížemi. Jeden prozradil druhého a blízké četnictvo mělo tak snadnou hru, aby milé kumpány dostalo. někteří ve věznicích zemřeli, většina jich byla odsouzena na desetiletá vězení. Málo se jich po odpykání svého trestu zase vrátilo do svého domova. Potom se živili poctivou prací.

Jeden z bratrů Krausových si pronajal po svém návratu z vězení dům č. 89 v Dolní Vsi, a tak začal se starým slabým koněm povoznictví, které se v průběhu času rozrostlo pod jménem "Krausebäcke". Jeho syn potom zdědil už velkopovoznictví se 3 až 4 páry koní. Továrníci a pivovary v okolí ponejvíce kryly potřeby koní ze stájí známého "Krausebäcken". Majitel povoznictví Josef Krause však nakonec zchudl a skončil sebevraždou.

V sobotu o Božím těle roku 1884 se do Rychnova vrátil asi poslední z tlupy lupičů, většinou občanů ještě jistě dobře známý "Kasimier" po odpykání 29 let trestu ve vězení. Byl odsouzen na 30 let, ale protože se dobře choval, tak mu byl jeden rok prominut. Tento velký trest jistě Kasimier Peukert nedostal jen za krádeže, když by nebyl měl na svědomí některé vraždy.

V tehdejších dobách se o soudních jednáních ještě nepsalo v novinách, takže obyvatelstvo nemělo možnost nahlédnout do trestních záležitostí. Ve shora uvedeném roce v Rychnově nebyl žádný četník, proto byl Kasimier přiveden do svého domova ze stanice Hodkovice tamnějším četníkem. V pozdních večerních hodinách přišel do hospody "U železničního viaduktu", kde ukázal přítomným hostům své peníze, které ve vězení vydělal a ušetřil, bylo to 1400 zlatých. Také vyprávěl zážitky ze svých loupežnických zkušeností. Mezi jiným vyprávěl o tom, jak se v Praze dostal do vězení. Poznal ho tam žid, kterého tlupa okradla. zavolal blízko stojícího četníka, aby ho nechal zavřít. Kasimierovi se však podařilo hlídkujícímu četníkovi utéci. ulicemi přes Karlův most se chtěl dostat na Malou Stranu do svého úkrytu. Na chodníku na mostě mu ale 2 děti, které šly proti němu, uzavřely cestu. Jako překážku je hodil přes zábradlí do Vltavy. Než se však dostal na konec mostu, policie a další lidé mu již uzavřeli cestu ke svobodě. I když se bránil, byl policií přemožen a přiveden pod dozor. Po svém návratu dostal Kasimier byt v Hinterbusch - Zálesí nedaleko svých dřívějších kumpánů a svůj život trávil výrobou bačkor, s

kterými v horách podomně obchodoval. Sám chodil po celý rok, v létě, v zimě, v dešti a sněhu v bačkorách, které vyráběl, a tím se stal lidovou figurkou. Zcela vyjimečně, při nějaké svatbě, byl v elegantních lakových střevících, černém fraku a cylindru. Místo doutníku, který by se k němu lépe hodil, tak kouřil dlouhou fajfku a vypouštěl mocný kouř do vzduchu.

Po rozkvětu průmyslu a zřízení policie v Rychnově a okolí se jen velmi zřídka udály krádeže, protože i to nejhudší obyvatelstvo si mohlo při dobré vůli a troše píle vždy vydělat slušný peníz ke svému životu.

Pověry a lidové zvyky v minulosti

Dobré staré časy, to slyšíme často ještě dnes od starých lidí. Jestli skutečně tyto staré časy, které uplynuly proudem let, byly tak dobré, nám zůstane nevyřešenou otázkou. Skutečností však zůstává, že v dřívějších dobách, ještě začátkem 18. století, dávala římská církev velký důraz na udržování pověr o zlých duchách, čarodějnicích a čarování v širokých nevědomých vrstvách obyvatelstva. V dějinách se nám zachovalo bezpočet vyprávění o strašném mučení mužů, žen, dívek, ale i nedospělých dětí. Mučení se prováděla ve třech stupních, z čehož 3. stupeň byl pro mučeného nejstrašnější. Sestával se ze žebříku a mučícího kola. V 1. a 2. stupni se natahovalo na skřípec, šroubovaly se palce, chodilo se bosou nohou po rozžhavených železných deskách, pravá ruka se držela v rozžhaveném oleji. Tyto 2 stupně byly předepsány před 3. stupněm mučení.

Mučení byla na obžalovaném prováděna v přítomnosti duchovního a člena vysokého soudu. Pokud, často také nevinný mučený, nedal v 1. stupni své přiznání, byl přivazován na žebřík za nohy na nejspodnější příčce a za ruce přivázané nad hlavou, byl pomocí pák vytahován katovými pomocníky nahoru. Tím se mučenému vykloubily klouby a přetrhalo vazivo. Kdo byl silný natolik, že strašlivé trýznění vydržel, aniž by se přiznal ze spojení s ďáblem, byl někdy uznán nevinným. Po celý zbytek života byl ale mrzákem. Když se oběť našla, byla někdy velmi vzdálená místu, kde se neštěstí událo. Tehdejší obyvatelstvo chtělo mít také čas od času své "divadlo" a tak byly klášterem a soudem nařčeny osoby, údajně posedlé ďáblem nebo zlými duchy. Byly zatahovány do takového soudního procesu, že musely za strašného mučení udělat doznání zločinů, které vůbec nespáchaly. Tomu potom následoval rozsudek upálení na hranici.

V některých muzeích a hradech se ještě nalézají mučidla starého soudnictví. Jak už bylo předtím sděleno, vydal císař Josef II. 2. ledna 1776 zákon, podle kterého bylo z lidských důvodů zakázáno mučení u všech soudů v rakouských zemích po všechny časy.

Pisateli jsou k dispozici dvě zprávy o posledních páleních čarodějnic, měly by sloužit jako důkaz o dřívějších starých časech pověr. Zpovědník kláštera Unterzel pronásledoval jeptišku Marii Renatu z Mossau milostnými návrhy, které však byly odmítnuty a zpovědník se tedy

pomstil. Podle starých zvyků dostával zpovědník od jeptišek na Zelený čtvrtek velikonoční vejce jako dárek. Když Marie Renata položila duchovnímu vejce do ruky, vydal náhle bolestný výkřik a volal, že vejce je očarované. Našel na půdě kláštera vosí hnízdo, kde rukou hrabal, až ho vosy poštípaly a ruka opuchla. Událost se dostala ke knížecí biskupské komisi, která se přiklonila k přesvědčení, že velikonoční vejce muselo být očarované a odsoudila sestru k smrti upálením.

I když byl knížecí biskup vzdělaný mírný muž, musel s ohledem na církev rozsudek potvrdit. Nechal však jeptišce, aby ji ochránil před mučící smrtí ohněm, useknout hlavu a její tělo spálit na hranici. Nevina jeptišky se však později projevila, když zpovědník obtěžoval svými milostnými návrhy jiné řádové sestry a v případě odmítnutí hledal cesty k jejich zničení. Jeden mladý nosič dřeva v klášteře zpovědníka pozoroval, když dráždil vosy a nechal si rozpíchat ruku.

Jeptiška Marie Renata byla 28.srpna 1740 v klášterním dvoře s'ata a na volném prostranství před klášteřem na hranici upálena. Stejného dne se narodil básník Goethe.

Poslední upálení údajné čarodějnice bylo v roce 1751, jak sdělují dějiny z Westfálska. U jednoho sedláka dojily krávy, které byly vyhnány na pastvu, náhle červené mléko. Stará žena, která měla pověst velmi moudré ženy, dala sedlákovi radu, aby pozoroval první mladou dívku, která by se přibližovala jeho dvoru v době mezi západem a východem slunce. Sedlák si lehl na pozorovatelnu a ve tmě zpozoroval dceru svého suseda, jak se blíží k jeho dvoru. Tato dívka mimořádné krásy měla milostný poměr se synem sedláka a přišla na popovídání se svým ženichem. Pověřivý sedlák hned utíkal k faráři a na soud a obvinil svoji nastávající snachu s čarodějnictví. Nevinná dívka byla zavřena a navzdory všem použitým metodám mučení nemohla dát žádné přiznání o očarování krav. Byla přes všechna přesvědčování o nevině odsouzena jako čarodějnice a ve shora uvedeném roce upálena.

Teprve v pozdějších letech byla hádanka kolem krvavého mléka, přičiněním přírodopisce, vyřešeno. Jakýsi student botaniky prožíval prázdniny u příbuzných v dotyčné obci. Protože se příhoda s červeným mlékem v průběhu let na podzim často opakovala, snažil se student přijít věci na kloub. Po delším pozorování dospěl k tomu, že červené mléko dávají jen ty krávy, které na podzim na pastvě spásaly druh keře označený názvem "Albe". Červené nadojené mléko dostalo své vysvětlení, ale příliš pozdě přišlo poznání, že mladý neviný život byl opětován pověrám.

Také naše obyvatelstvo v Rychnově propadlo tělem i duší pověrám. Mnoho příkladů by se dalo uvést z této temné doby.

Duchovenstvo by bylo jistě povoláno k poučování národa, ale nedělalo se nic. Naopak posilovalo lidi v jejich bludech, chodilo se svčceným kropáčkem do domů a chlévů, aby zahnilo zlé duchy a d'ábla od zvířat a lidí.

Nevědomý rychnovský lid přísahal na to, že lidem, kteří zbohatli obchodem s přízí jako Pauerchristeln, Sammelbauer, Flachsman a Michelschneider, přinášel v tmavých nocích ohnivý drak peníze komínem do domů. Mnoho lidí tvrdilo, že tohoto ohnivého draka vidělo na vlastní oči.

Obzvláště obávané v této době byly oči šilhavých lidí, o nich se říkalo, že jsou uřknuti zlým pohledem a na koho se podívají, tomu hrozí neštěstí. Když si někdo přeplnil žaludek a musel zvracet, tak se říkalo, že ho někdo zakřiknul. Děti, které měla anglickou nemoc, trahly podle mínění lidí míru. Byly pokládány léčitelkami na podlahu a nití měřeny ze všech stran křížem krážem. Mnoho zlomenin těla u dětí, ale také u dospělých, bylo takto požehnáno. Rodina Masopustova (Ahle Rechters) z Pulečného měla daleko široko pověst, že může vykonávat v požehnávaní zázraky. Právě tak jako do Gallspach v Hornorakousku k doktoru Zeileis proudili ještě před nemnoha lety k "Ahle Rechterleuten" do Pulečného lidé z dalekých českých krajů a Němci z daleké země, mnoho dokonce přímo z německé říše, o sobotách a nedělích ráno při ubývajícím měsíci v celých procesích na povozech, kočárcích a s dětmi na zádech s rozličnými zlomeninami, aby pohlazením a tichým pronášením zaklínadel byli zbaveni svého trápení. Těžké peníze nakřečkovali pulečenská léčitelé svojí metodou. Nemůže však být pochyb, že toto požehnávaní mělo v mnoha případech i úspěchy, protože jinak by se dobrá pověst vykonavatele neudržela skoro po celé století. Ještě dnes mnoho lidí věří na dobré působení požehnaní a to je proto ještě dnes obvyklé.

Jiným odvětvím dřívějších pověr byl "divoký hon". O tmavých bouřlivých večerech jezdil, jak věřili duševně zaostalí lidé, na svém koni lesem, polem a obcemi divoký myslivec. Když byl někdo zvědavý a otevřel okno, aby divokého myslivce spatřil, letěl mu kus zadní čtvrtky koňského masa oknem na hlavu. Dokonce starými lidmi byly jmenovány domy, kde se tyto události odehrály.

Jiní lidé tvrdili, že v noční době viděli různá ohnivá zvířata. Stará "Hanswenzeln" z č. 31, která povětšinu dnů chodila do Jablonce do různých domů práť, tvrdila, že v časných ranních hodinách viděla na louce pod bukem ohnivě tele bez hlavy a nenechala si tohle zjevení vymluvit. Tato věc se ale dala velmi jednoduše vysvětlit. Na bahnitě louce stály keře jívy a shnilé kmeny stromů v noci fosforeskovaly. Z těchto světél se daly s určitou fantasií sestavit různé tvary a postavy.

Zlodějské zrcadlo a černý nos hrály v době pověr velkou roli. Jedna epizoda z této doby tu bude popsána. Za její pravdivost pisatel ručí, protože ji i sám prožil.

Rodiče pisatele měli hospodářství v č. 33 a pěstovali si v 70. letech minulého století ještě na svých polích len. Po sklizni se len sušil a na lamačce zpracovával do změknutí, vochloval a v zimě se spřádal, nebo se také prodával surový. Na zpracování lnu byla zaměstnána starší dívka

ze sousedství. Len se nechával přes noc ležet na chodbě domu, odkud do dalšího dne několik svazků zmizelo. Stopy rozházeného lnu vedly až do domu pracovnice, která ráno veselá a bez okolků zase ráda přišla do práce.

V průběhu dne přišel na návštěvu otcův bratr Franz, hospodský "U železničního viaduktu", a při této příležitosti se v přítomnosti té pracovnice mluvilo o ukradeném lnu.

Strýc Franz, velmi vtipný muž, si věděl hned rady a řekl tak, že to musela slyšet zlodějka: "Zítří ráno pojedou do Žitavy a podíván se tam do čarovného zrcadla. Tam uvidím, jak zloděj krade len a nechám mu udělat černý nos, se kterým bude muset do konce života chodit". Pověřivou zlodějku popadl strach a další ráno byl ukradený len opět na svém místě. Strach ze zlodějského zrcadla a černého nosu udělal zázrak.

Ve Valpuržině čarodějné noci (Filipo-jakubská noc - 3.května) jely čarodějnice na kozlu nebo koštěti na "Blocksberg" k tanci čarodějnic. V předvečer (Wolperoubt) byly v jeskyních, ještě za našich dob, zapalovány ohně. Tímto se dostáváme ke starým lidovým zvykům v našem domově. V řečeném "Wolperoubt" (večer před čarodějnicemi) táhla mládež mužského pohlaví s pistolemi a doma vyrobenými "Schlüsselbücchsen" s prachem na místo kde se příležitostně vypalovaly střely. Na dveřích chlévů a vratech stodol byly křídou nakresleny 3 kříže, aby se zamezil čarodějnicím a zlým duchům vstup.

O masopustním úterý chodily děti chudších lidí s maskami na obličejích a v maskách přestrojeni od domu k domu, aby sbíraly dary. Po svém založení organizoval Spolek všeobecné podpory v nemoci po několik let velký maškarní průvod s muzikou celou vesnicí. Také majitelé koní měli svůj maškarní průvod.

Až do roku 1850 bylo také v Rychnově obvyklé velikonoční zpívání dětí. Později však farář František Neuber toto velikonoční dětské zpívání zakázal, protože jednou zavinilo smrt chlapce. V hospodě č. 119 seděl silně opilý host z Rádla, když přišla malá skupina dětí do hostinské místnosti s velikonočním zpíváním. Rádelský host nechal ve svém podroušeném stavu nalít dětem kořalku. Jeden slabý chlapec vypil příliš mnoho a druhý den zemřel na zánět vnitřních orgánů (otravu alkoholem).

Lidový zvyk, který přešel až na naše generace ještě z germánských pohanských dob a trvá už přes 1000 let, jsou slunovratové a svatojánské ohně. Slunovratové ohně pořádají v novější době místní spolky. Ze Spolkového domu se pochoduje s pochodněmi a hudbou k ohništi. Po zapálení ohně mluví řečník o významu dne, členové pěveckého spolku zpívají před a po ukončení slavnosti a potom se v řadách opět pochoduje zpět.

Slavnosti svatého Jana jsou v předvečer svátku svatého Jana. To se na kopcích zapalují ohně. Ve dne chlapci připravují nutné palivo. Už celé týdny předtím mládež sbírá pometla. Ta potom u

ohně zapalují a mávají s nimi do kruhu. Ohořelá košťata se sbírají a jsou zastrkována do pole se zelím a řepou, aby se chránila před okusem zajíců. Zpravidla jsou také u ohně starší muži a chlapci. Vypráví se staré příběhy a pověsti, často zazní lidová píseň.

Dalším polem lidových zvyků bylo a ještě dnes je slavnost kostela (die Fohrt-slang. pout') - pout' 28.září. Až do roku 1860 stály krámky na prodávání na náměstí u kostela a od tohoto roku byly přemístěny na dnešní náměstí, čímž obecní pokladna získává značnou částku peněz za poplatky z místa pro krámky, houpačky, kolotoče, střelnice a další atrakce. Až do konce minulého století byl na náměstí ještě o poutním pondělí plný provoz, dnes tu zůstává nanejvýše houpačky několik dní po slavnosti. V dřívějších dobách byli zváni mnozí hosté, příbuzní a přátelé z okolí k pouti, ale také tento zvyk už mizí.

S větší pompou se však slavilo posvícení (Körmst-slang. posvícení). Už sobotní večer se věnoval tanci. O posvícenské neděli přišli zváni i nezvaní hosté z okruhu přátel a známých a podávalo se jídlo, že se jak říká přísloví, "stoly prohýbaly". Hlavně mezi sedláky se ujal tento zvyk vzájemných návštěv. Od léta až do pozdního podzimu se slavilo posvícení každou nedělí na nějakém jiném místě, takže návštěvy a hýření nebralo konce. Ve starých dobrých časech trvalo posvícení 4 měsíce, čímž se každoročně plýtvalo majetkem lidu. Císař Josef II. toto hýření v celé monarchii zastavil a vydal zákon, že posvícení musí být na všech místech ve stejnou neděli v polovině měsíce října. Tak z dřívější posvícenské nádhery zůstalo zachováno jen císařské posvícení.

Po posvícenské neděli byly až do konce 19. století skoro všechny dny do středy nebo čtvrtka pro obveselení lidu, jako tlučení kohouta, rytířské boje a další. Skoro všechny spolky pořádaly tlučení kohouta a poté následoval bál. Až do roku 1859 se pořádalo o posvícenském čtvrtku ve starém výčepu shazování kozla. Dělo se to následujícím způsobem: živý kozel byl vystrčen na dlouhém úzkém prkně z nejhořejšího střešního okna výčepu daleko dopředu. Kozel potom dělal všechny možné pokusy, aby se na úzkém prkně otočil, ale nešlo mu to. Ve svém smrtelném strachu v jednom kuse mečel. Obecenstvo dychtící po zábavě pobaveně jávalo až konečně byl kozel shozen dolů a s roztříštěnými končetinami ležel na zemi. Hned byl zapíchnut, upečen a večer hosty sněden. Ve shora uvedeném roce přišel do Rychnova jako první lékař Dr. František Möller, který byl svědkem tohoto krvavého díla s kozlem.

Na místě spustil doktor Möller hromy a blesky proti tomuto barbarskému zvyku jako trápení zvířete a přiměl ochotnický a pěvecký spolek, aby bojkotovaly výčep, jestli výčepní nedá čestné slovo, že v budoucnosti toto strašné shazování kozla už nebude pořádat. "Schenkfranz" dal slovo a také ho dodržel. V Rychnově byl na popud dr. Möllera shozen poslední kozel v roce 1859.

Po shazování kozla bylo ve stejném čtvrtku posvícení pohřbeno. K tomuto obveselení lidu si lehl jeden nalitý muž jako posvícenská mrtvola na podlahu a byl přikryt bílou plachetkou. 4 muži ho vzali na ramena a pod vedením kapely ho vynesli z výčepu ven, kde ho potom na klidném místě položili. "Živá mrtvola" směla přijít do výčepu až po půlnoci, kdy bylo zmrtvýchvstání náležitě zapito a oslaveno.

Tlučení kohouta ještě dnes pořádají některé spolky a k tomu je potřebný bližší popis.

Po posvícení následovala jako další pietní slavnost oslava dne "Všech svatých", při které podle starého lidového zvyku myslí žijící na své zemřelé a zdobí hroby.

Starý, ale už přes 100 let nepěstovaný lidový zvyk, bylo pečení martinské husy. Když svijanské panství, ke kterému náležel i Rychnov, bylo ještě v majetku hraběte z Valdštejna, měla 7 rychnovských velkostatkářů odevzdat každý jednu dobře krmenou husu na den "Martina" (11. listopadu) do panské kuchyně. Dráb přišel 3 dny před Martinem s povozem a vybral tu nejlepší husu. Té se na místě podřízнул krk a ještě teplou krví natřely selky trámy ve světnici. Díky tomuto natírání trámů husí krví se ještě dnes udržuje zvyk, že se světnice natírají hovězí krví, čímž se dosáhne tmavočerný lesk. S mezerami natíranými vápnem a se starým nábytkem pak světnice tvoří obraz příjemného domova.

Při bezplatné dodávce hus do panské kuchyně přišlo jistě sedlákům na mysl dopřát si také martinskou husu, a asi tak se uchytil zvyk o martinské huse. Panský rychtář Maschke z č. 23 (Kichterseffel) svojí úřední mocí nařídil, že každý má ještě u něho odevzdat martinskou husu pro chudé obyvatelstvo. Tyto dobrovolně odevzdané husy byly potom ve výčepu podříznuty, upečeny a maso, sádlo a peří rozděleno mezi chudé lidi. Kolem roku 1820 koupil kníže Rohan od hraběte z Valdštejna svijanské panství. Po převzetí majetku se kníže Rohan velkoryse vzdal tohoto zvyku, jakož i dalších výkonů. Tímto velkorysým činem, ale také ustanovením nového rychtáře bylo zrušeno darování hus chudému obyvatelstvu. Následující léta hladu a revoluční doba nesly také svůj podíl na tom, že martinská husa, která byla po mnoho let ve velké cti rychnovských, upadla v zapomenutí. V nížinách a Německu se tento lidový zvyk ještě pěstuje a na Martina voní dobře upečená husa na stole.

Na den svatého Ondřeje (30. listopadu) byl také hluboce zakořeněný lidový zvyk mezi národem. V první řadě svobodná omladina měla předvečer a svítání dne Ondřeje ve velké úctě. V předvečer házeli mladí lidé nohama své pantofle za sebe přes hlavu. Pokud zůstal pantofel ležet špičkou proti dveřím, mohla se očekávat v příštím roce svatba. Pokud se hozený pantofel otočil patou proti dveřím, nedalo se na svatbu pomýšlet.

Časně zrána na den Ondřeje šla vdavek chtivá děvčata k rybníku nebo vodní nádrži, aby ve vodním zrcadle spatřila obraz budoucího manžela. U obzvlášť vdavek chtivé starší dívky (Polds

Hanns Drese) se jednou stalo, že při hledání svého znejmilejšího u dnes už zavezené vodní plochy u domu č. 46, spadl vytoužený ženich před jejím nosem do vody. To se událo tak. Synek souseda, který znal myšlenky dívky na svoji osobu, ale neopětoval je, se pokusil vyvést jí pěkný kousek. Znal zvyky dívek dívat se do zrcadla vodní plochy na Ondřeje ráno s tím, že spatří svého ženicha. Vylezl proto brzy zrána na vrbu, která obklopovala tůňku. Když děvče přišlo a naklonilo se nad vodu, posunul se mladík na větvi daleko dopředu, aby se objevil v zrcadle tůně. Ale tu se náhle ozval hřmot, větev se zlomila a mladík spadnul po hlavě do vody. Polekaná dívka s křikem utekla, z vytoužené svatby nebylo nic a dívka zemřela jako stará panna.

Mnoho veršů a říkánků se vdavek chtivá omladina naučila z paměti a při různých příležitostech, i na den Ondřeje, je předříkávala. V knize Augustina Weisse se nachází taková říkanka z r. 1830 a má být napsána na památku v této kronice pro pozdější mládež.

"Och ty milý Floriane - naděl mi zbožného pána

Och ty milý svatý Víte - naděl nějakého, už je nejvyšší chvíle

Och svatý Ondřeji - naděl mi nějakého, který není zlý!

Pomozte vy všichni svatí,

vždyť je to vaše živobytí,

abyste se starali o lidi,

my prosíme o takového, co nedělá dluhy - který není líný a melancholický - lakomý, hádavý, ale přísně katolický,

ne příliš mladý a ne tak vyčouhlý -

ne příliš starý a ne vyzáblý,

který nejí příliš mnoho a nepije -

neběhá k jiné, běhat si nepřeje

který nenadává a nezuří -

netrucuje, nežárlí a mě opatří,

který mě ve všech věcech nechá -

všechno dělat tak jak chci já".

Z této říkanky je vidět, že dívky už před sto lety byly velmi vybíravé a náročné.

V dřívějších dobách bylo mnoho dnů, kdy se lidé ptali věštby na svůj osud. Na den sv. Barbory (4.prosinec) stříhali ti, kteří chtěli mít svatbu, z rozličných stromů větve, a dali je do sklenice naplněné vodou. Když větve na Štědrý den rozkvetly, byla na příští rok vyhlídka na svatbu. Na Mikuláše (6.prosinec) se ještě dnes děti obdarovávají rozličnými dárky. V dřívějších dobách vykonávali úlohu Mikuláše kantoři. Oblečeni do dlouhého otočeného kožešinového pláště, s dlouhými lněnými vousy a biskupskou čepicí na hlavě, měli s sebou pytel s jablky a ořechy, v

ruce březovou metlu ozdobenou barevnými stužkami. Tak chodili od domu k domu a byli dětmi velmi obáváni, protože je přísně zkoušeli z náboženství. Hodné a pilné děti dostaly odměnu za své vědomosti z pytle - jablka a ořechy, zatímco líné děti byly vážně trestány metlou. Děti také věšely, než šly spát, punčochu do okna a modlily se před ní Otčenáš, aby svatý Mikuláš punčochu přes noc naplnil sladkostmi. Zpravidla bývala punčocha do rána naplněna, ale také se stávalo, že některé děti našly jen kousek uhlí nebo jiné nepotřebné věci v punčoše. Potom přišla dlouho vytoužená předvánoční doba adventu, ve které Ježíškové chodili od domu k domu a přednášeli tu své dobře nacvičené písně a hry a obdarovávali děti. Byly to obvykle 3 nebo 4 děti chudších lidí, které si tímto způsobem zajistily nějaký příjem. Oblečena byla skupina jako Ježíšek v bílých šatech, zdobených zlatou hvězdou, jako svatý Petr, pastevec a anděl. V osmdesátých letech minulého století byla hra na Ježíška ve škole dětem zakázána. Nyní sbírají badatelé a sběratelé staré lidové zvyky a litují, že z největší části upadly v zapomenutí. Na Štědrý večer se přibližně už 100 let rozzáří na stole vánoční stromek. V dřívějších dobách bylo zvykem, že na stůl přišlo 7 druhů jídla. Nesměla chybět mísa jahelné kaše. V mnoha domech se po celé týdny vyřezávaly a stavěly vánoční jesličky. Obzvláště v Sudetech byly jesličky, vzhledem ke svým uměleckým hodnotám, velice oblíbeny a byly známé v širokém kraji.

Mimořádní umělci a milovníci stavby jesliček je vybavovali mechanickými strojky, např. hodinovým, čímž se všechny figurky v jesličkách pohybovaly. Do některých jesliček se vestavovaly flétnové mechanismy, které potom hrály kostelní písně. V Liberci býval zvláštní trh na jesličky, na kterém se prodávaly figurky vyrobené sochaři a hnací pohony.

V Rychnově si postavil soustružník doziček Leopold Zappe z č. 173 (Schmiedel-Pold) jesličky sám a vybavil je hodinovým strojkem ze starých "Schwarzwaldek". Po celá desetiletí byly tyto jesličky v době adventu pozoruhodností a byly stále obklopeny množstvím starých i mladých obdivovatelů.

Na silvestrovský večer se lilo olovo jako věštba. Z ulitých, často velmi neurčitých figurek, se sestavovaly fantastické obrazy, kterým se přiřítal různý význam.

Také hra s hadrem a hrnkem byl na silvestra oblíbený lidový zvyk. Jednomu se zavázaly oči šátkem, pod 4 hrnky se schoval chleba, peníze, kousek hadru a čtvrtý zůstal prázdný. Potom se hádajícímu zavázaly oči a musel si zvolit hrnek. To, co pod ním bylo schováno, byl jeho úděl pro příští rok. Chleba znamenal práci, peníze bohatství, hadr nouzi a bídu.

Také snům ve 12 ti nocích (od Štědrého dne až do Tří králů) se přikládal velký význam. Co se lidem v těchto nocích zdálo, to se jim mělo v příštím roce vyplnit.

Před dnem Tří králů (6.ledna) chodili přestrojení 3 králové: Kašpar, Melichar a Baltazar od domu k domu, a přednášeli své královské písně a kreslili křídou K.M.B. svá začáteční písmena na dveře světnic, čímž si vysloužili cinkající minci.

Březnovým mlhám byla věnována mimořádná pozornost. Byly zaznamenávány v kalendáři a podle starých selských pravidel jim měly za 100 dnů následovat bouřky. Pisatel sám po několik let pečlivě evidoval březnové mlhy, došel však k přesvědčení, že se bouřky objevily jen velmi zřídka v určený den.

Starý lidový zvyk se provozoval také o Květné neděli. Národ připisovat posvěceným jívám zázračné účinky. V předvečer přinesli děti i dospělí větve z jívy nebo z jiných keřů, které byly obrostlé kočičkami. Po vysvěcení o Květné neděli se tři květy spolklly a měly tak po celý rok chránit před nemocemi. Také se posvěcené kočičky zastrkovaly za svaté obrázky ve světnici nebo se dávaly nad dveře do chléva za trám, aby chránili člověka i zvířata.

Sedláci se dříve i ještě dnes velmi obávají 3 zmrzlých: Pankráce, Serváce a Bonifáce (12., 13. a 14.května), protože mrazy v těchto dnech ničí sadbu a květy na stromech.

Pokud přšelo na svatou Žofii, zničila se úroda sena a obilí.

Pokud přšelo na Den 7. bratří, znamenalo to déšť po 7 týdnů. Brzké sadbě brambor se sedláci podle možnosti vyhýbali, protože brambora říká: "Když mě zasadiš v dubnu, přijdu, když budu chtít já, pokud mě zasadiš v květnu, přijdu hned". Podle staré lidové moudrosti tak medvěd, který se probudí ze zimního spánku, rozbourá své zimní doupě na Hromnice (2.února). Podle jiného selského pravidla se o prvním podzimním sněhu říká: "Když nepřijde o Kateřině, přijde na Ondřeje jistě".

Ve starých časech platilo a platí ještě dnes, že dílo, které se započne v pátek, je bez požehnání a skončí nešťastně.

Svatý Florián požíval mezi obyvatelstvem velké cti jako svatý ochránce před ohněm. V některých starých selských staveních můžeme ještě dnes najít nad dveřmi do světnice, na vyhloubeném trámu pod sklem, malý obrázek svatého Floriána. Mezi jeho majiteli panuje víra, že jejich dům je tak chráněn před nebezpečím ohně a nemůže vyhořet ani po zásahu bleskem nebo z jiného důvodu. Jak už bylo uvedeno, tak lidové zvyky a obyčeje a také veršovačky, které se nám dochovaly z části ještě z předkřesťanských dob a přešly na nás dědictvím, nyní upadají v zapomenutí. Je to zčásti vyšším školním vzděláním a také rychlejším tokem času v naší průmyslové době. Z části na tom nese vinu rozšiřující se bezbožnost v určitých kruzích. Lidové zvyky se tak vytrácejí čím dál víc do pozadí. Na jejich úpadku má také podíl školní mládež a její neúčast na prosebních procesích ve třech Prosebných dnech.

Ještě si zaslouží zmínku chození s přeslicí a světlem za starých dobrých časů. "Chození s přeslicí" vypadalo tak, že v těch dobách, kdy se ještě u nás pěstoval a zpracovával len, chodily selské dcerky o dlouhých zimních večerech s přeslicí a kolovratem ozdobeným pentlemi střídavě do domů sousedů, aby při světle louče nebo kalném olejovém předly. V pozdních večerních hodinách potom přicházeli mládenci a končilo to zpravidla mísou kyselého zelí nebo jiné dobroty, kterou selka věnovala. Někdy přinášeli mladíci i flašinet nebo harmoniku, a tak se ještě pár kousků tancovalo. V pozdní noční hodině potom mladíci doprovázeli své znejmilejších domů a nesli jí spřádací náčiní.

O "pochodu za světlem" chodily ženy a dívky střídavě do domů s ruční prací, s šitím, pletením punčoch nebo háčkováním, aby při živé rozpravě a šálku kávy udělaly svoji práci.

Chození "na přástky" ještě dnes nachází následovníky, ale místo vřetena a kolovrátku berou dívky svůj kastlík s leštěním pod ruku a jdou k dobré přítelkyni, aby tam za dne při živé debatě leštily pár růžků.

Ke konci této kapitoly bychom neměli zapomenout na obavy a strach našich milých malých, na vodníka. Je to stará pravda, že si děti nejraději hrají v blízkosti nějakých pramenů nebo potoků. Právě tak velká je také starost rodičů, aby své malé udrželi ve vzdálenosti od nebezpečné blízkosti vody. Tato starost byla pravděpodobně důvodem k vynálezu vodníka.

Asi zřídka se nějaký strach dětem tak vryl do srdce, jako ten z vodníka. Pisateli samotnému ještě utkvěla v paměti příhoda s vodníkem z jeho dětství. Bylo to v den po požáru u Josefa Schöffela č. 262 (22.srpna 1875), když jsme si, my kluci ze sousedství, chtěli prohlédnout místo požáru. Cestou jsme zůstali náhle stát vyděšení před výčepem, protože ze břehu Mohelky se vynořil vodník se svojí červenou čepičkou. Hned jsme utekli, schovali se za požární domek, abychom údajného vodníka pozorovali. Stále znovu se nám objevovala červená čepice, až se konečně ukázalo celé tělo. Byla to od mlynáře Senseho "Sensemüllerova" Karolína, která tam máchala prádlo a měla uvázaný červený šátek, jehož cíp trčel do výšky a při máchání se čas od času objevoval. Ale i přes toto poznání v nás ještě dlouho zůstával strach z vodníka.

Opisy starých dokladů a listin

Mnoho starých řemeslnických mistrů si jistě ještě s děsem vzpomíná na svá léta učení, ve kterých dělali všechno možné jiné, jen nebyli učni svého řemesla, které se měli naučit.

Řemeslničtí mistři ve starých dobách měli obvykle více učedníků, ze kterých ti nejmladší byli jako otroci paní mistrové. Museli dělat všechny možné práce, které nepatřily k řemeslu: starat se

o děti, pást krávy a kozy, dělat poslíčka a další zaměstnání. Po vyučení toho kluci o řemesle mnoho nevěděli a museli pracovat jako tovaryši za laciný peníz, aby se všechno zameškané doučili. Důkaz o tom, že tento zvyk nepanoval jen u nás, ale ve všech zemích monarchie, nám dává rozhodnutí 180 let staré, které vydala císařovna Marie Terezie všem řemeslnickým mistrům proti zneužívání učedníků.

Dnešní mládež bude jistě nevěřicně kroutit hlavou nad mnohými tituly císařovny z císařské doby, jež všechny musely dvorní dámy znát z paměti. Nebylo jich méně než 44. Toto rozhodnutí datované 6. říjnem 1751 zde bude doslovně otištěno:

"Patent, daný 6. října 1751, jímž se odstraňuje starý zlozvyk, který se svými učedníky provozují zaměstnavatelé a řemeslničtí mistři a určuje vztah mistrů k učedníkům.

My, Marie Terezie, z Boží milosti císařovna římská a Germanii, královna v Uhrách, Čechách, Dalmacii, Chorvatsku a Slavonsku, arcivévodkyně rakouská, vévodkyně burgundská, brabantská, milánská, štýrská, v Korutanech, Kraňsku, v Mantově, Parmě a Piacenze, v Limburku, Lucemburku, v Geldrech, Württenberku, Horním a Dolním Slezsku, kněžna ve Švábsku a Sedmihabsku, markraběnka římské říše v Burgau, Moravě, Horní a Dolní Lužici, okněžněná hraběnka z Habsburku, Flander a Tyrol, Pfiedu, Kyburku, Gorici a Gradišku a z Atrois, zemská hraběnka Elsaska, hraběnka z Namuru, paní na Windisch Marchu, z Portenau, Salins a Machlenu, vévodkyně lotrinská a z Baaru, velkovévodkyně toskánská vzkazujeme všem a každému našemu poddanému v dědičném království českém, markrabství moravském a slezském naší císařskou a královskou milost a přání všeho dobrého. Tímto jim a zvláště zaměstnavatelům a řemeslnickým mistrům vzkazujeme, že se nám doneslo, že u cechů a řemesel, zejména v soukromých (panských) městech se špatně zachází s učni, že totiž učni u mistrů vykonávají všelijaké práce, které se netýkají řemesla, jako je vožení hnoje a dřeva, kosení, vykovávání robot, hlídání dětí a jiné podobné práce, při nichž učební doba uběhne, následkem čehož však učeň není přidržován k tomu, čemu se má vyučit, je z velké míry příčinou toho, že v zemi je tak málo dobrých manufaktoristů, ale naproti tomu mnoho melouchářů a fušerů, kteří svému řemeslu nerozumí.

Abychom pak skoncovali s takovým zneužíváním, usnesli jsme milostivě následující, totiž:

1. Všechno takové zneužívání ihned zakázati a pro budoucnost dále netrpěti.
2. K většímu zdůraznění to připomene cechovní představený a představený řemesla každému mistrovi při přijímání učně.
3. Po uběhnutí učební doby bude každý vyzkoušen
4. Nebude-li učeň uznán za tovaryše, budiž zkoumána příčina a bude-li nalezena v mistrovi, ihned vrátí peníze.

5. Učeň budiž dán k lepšímu mistrovi k lepší kvalifikaci a tomu dána částečná splátka z vrácených peněz. Přičemž od mistra

6. Výhrada nevyučitelnosti učně jako omluvu v žádném případě nepřijme s odkazem na článek I všeobecných duchovních artikulí, kde je jasně řečeno, že kdo chce být přijat do učení, k mistrovi, u něhož se zamýšlí učit, šest týdnů je na zkoušku, mistr zkoumá jeho schopnost a po řádném a náležitém požádání o jeho přijetí před cechem. Kdyby ale

7. s učením během učební doby se jednalo proti těmto opatřením a se shora řečenými nepřístojnostmi nebo jinou cestou bude si stěžovat, že jmenovaný u svého pána nemůže vydržeti, pak podle čl. 5 generálních celních artikulí předstoupí před cechovního nejstaršího a představeného a ti po nálezu dají mladíka do dosažení učební doby jinému mistrovi, peníze ale, pokud už byly dány předchozímu mistrovi, se použijí na časové splátky podle píle učňovy. Kde ostatně

8. při nepřístojném chování učně 4. čl. artikulí stejnou míru a řád nařizuje. Podle něho se tedy nejen zaměstnavatelé a cechovní mistři řídí, ale také učňové, celé cechy, jejich starší a představení a toto naše nejvyšší nařízení co nejpečlivěji plní.

To se stalo podle naší vůle a mínění.

Dáno v našem královském městě Brně, 6. dne měsíce října 1771 roku.

Jindřich Kajetán, svobodný pán z Blümegen

Pečeť

Ad mandatum sacras regiaque representationis.

Originál shora psané listiny se nachází u paní Schöffelové, č. 51.

Majitel selského hospodářství č. 87 Josef Hofman (Tischrnaz) dal k dispozici vydavateli některé staré listiny o koupi, prodeji, testamenty, svatební smlouvy a pod., aby byly potomstvu zprostředkovány.

Za zmínku stojí z těchto spisů přepsání gruntu Josefa Hofmana na jeho syna z roku 1791, z něhož vyplývá, jak po zrušení zákazu dělení selských gruntů tehdejší velké grundy se dělily.

Zápis doslova zní:

Kraj Mladá Boleslav Panství Svijany

Ves Rychnov

Číslo popisné 85

Zápis na grunt Josefa Hofmanna

V roce 1791, 21. dne měsíce června přejímá koupí Josef Hofmann pro sebe a své dědice podle dne 19.1.1790 cestou práva učiněného narovnání mezi dědici Jana Christofa Hofmanna a to bratry Antonínem a Františkem Hofmannem jménem vlastním a dalšími bratry Ignázem a

Karlem Hofmannem, kdy bratřím Antonínu a Františku zůstávají jim oddělené a jimi užívané pozemky, otcovské selské hospodářství ve vsi Rychnově se odhaduje v jeho stávajících hranicích se všemi právy, pak váznoucími císařskými, královskými a vrchnostenskými guberniálními a robotními povinnostmi za odhadní cenu, která vyšla totiž ze všech k tomu patřících pozemků, staveb a příslušenství, za jeden tisíc šedesát dva zlaté a třicetpět a půl krejcaru, t.j. 1062 zl 35 1/2 kr.

Jelikož ale dědictví nespočívá jinak, než v odečtení všech dluhů a daní při jejich kapitalizaci a takový kapitál se od hlavní odhadní sumy, spolu s ostatními břemeny odečte, takže vychází následující:

zl kr zl kr

č.p. 85 platí roční daně 10 zl, 12 kr

což je kapitalizováno: 255 12 1/2

č.p. 222 platí roční daně 12 1/2 kr

což je kapitalizováno: 6 26 1/2

č.p. 84 platí ročně 14 kr.

což je kapitalizováno: 6

č.p. 200 platí ročně 15 1/4 kr

což je kapitalizováno 6 30

K tomu přicházejí ještě dluhy po zůstaviteli J.CH. Hofmannovi, totiž kupci Josefu Hofmannovi k hotovému zaplacení, totiž: Podle likvidačního předání rychtářství Ferdinanda Seydla: za transportní fůru z Mladé Boleslavi do Frýdlantu 4.11.1782: 21 kr.

k tomu na robotách podle likvidačního zůstatku Preisslera zbývá 11 zl 43 1/2 kr

dále robotní peníze od r. 1782 do 1786 pro pět let po 7 zl

= 35 zl

zůstatek na obecní dani: 4 zl 35 1/2 kr

což vše dohromady činí: 51 zl 40 kr

od toho se ale podle shora řečené

likvidace a dokladů na protiúčet

jako bonifikace 1 zl

transportní fůry od r. 1779 17 zl 56 1/4 kr

pak z r. 1780 vyrovnání za

kvartýrování 2 zl 36 kr

dohromady se tedy odečte 21 zl 32 1/4 kr
Takže zůstává dluh u rychtáře 30 zl 7 3/4 kr
k tomu kostelní kapitál
rychnovského farního kostela 27 zl 57 kr
za měření pozemků v r. 1785 lidem
z výboru a manipulantům 4 zl 48 1/1 kr
faráři páteru Münsterovi za dlužný
desátek pro rok 1787 2 zl
témuž za pohřeb včetně každoroční
bohoslužby na památku zesnulého
J.Chr. Hoffmanna 6 zl
mzda děvečce z ročních 5 zl za
7 měsíců: 2 zl 55 kr
pasáku krav rovněž za 7 měsíců 2 zl 20 kr
Anně Rosině Schlenzinové z Rádla
za odložené splátky: 6 zl
té stejné za měřici žita 1 zl 18 kr
více peněz zapůjčené v hotovosti 42 kr
Gottfriedu Peukertovi z Rychnova 2 zl 45 kr
vdově Luckové odtamtěž 2 zl 30 kr
Leopoldu Langovi odtamtěž 27 zl 27 kr
rychtáři Hillebrantovi odtamtěž 19 zl
Josefu Maschkemu odtamtěž 23 zl
Friedrichu Hübnerovi z Rádla 17 zl
Friedrichu Scheffelovi z Rychnova 7 zl 35 kr
jejich dědicům po Josefu Kundlatschovi 2 zl 30 kr
Friedrichu Ullrichovi 2 zl 20 kr
Kasparu Scheffelovi 42 kr
revírníku Pospischilovi 1 zl
synu Josefu Hoffmanovi, které zapůjčil
zemřelému otci 36 zl
k tomu tentýž při stavění domu svému
otci zaplatil 14 zl za stavební dříví,
jelikož se však teď tato stavba zahrnuje

od odhadní sumy, tak by kupci vyplynulo zjevné krácení: a matka s ostatními dědici toto otci učiněné placení 14 zl potvrzuje, tento obnos se znovu uhrazuje: 14 zl 50 zl

Syn Anton Hoffmann co půjčil zemřelému otci a všemi dědici bylo odsouhlaseno má pohledávku: 27 zl

Syn Franz Hoffmann za 10 štrychů ovsa, které předal zemřelému otci a dědici bylo odsouhlaseno 32 zl 30 kr a pak matka a bratři Josef a Karel Hoffmanovi potvrzují, že bratr František vzhledem k ostatním sourozencům s menším věnem byl vybaven a tak s ohledem na to mu z dědictví povolují přídavek 12 zl 44 zl 30 kr

Když zemře matka Anna Justina Hoffmannová musí dědici zaplatit z dědictví náklady na pohřeb a zaplatit účet předložený Josefem Hoffmannem. K tomu se povoluje částka 14 zl

Dalešického rychtáři jako delegovanému znalci při odhadu hospodářství Johanna Christova Hoffmanna za námahu a ztrátu času 2 zl 20 kr

a poté co bratři Anton, Karel a František Hoffmann učinili s kupcem Josefem Hoffmannem 19.dubna 1791 znovu srovnání, podle kterého zmíněný kupec Josef Hoffmann jim vedle již jim oddělených pozemků jednomu každému dal ještě jeden zvláštní kus pole a sice Antonu Hoffmannovi 739 čtverečních sáhů, Františku Hoffmannovi rovněž 739 čtverečních sáhů a pak

Karlu Hoffmannovi 1074 čtverečních sáhů bezplatně dědičně předá, naproti tomu shora řečení tři bratři kupci Josefu Hoffmannovi sleví s odhadní ceny stopadesát zlatek, takže se odhad zmenší o 150 zl
Ještě je třeba poznamenat, že bratři Anton, František a Karel Hoffmannovi s přihlédnutím na jejich 150 zl se ještě dobrovolně zavazují na ně přecházející pozemky za jmenovaný peníz a sice Anton a Karel Hoffmann převzít každý čtvereční sáh jen za 1 1/2 kr tak, aby obnos připadl k odhadní sumě a tak znovu se připočte do děděné sumy položkou 36 zl 22 1/2 kr odpočitatelná suma 741 zl 56 kr

Když se od hlavní odhadní sumy odečte 1062 zl 35 1/2 kr shora psaná suma 741 zl 56 kr zbývá ještě k dělení 320 zl 39 1/2 kr k tomu shora poznamenaný obnos za pozemky, předané 19.dubna 1791 36 zl 22 1/2 kr tedy je suma čistého jmění k dělení 357 zl 02 kr a náleží:
Josefu Hoffmannovi jako majiteli pozemku 71 zl 24 kr
Antonu Hoffmannovi 71 zl 24 1/2 kr
Ignazi Hoffmannovi 71 zl 24 1/2 kr
Františku Hoffmannovi 71 zl 24 1/2 kr
a Karlu Hoffmannovi 71 zl 24 1/2 kr

což činí 357 zl 02 kr

Poté následuje dědické dělení takto:
Jelikož si Anton a František pozemky podle ujednání z 19.dubna 1791 v odhadní ceně

ponechají, pak musí i tyto, stejně jako
ony pozemky, které jim a jejich bratrovi
Karlovi kupec gruntu Josef Hoffmann podle
smlouvy z 19.dubna 1791 slíbil a přenechal
za určený obnos se do jejich dědických
podílů započítají, totiž Josefu Hoffmannovi
náleží dědický podíl 71 zl 24 kr
rovněž co on zemřelému otci zapůjčil podle
předloženého dlužního úpisu obnáší 36 zl
za stavební dříví, které zemřelému
otci zaplatil, následně ale bylo
zahrnuto do odhadu 14 zl
k tomu to, co bratr František ze svého
dědictví daroval matce, což jí v případě
potřeby bude dáno, činí 4 zl

činí dohromady 125 zl 24 kr

K tomu jeho domek v odhadní ceně 13 zl 18 kr
pak pole u domu 7 zl 45 kr
rovněž pole na kopci 6 zl 45 kr

činí 27 zl 48 kr 27 zl 48 kr

Zůstává mu tedy požadovat: 97 zl 36 kr
Antonu Hoffmannovi náleží dědický podíl 71 zl 24 1/2 kr
rovněž to co on zemřelému otci půjčil
podle dlužního úpisu 27 zl
Pak k pokrytí daně vpředu odečtený
kapitál, jelikož daň z každého odděleného
pozemku neplatí majitel
stavební parcely, ale majitel
domu v důsledku vrchnostenské
subrepartice (rozpisu), což

podle daňové knížky, kterou má
v ruce, se majitelům domků
připíše 6 zl -----
což činí dohromady 104 zl 24 1/2 kr

z t o h o
pole vedle louky 7 zl 7 1/2 kr
rovněž pole "na dlouhém
záhonu" ve výměře 739
čtverečních sáhů 12 zl 19 kr

dělá 19 zl 26 1/2 kr 19 zl 26 1/2 kr
zbývá ještě pohledávka 84 zl 58 kr
Františku Hoffmannovi náleží
dědický podíl 71 zl 24 1/2 kr
rovněž co on zemřelému otci
předem zapůjčil podle dlužního
úpisu 32 zl 30 kr
rovněž mu bylo předáno kvůli malému
věnu 12 zl
k tomu přijde ve věci daně z
řečených pozemků tak, jak bylo
shora u Antona provedeno,
dobropsáno: 6 zl 30 kr

což činí dohromady 122 zl 24 1/2 kr

z t o h o
jeho domek v odhadní ceně 69 zl 29 kr
pole u domu 3 zl 52 1/2 kr
pole na kopci 7 zl 7 1/2 kr
pole na zadním velkém díle
739 čtverečních sáhů 6 zl 9 1/2 kr
rovněž to co on dal matce a

kupec Josef Hoffmann jí

zachová 4 zl

to dělá 90 zl 38 1/2 kr 90 zl 38 1/2 kr

přijde mu ještě zaplatit 31 zl 46 kr

Karlu Hoffmannovi patří dědický podíl 71 zl 24 1/2 kr

z t o h o

z pole na "dlouhém záhoně"

o výměře 152 sáhů čtverečních 2 zl 32 kr

pak z toho na "předním

díle" u cesty 922 sáhů 15 zl 54 kr

to dělá 1074 sáhů

čtverečních 17 zl 54 kr 17 zl 54 kr

má tedy ještě obdržet 53 zl 30 1/2 kr

Ignázi Hoffmannovi patří

dědický podíl v celku 71 zl 24 1/2 kr

Celkový obnos k vyplacení 339 zl 15 kr

Josef Hoffmann má dostat

dědického podílu 47 zl 36 kr

půjčky včetně 14 zl

za stavební dříví 50 zl 97 zl 36 kr

od bratra Františka převzato

a matce přenecháno 4 zl

Anton Hoffmann má dědický podíl 51 zl 58 kr

pohledávky k vymáhání 27 zl 84 zl 58 kr

na krytí daně 6 zl

František Hoffmann má dědický podíl

pohledávka za oves 13 zl 16 kr

za věno 12 zl

na krytí daně 6 zl 30 kr

Karel Hoffmann má dědický podíl ještě 53 zl 30 1/2 kr

Ignáz Hoffmann jeho celý dědický podíl 71 zl 24 1/2 kr

Činí celkem 339 zl 15 kr

Kteroužto položku 339 zl 15 kr jak se kupec Josef Hoffmann podle rozkazu milostivé vrchnosti hospodářského úřadu při rychnovské rychtě dne 24.června 1791 konaném představenstvu vyjádřil během 4 týdnů jednomu každému dědici úplně zaplatit je zavázán a dlužen.

Ohledně výměnku vdovy Anny Justiny Hoffmannové přejímá kupující Josef Hoffmann v důsledku dobrovolného vyrovnání z 19.ledna 1791 podle rozkazu milostivého vrchnostenského hospodářského úřadu při rychnovské rychtě 24.června 1791 drženému představenstvu a podle smlouvy závazek matce dáti výměnek až do smrti následovně:

Volnou bezplatnou místnost. Pak ročně 4 štrychy žita a 3 štrychy ovsa, rovněž 2/8 české míry lněného semene do vyhnojené půdy zasít, 2 vyhnojené záhony brambor a právě tolik zelí dát. Rovněž krávu a kozu, zelené a suché krmení a pastvinu. Vedl toho se zavazuje kupec Josef Hoffmann, své matce Anně Justině Hoffmannové z dědického podílu, který mu připadá po otci dát darem část tak, že z této sumy 35 zl a 42 kr ročně 3 zl hotově na potřeby. Pokud by ale matka nežila tak dlouho, aby si těchto 35 zl po ročních 3 zl vybrala, ponechá si kupec Josef Hoffmann zbývající obnos jako své vlastnictví, také není matka oprávněna cokoliv z těchto 35 zl 42 kr někomu odkazovat.

Dále se u této koupě poznamenává, že bratři Anton, František a Karel Hoffmannovi, jakož i všichni jejich následující majitelé domů mohou ze studny, ležící na pozemku statku svobodně brát vodu a mít volný přístup na selský pozemek, ovšem bez jakéhokoliv příkoří a způsobených škod. Přitom mohou jen v případě nutnosti užívat právo svobodné chůze a jízdy.

Pokud by tato usedlost byla v budoucnu prodávána, pak jsou děti nynějšího kupce nejbližší, po jejich smrti, ale sourozenci kupcovi mají mít předkupní právo.

p o v i n n o s t i

Na císařsko královské Militari - ordinario podle vrchnostenské subrepartice sepsané a schválené co ve všech dobách připadá, v současnosti ale přichází ročně

Na vrchnostenských dávkách

Na pevných platbách na svatého Jiří a sv. Havla rovněž na robotných peněžních dávkách ročně

ve 4 splátkách

Povinnosti naturálních robot

Ročně řůy řezivého dřeva, sudové dřevo, prkna a šindele nebo cokoliv by vrchnostenský hospodářský úřad mohl nařídít přivézt, ale za 2 zl, pak vězí na tomto gruntu 20 dní roboty na práce při sečení, z čehož majitelé pozemků, oddělených od gruntu mají zapřavit

jako: na sv. Jiří sv. Havla robot. peníz

Anton Hoffmann 1 den 3 kr 3 kr 8 kr

František Hoffmann 1 den 4 1/2 kr 4 1/2 kr 10 kr

Karel Hoffmann 1/8 dní 2 kr 2 kr 3 kr

Josef Hoffmann 17 1/2 dní 14 kr 32 4 1/4 kr 6 zl 39 kr

To dělá 20 dní 23 1/2 kr 42 et 4 1/2 kr 7 zl

Tak zůstává ještě u majitele gruntu 17 1/2 dne ručně vykonat nebo každý den kr reluovat.

Na obecních dávkách

má tento grunt jak za války, tak i v dobách míru na 1 jitro připadající obecní dávky jak odedávna zařizeno a kr přispívat.

Franz Simm Johann Kryštof Hillebrand Josef Maschke

obecní starší rychtář přisedící

Franz Maschke Josef Hofrichter

přísežný obecní starší

Po zavedení zákonné povinnosti odvodů se umožňovalo osvobodit jediného syna nebo prvorozeného selského syna. Dokument o podobném osvobození zní:

V y s v ě d ě n í

Podepsaní, kteří k nastávajícím odvodům mají syna, kteří si nebudou činit nárok na osvobození potvrzují, že podle jejich vědomí Anton Hoffmann, jenž nárokuje osvobození svého syna Antona Hoffmanna jako jedině opory má v Rychnově následující majetek: Budovy: Obytný a hospodářský dům č. 87, pak obytný dům č. 88 v Rychnově, z nichž platí řádnou domovní třídní daň 1 zl 87 kr rak. měny.

Pozemky: Při shora zmíněném obytném a hospodářském stavení se nachází 32 jiter 956 čtverečních sáhů pozemků, z nichž platí pozemkovou daň 37 zl 89 kr K.M. a žije z výtěžku tohoto hospodářství. Podepsaní dále prohlašují, podle svého přesvědčení, že od syna Antona Hoffmanna veškeré obstarávání a obdělávání závisí a že tuto povinnost také plní.

Rychnov, 11. listopadu 1864

Franz Hübner Anton Maschke

Úplná správnost toho se potvrzuje.

Obecní úřad v Rychnově, 11.listopadu 1864

Pečeť Franz Ullrich, představený obce

Této žádosti c.k. vojenská komise vyhověla a žadatelův syn byl osvobozen podle následujícího přípisu:

Anton H o f f m a n n o v i č. 87 v Rychnově!

Vysoká vojenská osvobozovací komise pro doplňování vojska vyhověla vaší žádosti o osvobození a je tím váš syn Anton pro nastávající odvody volný.

Přílohy k žádosti vracíme.

C.k. okresní úřad Jablonce, 20.prosince 1864

Za c.k. okresního představeného: Marschall

Nepříjemné pohoršení obyvatelstvu Rychnova, zejména ženám způsobil v r. 1832 majitel domu č. 76, Kajetan Müller (Bäcklange), když ve svém domě zřídil kořalnu a propachtoval ji židovi.

Úřední povolení k tomuto výčepu, které se nachází v držení pana Wenzela z č. 129, a které bylo pisateli zapůjčeno k opsání zní:

Provincie Čechy Panství Svijany

Krajský obvodní úřad Berní okres panství dtto

P o v o l e n í č. 3420

k provozování živnosti, podléhající spotřební dani

v ý č e p l i h o v i n

V důsledku prohlášení Kajetana Müllera z Rychnova č. 76 ze dne 30.července 1832 pod č.j. 2649, že zamýšlí platit spotřební daň podle tarifu, uděluje se témuž ze strany podepsaného berního úřadu povolení k provozování shora uvedené živnosti

c.k. inspektorát spotřební daně

Mladá Boleslav 31.října 1832 Gutsch, inspektor

Následky tohoto otevření kořalny byly pro Rychnov velmi nepříznivé, neboť se v ní lehkomyšlná čeládka uhnízdila a osnovala plány na krádeže. Žid kořalečník se zúčastnil jako překupník a rozvážel kradené věci do měst a okolí.

Celých 10 let trval tento stav, až v r.1841 si "tajná stráž" popisovaná na předchozích stránkách, podala stížnost ve Svijanech na vrchnostenském úřadě na zhoubné následky tohoto výčepu a kořalna byly úředně zavřena. Rychnov tak byl osvobozen od nemilého břemene, neboť krádeže v obci podstatně klesly, když žid odtáhl.

Na předchozí stránce napsaný Kajetán Müller měl také jednu z prvních c.k. trafik v Rychnově. V r. 1828 se ucházel také u důchodkové kontroly v Praze o prodej c.k. kolků a získal podle níže uvedeného věrného opisu originálu prodej kolků.

Originál zní:

A d m i n i s t r a c e

Kajetán Müller, trafikant v Rychnově č. 76, prosí o propůjčení licence na prodej kolkového papíru.

Na tuto žádost obdržel Kajetán Müller od důchodkové kontroly následující rozhodnutí:

Č. 4222

Příloženě se Kajetánu Müllerovi k jeho žádosti ze dne 18. předchozího měsíce uděluje licence k prodeji menších hodnot kolkového papíru, žadatel musí mít vždy dostatečnou zásobu kolkového papíru na skladě.

C.k. administrace tabáku a kolkových dávek v Praze.

9.listopadu 1828 Schesinger

Syn tohoto Kajetána Müllera, Jan Müller, převzal po smrti svého otce dům č. 76 a je ctěnému čtenáři znám z dlouholetých procesů se správou dráhy při stavbě železnice při převzetí jeho domu. Po vystavění nového domu získal Jan Müller vedle stávající už trafiky, prodeje kolků a pekařství ještě i hostinskou koncesi a pokřtil šenkovnu na hostinec "U železničního viaduktu". V roce 1858 postavil Jan Müller z dřevěného domu č. 129, který mu v Dolním Rychnově rovněž patřil, mlýn s mnoha obytnými místnostmi a byla tato velkolepě založená kamenná stavba obyvatelstvem Rychnova nazývána "Bäcklang nebo Zolkermühle". Když nějaká nechvalně známá rodina v Rychnově ani v okolí nemohla najít podnájem, dostalo se jí vždy v "Zolkermühle" vlídného přijetí. Takse stalo, že v mnoha místnostech mlýna nalezla přístřeší nejnížší společenská vrstva.

Také po smrti majitele trval tento stav, až do doby dnešního majitele pana Wenzela, který udělal v mlýně a v jeho nájemních obrat k lepšímu. Starý Zolkermühler po dlouhé roky až do své smrti nestál na dobrých základech se svými obchodními partnery, sousedy a soudy a velká kupa procesních sporů se dosud nachází u nynějšího majitele a podáme z nich zde malý výběr.

K důkazu, že Zolkermühle neměl respekt ani k Bohu ani k lidem a ani o důležitých svátcích nedodržel klid, patří trestní spis o rušení klidu o svátcích.

C.k. okresní soud v Jablonci pro Johanna Müllera v Rychnově č.p. 129.

Ačkoliv jste popřel, že jste se o Novém roce zabýval mletím obilí a tvrdil jste, že mlýn mlel naprázdno jen proto, abyste zabránil zmrznutí, přece jen se to musí jevit jako znesvěcení tohoto svátku, neboť c.k. četnictvo opakovaně potvrdilo, že jste v den Nového roku mlel.

Musíte proto ve smyslu dekretu vysoké dvorní kanceláře ze dne 17.3.1825 č.j. 8623 být potrestán. C.k. okresní soud chce Ale v tomto případě dát přednost před právem a vám jen tento zakázaný počín připomenout s podotknutím, že při opakování budete přísně potrestán.

C.k. okresní soud v Jablonci 17.února 1859

c.k. okresní představený: Stöckert

Další spis jedná o opomenutí přihlásit mlynářského pomocníka a odsouzení mlynáře ze Zolkermühle. Zní:

R o z s u d e k

C.k. okresní úřad jako okresní soud z moci c.k. královského veličenstva a propůjčené úřední moci uznal právo:

Johann Müller, mlynářský mistr v Rychnově č. 129 je vinen podle § 320 trestního zákona přestupkem proti veřejným úřadům a opatření tím, že nepřihlásil svého mlynářského pomocníka a bude proto podle shora zmíněného paragrafu odsouzen k peněžnímu trestu 5 zl do rychnovského chudinského fondu. Podle čl. 241 trestního zákona pak § 423 trestního řádu kontumačně (v nepřítomnosti) a podle § 341 k náhradě nákladů.

D ů v o d y :

Jelikož se Johann Müller nedostavil k trestnímu jednání ačkoliv byl pozván, musí být podle odstavce č. 423 trestního řádu odsouzen v nepřítomnosti.

Další výrok rozsudku se opírá o zákonné předpisy včetně uvedených důvodů a zákonné předpisy.

Dáno v Jablonci, 17.září 1859

Jäckel v.r. Kirschner, v.r.

vedoucí protokolu

K č. 334 trestního zákona bude Johannesu Müllerovi nařízeno pojednání na 17.září t.r. Toto bude doručeno.

C.k. okresní soud v Jablonci, 17.září 1859

C.k. okresní přednosta Stöckert

O odmítnutí Johanna Müllera zaplatit na jakýkoliv způsob nám ukazuje upomínkový spis z obce o následujícím obsahu:

Č. 692

Panu Johannu Müllerovi, zde č. 129!

Na základě dopisu vysokého zemského výboru ze 27.února č. 24 359, a podle sdělení milostivého okresního výboru z 27.května 1885 č. 263 OZ, byl obecní úřad vyzván všechny nedoplatky v krátké době vymáhat.

Tím se cítí obecní zastupitelstvo podněceno, aby Vás zdvořile, ale vážně požádalo, abyste obci dlužný obnos 25 zl, 20 kr v. m. nejpozději během tří týdnů složil u obecní pokladny.

Pokud byste nedbal této výzvy, budeme bohužel nuceni nechat vymáhat tuto sumu právní cestou.

Jménem obecního zastupitelstva Rychnov

obec představený: Josef Maschke

Anton F. Lang Josef Peukert Franz Pietsch

obecní radní obecní radní obecní radní

Franz Seiboth

Bohužel už nevíme, zda mlynář z Zolkermühle tyto peníze uhradil. Po jeho smrti byl obcí vznesen nárok na jeho pozůstalost, protože po dobu asi 30 let neplatil obecní přirážky. Na vysvětlení, že tento požadavek je už propadlý, který obec obdržela od správce dědictví, mohla obec předložit duplikáty upomínek, které každoročně Johannu Müllerovi posílala. Tak byla soudem dlužná suma včetně úroků obci přiřknuta.

O povaze nájemníků v Zolkermühle za předchozího majitele vypoovídá rozsudek okresního důchodkového soudu v Litoměřicích:

Důchodkový okresní soud v Litoměřicích ve svém jednání proti ševcovskému tovaryši Josefu Lacinovi v Rychnově podle skutkové podstaty ze dne 20.zář 1890 ho shledal vinným

1. tentýž se pokusil dne 20.zář 1890 o podloudný obchod protizákonným dovozem (pašováním) 0,5 kg tabákových výrobků a 0,04 kg neslazené pálenky a hracích karet z ciziny. Tato karetní hra se skládá z 32 omyvatelných karet. Pokud se těchto karet týká, tak § 15 zákona z 15.dubna 1881 ř.z. č. 43 toto pokládá za těžký přestupek a pachatel je vinnen
2. podle § 204 a 206 trestního zákona důchodkového a § 15 zákona z 15.4. 1881 ř.z. č. 43 s pětinasobným clem, připadajícím na tyto předměty t.j. po 3 zl 75 kr podle pokuty podle § 15 zmíněného zákona 500 zl, dohromady to je potom 503 zl 75 kr a zároveň
3. k náhradě vyšetřovacích výdajů 47 kr se odsuzuje
4. Zmíněné karty propadají
5. Zabavené tabákové výrobky a pálenka jsou jako zástava na zaplacení pokuty a soudních nákladů
6. Pokud by pokuta 503 zl 75 kr nemohla být zaplacena z majetku a příjmů F. Laciny, pak mu podle § 116 a § 119 zákona o důchodkových trestech patří trest jednoduchého vězení 2 měsíce a 15 dnů zcela, nebo podle části dlužného obnosu, který nemohl zaplatit.

7. Týž nese náklady eventuelní na vykonání trestu ve vězení v případě nedobytnosti

Proti tomuto rozsudku se lze odvolati, případně žádati o milost během 30 dnů od dne doručení počítaje u c.k. důchodkového

okresního soudu v Litoměřicích.

C.k. důchodkový okresní soud Litoměřice, 27.října 1891

Tento František Josef Lacina (Bochtkanerschuster) byl český příštipkář a nesmírný výtržník, s nímž obec Rychnov měla stále starosti. jelikož nikde v obci nedostal byt, vzal ho mlynář Zolkemüller do svého domu. Po odpykání shora popsaneho trestu měla obec důvod navždy ho vykázat. O tomto rozhodnutí byl pozdější majitel Zolkermühle zpraven následujícím dopisem:

Č. 2023

Panu Josefu Hübnerovi, majiteli domu č. 129 v Rychnově.

Tímto se vám dává na vědomost, že u vás bydlící Josef Lacina z Hlásné Lhoty byl navždy z území obce vykázán. To je v důsledku soudního potrestání a rušení veřejného pořádku a klidu. Obec musí opustit během 14 dnů. To bylo usneseno na jednání výboru obce ze dne 23. listopadu 1892.

Obecní úřad v Rychnově, 13. prosince 1892

Obecní představený Vinzenz Peukert

Tyto opisy procesních listin vrhají jasné světlo na starého Zolker mlynáře a obyvatele jeho domu a měly by proto být udržovány pro následníky. ještě několik písemností ze starých dob zde bude otištěno, jejich originály jsou v majetku Josefa Preisslera z č. 478 (Honsodel) a pocházejí částečně ještě od posledního vrchnostenského rychtáře Antona Schöffela (Schöffeltounl).

K vůli nepatrnému dluhu 9 zl 25 kr byla celá realita zastavena a někteří lidé tak museli vážit dalekou cestu k vrchnostenskému úřadu do Svijan. Listina zní:

3 kr - kolek

D l u ž n í ú p i s

Josefa Seibotha v Rychnově č. 133

Já, níže podepsaný uznávám tímto, že jsem dlužen pozůstalosti Ebellichovské (Ebell - kovář, kdysi bydlící v domě u dnešního Bergschneider č. 53) ještě 9 zl 25 1/4 kr, t.j. slovy: devět zlatek dvacetpět a čtvrt krejcaru za provedené kovářské práce.

Slibuji a zavazuji se tuto sumu ode dneška do jednoho roku, t.j. do konce listopadu r. 1835, rychnovskému rychtáři rád a dobrovolně zaplatit. K jištění mého slibu zastavuji případným Ebellovským dědicům všechny své nemovité a movité statky, zvláště můj malý obytný dům v Rychnově č. 133 a vyhrazuji všem Ebellovským dědicům právo, aby se na mých realitách bez dalšího vysvětlování nechali zapsat.

Rychnov 1.listopadu 1834

Anton Schöffel Josef Maschke Josef Seiboth

rychtář svědek dlužník

Vrchnostenský úřad - Svijany, 3.listopadu 1834

Úředně ověřeno a povoleno. Podpis nečitelný

Jak se dříve uzavíraly sňatky a jak složité byly svatební smlouvy k tomu potřebně nám dokazuje dokument, který se nachází v držení pana Josefa Preisslera z č. 478. Z tohoto dokladu je patrné, že svatební pár musel vykonat cestu do Svijan, aby smlouvu nechal potvrdit. Pro budoucí svatební páry proto má sloužit tento opis:

Dnes, na konci psaného dne byla uzavřena svatební smlouva mezi Josefem Preisslerem z Rychnova č. 15 jako ženichem na straně jedné a Antonií, dcerou Augustina Hoffmanna, rovněž odtud, jako nevěstou na straně druhé, za přítomnosti vyžádaných svědků. Tato smlouva nebude platnosti teprve po právoplatném církevním požehnání s výhradou úředního souhlasu a byla dobrovolně uzavřena.

1. Snoubenci si vzájemně slibují nezlomnou věrnost, lásku a oddanost

2. Nevěsta přináší ženichovi následující věno:

různé zařízení, postele, len, prádlo a ošacení v hodnotě 100 zl C.M. (konvenční mince). Toto věno bude hned po oddavkách předáno ženichovi a za to ručí nevěstin otec s tím, že

3. na druhé straně bude nevěstě zajištěno její budoucí zaopatření, to podkládá ženich veškerým svým majetkem, obzvláště ale majetkem otcem mu odkázaným, nezadluženým domem č. 15 včetně všech polí, které se u něho nacházejí, včetně všech polí přikoupených. Kdyby však nevěsta

4. zemřela dřív než manžel, bez zanechání potomků, pak všecken majetek nevěsty připadne manželovi. Pokud by ale zůstavila potomka, má především on dostat stejný díl.

5. Kdyby však zemřel ženich, aniž by zanechal potomky, připadne celý majetek nevěstě včetně zaknihovaného domu se zahradou a pozemky po provedeném úředním jednání. Pokud by ale zůstali potomci, potom by dostali určený díl ze všeho.

K zesílení právní jistoty se obě strany, včetně přizvaných svědků podepsali vlastnoručně s tím, že bez jejich přítomnosti bude smlouva řádně zaknihována a zapsána a dána všem na vědomí.

Rychnov, 20.března 1835

Anton Schöffel Josef Preissler

rychtář jako svědek ženich

Augustin Preissler Antonia Hoffmannová

přísežný jako svědek nevěsta

Florian Preissler Augustin Hoffmann

mladší rychtář jako svědek otec nevěsty

V dřívějších dobách byl zvyk a obyčej, že mladí tovaryši po vyučení, k lepšímu vzdělání ve svém řemesle, trávili několik let na vandru a pracovali v různých zemích u mnoha mistrů. Tím získali mnoho zkušeností a naučili mnoho nového.

Tito vandrovníci však museli být vybaveni úředními dokumenty, aby se jimi mohli prokazovat. Jeden takový vandrovní dokument z roku 1824 zde přinášíme v opise. Z něho vyplývá s jakou starostlivou péčí byl tovaryš doporučován od jednoho úřadu k druhému.

Země: Česká,

Boleslavský kraj,

Panství Svijany,

6 kr kolek

Svobodný pán Polombini

Dělostřelecký regiment

Verbírský okrsek č. 36

Vandrovnický pas

pro poddaného zdejšího panství Franze Schöffela ze vsi Rychnov z téže farnosti č. 36 narozen, povoláním kolářského tovaryše, 20 let starého, střední postavy, podlouhlého plochého, tmavšího obličej, šedých očí, černých vlasů, středního, poněkud špičatého nosu, jehož vlastnoruční podpis:

Franz Schöffel

Tento vandruje ve všech zemích c.k. rakouských států, z toho důvodu se vystavuje tento pas na dobu jednoho a půl roku a jenž je platný od dole uvedeného data.

Všechny vojenské a civilní úřady se poslušně žádají, aby držitele tohoto vandrovního pasu po předložení nechali ve všech místech nerušeně procházet a uvedenému majiteli také poskytovali veškerou potřebnou pomoc s tím, že se zavazujeme k protislužbě.

Svijanský vrchnostenský úřad, 5.února roku osmnáctsetdvacetčtyři.

Karl Zinggropfer

Pas č. 16. vrchní úředník

Dáno na c.k. krajský úřad v Mladé Boleslavi 21.února 1824

Rošir, c.k. poručík

Dáno v odvodním okrese svobodného pána Polombini dělostřelců.

Linie regimentu č. 36.

Mladá Boleslav, 22.února 1824

Wurm. podplukovník

Tento Franz Schöffel byl bratrem rychtáře Schöffeltounel a později zbudoval obytný dům č. 360 v dnešní Vysoké ulici.

Když dnešní daňový poplatník dostane do rukou daňový výkaz z minulých dob, kdy náš kraj patřil ještě ke svijanskému panství, bude kroutit hlavou a divit se, s jak malými daňovými obnosy tehdy vlády mohly vystačit.

Ve vlastnictví pana Josefa Preisslera z č. 478 zůstal daňový výkaz z roku 1827 z doby úřadování zemřelého rychtáře Schöffeltounel. Ten je pro část obce Svatý Kříž. Tento zde chceme opsat pro porovnání dnešním platičům daní, sedlákům a domkařům, pro zajímavost.

Možná, že jsou ještě naživu potomci uvedených majitelů domků a hospodářství, kteří pro toto projeví zájem. Nyní následuje opis všech platičů daní:

Dům S v a t ý k ř í ž

č. c e l k e m

zl kr zl kr zaplaceno: zl kr

Vdova Schmidtová

1. čtvrtletí 30

2. čtvrtletí 30 25.března 1 17 1/2

sv. Jiří 17 1/2 2 35

3. čtvrtletí 30

4. čtvrtletí 30

1 sv. Havel 17 1/2 2.října 1 17 1/2

Dům S v a t ý k ř í ž

č. c e l k e m

zl kr zl kr zaplaceno: zl kr

Anton Wabersich

1. čtvrtletí 30

2. čtvrtletí 30

sv. Jiří 6 2 14 1/2 2.dubna 1 6 1/4

4.čtvrtletí 30

2 sv. Havel 8 1/4 11.října 1 8 1/4

Anton Seiboth

1. čtvrtletí 30

2. čtvrtletí 30

sv. Jiří 6 2 14 1/4 24.března 1 6

3. čtvrtletí 30

4. čtvrtletí 30

3 sv. Havla 8 1/4 20.září 1 8 1/4

Christov Seiboth

1. čtvrtletí 30

2. čtvrtletí 30

sv. Jiří 17 1/2 2 35 25.března 1 17 1/2

3. čtvrtletí 30

4. čtvrtletí 30

4 sv. Havla 17 1/2 7.října 1 17 1/2

Franz Waller

1. čtvrtletí 30

2. čtvrtletí 30

sv. Jiří 6 2 14 1/2 20.dubna 1 6

3. čtvrtletí 30

4. čtvrtletí 30

5 sv. Havla 8 1/4 2.února 1 8 1/4

Josef Waller

1. čtvrtletí 30

2. čtvrtletí 30

sv. Jiří 6 1/2 2 15 29.března 1 6 1/2

3. čtvrtletí 30

Dům S v a t ý k ř í ž

č. c e l k e m

zl kr zl kr zaplaceno: zl kr

4. čtvrtletí 30

6 sv. Havla 8 1/4 11.října 1 8 1/4

Anton Preissler

1. čtvrtletí 25 1/4 3.ledna 1 45 1/4

2. čtvrtletí 25 1/4 Kupní smlouva,

sv. Jiří 5 1/4 1 55 1/4 má platit

3. čtvrtletí 25 1/4 robotní peníz

4. čtvrtletí 25 1/4 a obnosy na sv.

7 sv. Havla 8 1/2 Jiří i Havla 2 14 1/4

Franz Waller

1. čtvrtletí 24 1/4

2. čtvrtletí 24 1/4

1 37 29.prosince 1 37

3. čtvrtletí 24 1/4

8 4. čtvrtletí 24

Josef Lang

1. čtvrtletí 30

2. čtvrtletí 30

sv. Jiří 17 1/2 2 35 22.října 2 35

3. čtvrtletí 30

4. čtvrtletí 30

9 sv. Havla 17 1/2

Josef Lang

1. čtvrtletí 15

2. čtvrtletí 15

1 - 22.října 1 -

3. čtvrtletí 15

10 4. čtvrtletí 15

Dům S v a t ý k ř í ž

č. c e l k e m

zl kr zl kr zaplaceno: zl kr

Franz Müller

1. čtvrtletí 1 -

2. čtvrtletí 1 -

sv. Jiří 11 3/4 4 26 3/4 19.března 2 11 3/4

3. čtvrtletí 1 -

4. čtvrtletí 1 -

11 sv. Havla 16 24.září 2 16

Augustin Libig

1. čtvrtletí 15

2. čtvrtletí 15 1 - 9.dubna - 30

3. čtvrtletí 15

12 4. čtvrtletí 15 8.října - 30

Franz Rössler

1. čtvrtletí 30

2. čtvrtletí 30

sv. Jiří 17 1/2 2 35 16.března 1 17 1/2

3. čtvrtletí 30

4. čtvrtletí 30

13 sv. Havla 17 1/2 11.října 1 17 1/2

Josef Waller

1. čtvrtletí 15

2. čtvrtletí 15

1 - 13.března - 30

3. čtvrtletí 15

14 4. čtvrtletí 15 22.září - 30

Dům S v a t ý k ř í ž

č. c e l k e m

zl kr zl kr zaplaceno: zl kr

Vdova Krausova

1. čtvrtletí 30

2. čtvrtletí 30

sv. Jiří 17 1/2 2 35 8.října 2 35

3. čtvrtletí 30

4. čtvrtletí 30

15 sv. Jiří 17 1/2

16 a 17 patří do Pelikovic

Ferdinand Kraus

1. čtvrtletí 30

2. čtvrtletí 30

sv. Jiří 17 1/2 2 35 11.října 2 35

3. čtvrtletí 30

4. čtvrtletí 30

18 sv. Havla 17 1/2

Kraus

1. čtvrtletí 30

2. čtvrtletí 30

sv. Jiří 17 1/2 2 35 11.října 2 35

3. čtvrtletí 30

4. čtvrtletí 30

sv. Havla 17 1/2

Čtvrtletní obnosy byly c.k. daně, obnosy zapsané na sv. Jiří a sv. Havla potom panské dávky, které spolu s vypočítanými robotními penězi se platily na zámek ve Svijanech.

Z daňového výkazu je vidět, že přibližně před sty lety byly daně velmi malé. Dnešní majitelé usedlostí a domů platí sice v dnešních republikánských dobách za údajnou občanskou svobodu víc než stonásobný obnos než dřívější nesvobodní majitelé za císařského režimu a pod panským jhem.

Je s politováním, že se nezachoval žádný výkaz o placení daní tehdejších velkých hospodářství v Rychnově.

Systém výpočtu daní v dřívějších dobách byl ovšem zcela jiný. Do revolučního roku 1848 podléhal Rychnov svijanskému panství a všechny státní a panské daně vybíral obecní písař a odváděl je do důchodní pokladny. Také ještě i po zřízení berního úřadu v Jablonci byly všechny daně vybírány ještě obcí a tímto úkolem byl pověřen po dlouhou dobu let Florian Müller (Böckfranze Flor) z č. 60. V osmdesátých letech minulého století nastala změna. Poplatníci museli daně odvádět přímo bernímu úřadu. Každý daňový poplatník dostal daňovou knížku, ve které byly všechny státní, okresní a obecní daně velmi podrobně zapisovány. Každý občan tedy věděl přesně kolik má na daních ročně zaplatit.

Když jednou po dlouhé době přišel do Rychnova exekutor, aby upomenul ty, kteří byli v prodlení s placením, pak to byla o s t u d a pro potrefeného. Dnes chodí exekutor při své pochůzce v Rychnově doslova od domu k domu a lidé se diví, když některý dům vynechá a nezaklepe na dveře kvůli dluhu na daních.

Loterie - (císařská a slepá)

Peníze. (Jejich cena a falšování)

Už za starých dob hledělo lidstvo obstarat si peníze snadným způsobem. Jako nejsnazší příležitost připadlo některým lidem, že je císařská loterie, kdy za pár krejcarů mohou dostat velkou výhru.

Každá země rakouské monarchie měla svoji vlastní c.k. loterii a tah čísel byl vždy ve středu a v sobotu v udaném hlavním městě. Vždy jedno dítě ze sirotčince z nádoby ve 3 hodiny odpoledne vytáhlo pod přísným dohledem úředníků 5 výherních čísel. Telegraf a železnice ještě v dřívějších dobách nebyly, a tak tažená čísla přivázeli jezdcí na koních sběrateli loterie. Ten je potom napsal na prkno, které bylo natřeno načerno a připevněno na vnější stěnu domu, aby se s nimi mohla veřejnost seznámit. Pokud se ve sběrně vyskytlo "terno, quatro nebo quinto" to byly na jedno vsazení výhry 3, 4 nebo 5 čísel, tak byla tato výherní čísla na vývěsním prkně napsána pozlacenými čísly, zatímco další čísla bez větších výher byla zapsána jen červenou barvou.

Pokud se přihodil ten vyjimečný případ, že bylo taženo všech 5 čísel, neobdržel šťastný výherce celou tu velkou částku hotově, ale dostal jen stotisíc zlatek ve státních papírech s úroky a nadosmrti důchod.

Často se stávalo, že výherci velkých peněžních částek mysleli na chudé sirotky, kteří vytáhli šťastná čísla, a pomohli jim ke štěstí. Věnovali jim větší obnos nebo si je vzali za vlastní.

Poslové na koních, kteří přivázeli čísla do sběrů roztroušených v zemi, si museli vyměňovat koně na různých poštovních stanicích. Z Prahy dorazili teprve druhý den do Hodkovic, Liberce a Frýdlantu, z Vídně přijížděli až další den.

Jablonec tenkrát ještě neměl císařskou loterii. Dějinné skutečnosti potvrzují, že už v tehdejší době existovaly vynalézavé hlavy, které různými technickými prostředky využívaly loterii ke svému prospěchu. začátkem 19. století existovala banda, která loterii svými případy těžce poškozovala, a tak sběry i sousedních měst bankrotovaly.

Zločinecká banda, v jejímž čele stál takzvaný "Král loterie" John ze Mšena, předávala tažená čísla za tmavých nocí z jedné vyvýšeniny u Prahy na Trosky světelnými signály mezi kopci. Tam se číselné signály zachycovaly, a lidé, kteří tam byli umístěni, je předávali dál přes Bězděz na Ještěd. Čísla zachycená na Ještědu byla následujícího dopoledně ve sběrnách zamíchána mezi ostatní čísla a na ně vsazen větší obnos. Když potom přišel jezdec na koni se skutečnými čísly, tak si banda vždy mohla odnést větší zisky.

Toto šizení loterie bylo bandou provozováno po celá léta, až poškození sběratelé, i když vložili už i své vlastní jmění, nemohli vyplácet výhry.

I přes horlivé zkoumání příčin přílišných výher se nemohlo tajemství dlouho vyzvědět, přestože bylo nápadné, že posledně vsazená čísla měla vždy největší výhry. Sběratelé tedy potom přijímali sázky jen ve středu a v sobotu do 3 hodin odpoledně, do hodiny tahu čísel. To už podvodníkům nezbyl řádný čas na předávání čísel. Rázem přestaly přemrštěné výhry. Sběratelé byli zachráněni a ulehčeně si oddychli.

Podvodnická banda pod tlakem těchto opatření musela zastavit svou činnost a hledala nové pole působnosti. Zabývala se proto pašováním a falšováním peněz tak, jak bude popsáno dále.

V Rychnově byla začátkem minulého století sběrna loterie v domě č. 262 (Katelliese). V pozdější době měl malíř Anton Ullrich z č. 58 (dneska Naze Schöffel) filiálku hodkovické loterie až do poloviny minulého století. majitel filiálky Anton Ullrich musel odevzdávat hru a peníze o dnech tahu do 3. hodiny odpoledně v Hodkovicích, tam vyzvedával výhry, které vyplácel hráčům v Rychnově. Za tuto práci dostával Ullrich určité procento jako odměnu. Když se malíř Anton Ullrich přestěhoval do Jablonce, přešla jeho filiálka hodkovické loterie na malíře Antona Seidela z č. 313 (dnešní majitel Adolf Blaschke) a ještě dnes je uložen v domě na památku kastlík na čísla k vyvěšování.

Po zřízení okresního velitelství, okresního soudu a daňového úřadu po revolučním roce 1848, obdržel Jablonec c.k. lotosběrnu, která byla v domě obchodníka Ungera, na rohu Průmyslové a Školní ulice.

Kolem roku 1880 se ucházel hospodský Franz Pitsch z č. 68 o c.k. sběrnou loterie, ale nebyla mu finančním úřadem z určitých důvodů povolena.

Tak jako asi všechny instituce, které soutěží o výtěžek, jsou vždy nějakým způsobem napadány, tak vznikaly vedle c.k. loterie ještě modré nebo slepé "Winkelloterien". Také obyvatelstvu Rychnova byl v dřívějších dobách a ještě i dnes nabídnuta možnost, aby i bez c.k. loterie mohli své tak pracně vydělané peníze obětovat loterii. Tak dalece, jak si pisatel z dřívějších dob vzpomíná, se loterií zabývaly v 70. letech minulého století rodiny Jakobs Tounel z č. 217, Bareschel z č. 130 v Rychnově a Kasebäcke v Pulečném, a to modrou loterií. V přítomném čase zase rozkvétá slepá loterie, i když v Čechách byla numerická loterie zrušena a výherní čísla z "Winkelloterie" chodí z cizích zemí (Rakouska).

Modrá loterie měla velké boje o své bytí s trestním zákonem a finanční stráží. Ve všem možném přestrojení hlídali finančníci ve dnech tahu, ve středu a v sobotu, domy, kde se modrá loterie sázela, a lidi, kteří tam vcházeli a vycházeli. Dokonce finančníci do domu zapisovatele Lejska z č. 199 přišli převlečení za zedníky a prosili o ubytování a stravování. Lejsek však poznal hlasy a past, která mu byla nalíčena a odmítnul je.

Těžkým úkolem bylo také odnášení sázených čísel ve středu a v sobotu do Jablonce k převzetí hry. Po podšívku ošacení, v podšívce klobouku, mezi dvojitou podrážkou bot byla čísla pašována do Jablonce, než finančníci i tyto úkryty našli. V 90. letech nechal Lejsek převézt hru do Jablonce pomocí přátel svého syna. Pisatel, jako přítel mladého Lejska, se z touhy po dobrodružství zúčastnil pašování čísel. Ve staré holínce jsem nesl čísla z domu, čekal u školního kříže, až šel Franz Lejsek kolem kostela na "Schutzengelweg -cestu Anděla strážného" směrem k Dobré Vodě. Následoval jsem ho po jablonecké cestě v delším odstupu. U hospody Habel na Dobré Vodě se náhle objevili dva finančníci, kteří Lejska zastavili a prohledali ho, ale nic nenašli. Já jsem se za ním loudal ve stále větším odstupu. Před Balvanem zase vyskočilo několik finančníků z lesa, Lejska přepadli, ten se ale nechal s klidem prohlédnout. Když nic nenašli, mohl pokračovat v cestě. Ve městě jsem zmenšil odstup a viděl Lejska zmizet ve dvoře hospody "U města Karlovy Vary". Rychle jsem ho následoval a za několik minut byla předávka hry provedena jednomu tam čekajícímu. Bez problémů jsme nastoupili zpáteční cestu a já jsem měl upřímnou radost, že jsem finančníky ošidil. Modří zapisovatelé také dělali při odnášení čísel velké okliky přes Rádlo, Proseč, Mšeno, i přes Dalešice nebo Maršovice, aby "zeleným" nepadli do rukou.

Jistě už kdekdokud udělal štěstí v loterii, ale hlavní výtěžek vždy naplnil státní pokladnu. Před časem byla v jedné novinách uveřejněna statistika, podle které bylo úderem blesku víc lidí zabito, než je hlavních výher v loterii nebo v losech.

Mnoho majetných lidí obětovalo loterii veškerý majetek v naději, že nějakou velkou výhrou opět zbohatnou. Také v Rychnově se dají napočítat lidé, kteří v loterii přišli o svůj majetek a zemřeli v chudobě. Jeden případ chceme uvést z celého počtu, a to byl majitel hospody a hospodský Augustin Preissler z č. 301 (Hannspouls Gustl) v Košovech, který později postavil hospodu "U města Vídeň". Ten hodil loterii do hřtánu velké bohatství, když v dokázaných případech vsadil až 500 zlatek na jedno číslo a prohrál. I když dostával občas větší obnosy od pojišťovny při různých požárech domu a stodoly, zemřel zcela chudý v Ústí.

Zapisovatelé modré loterie měli své hlavní sběratele, kteří dosáhli velkého jmění, ale bohatství, které prostřednictvím loterie nashromáždili se brzo zase "rozfoukalo ve větru".

Jako příklad může sloužit mnohým rychnovským ještě známý obchodník s párky Haderich, který se přijímáním a vyplácením modré loterie stal milionářem. Vlastnil u Liberce panskou vilu a 2 luxusní auta, ale dnes je zchudlý natolik, že je opět nucen vydělávat si peníze v malém stánku s rybami na jarmarku a trhu (týdenních a výročních trzích).

Také výrobce skla, majitel domu a hospodský Menzel - známý pod jménem "Puchtounel", který bydlel na Malých Vrkoslavicích a měl pronajato množství mýtných stanic na silnicích v okrese, se zabýval po mnohá léta přebíráním modré loterie. Menzel byl znám daleko široko jako velmi bohatý člověk. Z chudého pastevce se podnikavostí domohl jmění. Po jeho smrti bylo bohatství různými spekulacemi "rozfoukáno" do všech směrů. Mnoho náruživých hráčů loterie obětovalo svůj poslední krejcar, aby si za něj koupili na několik hodin naději.

O penězích, jejich hodnotě, klesání a stoupání, tak jako i o falšování, se dovídáme hodně z ručně psané knihy Augustina Weisse. Některé informace a zajímavé zápisy by tu měly být zaznamenány: "V roce 1811 se měnil první druh bankovky. Císařsko-královským patentem z 11.března 100 zlatek měnil na 20 zlatek, čímž nastalo velké vzrušení a velký nedostatek peněz. Tak, jak klesala hodnota bankovky ze 100 zlatek na 6 zlatek nebo dvacet stříbrných, tak ještě ve stejném roce stoupla hodnota dvacetizlatkové bankovky při tom velkém nedostatku peněz na 15 až 16 zlatek.

Tím nastalo v roce 1812 velké zdražení, kdy žito se dostalo na cenu 100 zl v bankovkách. V této době byl udivující odchod žebráků, ale i majetných lidí, především mladých a pracovitých, protože nemohli najít příležitost k práci ani na poli byt' jen za stravu".

V knize, kterou nám zanechal Franz Preissler jsou také zprávy o penězích z dřívějších časů a jedná věta zní:

"V roce 1802 přišly nové peníze: 24=kr., 12=kr. a 6=kr. ze stříbra (kr.=krejcar).

V letech 1803 a 1804 se utvořila banda, která se zabývala pašováním dobrých stříbrných rakouských peněz s velkým výdělkem přes hranice do Saska a Pruska. Za drahé peníze

nakupovali německé potraviny v místě. Obyvatelstvu tak zůstaly jen bezcenné bankovky a cena obilí tím vysoko stoupla. Také Schwarzecker nám podává zprávy o tom, že začátkem 19. století panoval v celém okolí velký nedostatek peněz. Obchodníci s přízí dobré stříbrné peníze, které dostali za své zboží, sbírali a schraňovali ve škopíkách, své pracovníky vypláceli jen papírovými bankovkami".

Tato zpráva by měla odpovídat pravdě, protože podle vyprávění našich předků, obchodníci s přízí své peníze nepočítali, ale měřili měřicí. Starý majitel domu Johannes Hübner z č. 27 (Kasperm Hons) často vyprávěl, že jeho soused Lang z č. 28 (Pauerchristl), který měl dříve velký obchod s přízí a solí, svoje peníze, tovary a stříbrné dvacetáky, ukládal v díži a měsíčně odtamtud přinášel žejdlík stříbrných dvacetáků na živobytí.

Franz Preissler psal, že v r. 1806 bylo v oběhu mnoho falešných peněz a také falšované kolky. Tenkrát neuměleky vyhlížející bankovky pravděpodobně přivedly vynalézavé hlavy k tomu, aby si tehdejší nedostatek peněz vylepšily paděláním pravých císařských bankovek a tak z toho měli svůj prospěch. Hlavně to byly 10 zl. bankovky, které byly po mnoho let falšovány.

Úřady došly po dlouhém hledání k přesvědčení, že se falešné peníze vyskytují jen ve zdejším kraji a musí být tedy vyrobeny v bezprostřední blízkosti.

Pohlavárem tlupy penězokazců byl zjištěn, nám už známý z provozu loterie John ze Mšena. Při zatýkání této tlupy byli na hlídkách v kraji četníci a vojáci z Mladé Boleslavi.

Podle vyprávění starých sousedů byl John vypátrán jabloneckými četníky. Podařilo se mu však utéci a byl pronásledován velkým lesem na Dobrou Vodu a do Rychnova, kde asi doufal, že by se mohl u nějakého kumpána schovat. Před domem č. 34 (Honsodel) však náhle John svým pronásledovatelům zmizel přímo před očima. Po důkladném prohledání ho našli ve sklepě domu. Balík falešných peněz schoval pod brambory, které tam byly. Byl spoután a četníky převezen do Mladé Boleslavi, kde byl odsouzen k dlouhému vězení.

Také další členové party penězokazců byli po krátké době chyceni, mezi nimi Krause ze Svátého Kříže a Karl Pelzel z Rychnova (Pelz Korl). Ten je snad starším občanům ještě známý svojí cukavou chůzí. Později se stal tchánem provozovatele modré loterie Hadericha.

Když už byl proces a soudní jednání dávno ukončeno, našlo se příštího jara při vyprazdňování Honsodelova sklepa pod bramborama velké množství falšovaných peněz ve 10 zl. bankovkách, které tam John před svým zatčením schoval.

Velký nedostatek peněz, jakož i jejich mizivá cena, trvaly v zemích rakouské monarchie až do doby porevoluční v roce 1848. Peníze pod názvem "konvenční mince", které byly v oběhu, byly staženy a nahrazeny novou rakouskou měnou v letech 1852 a 1853. Nové peníze se sestávaly z bankovek 1 zl., 5 zl., 10 zl., 20 zl., 100 zl. a vyšší, ze zlatých mincí to bylo 10 zl. (dukátů,

stříbrné peníze 1 zl., 1/4 zl., 20 krejcarů a 5 krejcarů, jako měděné mince 1/2 krejcaru, 1 krejcar a 4 krejcare ("Brummer").

Aby se dosáhlo srovnatelnosti měny s okolními státy: markou, frankem a lirou, zavedlo Rakousko v roce 1892 korunu. Stříbrná koruna měla hodnotu 1/2 zlatky, 50 krejcarů nebo 100 haléřů. Nejmenší stříbrná mince byla koruna, teprve po stažení zastaralých stříbrných mincí byly vydány 2 koruny (dvojité koruny). Mince 10 a 20 haléřové byly z niklu, 1 a 2 haléřové mince z bronzu. Koruna nyní měla stejnou hodnotu jako marka, frank nebo lira. Jen velkoburzy diktovaly výkyvy a oběhovou hodnotu všech druhů peněz. V průběhu století tak muselo naše obyvatelstvo počítat z různými druhy peněz. Až do 14. století můžeme podávat zprávy o penězích a jejich hodnotě. V naší oblasti byly pražské nebo české peníze, žitavské nebo zhořelecké, vídeňské nebo míšeňské peníze.

Josef Benesch, kronikář z Hejnic, píše ve své historii domova: "Žitavská marka měla 56 grošů nebo 4 "Vierdunge" vždy po 4 groších, jeden groš je 7 feniků, jeden feník jsou 2 haléře, jeden haléř jsou 2 "Scherflein" (haléře, penízky). Hodnota žitavské marky měla přibližně 28 násobek než ke konci 19. století. Míšeňská marka měla jen 4 groše, 24 jich mělo hodnotu zlatého, nebo 56 císařských krejcarů".

Dále sděluje Benesch: "V 15. století měl groš velkou hodnotu mezi obyvatelstvem, protože měl 12 feniků a povozníci mohli za 1 groš nechat okovat u kováře pár koní a za zbytek si ještě koupit oběd v hospodě".

Rakouské dukáty a toлары Marie Terezie byly už před dlouhou dobou, a ještě dnes jsou jediným uznávaným platidlem některých kmenů v Asii a Africe. Rakouská mincovna dosud dodává velké množství dukátů a tolarů berberským a arabským kmenům.

Po zavedení rakouské koruny si obyvatelstvo nemohlo dlouho na novou měnu zvyknout, tím spíš, že staré peníze ještě zůstaly v oběhu.

V obchodním dění ještě často docházelo k soudním dohrám ve věci nové koruny. Vláda vytvářela tlak na to, aby se účty vystavovaly v korunách, ale obchodníci trvali na účtech ve zlatých s odůvodněním, že tak dlouho, jak budou staré peníze v oběhu, musí být obnosy uvedené na účtech ve zlatých a krejcarech uznávané poštou i daňovými úřady. Teprve po uplynutí asi 10 let, když byly staženy z oběhu poslední stříbrné mince, došlo počítání s korunami a haléři mezi mladými zcela k uplatnění.

Zvyky a obyčeje o svatbách a křtinách

Naše dnešní obyvatelstvo si může v duchu jen těžko udělat představu o svatebním průvodu na cestě k církevním oddávkám ve starých dobrých časech. Auto a landauery s gumovými koly byly

v té době ještě zcela neznámou věcí. Svatební pár se svatebními hosty, a často to bylo 30 až 50 párů, šli na cestě ke kostelu pěšky.

Svatby měly tenkrát vůbec mnohem pomalejší průběh než v dnešní době uchvácené horečnou rychlostí.

Několikaleté známosti ženicha s nevěstou byly nutností, aby se pro pozdější manželství dostatečně poznali. Je známo mnoho případů, kdy nevěsta často věrně a trpělivě čekala na svého ženicha 15 až 18 let, když narukoval na vojnu, aniž by za celou tu dobu dostala nějakou zprávu.

Když potom došlo k dlouho vytoužené svatbě, odehrála se za velké nádhery a účasti veškerého příbuzenstva a sousedství. Osm dní před oddavkami chodil dohazovač (Huxtbitter-nářečí) v černém obleku a s velkou kytkou na prsou k přátelům, sousedům a příbuzným, aby je pozval na svatbu.

U zámožnějších lidí se svatba slavila s různými pečeněmi a mnohými nápoji a byla označována mezi lidmi jako masová svatba (Fleischhuxt). Méně zámožné svatební páry připravovali jen kávovou svatbu (Koffeihuxt), která byla nápadně méně nákladná, protože hostům byla podávána jen káva a koláče. Takováto "kávová svatba" měla pro svatební pár značný finanční efekt.

Když byla v domě nevěsty dostatečně velká místnost pro pohoštění hostů, konala se svatba ve vlastním domě. Když byla světnice v domě příliš malá, bylo slavnostní jídlo v nějakém sále. K většině svateb se zvalo ještě v době před 50 lety zpravidla 30 až 50 párů, které většinou také přišly.

Jako poslední lidový dohazovač, který zval na svatby, byl asi soustružník doz Florián Vogt (Vochtflo), který měl tento úřad více než 50 let. Při zvaní už hostům spočítal obnos, který by měli předat svatebnímu páru jako svatební dar. U "kávové svatby" se mluvilo o obnose od 2 do 3 zlatek, u "masové svatby" to bylo 5 až 6 zlatek. V předvečer svatby posílali svatební hosté koláč, který objednali u pekaře. Bylo to kulaté pletené pečivo, o průměru 70 až 80 cm jako příspěvek do svatebního domu.

V den svatby dopoledne se shromáždili hosté v domech nevěsty a ženicha, kde bývali pohoštění kávou a koláčem, pivem, vínem a kořalkou. Po skončení tabule šel ženich se svými svatebními hosty k domu nevěsty, aby pokračovali společně k církevnímu svatebnímu obřadu. Ale ty strašný osude! Nevěsta zmizela. Teprve po dlouhém hledání ve všech koutech a na všech koncích se nechala ženichem najít.

Pokud byla nevěsta ještě nevinná, to znamená, že jako svobodná ještě neporodila žádné dítě, mohla jít před oltář s věnečkem a závojem. Tento zvyk se dříve velmi přísně dodržoval a běda nevěstě, která by se proti tomuto zvyku provinila.

Dceři "Honsejusel" z čísla 20, který odešel do Ameriky, se stalo, že se coby těhotná objevila před oltářem se závojem a myrtovým věnečkem. Když to zjistily dívky z vesnice, zle ji zmlátily a panenskou ozdobu, věneček a závoj jí strhly z hlavy. Páter Franz Neuber, aby zamezil dalšímu, strčil nevěstu do sakristie a uklidňoval rozhořčené dívky s poukazem na to, že nevěsta bude oddána jen bez věnečku a závoje. Na naléhání faráře dívky opustily kostel a násilně přerušovaný obřad mohl pokračovat.

Když táhl ženich s nevěstou a svatebními hosty k oddávkám do kostela, byl často svatební průvod po několika krocích zastavován barevnými šňůrami, nataženými přes cestu, které tam držely děti, ale také maskovaní dospělí z obou stran. Ženich si potom musel peněžním darem vykoupit volnou cestu a k tomu účelu míval vždy v kapse připravené mince. Toto zdržování se obecně jmenovalo "Bihrzeihen" - "tahání piva" a je ještě dnes používáno.

Odpoledne se shromáždili svatební hosté v domě nevěsty na hostinu, při které často hrávala i kapela. Po ukončení tabuli šel "Huxtmitter"- dohazovač s talířem od hosta k hostu, aby sbíral svatební dary. Ty se sestávaly z peněz, ale i rozličného zařízení, jako nástěnné hodiny, obrazy, kávové mlýnky nebo prádlo. Také na svoji osobu a na kuchařku nezapomněl, šel potom znovu vybírat, aby i oni něco za svoji námahu měli.

Večer hrála kapela před domem nějaký pochod, načež se všichni hosté semkli a v čele se svatebčany šli za zvuků muziky do nějakého sálu ke svatebnímu věnečku (Huxtbieroubte). Když byla v domě, kde se svatba konala, dostatečně velká místnost, tak se tento večer slavil ve vlastním domě. Starým lidem se hrávala sousedská ještě z dob dědečků, kteří při ní tančili solo. S údivem hleděla omladina na tyto bělovlasé páry, často jim bylo i přes 80 let, s jakou vytrvalostí předváděli tance svého mládí.

Tyto večery se často protáhly až do dopoledních hodin příštího dne. Sešlo se velké množství diváků a postranní lavice sálu byly obvykle obsazeny starými ženskými. Často se také přihodilo, že se na těchto večerech semlela bitka o nějakou místní krásku, k tomu se používaly nohy od židlí a stolů. V druhý den svatby se hosté shromáždili v domě ženicha a svatební večer se zpravidla slavil dál ještě tento večer.

Třetího dne potom šel nejbližší bydlící pár hostů k dalšímu a tak šel průvod dál, často doprovázen flašinetem nebo harmonikou. Všude u sedláků byli pohoštěni pivem, kořalkou nebo mísou kyselého zelí, až se zase celá svatební společnost sešla.

Pokud byli mezi pozvanými hosty řezník, pekař nebo obchodník, tak tito střídavě jeden den hostili společnost ze svých obchodů. Nakonec věnoval nějaký sedlák, který ke svatebčanům patřil, tele, kozu nebo prase. Tak se stalo, že se svatba táhla 5 až 8 dní se 2 až 4 "Huxtbieroubty" - svatebními večery.

Oblíbenou osobností byla při svatbách družička ("Kranzelmadel"), které se ze všech stran dostávalo velké cti. U tabule měla své místo mezi ženichem a nevěstou a o svatebních večerech s ní tančili všichni muži. Svobodným dívkám se na svatbách říkalo "Zuchtjungfern" a mužské části mládeže "Zuchtburschen". (vysv. "vychovaní, slušní" - pochází z cudnosti). Mezi sedláky vládl obyčej, že se nevěsta přestěhovala do domu ženicha. Zpravidla se sváteční svatební fůra odehrála 8. den po svatbě. K tomuto odjezdu se ještě jednou sešli svatební hosté, aby vůz s nábytkem, máselnicí, nádobím, prádlem a postelemi, který byl vysoko naložený, doprovázeli do nového domova. Vůz se zapřaženými kravami patřil také k výbavě.

Když se dostali na místo, byl ihned zařizován byt. Postele však nebyly zavěšovány do háků, měly spadnout, až si mladý pár půjde lehnout. Tato fůra obvykle znamenala, že se svatební hosté sešli naposled a končila posledním pohoštěním.

V dřívějších dobách byla bohatým selským dcerám vrchností předepisována výbava. Selská nevěsta musela mít 6 barevných povlaků, 2 tucty košil, 1 tucet bílých a 1 tucet barevných vlněných spodních sukní, 3 tucty párů bílých a 2 tucty barevných punčoch, 2 tucty ručníků, 1 tucet prostěradel a ubrusů a 3 balíky lnu.

Velký význam přikládaly dívky zhotovování své výbavy. Samy předly přízi a ručně si šily povlaky na postele a prádlo, vlastnoručně upletené punčochy byly pýchou každé nevěsty. Ještě před 50 lety začínaly dívky ve škole při hodinách ručních prací se zhotovováním své výbavy.

V průmyslových oblastech v dnešní pokročilé technické době chybí lidem čas na tak dlouhé a vytrvalé svatby, a tak jezdí svatebčané na oddavky vždy jen s několika málo hosty v landauerech nebo autech.

Tak stříbrné a zlaté svatby se v dřívějších dobách slavily za přítomnosti příslušníků rodiny, přátel a sousedů. Poslední taková velká zlatá svatba se asi odehrála v Rychnově 33.června 1885 v sále hostince "U zlaté hvězdy". Tehdejší řezník Augustin Peukert (Bindelfleischer, Moulerfleischer a Rutweste) slavil toho dne 50 let od své svatby. Kromě členů rodiny, čítající přes 70 osob, se sešlo ještě asi 250 párů místních i z okolí. Mezi pozvanými byli všichni obchodníci, živnostníci a honorace z Rychnova, řezničtí mistři z širokého okolí. Během svatební tabule byly sál a hospodská místnost hosty hustě obsazené. Všichni pozvaní předávali zlatému svatebnímu páru bohaté peněžní dary, mlynář Josef Preissler z č. 1 z horního mlýna věnoval zlatému ženichovi k počtě tohoto dne novou červenou vestu se zlatými knoflíky.

Tato svatba byla s ohledem na výtěžek plánována jenom jako "kávová svatba", a tak starý pár měl po ukončené slavnosti značný zisk a tím vyřešené starosti na dlouhou dobu. V Rychnově se povídalo že "Červená vesta" byla se svojí ženou po celý rok zaopatřena koláči a kávou z darů svatebních hostů.

Tak jako svatby, tak se i křtiny v dřívějších dobách slavily s mnoha kmotry a velkou slávou. Nebylo zvláštností, že ke křtu dítěte (Ufegaibe) se pozvalo pro křtěnce 10, 15 až 20 kmotrů, kteří všichni doprovázeli novorozené děťátko na jeho první cestě do kostela.

Zámožnější lidé žádali sousedy, příbuzné a přátele z pocitu povinnosti o kmotrovství, zatímco chudší vrstvy obyvatelstva kvůli penězům, které od kmotra dostali. Prosili o kmotrovství bohatší lidi, protože od nich dostávali dary zvláště na Zelený čtvrtek.

Původně se kmotrovské dopisy psaly jen na obyčejný papír. Tak měl kantor to privilegium, že psal kmotrovské dopisy za předem stanovenou sazbu 3 krejcarů. Od doby zavedení tištěných, umělecky vybavených kmotrovských dopisů si mohli psát kmotři dopisy sami. Křty dříve bývaly až ve večerních hodinách, když se všichni kmotři sešli. Malý křtěnec byl položen na stůl, několikrát se s ním točilo dokola, aby z něho byl v pozdějším životě dobrý tanečník. Při překročení prahu říkávala porodní bába "pohana odnášíme, křesťana přineseme zpátky". Sedláci v zimě jezdívali dříve ke křtu se saněmi a panoval obyčej, že kočí šikovným řízením převrátil pro obveselení kmotrů vůz v závěji a celá společnost včetně křtěnce se válela ve sněhu.

Po ukončeném křtu byl farář pozván na hostinu a všichni kmotři se před cestou domů odebrali posílit k "Bäcklangen" (č. 76), kde byl křtěnec bohatě zalit vínem a kořalkou. Po zbudování hostince "U města Prahy" se stavovali kmotři a také svatebčané na dobré pití tam. V první polovině minulého století žila, podle výpovědi starých lidí, v Rychnově porodní bába oddaná pití - stará "Christelschneiderin". Při pohoštění často způsobovala značný rozruch. Při jednom křtu v Košovech (Puschnanzen) zapomněla silně podnapilá porodní bába, která měla nést dítě, že ho nechala v hospodě "Bäcklangwirthshaus". Kmotři, kteří byli rovněž v podroušeném stavu, ani na cestě domů nezpozorovali, že jim křtěnec chybí. Teprve, když došli na Košova, přišlo překvapení. Matka ke svému velkému úleku zjistila, že jí chybí její miláček. Ihned odeslali rychlého posla, který potom křtěnce našel ve sladkém spánku v posteli v hospodě. Rychle ho přinesl ustarané matce a teprve potom se začalo s hostinou.

V jiném případě se stalo, že jednoho večera se odehrával křest dítěte z Pulečného a z Rádla. Když přišly porodní báby do hospody, položily děti vedle sebe na postel a daly si nějakou kmínku. Když nastoupily cestu domů, vyměnily "okmínkované" báby vedle sebe ležící děti, které obě byly v bílých peřínkách, a šly se špatným nákladem s rovněž napitými kmotry do Pulečného a Rádla. Teprve matky po návratu domů zjistily, že ze křtu se jim vrátilo cizí dítě. Byly obě dost rozumné a důvěřovaly, že každá dá tomu druhému láskyplnou péči přes noc. Tak měla hostina nerušený a klidný průběh. V časných ranních hodinách byly porodní báby vyslány do obou míst s dětmi k výměně. Potkaly se u "Zolkermühle", kde děti vyměnily a se správným dítětem se vrátily k jeho matce.

Při křtu bylo lidovým zvykem chodit s "Klimpersäckel - cinkajícím pytlíkem". To byl pytlík nebo šátek přivázaný na dlouhé tyči s jednou nebo více lahvemi.

Obvykle se našlo několik mladíků a dívek, kteří byli zpřáteleni s otcem novorozence. Šli pod okna domu novorozence a tloukli lahvemi v pytlíku o sebe. Otec vzal oknem pytlík do místnosti a lahev naplnil kořalkou. Kromě toho se dal do pytlíku i koláč nebo jiné pečivo, případně i kousek pečeně, a zase se to dalo ven, načež cinkající omladina se svou kořistí zmizela v sousedním domě, kde se měla dobře. Do bohatších domů novorozenců přicházeli chudí obyvatelé vesnice s "cinkavým pytlíkem" po mnoho hodin, aby dostali něco "na zub" nebo dobré pití z hostiny.

Ve velkých selských světnicích se při těchto příležitostech také často hrávalo na flašinet nebo harmoniku a tancovalo.

Ještě dnes jsou obvyklé dary na Zelený čtvrtek pro rodiny, které měly hodně kmotřenců, velkým zatížením. Majitel hospody Anton Preissler z č. 33 (můj otec) měl od roku 1864 do r. 1869 k obdarování vždy víc než 60 kmotřenců. Po tyto roky vždy prodal krávu, aby měl peníze na tyto dary.

Děti obvykle celý Zelený čtvrtek běhaly, aby u všech svých kmotrů vybraly dary, které zpravidla dostávaly od prvního do 12. roku.

Těmito dárky však povinnosti kmotrů ještě neskončily, ale trvaly až do svatby. K té kmotři ještě naposled museli dát svatební dar v penězích nebo jiných předmětech na zařízení domácnosti.

Ke konci tohoto odstavce by mělo být napsáno ještě něco o biřmování z dřívějších časů.

Biřmování z majetných rodin si vyvolili svého kmotra ze svého sousedství nebo okruhu přátel. Chudší lidé si však hledali svého kmotra mezi bohatými rodinami a bylo čestnou povinností takovou prosbu splnit.

Až do roku 1800 byl obvykle dárek k biřmování stříbrný dvacetáček. Se zavedením nové měny v této době obdržel biřmovanec zpravidla i zlatý. Rozkvět průmyslu v naší oblasti přinesl sebou bohatší dárky k biřmování. V sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století už byly dary k biřmování 5 nebo 10 zlatých, kapesní hodinky, zlaté prstýnky, nebo obleky.

Že se mezi rodiči také objevili dychtivci po penězích, to ukazuje příklad, kdy rodiče posílali své děti k více majetným rodinám, aby je požádali za kmotra. Švec Lazina, který nám už je známým, poslal svého syna před biřmováním v roce 1883 k 5 pánům, aby je požádal o převzetí kmotrovství. Těmito 5ti muži byli: vrchní lesník Schütz, vrchní mlynář Josef Preissler, obchodník Anton Peukert z č. 81, mlynář Seiboth a výrobce skla Josef Maschke z č. 88.

Podvod by se neobjevil, kdyby při biřmování zároveň nepoložili hochovi ruku na rameno za ním stojící mlynář s Josefem Maschkem. Kluk byl vzat po ukončeném biřmování k výslechu, kde přiznal podvod. V jiném případě se stalo, že jistý chlapec požádal o kmotrovství poštmistra Vinzenze Peukerta. Hned od něho dostal 5 zlatých, načež zvolal: "Teď mám už 20 zlatých, od každého kmotra jsem dostal 5".

Ještě by se dalo mluvit o více takových případech v Rychnově, ale tato hra zpravidla vždy vyšla najevo.

Tak jako kmotři při křtu, tak také kmotři při biřmování byli později zváni na svatbu a očekávalo se, že předají svůj kmotrovský dar.

Dnešní křtiny jsou většinou už dopoledne a bez kmotrů, nejvýše s jedním nebo dvěma.

Přezdívky domů a lidí

Když přišel před 50 ti lety cizí člověk do Rychnova a ptal se po nějaké osobě nebo rodině jen podle jména, tak nemohl dostat žádnou informaci. Když ale použil používané přezdívky domu nebo osoby, dostal od každého dítěte správnou informaci.

Názvy ulic a silnice v této době ještě neexistovaly a žilo zde příliš mnoho rodin s jménem Maschke, Hofrichter, Lang, Peukert, Preissler a dalšími jinými. Nejvíce obyvatel v Rychnově dostalo svou přezdívku podle řemesla, tělesného vzrůstu nebo používaného vyslovování jména.

Právě tak to bylo i s domy, které dostaly jméno podle své polohy nebo činnosti, která se v domě prováděla. Zůstala často po celá staletí a jsou zachována až do dnešních dob.

V první řadě vyjmenujme přezdívky starých selských usedlostí, které tu budou vyjasněny a odůvodněny. K domu č. 1 patřil na pravém břehu Mohelky celý pozemek až k části obce "Hranice" a bylo tam provozováno pouze zemědělství. Jeho majitelem postavený mlýn, druhý v Rychnově, byl pojmenován podle zřizovatele Davida Preisslera původně "Davidmühle - Davidův mlýn". Je všeobecně známo, že naše mateřská řeč má velmi hrubý zvuk, a tak se z Davida stal "Doft" a z "Davidova mlýna - Doftmühle". Jeden syn Davida Preisslera postavil obytný dům č. 2 a provozoval tam svoji pekárnu. Tak i tento dům dostal jméno "Doftbäcken - Doftovo pekařství". Vnuk Antona Preisslera vyměnil v sedmdesátých letech minulého století svůj dům s usedlostí č. 100, a tak i toto hospodářství se ještě dnes nazývá "Beim Doftbäcken - U Doftova pekařství".

V prvním sešitě nové kroniky okresu se mlýn nazývá špatně: místo "Doftmühle" je označován jako "Dorfmühle - vesnický mlýn". Teprve v novějším čase se dostalo od obyvatelstva mlýnu název "Obec Mühle - Hoření mlýn".

Starou velmi dlouho trvající přezdívku měla také rodina Rösslerova z č. 17. Tehdejší velký pozemek je nyní rozdělen dědictvím na 3 díly, pruhy sahající až k části obce Hranice. V Rychnově stojí na někdejším Rösslerově pozemku domy od čísla 11 do čísl. 18 a v části obce Hranice také ještě 2 Rösslerovy domy. Předkové rodiny se kromě zemědělství zabývali také povoznictvím a na svých cestách při přepravě zboží se dostali hlavně s jabloneckým sklem a libereckým textilem až do Terstu, Hamburгу a Varšavy. Rodina je ještě dnes známá jako "Riesslerovi lidé - Riesslerovci - Riesslerleute".

Už přes 100 let starou přezdívku má hospodářství č. 23. Sedlák Maschke byl koncem 18. století panským obecním rychtářem v Rychnově a měl syna jménem Josef. Když otec odešel z úřadu, převzal jeho syn hospodářství a to dostalo jméno "Bei Röchtersseffeln - U rychtářova Josefa", která trvá ještě dodnes. Druhou přezdívku, kterou však rodina nerada slyší a jejíž původ se nedá zjistit, má rodina také a podle ní bylo hospodářství nazýváno mezi obyvatelstvem: "Beim Kankelpauer - U sedláka Kankela". Babičce nynějšího majitele se všeobecně říkalo "Kanke". Po její smrti však jméno upadlo v zapomenutí. (V nářečí duševně zaostalá, snící žena, zapletená v nesmyslech)

Ještě starší je přezdívka hospodářství č. 33. Již po staletí nese jména "Beim Prasselpauer - U sedláka Prassela". Dům byl postaven v roce 1716 jedním ze synů Johanna Adama Preisslera. O vzniku tohoto jména jsou různá vysvětlení. Z jedné strany je uváděno, že slovo "Prassel" je ze jména Preissler. Z jiné strany je vysvětlováno, že slovo vzniklo ze 3 požárů, které se udály krátce po postavení domu, který však nikdy zcela neshořel. Toto častější praskání ohně (prasseln) by mělo být původcem jména. V roce 1824 přišla do domu cikánka a svým zařikáváním zahнала do budoucnosti od domu všechna nebezpečí ohně. Zároveň předala tehdejšímu majiteli malý obrázek svatého Floriána, který je ještě dnes vidět v prohlubni na jednom trámu nad dveřmi světnice. Od té doby zůstal dům dalších požárů ušetřen.

Podle vyprávění starých sousedů měla vzniknout přezdívka podle úplně jiné události. Mladý sedlák Preissler sel na svém poli obilí, když se kolemjdoucí Čech česky ptal: "Prosím vás strejčku, kde je cesta do Jablonce?" Sedlák, který tomuto Čechovi nebyl nakloněn odpověděl, aniž by přerušil svoji práci: "Dos es ejtun, obs prosselt odes trejtscht giet ock der Nose Wouch - Je to jedno, zda prší málo nebo leje, běžte pořád za nose".

Touto odpovědí o "Prasseln" nebo "Trejtschen", kterou sousedi slyšeli, dostal snad sedlák jméno "Prasselpauer". Při jednom ukvartýrování vojáků v roce 1809 musel se, dle církevních záznamů, Prasselpauer zavázat k převzetí 8 mužů vojska. Že jméno ještě po 200 letech trvání nevyhaslo, dokazuje to, že ještě dnešní potomci rodiny jsou označováni jako "Prasselpauer".

Kolem roku 1780 zemřel někdejší panský rychtář a sedlák Johann Adam Preissler z č. 34. Už v jeho mládí z něho udělalo obyvatelstvo místo Johanna Adama Hannse Odel. Jméno lpělo na statku, přesto když majitel postavil nové budovy na jiných místech (č. 478), nesly také tyto přezdívku. "U Honsodeln".

Na místě, kde dnes stojí "Vrbasschmiede" - Vrbasovo kovářství (č. 37), byla po obou stranách cesty až do jejího úplného vyhoření hospoda "U zlatého slunce". Od nepaměti se budova jmenovala mezi obyvatelstvem "Der ahle Sool" - Starý sál (podle nářečí).

Podle strmého točitého schodiště vedoucího z předsíně do prvního patra a řeznictví provozovaného v domě, se dům v dřívějších časech jmenoval "Beim Treppfleischer - U schodového řezníka". Na straně kopce sahala střecha až na zem a tam na nízké střeše majitel sušil kůže z hovězího dobytka, telat nebo ovcí. Následkem tohoto sušení kůží na střeše mělo místo další přezdívku kromě "Treppfleischer, Ahler Sool", ještě i "Laderdörre - Sušič kůží". Treppfleischer spadl jednoho dne z úzkého a strmého schodiště, zlomil si vaz a byl na místě mrtev. Následující majitel Hübner se jmenoval "Ahle Soolwirt - Hospodský na starém sále" a vedle toho ještě "Die Kalbe - Tele". Množstvím pozdějších požárů byla zničena někdejší největší hospoda v Rychnově a upadá v zapomenutí.

Pěknou přezdívku měl i pasíř Appelt z č. 40. Dům se jmenoval "U Koukerleho". K tomuto jménu se Appelt dostal prostřednictvím milostné povídačky. Jako mladý muž pronásledoval "Malou Hanni", sestru výrobce doz Franze Hofrichtera, svými milostnými návrhy, o kterých však dívka nechtěla nic slyšet. Appelt se spojil s pozdější manželkou malíře Maxe Löfflera, aby se dostal ke svému cíli. Podle ujednání se Appelt schoval v kuchyni domu, aby mohl vyslechnout rozhovor Hanni, která na tuto dobu byla pozvána svojí kamarádkou. Šikovně přivedla tato rozhovor na zamilovaného Appelta. Malá Hanni se rozčilila nad přimlouvou své přítelkyně a pobouřeně zvolala "Nech mě na pokoji s tím černým "Koukerle" (Cidič lamp), já ho nemohu vystát". Hluboce zahanben se odmítnutý milovník odplížil a z vytoužené svatby nebylo nic. Příhoda však nezůstala utajena, a tak pasíři Appeltovi zůstala přezdívka "Koukerle" až do jeho konce.

Dům č. 43 má podle výpovědí Schwarzeckera, a také podle kroniky školy, od roku 1627 přezdívku "Finkenhaus - Pěnkavčí dům" a byl obydlen tehdejším evangelickým kantorem Bartholomäusem Fritschem. Dům má být pojmenován podle množství pěnkav, které dřívější obyvatel velmi rád v domě a jeho okolí choval. 1.11. r. 1899 padl starý dům v oběť ohni a dnešní mládež už ani nezná místo, kde "Finkenhaus - Pěnkavčí dům" kdysi stál.

V kopci cesty k mlýnu stojí "Bargschneiderhaus - Krejčovský dům na kopci - dům krejčího z kopce" (č. 54). V deníku malíře Antona Ullricha je o tomto domě zmínka ve spojení s krádeží, ke

kteřé tam došlo v r. 1841. Jak dlouho předtím tento dům už tuto přezdívkou měl, bohužel není známo. Název vznikl z toho, že dům byl postaven v kopci krejčím jménem Peukert. Pozemek patřil k hospodářství rodiny Peukertových z č. 48, 49 a 50. Dnes jsou ve vlastnictví jiných majitelů.

Obchodník s přízí Wenzel Wenzel měl v Rychnově více domů, mezi nimi i domy č. 55, 63 a 101. Rodina Wenzelova byla mezi obyvatelstvem nazývána "Michelschneider - Krejčí Michel" a domy byly označovány jako Wenzel nebo Michelschneider. Jeden syn z této rodiny slavil 3. září 1820 v našem kostele jako nově vysvěcený kazatel svoji primici. Ještě dnes si staří lidé vyprávějí mnoho o páteru Michelschneider a jeho bohatství.

Dům č. 71 byl nazýván "Flurlhaus" a jméno pochází z Floriána. Rodina Flurl sahá do dávno minulých dob, protože je o ní zmínka už v době začátku výroby doz.

Při stavbě železnice byl mimo jiné zbourán také "Dofelhaus" č. 75, protože by jinak viadukt stál přímo nad ním. Majitel Franz Preissler pocházel z "Dof" mlýna a z rodiny Dof pekařů a odešel v roce 1875 do kraje.

Dům "Bäcklang" č. 76 a jeho historie je váženému čtenáři už známá z různých pojednání a procesů, které vedl jeho dřívější majitel Johann Müller. Teprve po zrušení výčepu nynějším majitelem Emilem Preisslerem ztratil dům svoji přezdívkou "Bäcklangwirtshaus - Hospoda Bäcklang" starou více než 100 let.

Dům č. 77 byl známý jako "Glöcknerhaus - Dům u zvoníka" a své jméno měl z doby, když dřívější majitelé Maschkovi obstarávali po mnohá desetiletí zvonění v kostele. Vzrušující příhoda se udála v těchto dobách na věži u zvonů. Asi dvanáctiletý chlapec zvoníka a stejně starý chlapec mistra řeznického Augustina Ullricha (Fleischers Augustin) vystrčili dlouhé prkno z jednoho otvoru věže. Jeden z chlapců se na prkně klouzal v této závratné výšce v sedě pozpátku až na jeho konec, a potom se chlapci začali k úděsu diváků v této výšce houpat. Přivolaný farář Neuber požádal lidi, aby zachovali klid a nevolali nahoru, a tím chlapce nepolekali. Když už se chlapci houpání nabažili, vylezl zase zpátky po prkně sedící chlapec k otvoru ve věži. Prkno stáhli dovnitř, a tak hrozivě vypadající podnik skončil šťastně, bez nehody. Farář Neuber zvěčnil tuto zvláštní příhodu v církevní kronice.

U příležitosti stavby železnice v roce 1858 byl zbourán dům obchodníka Antona Peukerta, selský dům č. 83, a byla postavena nová budova obchodu. Zbouraný selský dům nesl jméno "Kaschenwirtschaft - Košovské hospodářství". Jméno mělo původ v tom, že jeden z předků posledního majitele se oženil s bohatou dcerou z rodiny Hannspoul. Toto hospodářství bylo součástí usedlosti Tischernaz a Pietschbauer.

Domy č. 89 až 100 byly skoro výhradně v majetku rodiny Maschke (Jerschtounel). Jméno se rozčleňuje na Georg Anton, a následovníci rodiny se jmenovali: "Jerschtounels Anton, Jerschtounel Tischler (truhlář), Jerschtounel Gendarm (policista), Jerschtounels Honnel (medař Honza), Jerschtounels Bäcke (pekař), Jerschtounels Augustin atd." Jednomu synu posledně jmenovaného se říkalo "Jerschtounelsaugustinesjusef". Zabýval se výrobou skla a dostal proto jméno Steinel-Maschke (Kamínkový Maschke). V roce 1869 koupil od Tischernaze dům č. 88. Jeho synovi, Steinel-Maschkes Korlovi, se v přátelských kruzích často žertem říkávalo pateronásobným jménem "Jerschtounelsaugustinsejusefskorl".

Ještě dnes používané jméno "Jerschtounel", které je staré daleko přes 100 let, zdůvodňuje to, že se jméno dědí už po 6 generací.

Rodinou známou daleko za hranicemi Rychnova byla společnost pod přezdívkou "Joukel", která obývala domy č. 105, 107 a 108. Joukel byla odvozenina od Jakoba. Rodina se členila na Joukelnaze, Joukelnaze Tengelkröte (naklepaná ropucha), Joukelnaze Krug (džbán), Joukelnaze Bummkessel (kotel), Joukel Biemsche (češští) a jiné. Nejprohnanější a také zároveň asi nejhloupější byl Joukelnaz sám. Mnoho povídek a vtipů se o něm v dřívějších dobách povídalo. Vážený čtenář už byl upozorněn na události v revoluční době, kdy si Joukelnaz hrál na majitele Plannewaldum a požadoval od knížete Rohana peníze za posledních 100 let roboty.

Ve své touze po činnosti šel Joukelnaz s vycpaným břichem, lesklým náhrdelníkem, právě takovými prsteny na prstech a velkou koženou peněženkou s papírovými ústřížky v kapse, zkusit své štěstí jako kavalír při koulení kuželek, které se tenkrát v horách hojně provozovalo. Když pár svých drobných prokoulel, nabídl ke koupi svůj zlatý řetěz a prsteny. Několikrát se mu tento podvod povedl, ale vždycky na jiném místě. Brzo se však mezi kuželkářskou společností o tomto podvodu mluvilo a Joukelnaz dostal v paseckém výčepu pořádný výprask. Od té doby už koulet nechodil.

Mnoho takových taškařin by se o něm dalo vyprávět, ale ještě bude zmínka alespoň o jedné, ve které byl Joukelnaz ten ošizený.

Jednoho krásného pondělí si parta mladíků udělala volno, mezi nimi Friedels Seff, Bargergust, Schlosser Tonig, Fabrikenernst, Mahnelmanns Korl a ještě několik dalších a radili se jaký šprým by měli udělat. Tak vymysleli následující plán. Mladíci se ustrojili do svých černých obleků, nalepili si vousy, vzali brýle, pár dřevěných kůlů a šli k sněhovému náspu, kde měřili dlouhým provazem pole směrem k domu Joukelnaze a zatloukali kůly. Netrvalo dlouho a Joukelnaz se na místě objevil a chvíli přihlížel dění na svém pozemku v klidu. Komise pracovala dál, až Joukelnaz hnaný zvědavostí se ptal, co se to vlastně děje. Jako odpověď obdržel: "Na vašem

pozemku se bude stavět velká továrna a od zastávky povede kolej k továrně". Muži ještě měřili dům ze všech stran a naříkali přitom na velkou žízeň.

Joukelnaz v naději na dobrý obchod hned utíkal do Kellmerova výčepu pro velký džbán piva a pozval pány do světnice na pití. Při projednávání o hodnotě domu a pole mu společnost nabídla mnohonásobně vyšší cenu pozemku než měla ta stará bouda s kouskem kamenitého pole. Z radosti nad tím nechal Joukelnaz přinášet jeden džbán piva za druhým a na to žíznivá společnost vlastně jen čekala. Joukelnaz čekal však zbytečně na stavbu továrny a na to velké množství peněz. Až sousedi ho poučili o tom, jak byl napálen.

Jednou z posledních členů rodiny byla asi Joukelbiemsche (Češka), která měla stánek s cukrovinkami na rohu u farní zahrady. Když některý Němec u ní málo nakupoval, tak ho většinou počastovala nevybíravými nadávkami. Zemřela před nějakým časem v Jablonci ve starobinci.

Dům č. 117 rodiny Hübner měl přezdívku "Bei Pfuckphilippen". Důvod tohoto jména byl asi v tom, že předkové rodiny zpracovávali zbytek lnu, tak zvané "Pfucken".

Známým domem bylo také číslo 118. patřil v roce 1670 svobodnému mládenci Maschkemu, kterému se říkalo "Goldschneidershanns" - "Zpracovatel zlata" - zlatého krejčího Jan - Tento Maschke byl každopádně z rodiny Schneidernaz, protože v obou jménech se vyskytuje slovo Schneider - krejčí a také domy a pole společně hraničily. Ve shora uvedeném roce odkázal Goldschneiderhans dům č. 118 obci na stavbu školy. Po 114 letém vyučování prodala obec dům řeznickému mistru Ullrichu (Friedel). Po 150 letech se dům ještě jmenuje "Bei Friedeln".

Starým domem se starou přezdívkou byla i vyhořelá hospoda č. 119, která byla známá jako "Kellnerwirthaus" - číšnická hospoda nebo jako u "Schneidernazen". Že jméno Schneidernaz má velmi starou historii dokládá skutečnost, že muži z vyměřovací komise v roce 1845 podle dokladů měli svůj oběd u Schneidernaze.

Dům byl původně jednoduchou dřevěnou stavbou a teprve v roce 1730 byl postaven podle nám neznámého způsobu stavby. Při odklizení zbytků po požáru objevili dělníci ve sklepě žulový blok s letopočtem 1730. Tento letopočet znamenal pravděpodobně rok přestavby.

Hospodářství č. 124 se ještě dnes jmenuje "Schwarzpauerwirtschaft - Hospodářství u černého sedláka" i když mnohokrát změnilo majitele s jiným jménem. Starší sedláci dříve vyprávěli, že někdejší majitel Pietermühle - Pieter mlýna, který hospodářství postavil, přivezl v tenkrát ještě nejistých dobách peníze potřebné ke stavbě ze Slezska v povoze ve dlabaných dutých loukotích. Mlýn vyměnil později za hospodářství Petra Seibotha. Touto výměnou majetku se asi dostalo usedlosti jména Schwarzpauerwirtschaft - hospodářství černého sedláka. Rovněž tak mlýnu,

který byl podle svého nového majitele nazýván Peter nebo Pieter Mühle tak, jak je tomu u obou objektů ještě dnes.

Hospodářství Schwarzpauer se rozpínalo původně od rádelské hranice až k pravému břehu Mohelky. Pozemek vlevo od Mohelky přes Vogtland až k hranici obce Pelikovice a ke Svatému Kříži byl v předešlých stoletích celý v majetku rodiny Seiboth. Ta je nyní rozčleněna do tří rodin: Pieter, Bendel a Mühljörge. Je tedy pravděpodobné, že hospodářství Schwarzpauera náleželo také k majetku Seibothových, ležícímu vlevo od Mohelky protože bylo teprve dřívějším majitelem Seibothem vyměněno za mlýn, postavený Schwarzem. Velkostatkáři dostávali od hraběte z Valdštejna velké kusy půdy za nízký poplatek, tak jako hospodářství č. 1 půdu podél lesů obce Pulečný až k hranici obce, hospodářství Rössler rovněž od pravého břehu Mohelky až k části obce Hranice. Honspoulovo a Honsodelovo hospodářství, které dříve patřilo jen jednomu majiteli, se rozpínalo od košovské hranice obce napříč celým Rychnovem až ke Grosswaldu na Dobré Vodě.

Někteří následovníci rodiny Maschke a Schwarzpauerovy byli také členy někdejší bandy lupičů v Rychnově. Podle toho jak píše malíř Anton Ullrich ve svém deníku, tak se 27. února 1841 vloupal Bauernfranze Süß do Uftöpelhäusel (domek medenec). Tento Süß pocházel z rodiny Schwarzpauer a i později se zúčastňoval loupežných tažení bandy. Od roku 1791 byl v Rychnově panským obecním rychtářem Johann Christov Hillebrand a byl nazýván "Pieterchristof". Z tohoto jména vzniklo Pieterschristel a ještě dnes mezi námi žijí přímí potomci této větve. Že také tato přezdívka má 150 letou historii, je vidět z toho, co je psáno o jménu. Rodina Honspoul je podle častých záznamů v této domovské kronice pod tímto jménem známá jistě už přes 200 let, protože je o ní zmínka už v letech moru 1702.

Na trvání jména "Katelleute" už 150 let se může ohlížet také rodina Hofrichterova z rodového domu č. 194. Vznik můžeme vidět v manželce a dceři zakladatele výroby doz Johanna Schöffela. Obě se jmenují Katharina a z Katharina se stala v naší mateřštině "Katel". Velká větev této rodiny žije dnes v Rychnově a dá se předpokládat i do budoucnosti dlouhé trvání rodiny.

Starou přezdívku má také rodina Krausových, která se údajně vrátila v r. 1706 ze Slezska a zabývala se kovááním lžíc. Z tohoto řemesla dostali potomci jméno "Löffelnaz" - (lžícový Ignác) "Löffelseffel, Löffelkantor" a další.

Z křestního jména Emanuel je odvozeno "Manel", a tak dostali potomci rodin přezdívku "Manelleute" - "Manelovi lidé". 6. března 1812 se v domě č. 38 narodil Emanuel Preissler a ještě dnes má dům přezdívku "Bei Töppermaneln". Z této rodiny žije už jen malá část členů. V části obce Hinterbusch - Zálesí bydlel před 130 lety mistr krejčovský Franz Klinger, jehož manželka byla zabita 29. března 1805 na místě dnešního kříže Klingerkreuz. Krejčímů se mezi lidmi říkalo

"Klingerwirt - hospodský Klinger", potomci tohoto Klingera se sice dnes jmenují Maschke, ale i po 130 letech zůstávají stále "Klingerwirte" a podle všeho jimi zůstanou.

Kromě těchto starých zděděných přezdivek bylo v Rychnově i množství takových, které trvaly jen po dobu života jednotlivé osoby. Koncem roku 1900 měl Rychnov jednoho "Císaře" - "Kaiser" jednoho "Pána Boha - Herrgout" a jednoho Čerta - Teufel", Dále tu byl Maukewolf-Kaševlk, Purr - Kaše-puree, Divetl, Tassel - Šáleček, Kuckuck - Kukačka, Ruserisch - Ruský, Sprösslich - Ratolest, Ross - Oř, Pfard - Kůň, Buchtkinich, Rollmops - Zavináč, Wutschgerrich - Zuřivec, Kapsgeier - Supí čapka, Wassersupe - Vodní polévka, Baron, Gräfin - Hraběnka, Schnieblümel - Sněžka, Erdgeist - Zemní duch, Schwarzkopp - Černá hlava, Urepl - Brambora, Goldammer, Strnad Arbsebacke - Pekař hrášku, Puschbaron - Lesní baron, Plotzbäcke - Pekař cejnů, Schmerzbäcke - Pekař bolesti, Lackierhöndel - Nalakovaný pejsek. Některé staré malé domky, které už jsou všechny zbourány, měly zvláštní přezdívky. Na louce naproti pulečenskému mlýnu stál malý Schamelhäusel č. 7. Na jaře, když tál sníh, se obvykle bylila Mohelka z břehů a zaplavila louky, takže se zdálo že Schamelhäusel plave na vodě a následkem toho dostal jméno "Dampffschiff - Parník". Při stavbě domu č. 544 se zboural dům, který už až po okna zapadl do země, ten měl přezdívku "Purrhäusel" nebo "Spinnwebefabrik - Továrna na pavouky".

Mezi domy č. 196, 203 a 208 stál Uftöpelhäusel - Domek medenec", který byl zbourán kolem roku 1842.

23.října 1886 shořel starý domek č. 227, který patřil Paulu Krausovi. Tomu se říkalo přehnaně "Franzetounels Burg - Hrad Franzetounela".

Počet domů a obyvatelstva

Porovnání počtu obyvatelstva dříve a dnes nás musí jako Němce naplnit starostí o naši budoucnost.

Po smrti faráře Johanna Rossmeisela 27.března 1772 měl Rychnov podle církevních zápisů 3 037 obyvatel.

Léta hladomoru a tím zapříčiněný odchod chudších vrstev obyvatelstva, tak jako i často se vyskytující nakažlivé nemoci, byly příčinou poklesu počtu obyvatel podle údajů libereckých novin z 25.prosince r. 1834 na 2 424 obyvatel.

V porovnání s poměry v jiných městech a místech se měl počet obyvatel podle shora uvedených čísel v průběhu 100 let v Rychnově zdvojnásobit.

V době dobrých obchodů s olejomalbami, průmyslu skla a v dalších řemeslech byl významný přírůstek obyvatelstva, takže v době počítání lidu v roce 1890 byl počet obyvatel opět 3 406, což znamenalo přírůstek obyvatel od roku 1834 (56 let) 982 osob.

Dřívější vysoký počet dětí v rodinách, o 10, 15 až 20 dětech, přestal asi následkem novodobé osvěty v dělnických kruzích a výdělečnou činností žen a matek.

Nastal systém jednoho nebo dvou dětí, mnoho rodin zůstalo zcela bezdětných, takže počet obyvatel, i když se mnoho lidí přistěhovalo do Rychnova, klesal v době počítání lidu v roce 1900 na 3 384 osob. Místo přírůstku měl Rychnov za 10 let pokles obyvatel o 22 osob.

O číslování domů v Rychnově nám dávají farní záznamy spolehlivou informaci. Kdy začalo první číslování domů, to mohl pisatel vyzvědět z farních záznamů. Bylo to v roce 1771. Rychnov měl v té době 189 domů.

Druhé číslování hospodářských a obytných domů bylo nařízeno císařem Josef II. 20. února 1784 s platností od 1. května. V roce 1806 nebo 1807 bylo třetí nové číslování domů. Naše dnešní stará škola dostala v průběhu let a s novým číslováním třetí číslo domu. Při stavbě školy v roce 1783 dostala podle starého pořádku číslo 241. V následujícím roce 1784 byla budova školy podle nového nařízení zapsána pod číslem 25. Při posledním novém přečíslování domů dostala budova školy dnešní číslo 51.

Pisatel si dal úkol, aby z církevní matriky vypsala čísla tehdy existujících domů, která měla 2 až 3 násobné číslování:

nové=staré	nové=staré	nové=staré	nové=staré	nové=staré
1 = 1	91	246	105 = 79	143 = 244
2 = 2	37 =	73 =	106 = 78	144 = 228
3 = 3	58	175	107 =	145 =
4 = 4	38 = 90	74 = 41	108 = 75	146 =
5 = 8	39 = 277	75 = 243	109 = 76	147 = 61
6 = 5	40 = 32	76 = 43	110 = 77	148 = 62
7 = ?	20	243	111 =	149 = 297
8 = ?	41 =	77 =	112 = 238	150 = 63
9 = 7	151	42	113 = 235	151 =
10 = ?	42 = 184	44	273	152 = 254
11 = ?	43 =	78 =	114 =	153 = 65
12 = 10	44 = 188	251	221	154 = 56
13 = 310	45 = 22	79 = 88	115 = 53	155 =
14 = 264	46 = 23	80 =	116 =	156 = 226
15 =	47 = 47	81 = 87	117 = 267	157 = 219
16 = 98	48 = 183	82 = 287	118 =	158 = 59
17 = 198	49 = 24	83 = 284	119 = 72	159 = 47
18 = 11	50 = 24	84 = 293	120 = 72	160 = 176

19 =	25	85 = 87	121 = 289	161 = 189
20 = 191	51 =	86	122 =	162 = 46
21 = 12	241	86 =	123 = 278	163 =
22 = 203	52 =	274	124 = 70	164 = 213
23 = 13	53 = 26	85	125 = 69	165 =
31	54 = 27	87 =	126 = 301	35
24 =	55 = 28	222	127 = 68	166 =
95	56 = 269	200	128 = 307	167
25 = 205	57 = 29	88 =	129 = 197	167 = 65
26 = 96	15	155	179	168 = 170
204	58 =	89 =	130 =	169 = 169
27 =	30	90 = 84	299	170 = 172
168	59 = 31	91 = 44	298	171 = 157
28 = 94	60 = 178	92 = 181	131 =	172 = 158
29 = 93	61 =	93 = 181	67	173 = 246
30 = 92	62 = 32	94 =	132 = 66	174 = 173
30	63 = 150	95 = 49	133 = 66?	175 = 206
31 =	64 = 188	96 = 290	134 = 57	176 = 259
15	65 = 34	97 = 50	135 = 182	177 = 159
32 = 14	66 = 35	98 = 51	136 = 220	178 =
33 = 16	67 = 36	99 = 262	137 = 58	179 = 165
34 = 17	68 =	100 = 81	138 = 238	180 = 165
35 = 18	69 = 186	101 = 304	139 = 159	181 = 117
67	70 = 38	102 =	140 =	166
36 =	71 = 39	103 = 226	141 = 252	182 =
285	72 = 40	104 = 79	142 = 60	135

nové=staré	nové=staré	nové staré
183 = 201	232 = 231	283 = 223
184 = 194	233 = 232	284 = 136
185 = 271	234 = 225	285 =
186 = 292	235 = 207	286 = 135
187 =	236 = 211	287 = 134
188 = 162	237 = 199	288 =
189 = 218	238 = 276	289 = 133
190 = 242	239 = 305	290 = 140
160	240 = 253	291 = 291
191 =	241 = 196	294
20	242 = 217	292 =
192 = 202	243 = 130	229
193 = 229	244 = 210	293 = 304
194 = 250	245 =	294 = 190
195 =	246 = 209	295 = 299
196 = 225	247 =	296 =
197 = 208	248 = 195	297 = 308
198 = 239	249 =	298 = 131
199 =	250 = 152	299 = 130
200 = 248	154	141

201 = 236	251 =	300 =	
237	78	240	
202 =	192	301 = 129	
118	252 =	302 = 118	
203 = 270	290	303 = 119	
204 =	253 = 153	304 = 120	
205 = 156	254 = 150	305 = 121	
206 = 230	255 = 149	306 = 128	
207 = 256	256 = 148	307 = 129	
208 = 272	257 =	308 = 123	
209 = 258	258 = 147	309 = 226	
210 = 268	259 = 146	310 = 122	
211 = 265	260 = 145	311 = 124	
212 =	261 =	312 = 125	
213 = 300	262 = 99	313 = 127	
214 = 295	263 = 104	174	
215 = 298	264 = 102	314 =	
310	265 =	120	
216 =	266 = 101	315 = 306	
288	267 = 100	316 = 126	
217 =	268 =	317 = 286	
218 = 296	269 = 106	318 = 275	
219 = 302	270 = 105		
220 = 291	271 = 107		
221 = 139	272 = 108		
222 =	273 = 246		
223 = 138	274 = 110		
224 = 287	275 = 111		
225 = 146	276 = 112		
226 = 137	277 = 113		
227 = 263	278 = 114		
228 = 141	279 = 107		
229 =	280 = 116		
230 = 143	281 = 117		
231 = 215	282 = 212		

Z této tabulky čísel domů jsou vedle nového čísla uvedena dvě stará čísla a to je zdůvodněno trojnásobným číslováním. U těch čísel, kde není uvedeno staré číslo, to je z doby kdy nebyly žádné církevní záznamy.

Podle farních knih se dá zjistit počet stávajících i nově postavených domů v různých časových obdobích.

Že měl Rychnov před 150 lety hrdý počet 241 domů nám dokazuje skutečnost, že dnešní stará budova školy dostala po zbudování v roce 1783 číslo domu 241.

V roce 1809 nám ukazuje církevní matrika na případ úmrtí v domě č. 313. To nám ukazuje, že v letech 1783 až 1809 (za 26 let) bylo postaveno 72 nových obytných domů. Matrika křestu nám sděluje, o křtu v roce 1834 v domě č. 356. Od roku 1809 do r. 1834, t.j. za 25 let byl nárůst 43

nových domů. Podle počtu obyvatel v posledně jmenovaném roce měl Rychnov 2 424 osob, a tak připadalo na jeden dům přibližně 7 obyvatel.

Při stavbě železnice v roce 1858 dostaly strážní domky na rychnovském pozemku číslo domu od 371 do 374, to je přírůstek 18 domů za 24 let.

Větší stavební činnost můžeme zaznamenat v době po stavbě železnice. Následkem dobrého chodu obchodů a všech odvětví průmyslu se v dalších 19 letech zbudovalo 55 nových domů, protože nová škola postavená v roce 1877 dostala číslo domu 429. V další 9 letech, do otevření rychnovského nádraží v r. 1886, bylo postaveno 14 domů, nádražní budovy totiž dostaly číslo 442 a 443.

Následkem zesíleného provozu, po otevření nádraží nastala čilá stavební činnost, obzvláště v Nádražní ulici, která nabízela obchodníkům příznivou příležitost ke stavbě nových větších domů.

V následujících 14 letech bylo postaveno 14 nových, většinou patrových domů. Budova nové měšťanské školy, postavené v r. 1900 byla poslední významnou stavbou na konci 19. století a dostala číslo 488.

Pro naše město Rychnov by bylo vhodné po výstavbě velkého počtu novostaveb v posledních letech nové přečíslování budov, protože sousední čísla budov jsou často od sebe vzdálena na kilometry.

Dům číslo 582 stojí na Dobré Vodě, 584 na Hodkovické ulici, 595 v části obce Hranice a č. 598 na Vogtland (Správcovství).

Na závěr této kapitoly bych chtěl vyjádřit naději, aby se také v budoucnosti vyvíjela čilá stavební činnost k prospěchu Rychnova.

Dodatek: první státně provedené sčítání lidu bylo v roce 1857. Bohužel se jeho výsledek pro Rychnov nedá už dnes zjistit.

Výpis z církevní matriky o křtinách, svatbách a úmrtích

Jak je ctěnému čtenáři kapitoly "víra a kostel" známo, tak Rychnov kolem roku 1420, pod vlivem začínajících husitských válek, ztratil svého posledního katolického faráře a byl až do roku 1686 bez katolického duchovního.

Během této doby, dlouhé 266 let, bez kazatele, mohlo naše katolické obyvatelstvo zapomenout na náboženské jednání.

Zůstává pro nás nezodpovězenou otázkou, zda byly nově narozené děti v této době pokřtěny, mladé páry církevně oddávány a zda zemřelí byli pohřbíváni bez církevního požehnání.

Národ byl asi ve své katolické víře zviklán, nebo víra upadla zcela v zapomenutí, protože za dlouhé roky husitských válek si žádný z katolických duchovních netroufnil vystoupit na

veřejnosti. Z tohoto důvodu byli našim obyvatelstvem vítáni luteránští kazatelé, kteří přišli kolem roku 1550 přes nedalekou hranici do Čech a kázali o nové víře Martina Luthera o volnosti a rovnosti všech lidí. Národ už neznal rozdíl mezi starou katolickou vírou a novým lutheránským učením a proto snadno přijal evangelické náboženství. Obyvatelstvo bylo rádo, že opět slyší slovo Boží od povolaných duchovních a bylo mu jedno, z které strany. Celý národ proudil vstříc evangelické víře a zapomněl, že jejich předkové byli přísnými katolíky.

Půda byla z lutheránské strany dobře připravena k celkovému přijímání lutheránské víry, a tak mohl mít v roce 1611 evangelický pastor Andreas Kröll důstojný přístup do někdejšího katolického dřevěného kostela v Rychnově.

Knihy, které vedl pastor Kröll a jeho následovník Justinus Becker o křtinách, oddavkách a pohřbech, se však v průběhu let zcela rozpadly působením vlhkosti, byly rozežrány červy a proto se staly jejich listy nečitelnými.

Farář František Josef Rossmeisel nechal od svého bratra pátera Johanna Paula Rossmeisela po svém nástupu do úřadu v roce 1770 namáhavou prací rozluštit obsah rozpadlých listů a napsat do nové knihy. Bohužel však práce nedošla ke konci. Byly zjištěny oddavky od roku 1611, pohřby od roku 1614 a křtiny teprve od roku 1622.

Této namáhavé práci pátera Rossmeisela děkuje církev a také pisatel za zprávy z evangelických časů o pohybu obyvatel v Rychnově.

Nyní bychom chtěli něco sdělit o křtinách podle evangelických záznamů:

V roce 1622 11 křtin

1623 9

1624 1

celkem 21 křtin

Po vypovězení evangelických pastorů ze země v roce 1624 nejsou v matriční knize až do roku 1641 žádné záznamy o křtinách. V této době se asi také nekonaly žádné církevní oddavky, také vzhledem k válce, protože byl velký nedostatek katolických kazatelů na farnostech v širokém okolí, takže byly neobsazené. Když dostala fara v Českém Dubu vlastního duchovního, byl Rychnov do roku 1682 přiřčen tamnímu kostelu. Po obsazení hodkovické farnosti (1864) byl Rychnov přiřčen tam, než dostal v roce 1686 vlastního faráře.

Majetní lidé si mohli pozvat duchovního ke svým křtinám zatímco chudší vrstvy obyvatelstva dělaly tu velkou cestu tam i zpět pěšky se svými malými dětmi a kmotry.

Při příležitostných bohoslužbách sloužených cizími kazateli z Hodkovic, Liberce nebo Rochlic o nedělích, se děti nosily ke křtu tam. Jako příklad následuje soupis několika let tak, jak se konaly

křtiny v letech 1641 až 1686 v Rychnově a cizích místech: V roce 1641 z části byly křtiny v Rychnově, Hodkovicích, České Dubu a Liberci:

V roce 1641 18 křtin

v roce 1665 1 křtiny

v roce 1667 19 křtin

v roce 1668 28 křtin

v roce 1686 32 křtin

Ve shora uvedené tabulce je jen malý výběr ze zápisů o křtinách z dob bez kazatele až do doby znovuobsazení rychnovského kostela farářem v roce 1686.

O prvních provedených křtinách ve starém dřevěném kostele v Rychnově je následující záznam v matrice křtin:

"Dne 12.2.1641 nechal Eliáš Müller a jeho manželka Maria pokřtít dítě jménem Christian".

"Kmotři" Jakub Seidl z Rychnova

manželka Eliáše Wolfena z Nové Vsi

manželka Hannse Wolfena rovněž z Nové Vsi

manželka Paula Wolfena ze stejného místa".

Od roku 1650 do roku 1662 nejsou vůbec žádné záznamy o křtu v Rychnově. Pravděpodobně se konaly v tomto čase všechny v cizích kostelech a tam také byly zaznamenány.

Zde bychom chtěli zaznamenat křestní slavnost, při které byli kmotři z řad šlechty a urozených z širokého okolí.

Následuje záznam v matrice:

"1.července 1680 nechal pokřtít své dítě v rychnovském kostele ctihodný pan David Schmelzer, výrobce papíru ze Svatého Kříže pod Rádlem, a jeho žena Marie na jméno Maria Elisabeth. Jeho kmotry jsou, urozený, ctihodný pan Johann Karl Pachmann, hraběcí kníže z Jílového, ctihodný pak Paul Donisius Koch, hraběcí kníže ze zámku Svijany, ctihodný Georg Wander, mistr skla z Hutě, urozená a počestná paní Eleonora Katharina Schwinghammerová, manželka ctihodného pana Christofa melitora Hauptmanna ze Svijan, paní Elias Bätha, manželka ctihodného pána Ignáze Samuela Bätha, manželka úředního písaře Maria Magdalena, paní Anna Angela, manželka fořta z Rychnova a nejctihodnějšího pána Christofa Karla Hübnera, manželka ctihodného pána pana Christofa Hitterse, pivovarníka v Hodkovicích, paní Maria, manželka ctihodného pána pana Kaspara Müllera, řezače drahokamů z Turnova".

Z tohoto výpisu můžeme vidět, jak vysoce byl honorace v této době ctěna u nižších úřadů. Ve skutečnosti uvedené panstvo vůbec žádné nebylo šlechtického rodu, protože u žádného nebyl uveden přímý titul, ale podle dnešního určování by to byli správcové, kterým byl vysoký titul

dán je jejich podřízenými a poddanými kvůli respektu. Jílové také nebyl žádný hrad, ale jen opevněný dvůr.

K vyčíslení přesného počtu křtin v katolickém duchu v rychnovské farnosti s výjimkou Rádla, je žádoucí sestavit tabulku od roku 1641 do 1900 s následujícím obsahem:

rok poč.		rok poč.		rok poč.		rok poč.		rok poč.	
1641	18	1685	22	1729	77	1773	100	1817	94
1642	0	1686	32	1730	68	1774	123	1818	96
1643	3	1687	34	1731	73	1775	113	1819	109
1644	4	1688	37	1732	61	1776	142	1820	97
1645	2	1689	38	1733	61	1777	161	1821	128
1646	2	1690	45	1734	88	1778	151	1822	109
1647	1	1691	44	1735	87	1779	140	1823	118
1648	6	1692	49	1736	86	1780	160	1824	117
1649	2	1693	44	1737	68	1781	175	1825	126
1650	0	1694	43	1738	81	1782	83	1826	116
1651	2	1695	43	1739	84	1783	146	1827	115
1652	0	1696	38	1740	68	1784	90	1828	98
1653	0	1697	46	1741	41	1785	84	1829	90
1654	0	1698	45	1742	78	1786	73	1830	108
1655	0	1699	39	1743	66	1787	90	1831	111
1656	0	1700	37	1744	106	1788	79	1832	116
1657	0	1701	43	1745	82	1789	78	1833	115
1658	0	1702	39	1746	82	1790	77	1834	125

1659	0	1703	39	1747	85	1791	88	1835	109
1660	0	1704	52	1748	79	1792	72	1836	126
1661	0	1705	53	1749	72	1793	81	1837	78
1662	0	1706	61	1750	90	1794	83	1838	128
1663	6	1707	60	1751	88	1795	72	1839	109
1664	3	1708	58	1752	88	1796	71	1840	104
1665	19	1709	57	1753	86	1797	87	1841	120
1666	12	1710	58	1754	106	1798	93	1842	118
1667	30	1711	66	1755	102	1799	68	1843	113
1668	24	1712	63	1756	98	1800	71	1844	99
1669	18	1713	49	1757	102	1801	86	1845	129
1670	26	1714	55	1758	62	1802	93	1846	99
1671	34	1715	55	1759	108	1803	108	1847	86
1672	27	1716	61	1760	82	1804	90	1848	90
1673	21	1717	57	1761	94	1805	85	1849	132
1674	39	1718	47	1762	91	1806	63	1850	103
1675	22	1719	83	1763	90	1807	74	1851	147
1676	32	1720	53	1764	104	1808	91	1852	117
1677	24	1721	39	1765	107	1809	106	1853	125
1678	36	1722	64	1766	103	1810	96	1854	106
1679	38	1723	64	1767	105	1811	124	1855	75
1680	26	1724	70	1768	87	1812	95	1856	102
1681	45	1725	62	1769	111	1813	88	1857	133
1682	36	1726	73	1770	99	1814	85	1858	144
1683	41	1727	58	1771	106	1815	91	1859	152
1684	42	1728	65	1772	63	1816	96	1860	110

rok poč.	
1861	126
1862	125
1863	104
1864	134
1865	128
1866	138
1867	106
1868	131
1869	98
1870	93
1871	81
1872	105
1873	87
1874	96
1875	100
1876	96
1877	91
1878	95
1879	88
1880	117

1881	100	
1882	107	
1883	98	
1884	112	
1885	108	
1886	101	
1887	106	
1888	107	
1889	117	
1890	118	
1891	109	
1892	91	
1893	123	
1894	138	
1895	115	
1896	137	
1897	110	
1898	110	
1899	108	
1900	103	
Summa		
	20.293	

Rekordního počtu dosáhl rok 1781 se 175 křtinami.

Nejstarší jména, které se objevují v matričních knihách jsou: Seidel, Wenzel, Kundlatsch, Kraus, Weiss a Preissler.

Nejvíce zastoupena jména v matrice křtin od roku 1799 do 1820 jsou:

Preissler 333 křtin Ullrich 146 křtin

Maschke 209 křtin Wenzel 108 křtin

Hübner 168 křtin Lindner 103 křtin

Schöffel 156 křtin Peukert 100 křtin

Tak jako křtiny, tak i uzavírání manželství můžeme najít v matričních knihách až z doby lutheránské víry, když byly mladé páry oddávány evangelickým pastorem ve starém dřevěném kostele v Rychnově.

Evangelické oddávky jsou zaznamenávány v matrice od roku 1611 do r. 1623 a je tu na památku zaznamenán zápis o prvních oddavkách. Záznam zní:

"Roku 1611, 20.listopadu Dominka poss. Trinitatis concione: byl oddán Hanns Möller, zanechaný syn Martina Möllera z Rádla a nevlastní syn Martina Posselta, s pannou Margarethou dcerou Georga Donata z Rádla".

Další záznam zní: "22.října 1619 byl v rychnovském kostele oddán Jakob Möller a Justina Posseltová z Rychnova, za přítomnosti pastora Krölla, Nikolausem Schützem z jablonecké farnosti".

Dále: "30.října 1619 byl ve zdejším kostele oddán Kaspar Seydel s Justinou Hübnerovou pastorem z Dlouhých Mostů Zachariaschem Peterwegenem".

Z důvodu nemoci už pastor Kröll nemohl vykonávat žádné církevní obřady, zemřel 21.listopadu 1619 a byl pohřben pod oltářem. Jeho následovníkem byl pastor Justinus Becker, který se oženil s vdovou svého předchůdce. Z tohoto manželství vzešel syn, který byl o Květné neděli pokřtěn rýnovickým pastorem Sagitarim na jméno Joachim. Zde budou zaznamenány evangelické oddávky od roku 1611 do 1623:

rok počet rok počet

1611 1 1617 5

1612 3 1618 4

1613 9 1619 7

1614 13 1620 9

1615 16 1621 7

1616 14 1622 6

1623 6

C e l k e m 89 sňatků v tomto období.

Záznamy o katolických oddávkách začínají v roce 1639 a jsou vedeny jen nedostatečně do roku 1663, protože listy z dřívějších dob jsou nečitelné.

Oddávky byly až do obsazení rychnovské fary, právě tak jako křtiny, jen zčásti v Rychnově. Manželské páry musely jít se svými svědky do Českého Dubu, Hodkovic, Liberce nebo Turnova, aby tak prostřednictvím kazatele bylo posvěceno jejich spojení.

Zde bude záznam o oddávkách, které byly provedeny v Turnově:

"16.června 1641 se nechali v Turnově oddat Georg Schwarz z Pulečného a vdova Wallerova z Rádla, protože v Rychnově není kazatel".

Ještě zde bude záznam o svatbě s tragickou událostí a smrtelným koncem z roku 1677. Záznam zní:

"Dne 14.února 1677 se nechali oddat Wenzel Wabra a panna Anna Pietschová. Při této svatbě se stalo, že s Božím dopuštěním byl zastřelen ženichův otec v domě Hannse Wabry, když šel ženich s nevěstou do kostela. Vrahem byl Melichor Tischer, aniž by k zastřelenému cítil nenávisť nebo

nepřátelství. To se stalo bez vůle Melichora Tischera, protože nechtěl ve světnici střílet, ale chtěl jít ven přede dveře, střela mu však vyšla ve světnici".

Nyní následují katolické oddávky od roku 1639 do 1900:

rok poč.	rok. poč.	rok poč.	rok poč.	rok poč.					
1639	3	1690	12	1741	9	1792	24	1843	24
1640	1	1691	12	1742	13	1793	26	1844	33
1641	5	1692	11	1743	15	1794	13	1845	38
1642	8	1693	4	1744	19	1795	21	1846	19
1643	0	1694	7	1745	16	1796	26	1847	28
1644	0	1695	2	1746	12	1797	32	1848	18
1645	0	1696	5	1747	16	1798	12	1849	32
1646	2	1697	7	1748	20	1799	20	1850	40
1647	0	1698	6	1749	10	1800	13	1851	25
1648	0	1699	3	1750	12	1801	12	1852	35
1649	0	1700	7	1751	22	1802	21	1853	23
1650	0	1701	7	1752	19	1803	17	1854	26
1651	0	1702	8	1753	19	1804	15	1855	18
1652	0	1703	10	1754	24	1805	25	1856	24
1653	0	1704	20	1755	23	1806	24	1857	28
1654	0	1705	13	1756	24	1807	26	1858	30
1655	0	1706	11	1757	12	1808	32	1859	23
1656	0	1707	11	1758	10	1809	19	1860	32
1657	1	1708	12	1759	13	1810	39	1861	28
1658	0	1709	18	1760	23	1811	30	1862	35
1659	0	1710	9	1761	29	1812	6	1863	41
1660	0	1711	18	1762	18	1813	15	1864	31
1661	0	1712	6	1763	5	1814	30	1865	44
1662	0	1713	6	1764	20	1815	23	1866	19
1663	4	1714	9	1765	25	1816	24	1867	43
1664	5	1715	9	1766	10	1817	18	1868	27
1665	1	1716	13	1767	20	1818	21	1869	41
1666	7	1717	11	1768	21	1819	21	1870	31
1667	13	1718	12	1769	23	1820	33	1871	35
1668	5	1719	36	1770	26	1821	19	1872	30
1669	5	1720	21	1771	15	1822	23	1873	34
1670	6	1721	19	1772	12	1823	23	1874	34
1671	7	1722	10	1773	35	1824	25	1875	39
1672	3	1723	12	1774	25	1825	21	1876	31
1673	7	1724	14	1775	26	1826	23	1877	16
1674	10	1725	13	1776	42	1827	21	1878	24
1675	4	1726	17	1777	27	1828	22	1879	34
1676	5	1727	7	1778	30	1829	25	1880	45

1677	9	1728	16	1779	32	1830	18	1881	47	
1678	8	1729	8	1780	20	1831	25	1882	46	
1679	7	1730	19	1781	24	1832	23	1883	38	
1680	5	1731	19	1782	22	1833	24	1884	26	
1681	8	1732	12	1783	25	1834	38	1885	38	
1682	5	1733	18	1784	27	1835	33	1886	38	
1683	7	1734	28	1785	25	1836	27	1887	43	
1684	8	1735	27	1786	40	1837	41	1888	44	
1685	2	1736	4	1787	21	1838	35	1889	35	
1686	8	1737	12	1788	19	1839	29	1890	43	
1687	0	1738	15	1789	23	1840	24	1891	62	
1688	7	1739	17	1790	25	1841	33	1892	69	
1689	9	1740	14	1791	17	1842	44	1893	38	

rok poč.	
1894	48
1895	49
1896	47
1897	56
1898	60
1899	46
1900	48
Summa	
5.119	

Z porovnání k narozením, kterých bylo ve stejném časovém časovém úseku víc než 20 000, nám připadá počet uzavřených manželství příliš nízký. To však můžeme zdůvodnit velkým počtem úmrtí dětí, která podle církevní úmrtní matriky byla téměř poloviční z narozených dětí v nejujtější věku a to hlavně na psotník. Dále musíme vzít v úvahu, že ze zbývajících poloviny těch, co zůstali na živu, t.j. přibližně něco přes 10 000 osob, vždy k uzavření manželství byl muž a žena, a tak uvedené číslo o uzavřených manželstvích a osobách, které zůstaly svobodné, přibližně souhlasí s počtem porodů. Nejmenší počet oddavek byl vždy v letech nakažlivých nemocí a v letech války. Jako příklad nám může sloužit rok 1809, když v předchozím roce bylo uzavřeno ještě 32 manželství a v následujícím roce 1810 bylo 39 oddavek, tak ve válečném roce, vlivem narukování mnoha mladých mužů, můžeme zaznamenat jen 19 oddavek. Rovněž tak v revolučním roce 1848 bylo uzavřeno jen 18 manželství, zatímco o rok dříve 28 a v dalším roce potom 32. Stejně poměry byly ve válečném roce 1866 s 19 ti uzavřenými sňatky, který byl mezi roky 1865 se 44 a 1867 se 43.

Jako poslední by měla být ještě zmínka o okupačních letech 1877 a 1878 se 16 a 21 oddavkami, proti 39 a 34 oddavkám v předchozím a následujícím roce.

Rekord v uzavírání manželství dosáhl rok 1892 s nejvyšším počtem církevních oddavek 69.

Tak, jako všechno na světě není věčné, tak je to i s lidským životem. Po krátkém období snažení a konání přijde neúprosná smrt. Moudrá Boží péče dala každému člověku cíl, zcela nezávisle od toho, zda jeho život byl naplněn velkými činy nebo zda byl jeho život naplněn správnostmi.

Člověk se zase musí proměnit v prach a popel, ze kterého vyvstal a nehraje tu žádnou roli, zda jsou jeho tělesné pozůstatky pohřbeny do země nebo, jak se stává v novější době, zda jsou předány ohni.

Bohužel nám chybí zprávy z prvních křesťanských dob před husitskými válkami o církevních pohřbech a zemřelých.

První přesné zprávy o pohřbech jsou z doby lutheránské v Rychnově z roku 1614. Podle těchto údajů byli v Rychnově podle evangelických zvyků pohřbeni:

Rok počet rok počet

1614 6 1619 20

1615 19 1620 13

1616 12 1621 29

1617 45 1622 12

1618 20 1623 10

Celkem bylo v tomto období pohřbeno 186 osob.

O prvním zemřelém, který byl podle evangelických zvyků pohřben pastorem Kröllem na starém hřbitově v Rychnově je v matrice úmrtí následující záznam:

"Roku 1614, 19.září umírá brzo ráno Kaspar Schwarz z Pulečného, který od svého narození byl křehký člověk a žil 46 let, byl pohřben 21.září v poledne a bylo drženo úmrtní kázání".

Záznamy o pohřbech jsou po evangelických časech až do obsazení rychnovské farnosti v roce 1686 vedeny v matrikách jen nedostatečně. Od roku 1643 do r. 1686 se v matrikách nenachází vůbec žádné záznamy o pohřbech. Jisté je, že v tomto časovém období 44 let mnoho lidí zemřelo a bylo pohřbeno. Požehnání se jim pravděpodobně se vším všudy dostávalo při příležitostných bohoslužbách, při slavnostních příležitostech cizími duchovními.

Až do roku 1734 byli zemřelí pohřbíváni na starém hřbitově, který až do roku 1712 obklopoval zbouraný dřevěný kostel. V roce 1734 byl založen u nového kostela hřbitov o rozměrech jen 447 čtverečních sáhů, který se však brzo pro tak velkou farnost ukázal jako nedostatečný.

Narůstajícím počtem úmrtí následkem cholery začátkem 19. století vzrostl počet pohřbů v roce 1806 na 146. Aby na tak malém prostranství hřbitova bylo dostatek místa pro tolik zemřelých, musela se těla zemřelých vyhrabat v nezetlelém stavu, z čehož plynula obava z dalších nemocí.

V roce 1806 rozhodl farář Stowasser, aby tyto obavy odstranil, že zemřelé nechá zase pohřbít na starém hřbitově. Následkem bylo velké rozhořčení obyvatel, které bylo vyhecované dr. Kittelem. Farář Stowasser však rozčilené obyvatelstvo obměkčoval tím, že je poučil o skutečných a zdravotních obavách nynějšího stavu, a tak byli zemřelí pohřbíváni až do roku 1833 zčásti na novém i starém hřbitově. Otázka hřbitova nenechala obyvatelstvo po dlouhou dobu v klidu. Strana dr. Kittela si přála hřbitov podle sanitárních podmínek na jiném místě. Farář Stowasser a jeho příznivci chtěli zvětšení stávajícího hřbitova. Hádky se táhly až do roku 1848. Různé komise zkoumaly terén a nakonec bylo rozhodnuto pro rozšíření stávajícího hřbitova.

Strana dr. Kittela se snažila všemi prostředky rozšíření hřbitova zabránit, ale farář Felger dosáhl toho, že se konečně 14.května 1855 začalo s pracemi.

Mlynář Josef Preissler a hospodský Ignáz Maschke z č. 119 vedli stavbu v ceně 1633 zlatek a 36 kr. 31.července roku 1855 bylo rozšíření ukončeno a hřbitov mohl být zasvěcen 2.září.

Našimi předky bylo vyprávěno, že lidé před dlouhými časy chodili z Rychnova do kostela do Bzí a také zemřelí, že tam byli převáženi. Tak jak zní nepravděpodobně tato zpráva, je na ní přece jen kus pravdy.

V roce 1437 zastavil císař Sigismund svijanské panství a další vesnice Hynkovi z Valdštejna a od té doby patřilo panství s osadami Rychnov a Rádlo až do roku 1565 pod maloskalské panství a tím k duchovnímu do Bzí. Je možné, že zámožnější lidé své zemřelé převáželi ke kazatelskému požehnání do Bzí k pohřbení.

Nejstarší zprávy o katolických pohřbech v Rychnově sahají až do roku 1641 a nyní následuje číselný záznam o pohřbených od roku 1641 do r. 1900:

rok	poč.	rok	poč.	rok	poč.	rok	poč.	rok	poč.
1641	5	1721	29	1758	99	1795	145	1832	126
1642	2	1722	27	1759	87	1796	116	1833	108
1686	2	1723	29	1760	60	1797	88	1834	159
1687	15	1724	27	1761	64	1798	127	1835	91
1688	18	1725	29	1762	75	1799	106	1836	110
1689	17	1726	31	1763	88	1800	124	1837	122
1690	10	1727	51	1764	81	1801	112	1838	114
1691	19	1728	33	1765	52	1802	128	1839	110
1692	17	1729	34	1766	58	1803	173	1840	120
1693	26	1730	40	1767	71	1804	119	1841	134
1694	29	1731	31	1768	63	1805	152	1842	113
1695	16	1732	68	1769	44	1806	146	1843	119

1696	21	1733	68	1770	63	1807	96	1844	107
1697	26	1734	40	1771	127	1808	152	1845	152
1698	15	1735	34	1772	172	1809	113	1846	142
1699	11	1736	62	1773	71	1810	133	1847	166
1700	16	1737	556	1774	59	1811	128	1848	178
1701	24	1738	48	1775	59	1812	134	1849	127
1702	15	1739	45	1776	105	1813	119	1850	124
1703	10	1740	59	1777	50	1814	118	1851	116
1704	31	1741	67	1778	86	1815	118	1852	105
1705	9	1742	55	1779	75	1816	109	1853	139
1706	25	1743	100	1780	119	1817	118	1854	153
1707	31	1744	40	1781	205	1818	85	1855	176
1708	22	1745	51	1782	95	1819	80	1856	115
1709	39	1746	64	1783	66	1820	117	1857	151
1710	15	1747	47	1784	102	1821	84	1858	127
1711	25	1748	42	1785	106	1822	94	1859	110
1712	33	1749	44	1786	118	1823	113	1860	95
1713	41	1750	54	1787	99	1824	155	1861	138
1714	31	1751	27	1788	118	1825	107	1862	99
1715	28	1752	37	1789	122	1826	112	1863	81
1716	34	1753	49	1790	110	1827	111	1864	107
1717	51	1754	40	1791	87	1828	91	1865	108
1718	39	1755	39	1792	93	1829	135	1866	171
1719	36	1756	63	1793	99	1830	118	1867	118
1720	79	1757	70	1794	94	1831	101	1868	120

rok poč.	
1869	134
1870	112
1871	103
1872	106
1873	115
1874	96
1875	94
1876	102
1877	102
1878	121
1879	104
1880	154
1881	132
1882	102
1883	141
1884	165
1885	134
1886	129
1887	143
1888	146
1889	137
1890	177

1891	152	
1892	133	
1893	151	
1894	117	
1895	131	
1896	120	
1897	149	
1898	158	
1899	196	
1900	159	
Summa		
18.990		

Nejvíce případů úmrtí - 205 bylo v roce 1781, bylo to zapříčiněno cholerou, která tenkrát řádila. V roce 1720 je velký počet úmrtí zapříčiněn morem. V letech 1743 a 1770 až 1780 zklátila cholera mnoho lidí, rovněž tak i v letech 1820 až 1824. V letech 1810 až 1812 je v matrice úmrtí uvedena úplavice jako příčina mnoha případů úmrtí. Od roku 1845 do 1848 se opět stupňovala cholera a zavinila případy úmrtí uvedené v matrice. Naposledy jsou svědecké výpovědi v matrice uvedeny 134 úmrtími zapříčiněnými cholerou ve válečném roce 1866. V roce 1884 je k počtu úmrtí 165 udán jako důvod neštovice. V roce 1853 až 55 se stupňoval tyfus, a tak jistě mnoho ze 156 zemřelých v roce 1855 podlehl této nemoci.

Politické poměry a jazyk

O státní politiku neměli naši předkové před staletími v dobrých starých časech žádné starosti.

Politika, která přerůstala jejich horizont, byla pro ně neznámým pojmem.

Jen zřídka přišla do Rychnova, který byl mimo velký provoz, nějaká zpráva z velkého světa. Jen naši povozníci a obchodníci přinášeli sporé zprávy o tom, co se ve světě děje. Noviny v té době ještě nebyly a události o velkých válkách pocítili naši předkové na vlastním těle.

Pohled do politických poměrů přinesla teprve doba výroby doz. Obzvláště malíři se rozvinuli ke kastě, která se snažila o větší vědění a vzdělání, a tak měli čilou účast na světovém dění. Johann

Schöffel přivázel do Rychnova ze svých cest noviny, které byly chtivě čteny a dlouho tvořily látku k debatám. Naše obyvatelstvo, které do té doby žilo bez velkých zájmů o dění, se z těchto novin naučilo politicky myslet a cítit. Ještě před revolučním rokem 1848 se scházeli malíři s učiteli každý týden u "Katelliese", aby společně rozmlouvali o politice násilí tehdejšího "knížete Metternicha". Týdenní politické diskuzní večery měly za následek, že také sedláci, jako největší plátcí daní v této době, se dověděli víc o poměrech mezi státem a lidem. První zkoušku z politických zkušeností mělo obyvatelstvo v Rychnově v roce 1848. Poslední rychtář jmenovaný vrchností Anton Schöffel, se v uvedeném roce vzdal dobrovolně rychtářského úřadu, protože nepřevzal "Velkoles-Grosswald" a musel proto snášet velké výčitky ze strany porotců a obecních starších.

Vlivem státního převratu ztratil Rohan právo jmenovat rychtáře nového. podle nového zákona měla obec toto právo, mohla tak volit podle vlastních náhledů.

Voliči byli tenkrát rozděleni do 3 tříd podle toho, jak platili daně. Tak měli sedláci, jako největší plátcí, právo zvolit si představeného obce ze svých řad. Tak se stal zemědělec Josef Peukert z č. 48 prvním představeným obce Rychnov.

Revoluční hnutí v posledních letech nezůstalo mezi obyvatelstvem bez vlivu a to jak ve veřejném, tak i v náboženském duchu. Získaná svoboda vedla k jejímu zneužívání. I mezi osvícenými malíři se vyskytly horké hlavy, které si svobody nemohly užít dost. O prvním vánočním svátku roku 1851 předváděl ochotnický spolek divadelní hru namířenou proti státu a církvi "Johann z Gutenbergu" nebo "Vítězství pravdy". Farář Schalk druhý den při svém kázání protestoval proti znovuuvedení této hry, ale přesto chtěl ochotnický spolek tuto hru uvést znovu na Štěpána. Farář Schalk se obrátil na představeného obce Josefa Peukerta a ten hru úřední cestou zakázal. Ze strany faráře následovalo udání na patronátní úřad i na biskupskou kancelář do Litoměřic. Odtamtud bylo udání předáno na c.k. místodržitelství v Praze.

17.února 1852 bylo státním místodržitelstvím ochotnickému spolku zakázáno další předvádění této hry. Také farář Schalk dostal důtku, že nedodržel úřední cestu přes okresní soud. Ještě druhé nepřátelské hnutí proti církvi se objevilo po převratu, po kterém přešlo 12 osob od katolické k evangelické víře.

Rozvojem olejomalby a průmyslu skla se objevili v Rychnově platiči daní z řad obchodníků a řemeslníků, kteří také chtěli prosazovat své zájmy v obecní radě. Došlo k tomu, že se v několika letech vytvořily v Rychnově 2 strany, které proti sobě při následujících obecních volbách bojovaly. Na jedné straně stáli malíři a výrobci doziček jako bílá strana, na druhé straně sedláci se svými přívrženci. Jak se má vyjádřit výraz "červená strana" zůstává záhadou, protože v té době ještě marxistické hnutí nemělo své místo.

Obyvatelstvo se pohybovalo mezi těmito stranami sem a tam, a tak po tříletém úředním působení představitele bílých volilo obyvatelstvo, následkem své nespokojenosti s jeho výkonem úřadu, zase představitele červených. Ale po tříleté periodě červených v zastupitelstvu obce se voliči zase obrátili k bílým.

Tato politická, ve skutečnosti však nepolitická obecní politika, trvala až do roku 1866. O posvícenské neděli toho roku se v hospodě se v hospodě "Ke zlaté hvězdě" sešlo shromáždění svolané příznivci sociálně demokratické strany za účelem jejího založení.

Od tohoto dne našla v Rychnově místo cílevědomá politika: bílá strana zastupovala liberalismus, zatímco červená vyvíjela svou činnost jako bojovníci za marxismus. K červené straně se přidali i majetní občané hlavně z toho důvodu, aby dosáhli mandát v zastupitelstvu obce, kterého by jinou cestou nikdy nedosáhli.

Při pozdějších obecních volbách se obě strany snažily mít navrch a také ve spolkovém životě hrály politické třenice důležitou roli. Hlavně to byli hasiči, kteří se stali kuličkou mezi oběma stranami. O nic lépe se nevedlo ani "Spolku všeobecné podpory v nemoci", kterého se zmocnili sociální demokraté.

Hlavním faktorem v politickém dění v obou spolicích byl dřívější poštovník Anton F.Lang, který se hnál za mandáty a kterému se také povedlo, prostřednictvím svých machinací dostat místo vrchního velitele u hasičů a předsedy ve "všeobecné". Snahy Antona Langa o získání nejvyššího místa v obci zůstaly však díky obezřetnosti voličů nesplněné.

Pokud se týká jazyka, tak Rychnov byl asi jediné sídliště na české jazykové hranici, které si po německém založení zachovalo věrně svůj nacionální charakter od jejího začátku až do současnosti.

Sousední obce ve východním, jižním a západním směru jako Dalešice, Pulečný, Pelikovice a Jestřábí mají všechny české znění svých jmen.

V církevních matrikách nacházíme sice jednotlivá česká jména, určité údaje o Češích bydlících v Rychnově nacházíme v počítání lidu v roce 1870, podle kterého se 3 osoby hlásí k českému jazyku.

Teprve pozdější doba přinesla, že se zde čeští dělníci dobrovolně usadili přiváběním vynášejičím zaměstnáním. Naším obyvatelstvem byli tolerantně a dobromyslně trpěni a podporováni. Při pozdějším sčítání lidu se více Čechů hlásilo k německému jazyku, takže Rychnov při sčítání lidu v roce 1900 mezi počtem 3 384 obyvatel mohl zaznamenat 4 Čechy.

Na závěr ještě události zjištěné z farních kronik

Podle těchto spisů nechal kolem roku 1820 fabrikant Herzig z Neuwald mezi domy 196 a 198 hledat v Rychnově uhlí. Horníky byla vyhrabána šachta o hloubce 70 loktů. Našlo se ložisko bílé hlíny o síle 4 až 6 loktů a pod touto vrstvou byl černý, ale nehořlavý jíl, hledané uhlí se nenašlo. Z hloubky 70 loktů vydolovali horníci na světlo dne lískový ořech, jehož obsah však už byl zvětralý. Místo vytouženého uhlí mělo místní chudé obyvatelstvo prospěch z bílého jílu, který mu dával skoro po 8 desetiletí skromný výdělek.

V roce 1852 nechal farář Schalk vypíchnout 100 000 rašelinových cihel, ale ty měly vzhledem k horší kvalitě jen malý odbyt.

Když liberecká společnost opustila šachtu, kterou převzal farář Schalk, bylo karlovarskými horníky pod vedením mistra hrabáno až do hloubky 63 loktů. Mezi rychnovským obyvatelstvem se utvořila akciová společnost k těžení uhlí. Tato nová společnost vydala 525 akcií po 5 zl a zvolila výbor o 10 členech. Mlynář Josef Preissler z č. 269 a hospodský Ignáz Maschke z č. 119 se stali členy obchodního vedení. Pozvali 4 horníky s Jesenného a společnost začala na farních loukách na výše položeném místě u "Ignatiusbrunnen - Ignáciova studna" hloubit šachtu. V hloubce našli horníci otisky listů v černém jílu a vrstvu kamenného uhlí o síle 3 až 5 milimetrů a černé kusy podobné uhlí. Po zprávě o tomto nálezu přispěchal farář Schalk v ornátu, aby požehnal nyní už jistému prameni zlata. Peníze této akciové společnosti šly však ke konci, protože tenká vrstva kamenného uhlí se nevyplácela těžít. Tak i tento podnik skončil ztrátou peněz.

Přítomnost černé rašeliny a jílu v hloubce svedla vždy více majetných lidí k víře v nalezení dobrého uhlí.

V roce 1854 nechal vývozce skla Ferdinand Unger z Hodkovic v Planském lese hledat uhlí. Ale místo nákladného hrabání nechal Unger vrtat ocelovými vrtáky a prohledat hlubinu. V hloubce 93 loktů se dostal na tvrdý kámen (Basalt). V další vrtné jámě se vrtáky oddělily a zůstaly v hlubině, načež Unger zastavil hledání uhlí.

Hledání uhlí však lidem nedalo klidu, a tak se našla ještě jedna skupina sestávající se z "Fuchsbreschner-Liščínských" sedláků Leopolda a Franze Seibotha s malířem Johannem Hofrichterem, kteří investovali bezúspěšně ještě 525 zl k hledání uhlí na svých pozemcích. Ze značné hloubky se dostala na světlo zelená půda, kterou pražský odborník určil jako vrstvu "nálevníky". To byl v Rychnově poslední pokus nalézt černé diamanty.

Dodatek k odstavci: "Panstvo a právo".

V roce 1437 zastavil císař Sigismund dvůr ve Svijanech a dvorec Jenischov s více obcemi (mezi nimi také Rychnov a Rádlo) Hynkovi z Valdštejna a od té doby tyto obce patřily k maloskalskému panství. V roce 1565 byly zase odděleny (při rozdělení dědictví synů Adama z

Vartemberku), protože Svijany připadly Jaroslavu z Vartemberku. Ten v roce 1600 připsal testamentem panství své choti Anně Kateřině rozené ze Smiřic. V roce 1602, po smrti svého prvního chotě, nastoupila dědictví. Vdala se za hraběte Jáchyma Andrease ze Šliku, kterému po své smrti v roce 1610 zanechala veškerý majetek. Když potom v roce 1621, 21.června padly "hlavy českých rebelů" na Staroměstském náměstí v Praze, padla (jako první ze všech) hlava hraběte Andrease ze Šliku (z kroniky libereckého okresu). V úředních farních pamětních knihách jsou jmenovaní místní rychtáři z Rychnova od roku 1615 a k doplnění tohoto odstavce budou jmenováni:

Christof Müller, zemřel ve 42 letech, 1615

Vitus Bertescher, rychtář do 1622

Jakob Lindner, rychtář do 1642

Benedikt Gärtner, rychtář do 1644

Georg Halbig, rychtář do 1647

Georg Hoffman, rychtář do 1672

Hanns Hübner, vrchní rychtář od 1672 do 1673

Paul Ullrich, z č. 28, vrchní rychtář do 1681

Martin Maschke, rychtář od 1674 do 1675

Georg Peukert, rychtář od 1675 do 1678

Abraham Preissler, rychtář od 1682 do 1686

Elias Hübner, rychtář a obecní starší, zemřel 1702

Tobias Ullrich, obecní starší od 1711 do 1718

Heinrich Hübner, představený obce do 1714

Christov Hoffmann, rychtář do 1721

Hanns Friedrich Ullrich, vrchní rychtář od 1733 do 1750

Johann Christov Hoffmann, rychtář od 1740 do 1746

David Preissler, rychtář od 1761 do 1776

Anton Preissler, rychtář od 1779 do 1780

Ferdinand Seydel, rychtář od 1781 do 1786

Johann Christof Hillebrand, rychtář od 1787 do 1796

Josef Maschke, rychtář od 1797 do 1802

Josef Hoffmann, rychtář od 1802 do 1805

Johannes Ullrich, rychtář do 1806

Josef Hofrichter, rychtář od 1806 do 1807

Josef Maschke, vrchní rychtář od 1808 do 1832

Anton Schöffel, rychtář od 1833 do 1848

Představitelé obce a starostové, kteří byli voleni od roku 1848 obcí, jsou uvedeni v odstavci "majitelé panství a právo".

V roce 1852 se vzdal farář Schalk bez svolení patronátního úřadu k prospěchu obce peněz od kramářů, kteří tenkrát měli své stánky na tehdy mnohem větším místě u kostela. Zdůvodňoval to tím, že obec místo udržuje.

Na těchto penězích byl kostelem vybrán v roce 1835 obnos 31 zl, v roce 1836 obnos 32 zl a v roce 1846 jen 28 zl.

Farář Felger jako následovník Schalka však trval na vybírání těchto peněz kostelem, a tak se mezi kostelem a obcí rozvinul dlouholetý spor o tyto peníze.

V roce 1853 chtěla obec koupit starý hřbitov jako tržiště, ale tento plán ztroskotal kvůli sporu o vybírání peněz za umístěné stánky.

V roce 1862 byl v Rychnově první jarmark a obec k tomu připravila dnešní náměstí. Od této doby byly církevní slavnosti, které se odehrávaly na kostelním náměstí, přeloženy na náměstí a farář dostal odškodnění za peníze za stánky v částce 5 zl ročně.

Otázka peněz za stánky teď, po 60 letech, přišla znovu k projednání a skončila za starosty Karla Hofrichtera k prospěchu obce. V roce 1767 hořely stáje a stodoly, které patřily k faře. Ve stejném roce byly znovu postaveny.

Vzhledem ke zchátralosti starého dřevěného domu fary musela být v roce 1782 zbourána a z kamene a cihel se postavila novostavba. Náklady na celou stavbu byly 1823 zl. Farář Felger psal, že stará fara stála 200 let, takže můžeme usuzovat tak, jak jsme už dříve sdělili, že byla postavena lutherány, kteří tenkrát byli v Rychnově. Od roku 1807 byly půlnoční mše o prvním vánočním svátku přeloženy na 6 hodin ráno z důvodu opilství, nepořádků a hraní karet návštěvníků v kostele. Po několika letech na žádost farníků na biskupském konsistoriu, byly tyto mše slouženy jako dříve opět o půlnoci.

V roce 1854 měl Rychnov 15 tkalců, 8 přadláků, 6 ševců, 6 kameníků, 5 krejčích, 4 truhláře, 4 povozníky, 3 tesaře, 3 kramáře, 2 mlynáře, 2 řezníky, 2 zedníky, 2 holiče, 2 muzikanty, 1 učitele, 1 kostelníka, 1 hrobaře, 2 výčepní, 1 punčocháře, 1 kováře, 1 koláře, 1 myslivce, 1 výrobce šindelí a 1 obecního posla.

Podle zprávy faráře Rossmeisela měl Rychnov v roce 1761 celkem 232 rodin s 1 106 dušemi. Bylo mezi nimi 11 velkostatkářů, 11 sedláků, 62 chalupníků, 80 domkařů a 45 nájemníků.

V revolučním roce 1848 se po dlouhém utlačování národa dospělo k tomu, že získaná svoboda vedla v některých kruzích k pohrdání světskými a církevními zákony.

Sídlem revolučního dění byl svého času rádelský mlýn. Tam se majitel obklopil hordou mladých mužů náležejících do vyšších kruhů, mezi nimi i synem výrobce papírů Schützem a synem majitele mlýna "Fockemühle" Wagnerem, kteří si dovolili nejdivočejší kousky proti dobrým mravům a pořádku.

29.května 1853 (o rádelské církevní slavnosti) se mladí pod vlivem značné konzumaci alkoholu nechali svést k tomu, aby nedaleko stojícímu pomníku svatého Jana dali na krk chomout a za všeobecného veselí a posmívání aby mu strčili do pusy láhev od kořalky. protože to bylo v neděli odpoledne a mnoho lidí šlo do Rádla na slavnosti, sešlo se za chvíli plno svědků a diváků této hry.

Samozřejmě že tomu následovalo udání pro věci revolučních násilností a násilníci byli po celé měsíce ve vyšetřovacím vězení v Liberci. Při soudním jednání 3.března 1854 dostali Ignáz Schütz, Kajetan Hübner, Anton Bajer, Leopold Wagner a Ferdinand Weiss tresty ve výši od 3 do 5 měsíců, po jehož odpykání odešli všichni hrdinové do Ameriky.

V roce 1856 byla v Rychnově v domě č. 257 zřízena jabloneckým obchodníkem se sklem Bergmannem první brusírna skla, ale vzhledem k nerentabilitě byla po krátké době opět zrušena.

Mlynář Franz Sedlák koupil budovu a přestavěl ji na mlýn. Jméno brusírna Schleifmühle však budově zůstalo.

Největší hladomor se může v Rychnově zaznamenat v roce 1855. V roce 1854 bylo v Liberci shromáždění farářů z celého vikářství, aby této nouzi čelili. Byla zřízena dobročinná loterie, pro kterou byly i majetným rychnovským obyvatelstvem věnovány věci jako ceny v hodnotě 115 zl. 2.května 1854 bylo v Liberci losování a pro Rychnov tak připadly některé výhry. Farář Felger podává o tom zvláštní zprávu, že jednomu malíři připadla výhra obrazu, který sám maloval a věnoval. Sedlák vyhrál rám na vyšívání, vdova obdržela špičku z mořské pěny a dělník z výroby doz, který neuměl psát, vyhrál psací náčiní. Z výtěžku loterie dostalo 98 nájemníků, rozdělených do 3 skupin vždy 4, 3 a 2 kr denně.

V roce 1854 měl Rychnov fond na chudé ve výši 250 zl, který byl vlivem té velké nouze zcela spotřebován. Zánik fondu chudých však nebyl v příštím rozpočtu obce okresním úřadem uznán a musel být plátcí daní, podle rozpisu, zase zaplacen až na dřívější výši.

Až do roku 1863 byli ti, kteří zemřeli v Rádle, pohřbíváni na rychnovském hřbitově. Teprve v tomto roce byl založen hřbitov v Rádle. V těchto dobách ještě nebyly žádné pohřební vozy a pro nosiče rakve to musela být obtížná cesta, zvláště v zimách bohatých na sněh.

V noci z 12. na 13.srpna shořel dům č. 169 obecního posla Stefana Maschke (dnešní hospoda Schmidt).

Z mnohanásobných vloupání na faru a do kostela by tu měl být tento záznam. 11. ledna 1856 se nechal Josef Wabersich z Pulečného, již trestaný, a známý tím, že se štítí práce, zamknout po ranní mši v kostele, aby mohl během následující noci vykonat krádež. Obchod Antona Peukerta z č. 81 ještě nebyl a ti, co ve stodole č. 82 mlátili u Neubauera, viděli Wabersicha, spíš nepřítele víry, vstupovat ráno do kostela a neviděli ho vycházet, o čemž se mezi lidmi během dne mluvilo. Příští ráno objevil kostelník loupež. Ukradeno bylo stříbrné ciborium s hostiemi, zatímco hoření tabernakl se zlatou monstrancí zůstaly nedotčeny. Také vzal s sebou zloděj všechny voskové svíce z oltáře. Při hledání se na choru našel plášť z ciboria s hostiemi. Zloděj uřezal dlouhý kus od řemenu zvonu, čímž zazněl zvon za tiché noci. Úder zvonu uprostřed noci slyšelo více lidí, nikdo si to však nemohl nijak vysvětlit. Když se událost o krádeži dostala ve známost, hlásili ti, co u Neubauera mlátili obilí včerejší dění o tom, jak Wabersich vstoupil do kostela, ale nevyšel ven. Farář Felger poslal ihned posla k představiteli v Pulečném se žádostí domovní prohlídky. Odpoledne přišel posel z Pulečného na faru s hlášením, že se u Wabersicha nic podezřelého nenašlo a svědkové mohli potvrdit, že šel za časného rána do Klíčnova, a tak nemohl být zároveň na ranní mši. Po tomto hlášení se vydal páter Rössler s Neubauerem a mlátcem do Pulečného, aby tam podrobil Wabersicha a jeho ženu ostrému výslechu. Když mu Neubauer a mlátec domluvili a řekli do očí, že ho viděli jít na ranní mši, dal doznání. Ciborium rozbil hned v kostele a zavázal do uzlíku se svíčkami. Potom připevnil šňůru od zvonu k trámu na choru, přičemž zazvonil zvon. Řemen potom vytáhl smyčcem od basy z dolního choru k sobě a dlouhý kus řemenu uřezal a spustil se severním oknem k zemi.

Svíčky rozpustil následující den ve svém domě a materiál prodal turnovskému svíčkaři Korseltovi. Kusy z ciboria zahrabal při cestě do Turnova do hlubokého sněhu. Aby si obstaral alibi, šel skutečně toho dne kus cesty ke Klíčnovu, ale postranní cestou se vrátil na ranní mši a zůstal v kostele až do noci.

Wabersich ještě měl být odveden k tomu místu, kde zahrabal ciborium. Ale po tomto jednání už nastala tma, proto byl Wabersich přivázán řetězem ke stolu a syn představitelce obce u něho měl zůstat na stráž přes noc. Strážce však pevně usnul, Wabersich se mohl z řetězu osvobodit a nepozorovaně zmizet. Jeho první cesta vedla k zahrabanému ciboriu, které chtěl v Liberci prodat. Tam však byly obchody o lupu vyrozuměny. Když Wabersich chtěl prodat zlatníkovi 19. ledna kusy ciboria, byl ihned zatčen a předán soudu. U hlavního přelíčení 17. června 1856 v Liberci dostal Wabersich 2 roky těžkého vězení a byl převeden do pražské věznice. Tam zemřel ještě před odpykáním svého trestu 29. května 1858.

V noci na 4. července byl v roce 1865 v Rychnově tak velký mráz, že brambory, které byly v plném květu, stromu a zahradní plodiny všechny zmrzly.

Rok 1857 přinesl malířům u příležitosti 700 leté slavnosti v Maria-Zell zakázky několika tisíců tuctů Maria-Zell obrázků na plechu.

U příležitosti stavby železnice v r. 1858 byly v Rychnově zbourány domy č. 75, 76, 83, 84, 85, 131, 134, 135, 356 a 359 a jen zčásti byly na jiném místě opět postaveny.

V době stavby silnice z Hodkovic do Jablonce (1857 až 1858) se Augustin Lucke č. 179 snažil dostat koncesi na výčep pro svůj dům na Kostelním náměstí. Kostel však zamítl udělení této koncese s odůvodněním, že z okna domu je vidět na duchovního při vykonávání svého úřadu u oltáře a byl by pozorován. To by mohlo vést k posmívání a rušení náboženských obřadů. Lucke byl proto na tomto podkladě ve své žádosti okresními úřady odmítnut. Teprve po šestiletém snažení se Luckemu podařilo prostřednictvím právníků dostat hospodskou koncesi od c.k. místodržitelství v Praze pod podmínkou, že před svým domem postaví plot z prken až nad okna prvního poschodí. Tento prkenný plot by však vypadal na kostelním náměstí velmi nehezky a zabraňoval by provozu. Farář Felger proto Luckemu navrhnul postavit místo plotu před vrata vchodu do kostela ještě dnes stojící předsíň. Tento návrh byl Luckem proveden a kostel z toho měl tu výhodu, že rámus ze silnice neruší dění v kostele a že vchod měl závětrí. Lucke mohl ještě ve stejném roce 1862 otevřít svoji hospodu bez překážky prkenného plotu.

Farní les byl odnepaměti důvodem starostí všech farářů. Původně se smělo kácet ročně 6 sáhů palivového dříví. To bylo pro potřebu fary. Toto množství dřeva bylo postupně patronátním úřadem redukováno na 1 1/2 sáhů. Výsledkem toho bylo, že fara měla vlastní les, ale nesmělo se kácet ani nutné dřevo k vlastní spotřebě. Naproti tomu obyvatelstvo se dívalo na farní les jako na území nikoho a každý si šel do farního lesa pro dřeva, aniž by ho musel platit.

Aby se tomu odpomohlo, byl les podle úmluvy faráře a patronátního úřadu zcela vykácen a kmeny byly prodány v dražbě za 750 zl. Pozemek se připravil k obdělávání a výtěžek za dřevo byl kostelem zužitkován.

V roce 1869 nechal kupec Anton Peukert z č. 81 přezkoumat bílý jíl, který byl celá desetiletí pohřbený, za účelem lepšího zužitkování na agrokulturní výzkumné stanici v Praze. Tento výzkum ukázal na 100 dílů váhy: kyselina křemičitá 72 379, kysličník hlinitý 18 931, oxid železa 1 258, vápno 1 355 a alkalické magnesium v nevýznamných stopách, voda a organické substance 5 237 dílů. Analýza vyplavováním ukázala 9 procent čistého quarcitého písku a uhlí. Tato hlína by se dala používat k výrobě ohnivzdorných předmětů, na porcelánové výrobky a jiné. Tento výzkum je podepsán dr. Robertem Hoffmannem a asistentem výzkumné stanice Oskarem Rummlerem.

1. ledna 1876 nastal nový pořádek ve váhách a mírách. Staré centy a libry, žejdlíky, čtvrtáky a mázy, jitra, měřice a sáhy byly zrušeny, kilogramy, litry a metry nastoupili v platnost. Jeden sáh

je 1 m, 89 cm, 1 loket je 63 cm, 1 máz je 1 litr 4 dcl, 1 korec je 92 litrů, 1 metrák je 65 kg, 1 libra je 56 dkg.

Naproti tomu: 1 metr jsou 3 stopy a 2 palce, 1 litr jsou 3 žejdlíky, 1 hektolitr je 70 mázů a 2 žejdlíky, 1 kilo je 1 libra a 25 lotů.

Hrad Frýdštejn, který patřil rytíři Beneschovi z Kovan, byl dobyt 2.srpna 1432 během husitské války spojenectvím sirotčích a táborských po několikátýdenním obléhání. Kolem roku 1614 stával v Rychnově obecní dům, který sloužil zároveň obecním chudým. V roce 1650 měl Jablonec jen 26 domů, Rychnov naproti tomu 112 domů.

Zámek Sychrov byl postaven v roce 1690 rytířem Lamottem z Frintropu.

V roce 1672 žil v Rychnově Hanns Kaspar Pilger, podle své profese byl felčarem a léčítelem. roku 1683 byl velký požár v Hodkovicích, shořel dřevěný kostel, radnice a 83 domů. Požár kostela se asi nezakládá na pravdě, protože ještě dnes se nachází v kostele obraz o tom, že kostel byl před ohněm ušetřen.

V únoru 1759 se v Rychnově utábořil regiment "Pallavicini" a v březnu regiment kyrysníků "Kalkreuter".

V roce 1761 byl v Rychnově soupis domů a obyvatel, podle kterého měla obec 164 domů. Počet obyvatel však bohužel není uveden.

11.zář 1761 byl v Rychnově pražský biskup Kaiser na visitě a biřmování. Zúčastnilo se 753 biřmovanců.

V roce 1783 byla prodána stará fara, stojící na rohu zahrady, za 60 zl k rozbourání. To bylo po postavení nové fary.

19.srpna 1813 byl v Jablonném francouzský císař Napoleon.

19.května 1819 zemřela v Rychnově vdova Juditha Starková ve věku 102 let.

30.března 1857 byl položen základní kámen ke stavbě železnice. Po jejím otevření nechal mlynář a obchodník se dřevem Franz Preissler z č. 36 přivést 3.března 1860 do Rychnova k prodeji 120 sáhů palivového dříví z lesů Hostinného prostřednictvím zvláštního vlaku. O nějakou dobu později nechal přivést obchodník Anton Peukert z č. 81 a hospodský Augustin Lucke z č. 79 vlak uhlí k prodeji. Protože však nádraží ještě nebylo, bylo uhlí vysypáno mezi viaduktem a silnicí ze svahu. Zisk z tohoto obchodu asi nebyl velký, protože polovina uhlí byla přes noc ukradena. Obchodníci se tak po druhé nepokoušeli.

Na den Všech svatých 1862 byla v Rychnově poprvé provedena výzdoba hrobů a jejich osvětlení.

V roce 1866 byl Jablonec povýšen na město.

Farář Felger věnoval rychnovským malířům v roce 1868 100 zl na fond na zbudování Spolkového domu, ale do dnešního dne tento Spolkový dům ještě nestojí.

3.dubna 1869 koupila obec Rychnov dům č. 170 na "Aueluhách" (obecní dům) za obnos 6900 zl, aby tam umístila třetí třídu školy a zajistila byt pro učitele.

První sál v Rychnově byl postaven Augustinem Luckem nad stájemi hospody "U města Prahy". V roce 1870 byl velký rozkvět v rychnovské cihlárně, obec obdržela 300 zl za spotřebovaný jíl. 5.března 1872 před čtvrtou hodinou odpoledne bylo v Rychnově jakož i v dalekém okolí poměrně značné zemětřesení.

17.listopadu 1868 obdržela obec úřední povolení, aby od hospodských dostávala z každého litru piva 1 kr.

Tabulka o vystěhovaných v letech 1837 - 1876

Rok Jméno a povolání Počet Do

1837 Franz Seiydel, z č. 243, domkař

s manželkou a dětmi 10 Halič

1838 Anton Vogt z č. 172, domkař

s manželkou a dětmi 6 Běloruska

1839 Augustin Kraus č. 131, syn učitele

z Rádlu se ženou a dcerou 3 -"-

1839 Augustin Lindner z č. 293, domkař

se ženou a dětmi 7 -"-

1839 Franziska Jägerová, dcera punčocháře,

svobodná 1 Domsavalla

1839 Augustin Lang z č. 58, pekař

se ženou a dětmi 4 -"-

1844 Josef Maschke z č. 96 se ženou

a dětmi 8 Halič

1848 Karl Hofrichter z č. 194, malíř,

svobodný 1 Itálie

1852 Augustin Kittel, z č. 4, léčitel,

se ženou a dětmi 6 Maďarsko

1853 Anton Hofrichter z č. 194, klempíř

svobodný 1 Amerika

1854 Anton Müller z č. 265, pekař se

ženou a dětmi 5 Halič

1854 Augustin Seiboth z č. 265, zeť
předchozího s manželkou 2 -"-

1854 Anton Schöffel, z č. 177, malíř
svobodný 1 Amerika

1855 Josef Massopust z č. 272, zámečník
se ženou a dětmi 7 Halič

1855 David Preissler z č. 272 ve věku 78
let, výměnkář předchozího 1 -"-

1855 Franz Schmidt z č. 21, sedlák s ženou
a dětmi 7 -"-

1855 Josef Preissler z č. 306, klempíř
se ženou a dětmi 8 -"-

1855 Ferdinand Siebeneichler z č. 18, tkadlec
svobodný 1 Amerika

Rok Jméno a povolání Počet Do

1856 Franz Löffler, z č. 195, malíř,
vdovec 1 Vídeň

1857 Johann Hofrichter z č. 159, malíř,
domkař se ženou, dětmi a 7 malířskými
pomocníky, ze kterých 3 zemřeli
v Budapešti 11 Budapešť

1857 Augustin Hoffmann, z č. 210, malíř
svobodný 1 -"-

1857 Páter Karl Rössler z č. 80, jako
učitel 1 -"-

1873 Franz Schmidt z č. 4, pasíř, svobodný 1 Brazílie

1873 Marie Zappová z č. 278, služka, 14 let 1 -"-

1876 Kaspar Lucke z č. 240, kamnář se
ženou a dětmi 7 -"-

1876 Ignáz Maschke z č. 325, syn lesníka,
svobodný, chycen v Hamburku jako
dezertér a vrácen zpět 1 Brazílie

1876 Johann Seydel z č. 198, sklář se ženou

a dětmi 3 Brasilie

1876 Amalie, roz Seydelová, vdova po
Augustu Schmidtovi s 6 malými dětmi 7 -"-

1876 Augustin Lang z č. 271, kovář se ženou
dětmi 7 -"-

1876 Josef Preissler z č. 147, sedlák se
ženou a dětmi 4 -"-

1876 Augustin Preissler z č. 250, domkař a
pekař, se ženou a dětmi 8 -"-

1876 Josef Peukert z č. 5, truhlář, s
manželkou a dětmi 6 -"-

1876 Josef Jäger, brusič kamenů se ženou 2 -"-

1876 Josef Quitschala z č. 264, domkař a
kovář se svobodným synem 2 -"-

1876 Franz Quitschala, malíř s ženou a dítětem 3 Brasilie

1876 Josef Zappe, Dobrá Voda, pasíř s ženou
a dětmi 6 -"-

1876 Josef Peukert z č. 280, nádeník s ženou
a dětmi 5 Australie

c e l k e m 162 osob

Tito vystěhovalci neopustili všichni svůj domov z hladu a nouze, ale v 50. letech panovala formální polská horečka a pracovité obyvatelstvo tam nacházelo lépe placenou práci a majetnější lidé laciná, ale zdevastovaná hospodářství.

V sedmdesátých letech byla cílem vystěhovalců vychvalovaná Brasilie a skutečně tam dost lidí našlo své štěstí. Za málo peněz se tam dala získat půda. Šikovní řemeslníci byli dobře placeni a alespoň trochu vzdělaní mužové dostali lepší místa jako učitelé a obchodníci. Kovář Quitschala-Kvíčala tam zřídil pivovar, byl hospodským a obchodníkem. Jeden syn byl učitelem tamnější mládeže.

Mlýny

Z rychnovských mlýnů připadá v úvahu jako nejstarší dnešní "Sensemühle". Doba jeho zbudování není známa, ale je jistě velmi starý. Je možné, že jeho stavitel měl jméno Minks. Jiná jména majitelů se dají zjistit přes 300 let až do novější doby. Vedla mlýna tu byl i katr součástí majetku. Ten však byl vzhledem k chatrnému stavu a nedostatku vody koncem 19.století

zbourán. Mezi naším obyvatelstvem panovalo mínění, že mlýn byl dříve majetkem panstva, ale to je zřejmý omyl. Mlýn měl až do roku 1807 číslo domu 93 a od té doby č. 29. V roce 1622 byl mlýn v majetku Abrahama Hübnera. V roce 1674 byl v nájmu Johanna Christova Daubeho, který zemřel r. 1691. Od roku 1675 do 1707 byl majitelem Abraham Hübner, syn výše uvedeného. Od roku 1717 do 1721 zde žil jako nájemce Tobias Daube, který zemřel r. 1721 ve věku 72 let. Od roku 1705 do 1725 zde byl na řezání dřeva Dominik Hübner. Od roku 1745 do 1763 byl majitelem Johann Christof Hübner, který zemřel 12. února 1863. V roce 1772 koupil Anton Preissler, syn vrchního mlynáře Davida Preisslera, mlýn a měl ho až do své smrti v roce 1815 v provozu. Od roku 1850 se majitel Josef Preissler, syn výše uvedeného, přestěhoval do Hostinného. Od roku 1823 koupil mlýn František Sense, narozený v Hodkovicích a teď je už skoro celé století v majetku této rodiny.

Druhým nejstarším mlýnem (Doftmühle) v Rychnově byl Ober-Mühle - Hoření mlýn č. 1 v majetku Davida Preisslera od roku 1713. Ten zemřel 25. května 1750. V roce 1743 převzal mlýn David Preissler, syn předchozího a provozoval jej až do své smrti 18. dubna 1781. Od roku 1791 do 1820 byl Ignác Augustin Preissler, syn zemřelého, majitelem mlýna. Ten potom zemřel 24. února 1820 ve věku 64 let. Od roku 1820 do 1842 byl majitelem syn zemřelého Vinzenz Preissler, který zemřel r. 1842. Od r. 1842 do r. 1850 byl mlýn pronajmut. V roce 1850 převzal tento velký majetek teprve dvacetiletý syn Josef Preissler jako poslední stárek. Vedl mlýn několik let ve vlastní režii, později ho předal nájemci a zabýval se příkladným způsobem na svých velkých pozemcích zemědělstvím. Na přelomu století prodal Josef Preissler celý majetek jedné společnosti a stáhnul se do soukromí. Společnost majetek rozčlenila a mlýn prodala výrobcí skla Antonu Schmidtovi. Majetek se po dobu 200 let vždy dědil z otce na syna. Poslední mlynář měl 2 dcery. Jedna se provdala za bohatého obchodníka s přízí Wenzela Wenzela (Michelschneiders), zatímco druhá se provdala za obchodníka Antona Peukerta z č. 81. Velký majetek "Michelschneiders" přešel po jeho smrti na "Obermühle - Hoření mlýn" a ke krámu u kostela. Obě sestry také dědily po smrti svého bratra "Michelschneider Pfarrer" jeho významné jmění. Manželství vrchního mlynáře zůstalo bezdětné a také od obchodníka Antona Peukerta už nejsou žádní mužští potomci naživu, takže velká bohatství obou rodin přišlo do cizích rukou.

Třetím mlýnem v Rychnově je "Pietermühle" č. 155 (staré číslo 55). Rok zbudování není známý, ale dá se předpokládat, že to bylo začátkem 18. století. Vedle některých jiných majitelů tam byli většinou majitelé jménem Seiboth. V církevních knihách jsou uvedeni majitelé teprve od roku 1772. 20. dubna 1772 zemřel mlynář Anton Rössler. Bohužel není uvedeno, jak dlouho byl Rössler majitelem mlýna. V roce 1773 se jeho vdova provdala za vdovce Johanna Christova Effenbergera, který poté byl majitelem mlýna. Z důvodu neznalosti řemesla však nemohl mlýn

provozovat, a tak ho prodal v roce 1780 Wenzelu Seibothovi, který brzy, už v roce 1782, zemřel. Od roku 1789 byl majitelem jeho syn Josef Seiboth až do své smrti v roce 1795. Josef Seiboth zemřel ve věku pouhých 36 let a zanechal po sobě tříletého syna Josefa. Vdova se provdala za rychnovského truhláře Ignáze Zappe, který mlýn spravoval až do plnoletosti svého nevlastního syna a potom koupil "Schneidermühle", který patřil k Rádlu. V roce 1817 převzal, nyní už plnoletý syn Josef Seiboth mlýn a měl ho ve svém majetku až do roku 1860, kdy zemřel. Mlýn přešel v tomto roce na jeho syna Josefa Seibotha (zvaný Mühlpudel), který ho v roce 1866 prodal mlynáři Franzovi Langovi z Ketten u Chrastavy a sám provozoval hospodářství č. 102 (dnešní Rieger). Kolem roku 1880 přišel mlýn zpět do majetku rodiny Seiboth. Nájemce Horního mlýna Franz Seiboth, koupil Pietermühle a po jeho smrti jej zdědil jeho pěstounský syn Josef Blösche. Nejmladší z mlýnů v Rychnově byl ten, který přestavěl Franz Sedlák v roce 1863 z brusírny a který přešel po jeho smrti na jeho syna Eduarda.

Tímto jsou vyčerpány významné události v Rychnově z farních pamětních knih. Žádnou zmínku v nich nenalzáme o mlýnu "Bäcklang" nebo "Zolkermühle". Rok vybudování u nich je rovněž neznámý jako u tří prvních mlýnů, ale dá se předpokládat, že zbudování původního dřevěného mlýna spadá do začátků minulého století. Jako jediný mlynář, který provozuje svoji profesi a je ctěným čtenářům známý množstvím svých procesů, je majitel Johann Müller. Mlýn už byl desetiletí mimo provoz, a tak přešel po smrti majitele Müllera dědickou cestou na kameníka Josefa Hübnera z Milířů. Ten prodal budovu pasířovi Rudolfu Wenzelovi, který malou vodní sílu využíval i po přestavbě mlýna na brusírnu. Nájemníci, kteří tam bydleli za doby starého Zolkera a jeho následovníka Hübnera, dostali výpověď a obývací místnosti byly přestavěny tak, aby odpovídaly nové době. Jméno "Zolkermühle" je používáno už jen starými lidmi a zaniká.

Doslov

Po ukončení své práce "Historie města Rychnov" doufá pisatel, že předal a sepsal všechny důležité historické události od vzniku Rychnova až do roku 1900.

Pisatel má na ctěného čtenáře přátelskou prosbu, aby případné nedostatky přehlédnu s laskavým pochopením.

Obzvláštní poděkování za vznik "Historie města Rychnov" patří panu starostovi Wenzelu Zenkerovi, tak jako i památkovému výboru, sestávajícímu s pánů Karla Hofrichtera z č. 194, Eduarda Krause, z č. 210, Adolfa Blaschke, z č. 313, řediteli měšťanské školy Emilu Wanderovi a Augustu Peukertovi z č. 282.

Poděkování patří také těm pánům, kteří se přičinili o dobrý zdar díla, že dali k dispozici staré dokumenty a písemnosti. Jsou to: pan farář Rudolf Schwalke za možnost nahlédnutí do

církevních knih, vedení obou škol - za nahlédnutí do školních kronik, dále pánům Heinrichu Weissovi z č. 400, Josefu Hoffmannovi z č. 87, Rudolfu Wenzelovi z č. 129, Adolfu Blaschkemu z č. 331, Josefu Preisslerovi z č. 478 a Josefu Sammelovi z č. 236.

Za namáhavou práci při výrobě obrázků patří můj dík panu Rudolfu Strackemu sen. i jun., katechetovi Hermannu Rösslerovi, Walteru Maschkemu a Fritzovi Zenkerovi.

Jako důstojný závěr "Historie města Rychnov" klade pisatel našemu obyvatelstvu, které bývá při všech příležitostech tak štědré, na srdce, aby si uvědomilo svoji čestnou povinnost dát poděkování těm mužům, kteří svým vynalézavým a tvořivým duchem vedli obyvatelstvo do té doby žijící v nevědomosti a nouzi v selské a přadlácké vsi, za povznešením se k novému vzdělání a možnostem výdělků. Je to rychnovský rodák Johann Schöffel jako zakladatel výroby doz, který dal chudému obyvatelstvu po zániku předení a tkaní po dobu skoro 100 let výnosnou činnost. Dále je to Ignáz Müller, rovněž rychnovský rodák, jako zakladatel ještě dnes stávající olejomalby. Dále je na tomto místě vzpomínáno na výrobce skla, kteří jako brusiči kamenů klestili cestu průmyslu skla v Rychnově v roce 1750. Jsou to Anton a Josef Lang (Kaschel-Wirt), jakož i Augustin Hübner (Spinntag).

Při různých příležitostech dal pisatel tuto záležitost na zvážení a dostal také od malířských spolků ujištění, že nejlepší místo jsou zaplněné rybníky (Katelteiche) mezi domy obou zakladatelů, kde by se měl zbudovat pamětní kámen. Až do dnešního dne tento plán nedošel naplnění. Mnoho jiných měst postavilo svým méně zasloužilým mužům památníky, proč má zůstat Rychnov v pozadí a nepřinést lokálnímu patricionismu malou oběť.

Obzvláštní poděkování patří panu profesoru Franzi Rungemu ze "Sudetendeutsche Heimatforschung - Sudetoněmecké bádání" v Liberci za trpělivé prohlédnutí a opravení skriptu.

Chvála domova

Rychnove, ty milý domove

obejmutý řetězem zelených kopců

Pověstmi opředená milá obci

Po tisíc let příjemné německé útočiště

R: Rychnove ty německé rodné údolí

buď pozdraveno mnohotisíckrát

Snad jsi stár, ale zůstáváš věčně mladý

A vše se vznáší v paměti

Co můžeš vidět z vysokých pahorků

když bouře se vlaje ve vrcholcích stromů

R:

Tak často trápeno divokými válkami
nesmělo tvé němectví podlehnout
zato zůstávals občanům zachován
Boží vůlí jak německé útočiště

R:

Od mládí až po šediny
V radosti, úlevě (prázdnou), žalu, trápení života
Zůstane ti milý a věrný
S německou myslí a svorností věrně spojen.
Vilém Preisler

Rychnove, domove milý náš
Svázaný řetězem kopců se zelenáš
Odesladký pověstmi protkaný
Azyle německý tisíc let laskavý
R:Rychnove, údolí německé, můj hrad
buď pozdraveno mnohotisíckrát
Mnohověký přece věčně mlád
A mysl nedokážeš nikdy odpoutat
od pohledů jež z vrcholů lze zřít
když bouře vrchy stromů nechce opustit

R:

Krutých válek když se přehnal proud
tvé němectví nesmělo podlehnout
Svým věrným zachován jsi zůstával
Německý azyl, jak i Bůh ti přál

R:

Od tvého mládí až po šedivění
V radosti, prázdnou, žalu, utrpení
zůstane tobě milý s věrností

spojen německou myslí i svorností.

O b s a h :

str. str.

překladu

Titulní list

Předmluva

Rychnov, poloha, velikost, hranice, vodstvo

Klimatické podmínky

Flora

Fauna

Geologické poměry

Části obce: Košovy

Zálesí (Hinterbusch)

Liščiny (Fuchsbresche)

Svatý Kříž

Dobrá Voda

Hranice

Předhistorie

Vlastníci půdy

Víra a kostel v průběhu doby

Škola od jejího počátku až do r. 1900

Kříže a sošky svatých

Práce a způsob života dříve a v dnešní době

Životní příběh Johanna Georga Schöffela

Doprava ve staré a novější době

Mdlé světlo kdysi a osvětlení dneška

Mor, Cholera a jiné nakažlivé nemoci

Války ve starých a nových dobách, odvodny

Způsob spolkového života
Podloudnictví a pašeráctví v dřívějších dobách
Naše pověstné loupežnické bandy
Pověry a lidové zvyky v minulosti
Opisy starých dokladů a listin
Loterie, císařská a slepá
Peníze, jejich hodnota a falšování
Zvyky a obyčeje o svatbách a křtinách
Přezdívky domů a osob
Počet domů a obyvatelstva
Výpis z církevní matriky
Politické a jazykové poměry
Události z farních knih
Tabulka o vystěhovaných v letech 1837 - 1876
Mlýny
Závěrečné slovo